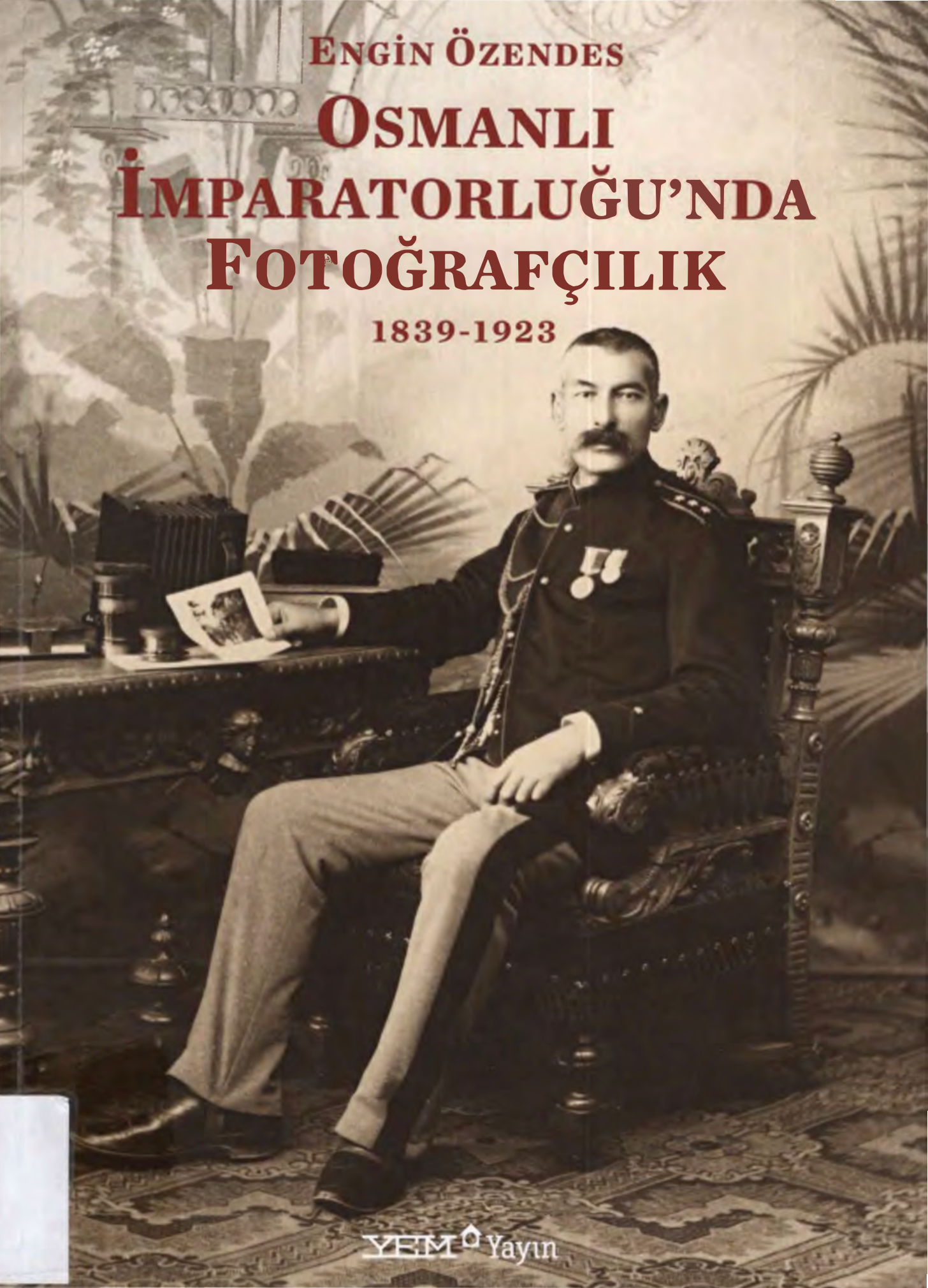
ENGİN ÖZENDES

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA FOTOĞRAFÇILIK

1839-1923

YEM Yayın

Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık 1839-1923, bulunuşundan hemen sonra İmparatorluk topraklarına ulaşan fotoğrafın 1839 ile 1923 yılları arasındaki serüvenini anlatıyor.

Engin Özendes, Osmanlı toplumunun fotoğrafa ve fotoğrafçılığa yaklaşımını, geleneklerine bağlı Osmanlı sultanlarının, 19. yüzyılın bu yeni buluşuna gösterdikleri ilgiyi; hatta fotoğrafçılık mesleğini sürdürenlere verdikleri desteği anlatırken, dönemin sosyal yaşamını da gözler önüne seriyor.

VEM Yayın

Yapı-Endüstri Merkezi
YEM Yayın - 230

Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık (1839-1923)
Engin Özendes

Yayın Yönetmeni: Gülçin İpek
Yayın Sorumlusu: Mesut Kaya
Düzelti: Mecit Demir, Özgün Forta
Grafik Tasarım: TUT
Grafik Uygulama: Kemal Kara

Baskı: Mas Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3
34408 Kâğıthane / İstanbul
Tel: 0212 294 10 00 Faks: 0212 294 90 80
Sertifika No: 12326

YEM'de Birinci Baskı: İstanbul, Aralık 2013
ISBN: 978-605-4793-21-1

Birinci Baskı: Haşet Yayınları, İstanbul, 1987 (İngilizce)
İkinci Baskı: İletişim Yayınları, İstanbul, 1995 (Türkçe-İngilizce)

© Yapı-Endüstri Merkezi A.Ş.

Bu kitabın her hakkı saklı olup, tümünün ya da
bölümlerinin fotokopi, ofset, teksir, elektronik ya da başka yollarla
çoğaltılması ancak Yapı-Endüstri Merkezi A.Ş.'nin ve
yazarının yazılı onayıyla olabilir.

YEM Yayın (Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları)
Fulya Mah. Yeşilçimen Sok. No: 12/430
34394 Fulya / İstanbul
Tel: 0212 266 70 70 Faks: 0212 266 70 10
e-posta: info@yemyayin.com
web: www.yemyayin.com
Sertifika No: 12370

Kapak Fotoğrafı: **Servili Ahmed Emin**
Kolağası Ahmed Emin fotoğraf gereçleri ile birlikte.
Ali Sami Aközer, 1886

Bu kitap, **Solventaş Teknik Depolama A.Ş.**'nin
değerli katkılarıyla hazırlanmıştır.

ENGİN ÖZENDES

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA FOTOĞRAFÇILIK

1839-1923

YEM Yayın

İÇİNDEKİLER

9 ÖNSÖZ

11 TEŞEKKÜR

13 FOTOĞRAFIN DOĞDUĞU YILLAR

15 OSMANLILAR FOTOĞRAFIN İCADINI ÖĞRENİYOR

17 FOTOĞRAFIN GELİŞMESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER
17 OSMANLI YAŞAMI
17 Nüfus
20 Giyim / Kuşam
21 Mahalle Mektepleri
21 Kahvehaneler ve Ev Eğlenceleri
24 Yapılar
25 Tulumbacılar
26 Mevleviler
26 Mezarlıklar
27 Ulaşım
29 Sokak Köpekleri
30 DEĞİŞEN YÜZYILDA OSMANLI SULTANLARI
32 FOTOĞRAFIN GELİŞMESİNDE SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN ROLÜ
35 GELİŞEN GEZİ KOŞULLARI
36 FOTOĞRAF VE DİN İLİŞKİLERİ
38 USTA-ÇIRAK İLİŞKİLERİ
39 ANLATIM YERİNE FOTOĞRAF

40 FOTOĞRAF TEMALARININ GELİŞMESİ
40 İLK GEZGİNLERİN FOTOĞRAFLARI
43 MANZARA FOTOĞRAFÇILIĞI
43 ÇEVRE FOTOĞRAFÇILIĞI
44 SOSYAL YAŞAM FOTOĞRAFÇILIĞI
46 FOTOĞRAFTA ORYANTALİZM
50 HABER FOTOĞRAFÇILIĞI
52 SAVAŞ FOTOĞRAFÇILIĞI VE CUMHURİYETİN İLK YILLARI

55 PERA

58 İMPARATORLUK HARİTASI VE FOTOĞRAFÇILARIN LİSTESİ

86 Gaspard-Pierre-Gustave Joly de Lotbinière (1798-1865)
87 Frédéric Auguste Antoine Goupil-Fesquet (1817-1878)
93 Kompa
93 Camille Rogier (1810-1896)
94 Gérard de Nerval (1808-1855)
95 Maxime du Camp (1822-1894)
95 Joseph Philbert Girault de Prangey (1804-1892)
96 James Robertson (1813-1888) / Felice Beato (1825-1907) / Antonio Beato (1832-1906)
103 Carlo Naya (1816-1882)
105 Pierre Trémaux (1818-1895)
105 Basile (Vasili) Kargopoulo (1826-1886)
108 John Shaw Smith (1811-1873)
109 Ernest de Caranza
111 Alfred Nicolas Normand (1822-1909)
112 Raif Efendi
112 Jules Dérain
113 Rabach
113 El Chark Société Photographique-Pascal Sébah (1823-1886)
133 Abdullah Frères-Viçen (1820-1902) / Hovsep (1830-1908) / Kevork (1839-1918)
177 Jacob August Lorent (1813-1884)
180 Claude-Marie Ferrier (1811-1889)
180 Francis Frith (1822-1898)
181 Antoine Zilpoch
183 Papazyan Frères (J.D. Matheos)
183 Jules Delbet
183 Muhammed Sadık Bey (1832-1902)
185 Georges Saboungi (1840-1927)
186 Alphonse de Moustier
187 Francis Bedford (1816-1894)
188 Yüzbaşı Hüsnü Bey (1844-1896)
188 Servili Ahmed Emin (1845-1892)
190 Paul Vuccino
190 Constantin Joseph Fettel
190 Ali Rıza Paşa (1850-1907)
191 Tancrède R. Dumas (1830-1905)
201 Nikolai Andriomenos (1850-1929) / Tanaş Andriomenos (1900-1988)
204 Robert Caracachian
204 Frank Mason Good (1839-1928)
205 Guillaume (Gustaf Adolf) Berggren (1835-1920)
210 Gülmez Frères / Ateliers Apollon (Artin, Kirkor, Yervant)
216 Felix Bonfils (1831-1885) / Adrien Bonfils (1861-1929) / Marie-Lydie Cabanis (1837-1918)
221 Ateliers Phébus-Bogos Tarkulyan (?-1940)
225 Kolağası Mehmed Hüsnü (1861-?)
225 John Henry Haynes (1849-1910)

226 Fahreddin Türkkan Paşa (1868-1948)
234 Üsküdarlı Ali Sami Aközer (1867-1936)
242 Gustave Fougère (1863-1927)
242 Sébah&Joaillier-Cosmi Sébah (?-1896) /
Joannes (Jean) Sébah (1872-1947) /
Policarpe Joaillier (1848-1904)
272 Dildilian Brothers-Tsolag Dildilian (1872-1935) /
Mikael Natourian / Sumpad Dildilian (1878-?)
Aram Dildilian (1883-1963)
274 David George Hogart (1862-1927)
274 Louis Saboungi (1838-1931)
276 Captain Barry
277 Mihran Iranian
282 Bahriyeli Ali Sami
284 Üsküdarlı Hasan Rıza (1864-?)
284 Ateliers Apollon-Aşil Samancı (1870-1942)
287 Kenan Paşa (1855-?)
288 Pierre Loti (1850-1923)
290 Garabet Amirayan (1857-1927)
292 Talha Ebbüzziya (1880-1921)/ Velid Ebbüzziya (1882-1945)
297 Ali Enis Oza (?-1948)
297 Percy R. Salmon
297 Rahmizade Bahaeddin Bediz (1875-1951)
300 Hamza Rüstem (1872-1971)
302 Charles-Edouard Jeanneret 'Le Corbusier' (1887-1965)
302 Albert Kahn (1860-1940) Fotoğrafçıları
303 Naciye Suman (1881-1973)

305 OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA OLAYLAR (1824-1923)

313 OSMANLI İSTANBUL'UNDA FOTOĞRAF YAYINLARI

315 SAVAŞ YILLARI
315 Esat Nedim Tengizman (1898-1980)
316 Etem Tem (1901-1971)
317 Burhan Felek (1889-1982)
317 Arif Hikmet Koyunoğlu (1888-1982)

320 CUMHURİYET'İN IŞIĞINDA FOTOĞRAFÇILAR
320 Photo Française-Jean Weinberg
322 Hayri T. Tolgay (1898-1984)
323 Cemal Işıksel (1905-1989)
324 Othmar Pferschy (1898-1984)

333 NOTLAR
340 KAYNAKÇA
346 DİZİN

ÖNSÖZ

Fotoğrafın geçmişini araştırmak, bir gönül ve ömür işidir. Öyle ki, araştırmanın sonucu bir sergi olduğunda da, bir kitaba dönüştüğünde de araştırmacının aklında bitmez. Her seferinde yeni bir şeyler bulmak, üzerine eklemek ve hatta bazen yeni bulunanlarla yanlışları düzeltebilmek bir yaşam biçimine dönüşür.

Fotoğrafın geçmişini araştırmak bir birikimdir. Herhangi bir işin ne zaman başladığını hatırlayabilirsiniz, araştırmanın ise bir başlangıç tarihi yoktur. Önce içinizde filizlenir birçok şey. Ardından bulunan bir iki yeni not sizi çok daha ilerilere doğru adım atmanız için zorlar. Birden belgeler, konuşmalar, dünya kütüphaneleri, bilgi merkezleri ile iç içe bulursunuz kendinizi. Ömrün her yılı yeni birikimlerle zenginleşir.

Fotoğrafın geçmişini araştırmak bir doküman yoğunluğudur. Siz bir konuyu ya da konuları ilk kez söyleyebilirsiniz. Bunu temel kabul edip, üzerine yoğunlaşanlar elbet bir kolaylıktan yola çıkarlar ama aynı zamanda yeni bilgiler de ekleyebilirler.

Fotoğrafın geçmişini araştırmakyeni insanlar tanıtır. Hiç ummadığınız bir anda önünüzde açılan ufuk, sizi yeni insanlarla karşılaştığınız bir ortama taşır. Burada karşılaştığınız kişiler, fotoğraf alıp satan tüccardan; elindeki eski fotoğraflara yalnızca "kaç para eder" diye bakanlardan; masanın üzerine yığdığı ve size satmaya çalışırken elinin çarpmasıyla un ufak ettiği cam negatiflerden birini, sizin içiniz kan ağlarken bir faraşla süpürenlere kadar (Kaiser Wilhelm'in İstanbul'u ziyaretinde trenin camından bakarken, istasyonda sağa sola dizilmiş Prusya ve Osmanlı askerlerinin görüntüsü. 30x40 cm cam negatif) geniş bir skalada olurlar. Ya yeni dostlar? Yardım etmek için, sırtında zor taşıdığı kamburu ile iki büklüm, eski aile sandığını açıp, eski anılarını ortaya dökenler, bulduğu notları birer küçük kâğıda karalayıp size ulaştırabilmek için uzun yollar aşanlar, arşivini sonuna kadar açanlar, sizin gıyabınızda en az sizin kadar sorumluluk hissederek eski fotoğrafların peşine düşenler. Ve konuşmaktan bıkmayacağınız geceli gündüzlü dost sohbetler...

Bu kitap, ilk kez *Photography in the Ottoman Empire (1839-1919)* adıyla 1987 yılında Haşet Yayınları'nca İngilizce olarak, ikinci baskısı 1995'te İletişim Yayınları tarafından Türkçe ve İngilizce bir arada yayımlandı. Sébah&Joaillier hakkındaki bilgileri, Policarpe Joaillier'nin katılmasıyla firmanın adının Sébah&Joaillier'e dönüştüğünü dünya fotoğraf tarihçileri ilk kez bu kitapla öğrenmişti. 1999 yılında Yapı Kredi Yayınları'nca Türkçe ve İngilizcesi ayrı ciltlerde basılan *Sébah & Joaillier'den Foto Sabah'a: Fotoğrafta Oryantalizm* adlı kitabımı yazarken derinleştirdiğim araştırmalarımla, aslında Policarpe Joaillier ile ortaklık yapanın Pascal Sébah değil, onun 1886'da ölümünden sonra oğlu Jean olduğunu ve ortaklığın 1888 yılında gerçekleştiğini keşfettim.

YEM Yayınları'nın kitapları arasına girecek bu üçüncü baskı için, bunca yılın bilgilerini ve arşivimde yeni biriken fotoğrafları da katarak daha geniş bir çalışma yaptım ve en son bilgilerimin bulunmasına özen gösterdim.

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına yayılmış olan Osmanlı topraklarından bugün pek çok devletin çıktığı bir gerçek. Bu ülkelerin, kendi fotoğraf tarihlerine dokunmadan, yalnız Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan bölüme ağırlık vererek konuyu aktarmaya çalıştım.

Osmanlı İmparatorluğu'nda çalışan fotoğrafçıları ise bir liste haline getirerek, Türkiye'nin fotoğraf geçmişini tanımak, araştırmak isteyenlere ve Ortadoğu fotoğrafı ile ilgilenenlere yardımcı olmak istedim. Arap harfleri ile yazılmış dokümanlarda bulduğum fotoğrafçı isimlerini okunduğu gibi listeye aldım.

İlk iki baskıda, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki fotoğrafın serüveni ilk ilan edildiği 1839 yılından başlayarak, 1919 yılına kadar anlatılmaktaydı. Bu defa başlangıç tarihi aynı kalmakla birlikte son kısmını Cumhuriyet'in kuruluş tarihi olan 1923'e kadar getirdim.

Fotoğrafın geçmişini araştırmak bir gönül ve ömür işidir, tükenmez.

ENGİN ÖZENDES (ESFIAP)
İstanbul, Aralık 2013

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım sırasında, yakın ilgi ve yardımlarıyla destek olan sevgili dostlarım; Ziya Ağaoğulları'na, Jak Baruh'a, Özcan Geçer'e, New Haven Southern Connecticut Eyalet Üniversitesi'nde Filozofi Profesörü ve Bölüm Başkanı Armen Tsolag Marsoobian'a, Sabancı Müzesi Müdürü Dr. Nazan Ölçer'e, Semra Öndeş'e, Kudüs İsrail Müzesi Fotoğraf Baş Küratörü Nissan N. Perez'e, Semih Poroy'a, Mert Rüstem'e, Kirkor Sahakoğlu'na ve Dr. İkna Sarıaslan'a teşekkür ederim.

Tüm bu çalışmalarımın başlangıcından, onların hayatta olduğu zamana kadar bilgisinden yararlandığım, büyük yardımlarını gördüğüm değerli dost ve bilgili insanlar; Arif Hikmet Koyunoğlu, Cüneyt Ölçer, Fouad C. Debbas, Kevork Pamukçiyan, Yervant Gobelyan ve Ziyad Ebbüzziya'nın anısına saygıyla.

FOTOĞRAFIN DOĞDUĞU YILLAR

İçine ışık girmeyen bir odanın bir duvarına açılan delikten dışarıdaki manzara, ışık aracılığıyla odanın iç karşı duvarına ters olarak yansır. MÖ 4. yüzyıldan beri *Camera Obscura*[1] diye adlandırılan bu sistemden yararlanarak, ressamlar odanın içine girip doğru perspektifli resim çizimi yapabilmekteydiler. Daha sonra karanlık odalar küçüldü ve bir sandık boyutundaki bu aygıtın üzerinden çizim yapma olanağı elde edildi. *Camera Obscura* ileriki yıllarda yeni bir buluşun temel aygıtı olacaktı.

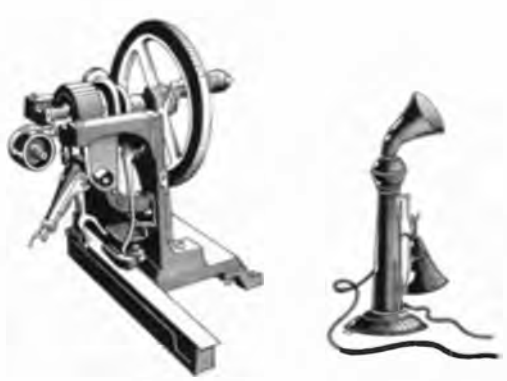

Karanlık Oda
Camera Obscura'nın prensibini gösteren çizim.
Çizim: Semih Poroy

18. yüzyılda İngiltere'de başlayan sanayi devrimi, tüm Avrupa ülkelerini etkiledi ve Batı Avrupa'da oluşan bilimsel ve teknik birikimin birbirine olan zincirleme etkileri, yeni teknolojilerin doğmasını sağladı.

Elbette her buluşun bir anda ortaya çıkmadığını, arkasında yılların bazen yüzyılların birikimi olduğunu kabul etmek gerekir. 19. yüzyıl, hiçbir yüzyılda görülmediği kadar bu birikimlerin sonuçlandığı, art arda keşiflerin ortaya çıktığı bir dönem oldu. Buharlı otomobil (1801), buharlı lokomotif (1804), bisiklet (1818), fotoğraf (1826), dikiş makinesi (1830), telgraf (1837), daktilo (1868), telefon (1876), fonograf (1877), elektrik ampulü (1878) ve gramofon (1881) bu yüzyılın buluşları olarak tarihe geçti.

Joseph Nicéphore Niépce (1765-1833) Fransa'da heliography tekniği ile uğraşmaktaydı. 1826'da, Chalon'daki evinin penceresinden uzun bir süre poz verdirerek bir yüzey üzerinde ilk kalıcı görüntüyü elde etmeyi başardı. Niépce'in daha sonra ortak olduğu Paris'te tiyatro dekoratörü olarak çalışan Louis Jacques Mandé Daguerre (1787-1851), Niépce'in ölümünden sonra bu temel üzerine çalışmalarını sürdürdü.

Dikiş makinesi, telefon
Çizim: Semih Poroy

Otomobil, bisiklet, elektrik, daktilo, telgraf
Çizim: Semih Poroy

19 Ağustos 1839
François Arago, Daguerre'in buluşunu dünyaya açıklıyor.

19 Ağustos 1839'da Fransız Bilimler Akademisi'nden François Arago (1786-1853), Daguerre'in buluşunu dünyaya açıkladı. Yeni buluşun adı, bulucusunun adına uygun olarak Daguerreotype'ti[2].

Ve yeni buluş, dünyaya yeni bir kapı açtı. Artık ne resim yazılar, ne de çoğu kentler veya mekânlar görülmeden resmedilmiş gravürler... İlk kez olduğu gibi gerçeğin tam kendisi gözler önündeydi. Araştırmacılar, meraklılar, arkeologlar, mimarlar, etnograflar, ressamlar, dünyayı etkileyen buluşun şaşkınlığını yaşarken, onu kendi uğraşları doğrultusunda kullanmayı da ihmal etmediler. Ele alınabilir bir obje haline gelmesinden hemen sonra, Fransa çıkışlı bu yeni buluş, birdenbire inanılmaz bir ilgi odağı oldu. Uzak ülkeleri fotoğraflamak ve albümler haline getirmek için yeni bir dönem başladı. Buraları belgeleyerek, görüntüleri ellerine alanlar öncelikle Fransız toprağından gelen gezginler oldu.

OSMANLILAR FOTOĞRAFIN İCADINI ÖĞRENİYOR

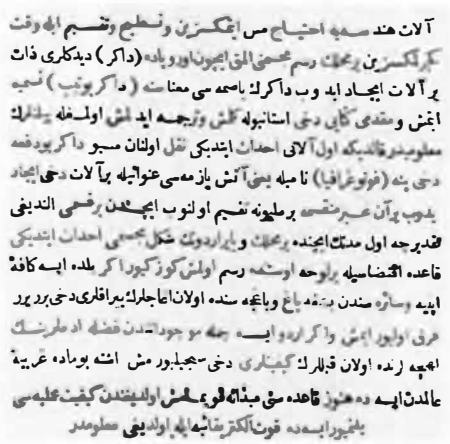
İstanbul'da yayımını Türkçe, Arapça, Fransızca, Rumca ve Ermenice sürdüren *Takvim-i Vekayi* gazetesinin 28 Ekim 1839 (19 Şaban 1255) tarihli 186. sayısında fotoğrafın bulunuşu duyuruldu.

"Avrupa'da yayımlanan bazı gazetelerden alınan haberin tercümesidir. Herkesin bildiği gibi, son yıllarda buharlı makineler fabrikalarda ray üzerinde gidebilir hale geldi. Bu sıralarda bir adam düşüncelerini dikkatle bir noktada toplayıp kanalize etmiş ki, iş bir acayip sanata yönelmiş, sonunda cilveli bir ayna (yüzey) ortaya çıkmış. Fransalı Daguerre adlı marifet sahibi öğrendiği değişik sanat fenninin usulleri ile güneş ışığını yankı yaptırıp, nesnelerin hatlarını çıkarmış ve bu acayip sanatın oluşmasına gizli ve açık olarak 20 senesini vermiştir. Nihayet sonuca gelmiş ve bu olay herkesin beğenisini kazanmıştır.

Şöyle ki, cismin görüntüsü, ışıktan arındırılmış büyük veya küçük kutu şeklinde olan aletin önündeki camdan geçerek içeride resmolunur. İçeri yansıyan resmin bir satıh üzerinde zaptolunması için bazı eczalar hazırlanması gerekir. Bay Daguerre tecrübesine dayanarak bu karışımı başarmıştır. Bakır levhaya sürülen maddeye iyot ismi verilir. Bu levha iyodun buharına birkaç dakika tutulduktan sonra hemen karanlık kutuya konulur, beş dakika müddetle kutunun penceresinden geçen görüntü resimlenir. Bazı saklanması gereken şeylerin böyle zaptedildiği düşünülecek olursa, bunun ne kıymetli bir icat olduğu anlaşılır. Ne gariptir ki, Daguerre'in bu keşfi sırasında Talbot isimli bir İngiliz de kendi diyarında güneş ışığını böyle kullanmıştır.
Böyle ise de Daguerre'in resim çekmesi daha önce gerçekleşmiştir."

Takvim-i Vekayi Gazetesi
28 Ekim 1839 (19 Şaban 1255) tarihli ve 186 numaralı sayısı fotoğrafın icadını duyuruyor.

Ceride-i Havadis Gazetesi
15 Ağustos 1841 (26 Cemaziyülâhır 1257), 47. sayısında, Daguerreotype makinesinin ticari amaçla çoğaltıldığı haberini veriyor.

1840 yılında İngiliz William Churchill'in yabancı basından aktardığı yazılarla yayımına başlayan *Ceride-i Havadis* gazetesinin 15 Ağustos 1841 (26 Cemaziyülâhır 1257) tarihli 47. sayısı, bu defa Daguerre'in ticari amaçla çoğalttığı makinesinden şöyle söz etmekteydi:

"Ressamların kullandığı aletlere lüzum kalmadan ve düzgün bir bölümleme ile vakit kaybetmeden[3], bir yerin resim görüntüsünü almak için, Avrupa'da Daguerre dedikleri zat, bir alet icat edip, Daguerre'in basması manasında *Daguerreotype* diye adlandırmıştır. Daha önce kitabının İstanbul'a gelip ve tercüme edilip basıldığı, ilgililer tarafından bilinmektedir[4].

Bu *Daguerreotype*'i icat eden Mösyö Daguerre, bu defa da fotografya, yani ışık yazması işini bir aletle yapmaya başlamıştır. Çok kısa bir zamanda bu alet vasıtasıyla bir yerin veya bir ordunun resmi, levha üzerinde tespit olunuyor. Eğer çekilen bir belde ise bütün binalardan başka bağ ve bahçesinde olan ağaçların yaprakları dahi tek tek anlaşılıyor imiş. Eğer levhadaki bir ordu ise adamlardan başka yüzlerindeki kıllar dahi seçiliyormuş."

FOTOĞRAFIN GELİŞMESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İmparatorluğun sonlarına doğru yaklaştığı dönemde, gerilemenin 'Batılılaşamamak' olduğuna inanan Osmanlı yöneticileri, Avrupa'dan pek çok yabancı uzman getirterek, askeri, ekonomik, sosyal önemli görevlerde etkin roller verdiler. Batı ülkelerinin gelişmelerinin, bu alanlardaki uygulamalarına bağlı olduğuna inanan Osmanlı'da, büyük bir yenilenme hareketi başlatıldı.

Sultanların giysileri, altı yüz yıllık imparatorluğun geleneksel giyiminden ilk kez farklılaştı. Kavuk, kaftan ve şalvar yerine, Avrupalı hükümdarlar gibi, yandan şeritli pantolonlar, kırmızı fes[5] giyilmeye başlandı, ceketler de apoletlerle bezendi.

Bu asır Avrupası'nda, en görkemli yıllarını yaşayan endüstri devrimi, Osmanlı İmparatorluğu'nu politik, kültür ve sanat, askeri ve ticari yönlerde de etkilemeye başladı ve Batı'ya dönük bir politikanın esas alınmasına neden oldu. Toplumun beğenileri değişti. Resim, mimari ve müzikte gelenekselin yanı sıra, Osmanlı'da seçkin topluluğu oluşturan entelektüel, bürokrat ve saray çevrelerine Batı beğenisi girmeye başladı.

Donizetti Paşa[6] bir Avrupa askeri bandosu anlayışıyla Mızıka-i Hümayun'u yönetmek üzere çağrıldı. Ordunun çeşitli bölümlerinde görev yapan Alman, İsveçli, İngiliz ve Fransız paşalar vardı.

OSMANLI YAŞAMI

Osmanlı topraklarındaki nüfusun çoğunluğunu Müslüman halk oluşturmaktaydı. Ancak Osmanlı; bu geniş topraklarda Rum, Ermeni, Karadağlı, Gürcü, Mısırlı, Türk, Yahudi, Arap, Arnavut, Kürt, Sırp, Süryani, Çerkez ve Levantenleri içine alan bir milletler ve dinler topluluğuydu.

Nüfus

Genellikle geleneksel askerlik mesleğini, garantili bir geliri olan memuriyeti veya ulemadan olmayı seçen Müslüman Osmanlı vatandaşları ticaretle fazlaca meşgul değillerdi. Ticareti riskli olduğu kadar, biraz da itibar kırıcı diye düşündüklerinden bu konuyla daha çok Hıristiyanlar ve Museviler uğraşmaktaydı. Dış ticareti Fransız, İngiliz, Hollandalı ve Venedikliler yönetirlerdi, yerli halktan bazı Musevi ve Hıristiyanlar bunlarla ortaklık yaparlardı. İç ticarette, zengin topraklardan tarım ürünleri ve yöresel el sanatları bir bölgeden diğerine deve kervanları ile taşınırdı.

Kervan
Kervanlar, imparatorluğu baştan başa kat eder ve bütün nakliye işini üstlenirlerdi.

Bursalı Yahudiler · Lübnan Dağlarından Bedeviler · Rodoslu Müslümanlar
Les Costumes Populaires de la Turquie albümünden, *Pascal Sébah, 1873*

Denizde ticaret gemileri, Karadeniz, Suriye, Mısır ve Batı Akdeniz limanlarına giderlerdi. Tophane, Kasımpaşa ve Galata tersanelerinde usta marangozlar tarafından yapılan bu gemilerin yelken bezleri Gelibolu fabrikalarında dokunurdu.

Malların alım satımının yapıldığı Kapalıçarşı'nın (Uzun Çarşı da denirdi) sokaklarında, dışarlıklılar, Avrupalılar, Suriye, İran ve Mısır'dan gelenlerle birlikte dolaşırlar, dükkânların önünde hazırlanmış kerevetlerde bağdaş kurup oturan çarşı esnafı gelip geçen müşterileri kollardı.

Bedestenlerde mücevherat, altın, gümüş ve değerli kumaşlar satılırdı. Buralar, aynı zamanda hükümetin atadığı kâhyalar tarafından korunurdu. En küçük bir düzensizlik ve hırsızlıktan onlar sorumlu tutulduğundan çok güvenli yerlerdi. Bu nedenle de para ve değerli eşyalar bedestende emanete bırakılırdı.

Esnafın böylesine yoğun olduğu çarşı bölgelerinin gölgeli köşelerinde ya da büyük çınar ağaçlarının altında çalışmalarını sürdüren sokak berberleri, çok kısa bir zamanda sakal tıraşı yaparlardı. Kan almak, diş çekmek isteyenlere ise saray başhekimi tarafından izinname verilirdi.

Kervanları ile birlikte konaklayan tüccarlar ve yolcular arasında kervansaraylarda büyük ticaret dönerdi. Birçok kentte düzenlenen panayırlardan da toptancı tüccarlar alışveriş yaparlardı.

Rumlar en kalabalık ve en etkin azınlıktı. Nüfus yayılımları İstanbul'dan başka; İzmir, Anadolu, Karadeniz, Marmara ve Ege'nin kıyılarından Selanik'e kadar uzanmaktaydı. Kendi dillerinde eğitim yapan okulları, kiliseleri, hastaneleri, hayır dernekleri ve gündelik gazeteleri vardı. Tarımla uğraşanları, banker olanları, tüccarları, tıp doktorları, avukatlık, mühendislik, kimyagerlik, eczacılık, armatörlük, bakkallık gibi alanlarda çalışanları vardı. Yüzyılın sonuna doğru da askeriyede paşalık, dışişleri bakanlığında büyükelçilik

görevlerinde bulunarak devlete hizmet ettiler. Sultan II. Abdülhamid'in özel doktoru Mavroyani Paşa da Rum asıllıydı.

İmparatorluğun hemen her yerinde Ermeni nüfusu bulunmaktaydı. Gregoryen ya da Katolik kiliseleri, okulları, hastaneleri ve kendi dillerinde gazeteleri bulunan Ermeni toplumundan, içlerinde saray ve devlet doktorluğu da yapan kırka yakın tıp adamı yetişti. İmparatorluğun yüksek mevkilerinde bulunmuş ünlü Ermeni devlet adamları arasında çok sayıda Danıştay üyeliği, valilik, bakanlık, senatörlük, milletvekilliği yapmış, dışişlerinde çalışmış, iki yüz yılı aşkın bir süre imparatorluk darphanesini yönetmiş olanlar vardı. Sahnelerde, yirminin üzerinde Ermeni aktör, aktris ve kantocu görev yapmaktaydı. Bankacı, tüccar, avukat olarak da çalışan Ermenilerin ticaret alanında en ünlü oldukları konu kuşkusuz kuyumculuktu. Ermeniler daha 1700'lerin başında kuyumculukta ünlüydüler.

İstanbul'un Bizans döneminde yaşayan küçük bir Yahudi nüfusu olmakla birlikte, fetihte (1453), Anadolu'daki Yahudiler Fatih Sultan Mehmed (Saltanatı: 1451-1481) tarafından davet edildiler. 1477 yılında da içlerinden biri Venedik'e elçi olarak gönderildi. 1492'de Fatih'in oğlu II. Bayezid (Saltanatı: 1481-1512), İspanya'dan kovulan 200 bin Yahudi'ye imparatorluğun kapılarını açtı. 19. yüzyıla gelindiğinde, İstanbul, İzmir, Ankara ve Bursa'da yoğun olarak yaşayan Yahudilerin havraları, kendi günlük gazeteleri, hastaneleri vardı. Tüccarlık yaparlar, komisyonculuk, bankerlik gibi aracılık işlerinde çalışırlardı.

İstanbullu Musevi Kadın, Ermeni Gelini • Konyalı Rum, Müslüman ve Ermeni Din Adamları
Les Costumes Populaires de la Turquie albümünden, *Pascal Sébah, 1873*

Levanten adı, Bizans ve Osmanlı döneminde İstanbul'a yerleşen İtalyan, Katalan ve Fransızlar için kullanılırdı. 18. ve 19. yüzyılda ise levantenler, Orta ve Kuzey Avrupa'dan gelip kente yerleşen yabancılardı. Osmanlı idaresinin gözünde Roma-Katolik kilisesine bağlı Latin milletini ifade ederlerdi. Levantenlerin içinde, bankerlik ve ticaretle zengin olanlar, sefaret tercümanlığı (elçilik çevirmenliği), dragomanlık yapanlar vardı. Kiliseleri, kendi kahvehaneleri vardı. Zaman zaman sokak karnavalları ile kentin yaşamına değişik bir hava getirirlerdi.

Giyim / Kuşam

Genelde sokaktaki sıradan halk, erkeklerde şalvar, üzerine hırka tabir edilen kapitone yelekler giyer, başına kavuk koyardı. 30. Osmanlı Sultanı II. Mahmud (saltanatı: 1808-1839), 1829 yılında bir Kıyafet Kanunu çıkararak bundan böyle her Osmanlı vatandaşının şalvar yerine pantolon, hırka yerine ceket, kavuk ya da sarık yerine fes giymesini buyurdu.

Fes Etiketleri
1900'lerden sonra, Viyana'da basılan fes etiketleri.

Genç hanımlar ev içinde bile saçlarına büyük özen gösterirler, tepede topuz ya da yanları maşa ile kıvrılarak kabartılmış ense topuzu biçiminde tararlardı. Yaz ise pamuklu-dan, kış ise yünden yarım kollu fanila, neredeyse yere kadar uzun patiska gömlek, üzerine iç etekliği daha üzerine ince ve parlak yünlüden kloş veya yanları pileli etek giyilirdi.

Sokak Kıyafetiyle Kadın
Orta tabakadan bir genç kadının ipek çarşaflı sokak kıyafeti.

İstanbulin Modeli Ceket Giymiş Genç Adam
Nikolai Andriomenos, 1900.

Dantelle zenginleştirilmiş bluzun üzerine ise kısa kürk yelek veya kadife hırka almak âdettendi. Şık terliklerin ya da ev içi ayakkabılarının ökçeleri iki üç parmak yüksekliğinde olurdu.

Sokakta hemen her çeşit kumaştan dikilmiş feraceler, düz mat siyah ipekliden ya da parlak Fransız sateninden yapılan beli büzmeli çarşaflar, maşlahlar veya yeldirmeler giyilir, yüze, beyaz tülbentten yapılan yaşmak takılırdı. Başa konan hotozlar; elmas taşlı taraklar, kuşlu firketeler, menekşe çiçekleri veya divanhane çivisi denen iğnelerle süslenirdi. Alçak topuklu rugan ayakkabılar dışarı kıyafetini tamamlardı.

Genç erkekler sokak kıyafetlerine farklı bir özen gösterirler, boyunlarına sert bir biçimde kolalanmış dört parmak eninde yakalık takarlar ve kravatlarının üzerine pırlanta bir iğne iliştirirler, mendil cebine de mutlaka bir ipek mendil koyarlardı. Kollarındaki ipek atlasla astarlanmış pardösü, ellerindeki baston, burnu sivri iskarpinler şıklıklarını tamamlardı.

Henüz tahta yeni çıkmış olan II. Mahmud'un oğlu Sultan Abdülmecid'in (Saltanatı: 1839-1861), halka yeni reformlar vaat ettiği ve 3 Kasım 1839'da Mustafa Reşid Paşa (1800-1858) tarafından Gülhane bahçesinde okunan Tanzimat Fermanı[7] sonrasında, erkek sokak kıyafetlerinde yeni bir moda başladı. Çok düğmeli, önü kapalı, uzun eteği olan yırtmaçlı ceketlere 'İstanbulin' adı verildi.

Mahalle Mektepleri

Okula başlayacak çocuk kızsa saçlarına, erkekse fesinin üzerine bereketi simgeleyen elmas başaklar konur, sırmalı cüz kesesi de boyunlarına asılırdı. Çocuğun bindiği arabanın önünde ve arkasında yürüyenler çeşitli ilahiler okurlar, kafilenin önünde, çocuğun mektepte oturacağı atlastan ya da kadifeden dikilmiş minder götürülürdü. Her mahallede bulunan mahalle mekteplerinde yaşı çok küçük olan erkek ve kız çocuklar bir arada okurlardı.

Okullu
Kenan okula başladığı gün omzuna asılı cüz kesesi ile çektirdiği fotoğrafını teyzesine anı olarak vermiş. Başındaki mücevher başaklar bereketi, elindeki kitap ise okuma azmini sembolize etmektedir.
Abdullah Frères, 1895

Kahvehaneler ve Ev Eğlenceleri

İstanbul'a ilk kahve, 1543 yılında gemilerle getirildi. Tütün ise İstanbul'da 1600'lü yılların başında tanınmaya başladı. Her mahallede bulunan kahvehanelerde perde oyunları gösterilir, ortaoyunları oynanır, çeşitli eğlenceler yapılır, sohbetler edilir, bazılarında kitaplar okunurdu. En önemlisi de kahveci kitap okuyan müşteriden para almazdı. Kahvehanelerin eğlendirirken düşündüren vazgeçilmezlerinden biri de meddahlardı.
Ev eğlencelerinin en önemlilerinden biri helva sohbetleriydi. Daveti yapan evlerde kadın ve erkekler için ayrı odalar hazırlanır, gümüş tepsilerde ikram edilen

Tulumbacılar
Abdullah Frères, 1890

Photogr. Abdu

Kahvehane
Sébah & Joaillier, yaklaşık 1890.

helvalar yenirken sohbetler düzenlenirdi. Helva sohbetleri geleneği, 19. yüzyılda zenginlik ifade eden bir gösteriye dönüştüğünden, sıkça yapılmaya başlanmıştı.

Yapılar

İstanbul'daki bütün binaların yapımı, mimarağa denilen memur tarafından denetlenir, binaların yüksekliğini, sokak üzerinde binanın başlama noktasına atılacak temelin yerini, saçağın yapımını o tayin ederdi. Ahşap olarak yapılan evler kırmızı kiremitlerle örtülürdü. Varlıklı ailelerde, iki veya üç odanın bulunduğu birinci kat, evdeki hizmetlilere ayrılır, mutfak ve kilerler zemin katta bulunur, ev sahibinin oturduğu üst katlar ise harem ve selamlık olarak ikiye bölünürdü. Evin tüm katlarının yer döşemesi, bir karış genişliğinde uzunlamasına yerleştirilmiş tahtalardan yapılırdı. Her odada çepçevre dolaşan, iskemle, kanepe ya da koltuk yerini tutan, üzeri çuha, yollu kadife ve değerli kumaşlarla kaplanmış sofalar bulunurdu. Osmanlı İmparatorluğu'nun başından beri dini ve ticari yapılarla birlikte kent yaşamının çekirdeğini oluşturan

Ahşap Evler
Ernest de Caranza, 1852

halka açık hamamlar, evlerin içinde de mutlaka küçük bir modeliyle bulunurdu. 19. yüzyılda İstanbul'da neredeyse tüm evlerde hamam vardı. Binaların dış yüzeyleri de ahşaptan yapılır, genellikle pencereler dışarıdan içerisinin görünmeyeceği biçimde ahşap cumbalarla donatılırdı.

Tulumbacılar

Ahşap evlerle donanmış İstanbul'da nerede ise yangınsız geçen bir gün olmadığından tulumbacılar her zaman uyanık olmak zorundaydılar. Galata ve Beyazıt kulelerinde görevliler etrafı gözetlerler, bir ateş ya da duman gördüklerinde etrafa haberciler koştururlardı. Boğaz'ın Asya tarafındaki tepelerinden yedi adet yangın topu atışı yapıldığında, her mahallenin tulumbacıları hemen tulumbanın başına üşüşürler, dört kişi sandığı kapar, yangın yerine doğru koşmaya başlardı. Tulumbacılar, iki sırığa asılan ve dört kişi tarafından taşınan su pompası, balta ve kancaları ile yangına koşarken, davudi sesleri ile söyledikleri şarkılar, kentin dar sokaklarından yükselirdi...

"Yangın olur, biz yangına gideriz...
Düz ovada keklik gibi sekeriz...
Yokuşlarda şahin olup uçarız..."

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Yavuz Sultan Selim (Saltanatı: 1512-1520) dönemine gelinceye kadar yangın söndürmekle görevli bir teşkilat yoktu. Sultan bu görevi Yeniçeri Ocağı'na verdi. Uzun bir zaman sonra da 1720 yılında 'Tulumbacı Ocağı' kuruldu. İlk yıllarda, başlarına bakır miğfer, ayaklarına kırmızı yemeni giyen ve baldırları çıplak dolaşan bu yiğit insanlar, omuzlarında 'kartal kanadı' denen kırmızı renkte kaputlar taşırlardı. Tulumbacıbaşının miğferi ise gümüştendi. Bu kıyafetler zamanla değişti ve kısa pantolon üzerine beyaz mintan giymeye başladılar. Tulumbacı ocakları da 1920'lerden sonra yavaş yavaş ortadan kalktı ve unutuldu.

Yangına koşan tulumbacılar
Çizim: J.D.W., 1870

Tulumbacılar
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

Mevleviler

13. yüzyıl sonlarına doğru Konya'da Sultan Veled tarafından babası Mevlana Celaleddin-i Rumi adına kurulan Mevlevilik, İstanbul'un fethiyle birlikte kentin gündelik hayatına giren ilk tarikatlardan biri oldu. Galata, Kasımpaşa, Yenikapı, Bahariye ve Beşiktaş Mevlevihaneleri, külliye tipi mekânlar olduğundan hem ibadet hem de barınmaya uygundular. Galata aynı zamanda Batılı ziyaretçilerin kolayca ulaşarak, dönen dervişleri görme

Dervişler
Sebah & Joaillier, 1890

olanağı buldukları dergâhtı. Üsküdar Mevlevihanesi, taşradan gelen dervişlerin konaklama ihtiyaçlarını karşılardı. Kendisi de Mevlevi olan III. Selim (saltanatı 1789 -1807), askeriyede ve yönetimde başlattığı yenilikleri uygularken, bu modernleşme yanlısı Mevlevilerden büyük destek gördü.

Mezarlıklar

Müslüman mezarlıkları, kentin en güzel manzara gören, havadar yerlerinde bulunur, ulu servi ağaçları bölgenin genel görünümüne yeşillik katardı. Mezarların baş ucuna dikilen taşların üzerine ölenin adı ile birlikte, ayetler kazınırdı. Taşların tepesine kondurulan kavuk, buranın bir erkek mezarı olduğunu belirlerdi. Kadın mezar taşları çiçeklerle süslü olup, evlenmemiş olanların taşları da bir gül goncası ile belli edilirdi. Taşın alt kısmı, yağmur sularının toplanarak, sıcak yaz günlerinde köpekler ve kuşların susuzluklarını giderebilecekleri

yalak şeklinde oyulurdu. Mezarlıklar, Osmanlı halkının gezinti yerleriydi. Akşamları kandillerle aydınlatılan mezarlıklarda Müslüman veya Hıristiyan halk toplanır, her türlü seyyar satıcı da buraları panayır yerine döndürürdü. Özellikle bayramlarda saz seslerinin de duyulduğu mezarlık alanlarında konser bile verilirdi. 1855'te Kırım Savaşı'ndan dönen Fransız askeri bandosunun Tepebaşı'nda bulunan mezarlıkta verdiği konser, günlerce Pera halkı tarafından konuşuldu.

Mezarlıkta Kahvehane
Çizim: Camille Rogier

Ulaşım

Bir su kenti olan İstanbul'un ulaşımı sularda kayıkla çözülmüştü. Haliç'te, Pera ile İstanbul yakası arasında bağlantı önceleri kayıklarla sağlanıyordu. Kayıklar Boğaz'daki yalıların da çok önemli bir taşıma aracıydı. Geniş pantolonlu, kabak kafalı, göğsü açık ipek mintanlar giymiş kayıkçılar, çifte kürekle aracı eşsiz bir güç ve ustalıkla götürürlerdi.

Kara taşıt aracı ise at arabalarıydı. Yazın fayton, kışın kupa arabaları kullanılırdı. Atları yaşlanmış, makaslarıkırık yerlerinden bağlanmış, oturacak yerleri çökük, pencerelerinin camları kırık, körükleri parça parça olan arabalar olduğu gibi, Pera'nın oteller bölgesinde bekleyen ve değme konak arabalarına taş çıkaracak şıklıkta olanları da vardı. Tek ya da çift atlı özel arabaların döşemeleri genellikle koyu lacivert, bordo veya nefti yeşil olurdu. Şık kostümleri, parlak rugan çizmeleri, beyaz eldivenleri ile arabacılar konak kapılarında hazır beklerdi. Saltanat arabası daha uzaklardan ışıl ışıl görüntüsü ile kendini belli eder, kristal pencere camlarından içeride oturan pek görünmezdi. Zarif koşumlara bürünmüş atların çektiği araba yolları hızla aşarken, gözleri kamaştırırdı.

Müslüman veya Hıristiyan olsun, sokaklarda gezen hanım görmek çok sık rastlanan olaylardan değildi. İstanbul'un dar sokaklarında hanımlar ancak, 20. yüzyılın başlarına kadar kullanılan 'sedan sandalyesi' denilen bir nevi tahtırevan aracılığıyla dolaşabilirlerdi.

1871'de atlı tramvay İstanbul'un ilk toplu kara taşıma aracı olarak Galata'da çalışmaya başladı.

Kayık
"Beş veya yedi metre uzunluğunda, bir veya bir buçuk metre genişliğinde, pruvası sivri, içi oymalı, dışı yaldız işlemeli kayıklar kadar zarif bir deniz aracı daha düşünülemez. Geniş pantolonlu, kabak kafalı, göğsü açık ipek mintanlar giymiş, kayığın ortasında yüzleri kıça dönük, çifte küreği önden arkaya doğru denize batırıp çıkararak, aracı eşsiz bir güç ve ustalıkla götüren kayıkçılar, son derece renkli bir görünüm arz etmektedirler."
J.H.A. Ubucini[81] 1855'de Türkiye
Pascal Sébah, 1870

Araba
Cesur olan hanımlar, ulaşım için kullanılan faytonların dışında, ineklerin çektiği şık arabalarla Kâğıthane ve Göksu'nun yanı sıra 'Boğaz'ı seyretmek için tepelerden birinin üzerine çıkarlardı.
Sébah & Joaillier, 1894

1874'te Tünel-Karaköy arasında 570 metre uzunluğundaki metro açıldı. Metro, Galata ve Karaköy'deki ticaret bölgesinin çalışanlarını konutların ve eğlencenin bölgesi olan Pera'ya, 2-3 dakika içinde hem de 20 para karşılığında taşımaya başladı.

İstanbul, Haliç'teki ilk köprüye 1836'da Sultan II. Mahmud döneminde kavuştu. Planlarını Kaptanpaşa Ahmed Fevzi'nin çizdiği köprü, birbirine bağlı sallar üzerine oturtuldu. Parasız geçildiğinden 'Hayratiye' diye adlandırıldı.

Sultan Abdülmecid döneminde, Karaköy-Eminönü arasına 1845'te bir köprü yaptırıldı. 500 metre uzunluğundaki bu köprüye 'Yeni Köprü' adı verildi. Açıldıktan sonra ilk üç gün parasız geçildi. Üç günden sonra da 1930 yıllarına kadar burada inşa edilen köprülerden geçiş ücreti alınması işlemi sürdü.

Sultan Abdülaziz (Saltanatı: 1861-1876), 1863'te daha geniş yeni bir köprü yaptırdı. 1875'te bu köprü, İngiliz firmasının yaptığı, 24 duba üzerinde duran köprü ile yenilendi. Köprü 1912 yılına kadar kullanılacaktı.

1912 yılında bir Alman firmasına açılır-kapanır demir köprü yaptırıldı. 'Galata Köprüsü' adı ile bilinen bu köprü, geçirdiği bir yangın sonrasında yerini, 1994'te yeni bir köprüye bıraktı.

Tahtırevan
Bu çok bilinen fotoğrafın, bugüne kadar Sebah&Joaillier firmasına ait olduğu sanılmıştır. Oysa, 1865 yılında Abdullah Frères'in stüdyosunda çekilen fotoğrafta aynı modeller, aynı tahtırevan ve hatta aynı ağaç kullanılmıştır. Geçen yüzyıl fotoğrafçılarının, birbirlerine sattıkları cam negatifleri kendilerinin imzalayarak kullanması âdettendi. 1900'de Abdullah kardeşlerin tüm cam negatiflerini devralan Sébah&Joaillier firması geleneğe uyarak, bu tarihten sonra pek çok Abdullah fotoğrafında kendi adını kullandı.
Abdullah Frères, 1865

Sokak Köpekleri

Batı kentlerindekilere benzemeyen sokakları, kendiliğinden sahiplenmiş sürüler halinde yaşayan köpekler korurlar, hem de mahalle halkı tarafından beslenmelerini garanti ederlerdi. Özellikle İstanbul'da sokak köpeklerinin ne kadar çok olduğunu, Türklerin bu köpekleri ne kadar sevip koruduğunu kente adımını atan herkes fark ederdi. Kentin en kalabalık sokağında, caddesinde orta yerde yatan köpekleri kimse rahatsız etmezdi. İslam dinine göre köpek mundar bir hayvan olup, evde beslenmelerinin doğru olmadığı bilinir, sokakta olanlarının beslenmeleri ise büyük sevap sayılırdı.

İstanbul'da Sokak Köpekleri ve Bir Hamal
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

DEĞİŞEN YÜZYILDA OSMANLI SULTANLARI

Genellikle Osmanlı sultanları bestekâr, müzisyen, şair, nakkaş, ince marangoz, minyatürcü olarak yerel sanatlarla ilgililerdi.

Sultan II Mahmud
İlk kez Sultan II. Mahmud döneminde hazırlattırılan ve Sultan'ın portresini taşıyan Tasvir-i Hümayun.
(*Topkapı Sarayı Müzesi*)

Sultan II. Mahmud
(*Topkapı Sarayı Müzesi*)

Bestekâr Sultan III. Selim'in yeğeni ve fotoğrafın keşfi yıllarında Osmanlı sultanı olan II. Mahmud (sultanlığı sırasında, ünlü Türk bestecileri Dede Efendi ve Dellalzade İsmail Efendi sarayın büyük desteğini görmüşlerdi), geleneksel sanatla olduğu kadar Batı sanatıyla da ilgiliydi. Batı müziği, piyano, Avrupa tarzı bando, orkestra, tiyatro, askeri yenilikler, Osmanlı ülkesine onun saltanatı yıllarında girmeye başladı.

Geniş imparatorluk topraklarını askerlik ve diplomasi yönünden savunmak gittikçe zorlaştığından, bu yeniliklerin uygulandığı sıralarda Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en kritik dönemlerinden birini yaşamaktaydı.

II. Mahmud, son zamanlarda gericilik ve tutuculuğun simgesi haline gelen yeniçeri ocaklarını[8] 1826 yılında kapattıktan sonra, eski orduyu ortadan kaldırıp, modern bir ordu ve donanma kurdu.

Batılı hükümdarlar eskiden beri, devlet dairelerine astırmak ve birbirlerine hediye etmek üzere resimlerini yaptırmayı âdet haline getirmişlerdi. Sultan II. Mahmud da kendi resmini taşıyan bir nişan hazırlatarak, *Tasvir-i Hümayun*[9] adı verilen bu nişanı, en sadık bildiği devlet ileri gelenlerinin boyunlarına kendi eliyle taktı.

İlk kez resimlerini devlet dairelerine astıran sultan yine II. Mahmud oldu. 1836'da Selimiye Kışlası'na büyük bir törenle resmi asıldı. Sultan törenleri izlemek için deniz yoluyla sarayından kışlaya geldi. O gece kışlanın içi ve dışı kandillerle donatıldı ve havai fişekler atıldı. Ayrıca Sultan'ın portresi Selimiye'den başka, Rami ve Taksim kışlaları, Mekteb-i Harbiye ve Bâb-ı Âli'ye de asıldı.

Sultan, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa (1769-1848) kuvvetlerine karşı çarpışacak olan[10] Osmanlı ordusunun kumandanı Çerkes Hafız Mehmed Paşa'ya, 1838 yılında moral olması için bir resmini gönderdi.

Ancak bir süre sonra her tarafta resmin dine aykırı olduğunu yayarak bazı tutucular halkı kışkırtmaya başladılar. Sultan Mahmud'un ölümünden sonra, bir süre bu resimlerin üstü perdelerle kapatıldı. Daha sonraları halk resim ve hatta fotoğrafa alışmaya başladığından, sultanların resimlerinin asılması da hoş görülmeye başlandı.

II. Mahmud'dan sonra sultanlığa gelen oğlu, Abdülmecid zamanında da bu gelenek sürdürüldü. Ayrıca Sultan Abdülmecid'in görüp seyretmesi için, bir ressamın eserleri sarayda sergilendi. Ataları derecesinde Doğu kültürünü bilmeyen Sultan Abdülmecid, Batı müziğine büyük bir ilgi duymaktaydı. Franz Liszt (1811-1886) 1847'de Osmanlı sultanının sarayında verdiği konser sonrasında sultandan bir nişan aldı.

Abdülmecid, Samuel Morse'un (1791-1872) telgrafı buluşundan dolayı kendisini tebrik edip, bir nişan ve buluş belgesi gönderdiğinde Morse, "Sultan Abdülmecid, bu nişanı ve kutlamasıyla buluşumun değerini anlayan Avrupalı ilk büyük insan olmuştur" diye düşüncelerini belirtti. Sultan'ın bu davranışı, aynı zamanda telgrafın dünya üzerinde ilk defa Osmanlı İmparatorluğu'nda tanındığının kanıtıydı.

Bulunuşundan bir zaman sonra 1847'de Beylerbeyi Sarayı'nın yerindeki büyük ahşap sarayda, bizzat Abdülmecid'in önünde imparatorlukta ilk telgraf denemesi yapıldı ve Sultan, kurulan bu hattan ilk mesajı kendisi gönderdi. Bu denemeden sonra da Edirne'ye kadar uzanan bir telgraf hattının kurulmasını istedi. Samuel Morse, kendi ülkesinde buluş belgesini ancak 1854 yılında alabildi.

Abdülmecid'den sonra sultanlığa gelen Abdülaziz (Saltanatı: 1861-1876), daha çok Türk müziğine ilgi duyardı. Çok iyi ney[11] çalar, beste yapardı. Resim sanatı ile de ilgilenen Sultan Abdülaziz Avrupa'yı ilk kez ziyaret eden Osmanlı sultanı oldu. Oğlu son Halife Abdülmecid Efendi (1868-1944), Türk resim tarihinde yeri olan, 1908'de kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurucularındandı.

Sultan Abdülaziz
(The Illustrated London News, 13 Temmuz 1867)

Paris'e Varış
Sultan Abdülaziz'i Paris'te karşılayanlar.
Çizim: Trichon, 1867

Halife Abdülmecid Efendi
Sultan Abdülaziz'in oğlu.

FOTOĞRAFIN GELİŞMESİNDE SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN ROLÜ

Abdülaziz'den sonra üç ay gibi kısa bir dönem sultanlık yapan V. Murad'ın (1840-1904, saltanatı: Mayıs-Ağustos 1876) ardından tahta geçen Sultan II. Abdülhamid (1842-1918), Osmanlı'da fotoğrafın en büyük koruyucusu ve destekleyicisi oldu.

Eşkıya
II. Abdülhamid, saltanatının 25. yılında af kapsamına almak üzere, tüm mahkûmların fotoğraflarını çektirdi. İşte "Meşhur eşkıyalardan olup, idam cezasına çarptırılmış Ali oğlu Mustafa".
1900

1884 yılında, İstanbul hapishanelerinde bulunan bütün tutukluların fotoğraflarının çekilmesi için Zaptiye Nazırı Kamil Paşa'yı nezaret binasında fotoğrafhane kurmakla görevlendirdi. Fotoğrafların altına mahkûmların isimleri, suçları ve mahkûmiyet süreleri de yazılı olan tek tek veya üçerli gruplar halindeki boy fotoğraflarını albümler haline getirtti. 1901, tahta geçişinin 25. yılında[12] Osmanlı topraklarında çıkarılacak af için, bu albümlere bakarak kararını verdi. Cezaevlerinin, her türden insanı toplayan yerler olduğu düşünülürse, bu albümlerin, o devrin giyim kuşamı açısından da çok değerli olduğu açıktır.

Güzel sanatlarla ilgilenen sultanın kendisi de fotoğraf çekerdi. 1894'ün Ocak ayında teknik eksiği olmayan bir fotoğrafhanenin Yıldız Sarayı'nda açılması için emir verdi. Bu fotoğrafhanenin başına da Ali Rıza Bey'i getirdi. Sultan sarayda vaktinin çoğunu resim salonu, müzik salonu ve fotoğraf atölyesinde geçirirdi. Sultan Abdülhamid aynı zamanda çok iyi bir fizyonomistti. İstanbul'un önemli ailelerinin kendisinde bulunan fotoğraflarına bakarak, Harbiye'ye girecek öğrencileri seçerdi.

Sultan'ın Başkâtibi Tahsin Paşa[13] anılarında, Abdülhamid'in sık sık kendisine; "Her resim bir düşüncedir. Bir resim yüz sayfalık yazı ile anlatılamayacak siyasi, duygusal anlamları telkin eder, onun için ben yazılı içerik yerine resimlerden faydalanırım" dediğini belirtmekteydi.

Sultan II. Abdülhamid'in fotoğrafa verdiği bu olağanüstü önem, bu sanatın onun döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda süratle gelişmesini sağladı. Fotoğrafçılara ülkedeki olayları ve temel kurumları belgeleme görevini verdi. Hemen bütün donanma gemileriyle, askeri kuruluşların, fabrikaların mensuplarının, devlet tarafından yapılmış bütün binaların, okulların, karakolların, camilerin, etnografik çevrenin, arkeolojik görünümlerin ve doğanın fotoğraflarını çektirdi. Ziyarete gelen yabancı devlet adamlarının imparatorluktaki gezilerini, hastane ve büyük müesseselerin açılışlarını çektirdiği bu fotoğraflardan izledi.

1893'te, Sultan II. Abdülhamid Osmanlı ülkesinin propagandasını yapmak amacıyla, 51 fotoğraf albümünü Amerika'da National Library'ye, 47 fotoğraf albümünü ise İngiltere'de British Museum'a gönderdi. Altı ayrı fotoğrafçının işlerinden oluşturulan bu albümlerde; Halep, Şam, Adana, İzmir, Çankırı, Denizli, Bağdat, Edirne, Manisa, Aydın, Bursa, İzmit, Selanik, Kastamonu, Trabzon, Beyrut ve İstanbul'un okulları ve çeşitli görüntüler bulunmaktaydı.

26 Haziran 1894'te Abdullah kardeşler hakkında hazırlanan iradenin metni:

Bâb-ı Âli

Daire-i Umur-i Dahiliye
Mektubi kalemi
No: 430

Yüksek Sadaret Makamından
Aciz kullarının isteğidir ki;

Padişah Hazretleri tarafından Amerika Kütüphanesi'ne hediye edilmek üzere; askeri özellik taşıyan yerler dışında, İstanbul'un umumi manzarası ve ünlü yerlerin Abdullah kardeşler tarafından fotoğraflarının alınması ve bu konudaki masrafların Daire-i Umur-i Dahiliye bütçesinden karşılanması 11 Şubat 1891 tarihli Sadaret tezkeresinde bildirilmişti.

Abdullah kardeşler tarafından sunulan dilekçeye dayanılarak 1892 yılı planlanmamış harcamalar cetveli olarak değişik tarihlerde üç taksit halinde toplam 8.000 kuruş verildiği kayıtlardan anlaşılmış ve bu konu ile ilgili Nizamiye Muhasebat Dairesi'nden yazılan açıklamada da fotoğrafların birinci camının tanesi iki yüz elli kuruşa ve küçük boyda olanların otuz kuruşa imal ettirildiği bildirilmiştir.

Abdullah kardeşler tarafından kalan tutarın ödenmesi ile ilgili olarak verilen dilekçede toplam tutarın 19.540 kuruş olduğu gösterilmiştir.

Daha önce yapılan ödemeler mahsup edildikten sanra kalan 11.540 kuruşun 1894 yılına kaydedilip ödenmesini yüksek Sadaret Makamına arzederim.

20 Şevval 1311 (26 Nisan 1894) 14 Nisan 1310

Daire-i Umur-i Dahiliye Nazırı

İmza

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri, İrade Dahiliye 1311.Za-9)

Bâb-ı Âli

Dersaadet

Amedî-i Divân-ı Hümâyun

No: 2500

Devletlû Efendim Hazretleri

Yüce Padişahlık Hazretleri makamına,

Padişah Hazretleri tarafından Amerika Kütüphanesi'ne hediye edilmek üzere; askeri özellik taşıyan yerler dışında, İstanbul'un umumi manzarası ve ünlü yerlerin Abdullah kardeşler tarafından fotoğraflarının alınması ve bu konudaki masrafların Daire-i Umur-i Dahiliye bütçesinden karşılanmasına dair verilen bilgi alınmıştır.

Padişahın Özel Kalem Müdürlüğü'nün gözetimi altında sözü edilen fotoğrafların toplamı tutarından, 1890 yılı ödeneğinden verilen beş bin kuruş ve iki parça senetle 1892 senesinde verilen üç bin kuruş çıkarılarak kalan on bir bin beş yüz kırk kuruşun 1893 yılı ödeneğinden ödenmesi için Daire-i Umur-i Dahiliye tarafından verilen emir alınmıştır.

Tarafınızdan uygun görülürse, bu ödeme yapılacaktır.

04 Zilkade 1311 (09 Mayıs 1894)

Sadr-ı Azam

Ahmed Cevad Paşa

Alt kısımda dik yazı ile 'Derkenar' vardır. Derkenar, not anlamındadır. Yazıya konu hususun incelendiğini ve konu ile ilgili önceki yazışmaların gözden geçirildiğini belirterek ödemenin yapılmasını onaylamaktadır.

09 Zilkade 1311 Hicri (14 Mayıs 1894 Miladi)

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri, İrade Dahiliye 1311.Za-9/7)

Ebubekir Hazım Tepeyran[14], başı darda olduğu bir zaman, sultana bir albüm takdim ederek, ondan derdine çare arar ve olumlu sonuç alır. Tepeyran anılarında; "Eğer ben fotoğraf sanatını bilmeyerek bu albümü sultana takdim etmemiş olsaydım, daha önce hakkımda verilen jurnallerle mimlenecektim" diyerek, sultanın fotoğrafa olan ilgi ve sevgisini vurguladı. Yine Tepeyran'ın anılarında, Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden ve parasına, mallarına el konması kararından sonra Yıldız Sarayı'nın harem dairesine giren heyetin orada sultana ait küçük bir fotoğraf atölyesi ile karşılaştıkları yazılıdır.

32 yıl, 7 ay, 27 gün süren saltanat döneminden sonra 1909'da Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilirken, Yıldız Sarayı büyük bir yağmaya uğradı[15]. Bu arada saray kütüphanesine saldıranlar da oldu. Çok zengin eserler, koleksiyonlar ve fotoğraf albümleri ile dolu kütüphane, sorumlusu olan Kalkandelenli Sabri Bey tarafından kurtarıldı. Sabri Bey, kütüphanenin kapısının eşiğine yatıp, kendisini öldürmeden kütüphaneye giremeyeceklerini söyleyerek, yağmacıların içeri girmelerini önledi.

GELİŞEN GEZİ KOŞULLARI

19. yüzyılda sanat ortamını etkileyen önemli faktörlerden biri kuşkusuz ulaşım araçlarının geçmişe oranla değişmiş, düzenli gezi turlarının yapılmaya başlanmış olmasıydı. Önceleri yalnızca maddi olanakları elveren maceraperestler, sanatçılar, arkeologlar ve yazarların seyahate çıkması söz konusu olabilirken, Akdeniz'de ilk buharlı tur gemilerinin çalışmaya başlamasıyla varlıklı orta sınıfa da uzak yöreleri tanıma olanağı verilmiş oldu. Yolcular, geldikleri yere göre Marsilya ya da Trieste'den kalkan gemilere binerek İskenderiye'ye ayak basıyorlar, oradan trenle Kahire'ye, karayolu ile Filistin'deki kutsal toprakları, Şam ve Beyrut'u ziyaret ettikten sonra da yine gemi ile İzmir ve sonrasında da İstanbul'a ulaşıyorlardı. Dileyen bu tura İstanbul'dan da başlayabilir ve son olarak Mısır'a uğrayabilirdi. Orta sınıf için bu gezilerin, Doğu'yu görmekten başka, kendilerine toplum içinde saygınlık kazandıracağına inandıkları bir eylemi gerçekleştirme anlamı da vardı.

1 Haziran 1889'da İstanbul'a karadan ilk toplu turistik seyahat, Orient Express'le gerçekleşti. Sonrasında Orient Express Doğu'ya seyahatin bir simgesi haline geldi. Bu ilgiyle birlikte İstanbul'un büyük otelleri, kafeteryaları, mağazaları yeni bir görünüm kazandı. Koyu mavi zemin üzerinde altın rengi iki aslanlı logosuyla Orient Express, taşıdığı yolculara, düşten gerçeğe dönüştürecekleri yeni yerleri keşfetme özgürlüğünü verdi. İstanbul'da yolcularını önceleri, Grand Hotel de Luxembourg, Bosphorus ve Summer Palace Hotel'de ağırlayan şirket, Pera Palas Oteli'nin 1882'de başlayan inşaatının bitirilmesiyle rahat bir nefes aldı.

Orient Express Logosu

Akdeniz'de salınan vapurların ve özellikle Orient Express'in taşıdığı yolcular artık kendi ülkelerinde

bile Orient konulu operaları izlemeye gidiyorlardı. 19. yüzyılın sonlarına doğru seyahat dalgası doruk noktasındaydı. Yüz binin üzerinde Avrupalı göz kamaştıran Osmanlı başkentine ulaştı. Günlükler ve seyahat anıları kitaplara dönüşmeye başladı.

Artık Avrupalılar Doğu'yu yalnızca seyahatnameler ve *Binbir Gece Masalları*'ndan edindikleri izlenimlerle sınır ve kural tanımayan hayallerinde değil, gerçek yüzü ile tanımaya başlamışlardı.

FOTOĞRAF VE DİN İLİŞKİLERİ

Reformlar ve yenilikler Osmanlı yönetiminden gelmekteydi, halkın bunları kabullenmesi ise bir zaman süreci içinde olacaktı.

Kur'an'da resmi yasaklayan bir ayet yoktur. İslam'da resim yapmak değil, resimlere tapmak yasaklanmıştır. Pek çok Osmanlı sultanı başından beri resimlerini, hem de yabancı ressamlara yaptırdılar[16]. Türklerin İslamiyet'i kabul edişlerinin daha ilk yüzyılında resim ve heykel yapıldı ve mezar taşlarında ölü ile ilgili kadın ve erkek figürleri kullanıldı[17].

Kur'an'da olmamakla birlikte, bazı hadisler[18] canlı varlıkların resmini yapanların, Allah'la yaratmada boy ölçüşmeye kalktıkları için kötü kişi olduklarını ve bu kişilerin kıyamet günü, yaptıkları tasvirlere can vermek zorunda kalacaklarını, bunu başaramayacakları için de cehennem azabı çekeceklerini belirtmişlerdir.

Ulema (Bilginler) ve Öğrenciler
III. Ahmed'in (1673-1736) şehzadelerinin sünnet düğünü törenlerinden.
Minyatürcü: Abdülcelil Levni[R2]

Tıp, astronomi, mühendislik ve fen bilimleri konusunda yazılmış kitaplardaki figürler, çoğu kez gölge ve ışık kullanmadan renklendirilmiş, naif görüntülerdir. Bu resimleri yapan kişiye ressam veya tasvirci yerine nakkaş denmesinin sebebi de bu tür süslemelerin daha çok nakış olarak düşünülmesinden ileri gelmektedir. İslam'ın temel kurumu ve İslam mimarisinin odak yapısı olan camilerde hiç figür yoktur.

İstanbul'da 1910 yılında açılan ilk Müslüman fotoğrafhanesinin sahibi, Rahmizade Bahaeddin şöyle diyor: "Tesettür, günah, haram korkusuyla mücadele etmek istediğim içindir ki, atölyemi İstanbul cihetinde[19] kurmaya karar verdim."

1920 yılında bile, Şeyhülislamlık Dairesi tarafından yayımlanmakta olan *Ceride-i İlmiye*'nin ağustos sayısında fotoğrafla ilgili şöyle bir yazı var:
"Suret tasviri:
- Bir Müslümanın insan veya hayvan resmini çizmesi veya çekmesi haram olur mu?

- Olur.
- Böyle resimler yapılmış evlerin mülk edinilmesi de haram olur mu?
- Olur."

Osmanlı İmparatorluğu'nun halkı arasında olan Musevilerin dininde ise tasvir kesinlikle yasaklanıyordu. "Ne yukarıda gökte, ne aşağıda yerde, ne de yerin altında suda bulunanın resmini yapma, onlara tapma ve hizmet etme. Çünkü ben senin efendin ve tanrın kıskanç bir tanrıyım." (Mısır'dan çıkış 20:4-6)

İşte bu dini nedenlerle ilk fotoğrafçılar Müslümanlar ve Museviler arasından çıkmadı. Osmanlı topraklarına gezginler yolu ile girmiş olan fotoğraf, öncelikle Hıristiyan dinine mensup topluluklar, Ermeni ve Rumlar tarafından başlatılmış oldu.

Bu fotoğrafçılar, fotoğraflarında model olarak da Hıristiyanları kullandılar. Orient'in havasını belirleyen bu fotoğraflarda önceleri beyaz peçeleri ile gösterilen ve "Türk kadını" diye adlandırılan zarif hanımlar da İslamik giysileri içinde Hıristiyan kadınlarıydı[20].

Müslüman Osmanlı vatandaşları ticaretle fazlaca meşgul değillerdi. Özellikle, fotoğraf gibi yeni bir buluşun ticaretine atılmayı macera olarak kabul ettiklerinden, böyle bir işe yanaşmazlardı.

Yaşmaklı Kadın
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

Sultan II. Abdülhamid, anılarında bu üzüntüsünü şöyle dile getiriyordu: "Sıkıntılarımızın kökü Osmanlı erkeğinin, hakiki bir kıymet yaratmak üzere çalışmamasından ileri gelmektedir. Efendi mevkiinde kalıp başkasını kendi yerine kullanmaya alışmıştır. Onun için önemli olan yaşamak, hayatın tadını çıkarmaktır.

İsteğim üzerine Şeyhülislam, çalışmanın Allah tarafından buyurulduğunu, kesinlikle onur kırıcı olmadığını açıkladı. Bu açıklama okullarda da her fırsatta tekrarlanacak.

Gençlerimiz memur, asker veya ulemadan olmayı tasarlıyorlar; neden hiçbir Osmanlı, büyük bir tüccar, mahir bir zanaatkâr veya bir bilim adamı olmayı düşünmüyor? Ben de marangozluk sanatı ile uğraştığımdan, halka iyi bir örnek sayılırım. Şimdiye kadar böyle çalışmaya alışılmamış olması pek yazık."

USTA-ÇIRAK İLİŞKİLERİ

İmparatorluğun tebaasından olan Ermeniler, Kayseri, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Elazığ ve İstanbul'da daha çok eczacı ve kimyager olarak bilinirlerdi. Bu nedenle de ilk bulunduğu yıllarda fazlaca kimya bilgisi isteyen *Daguerreotype*'e geçmeleri kolay oldu. Ayrıca Ermeniler, Venedik'teki Murad-Raphaelyan okulundan sanat alanında çok şey öğrendiler[21]. İmparatorluğun çeşitli yerlerinde yaşayan Ermeni aileler çocuklarını İstanbul'a meslek öğrenmeye gönderirlerdi. Bu gençler, o dönemlerde yeni açılmış bulunan Ermeni fotoğrafhanelerinde çırak olarak çalıştılar. Özellikle Abdullah kardeşlerin stüdyosunda yetişen pek çok öğrenci, fotoğrafçılığı hemen hemen bir Ermeni tekeli haline getirdiler.

Ermenilerden sonra fotoğrafa ilk ilgi gösteren tebaa arasında Rumlar bulunuyordu. 19. yüzyılın sonlarına doğru bazı levantenler de fotoğrafla ilgilenmeye başladılar.

Murad-Raphaelyan Okulu
Venedik Zenobio Palas'taki okulun kanal tarafındaki cephesi.
Çizim: Luca Carlevaris, 1703
Sarkis Boghossian, Iconographie Arménienne,
C. 1, s. 389, Paris, 1987.
(Dr. İkna Sarıaslan koleksiyonu)

Ünlü Bahçe
Murad-Raphaelyan Okulu'nun bahçesi Venedik'in en ünlü bahçelerindendi.
Çizim: Luca Carlevaris, 1703
Sarkis Boghossian, Iconographie Arménienne,
C. 2, s. 508, Paris, 1998.
(Dr. İkna Sarıaslan koleksiyonu)

ANLATIM YERİNE FOTOĞRAF

Feldmareşal Helmuth von Moltke[22], henüz bir yüzbaşı iken Osmanlı ordusunda topograf olarak görevlendirildi. Mısır isyanına karşı yapılan Nizip Savaşı'na da katıldı. Birecik'te, Fırat kenarında ordugâh kuran Osmanlı ordusu ile ilgili düşüncelerini bir mektubunda şöyle anlatmaktaydı:

"Mayıs 1837... Arpa tarlalarında binlerce at bağlanmış duruyor; süngüler, mızraklar ve toplar güneşte parıldıyor ve her yandan davul ve boru sesleri geliyor. Şurada yüzlerce asker bir zamanlar Bağdat'ı dövmüş olan yüzlerce yıllık bir topu tepeye çıkarmaya çalışıyor, burada başka yüzlercesi toprak siperleri yığmak için katı zemini kazıyor ve kürekliyor. Çadırların önünde insanlar kaynaşıyor, birisi bizim taraflarda omlet yapıldığı gibi ekmek pişiriyor; deve tezeği ateşi üzerine konmuş bir sac üzerine ince bir pide yayıyor, öteki gömleğini yıkıyor, şu tüfeğini temizliyor, beriki pabucunu yamıyor ve hepsi, ben de dahil çubuk içiyoruz. Bir sipahi alayı kalabalığın ortasından geçerek ileri karakol mevkiine gidiyor ve on dört ayak uzunluğundaki kamış mızrakları ve eski muhteşem kılıklarıyla Arap atlarını oynatan gayri muntazam süvarilere gururla tepeden bakıyor. Burada Daguerre'in *Camera Obscura*'sından bir tanesinin elimde olmayışı ne yazık!"

Nizip Savaşı'nda Türk Nişancı
Çizim: Helmuth von Moltke, 1839

Mısır Ordusu Kampı
Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu ve Hafız Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu arasında Nizip'te yapılan savaş.
Çizim: Helmuth von Moltke, 1839

FOTOĞRAF TEMALARININ GELİŞMESİ

Yıkılma dönemine rastlamış olsa bile, Osmanlı İmparatorluğu, fotoğrafın bulunduğu yıllarda yine de Ortadoğu'da, bugün üzerinde pek çok ayrı devletin kurulduğu büyük bir güçtü.

Önceleri Avrupalılar Hıristiyanlığı yaymak için Doğu ülkelerine geldiler. Doğu toplumlarını tanımak isteyen Oryantalistler, bu ülkelerin dillerini de öğrenmeye başladılar. Bu, zamanla karşılıklı kültürlerin tanınmasına neden oldu.

Doğu ile Batı kültürlerinin kucaklaştığı, yedi tepe üzerine kurulu, önce meraklı gezginlerin uğrak yeri olan, sonra da Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde sıkça kullandığı Avrupalı uzmanların çevrelerine anlattıkları İstanbul, Ortadoğu'da neredeyse, ilginin merkezi haline geldi.

İLK GEZGİNLERİN FOTOĞRAFLARI

La Baronne Durand de Fontmagne,[23] 1856'da İstanbul'a gelişini şöyle dile getirdi: "Dünya da hiçbir şey bu Müslüman başşehrinin üç fersah öteden ilk görüldüğü an kadar güzel olamaz. İstanbul'a yaklaştıkça görülenler, hayalleri bile alt üst edecek güzellikte. İnsan ancak bu manzarayı gördükten sonra Doğulu şehirlerin heyecanını anlıyor."

Edmondo De Amicis (1846-1908)

İtalyan yazar Amicis,[24] tüm gençliğinin hayal şehri İstanbul'a yaklaşırken sanki ülkesinde bıraktığı dostlarının sesini duyuyordu: "Haydi, haydi oğul, kardeş, dost haydi! Git sevgili İstanbul'unun keyfine bak; istediğine kavuştun."

Türk donanmasına müşavir olarak, İngiliz donanmasının izni ile atanan Henry F. Woods,[25] (Woods Paşa) 1869'da, başına fesini giyip, Osmanlı donanmasında kırk beş yıl sürecek görevine başlarken; "Boğaziçi dünyada eşine ender rastlanır derecede güzeldi. Boğazın her iki yakasında bulunan yalıların denize bakan bölümlerine beyaz veya renkli lambalar asılmıştı. Uzaktan bakıldığı zaman bunlar birer yıldızı andırıyordu, sahillere ayrı bir güzellik veriyordu" diye anılarını yazmaya başlamıştı bile.

İstanbul, Tatlısular bölgesi[26] ve Boğaziçi'nin güzelliklerinden başka, Doğu'daki yaşam, dünyanın en güzel kadınlarının dolaştığı harem, sultanlar, her Batılının hayalinde

Sürre-i Hümayun
Mısır fatihi Osmanlı Sultanı Selim Han'a, Mekke Şerifi, oğlu ile birlikte, Kâbe'nin anahtarlarını ve diğer emanetleri göndermişti. Bunları kabul eden Sultan, kendisine sunulan eşyaların yerine yenilerini hazırlattırarak çeşitli hediyelerle birlikte ve özel bir merasimle Mekke ve Medine'ye gönderdi. Bu zengin hediyeler arasında altın Kâbe anahtarları, mücevherler, Hazreti Muhammed'in Medine'deki kabrini örtecek örtü de vardı. Önceleri develerin sırtına yüklenen bu hediyelerle birlikte alay, yollardan hacı kafilelerini de toplayarak kara yolu ile Mekke ve Medine'ye kadar giderdi. Buharlı gemilerin imparatorluğa gelmesinden sonra ise İstanbul'dan Beyrut'a kadar süren deniz yolculuğundan sonra Şam'a geçilip, Mekke ve Medine'ye kadar kara yolu ile devam edilmeye başlandı. İmparatorluğun son günlerine kadar sürecek olan bu usule 'Sürre-i Hümayun' adı verildi. Yeni hediyelerin yerine konmasından sonra ise eskiler imparatorluğun başkenti İstanbul'a getirilerek, Topkapı Sarayı'ndaki Hırka-i Saadet dairesinde saklanırdı.
Ali Sami Aközer. 1890

değişik yorumlanıyordu. Her yıl İstanbul'dan Mekke'ye, Kâbe eşyasının yenilenmesi için gönderilen Sürre Alayı kervanlarının ihtişamı, minarelerinden duyulan esan seslerine, kilise çanlarının karıştığı bir kent, hangi Batılı için merak konusu olmazdı ki? Gustave Flaubert'in[27] dediği gibi, "Mevlevilerden çıkılıp, operaya gidilen acayip bir kent"ti burası.

Bu ilgi Batılı müzisyenleri de etkisi altına almıştı. Osmanlı kurulduğundan beri, Türkler, Türk sultanları, Türk devlet adamları, Türk tarihi ile ilgili konularda yapılan besteler, başta Beethoven ve Mozart olmak üzere, 120'ye yakındı.[28]

Donizetti Paşa'nın Sultan II. Mahmud ve Abdülmecid için bestelediği marşlar, yine bu müzisyenin yönetimi altında Mızıka-i Hümayun tarafından çalınırdı.

Galata Köprüsü
Stereoscope kart.
Keystone View Company, 1900

Eminönü Meydanı
Stereoscope kart.
Keystone View Company, 1900

Müslüman Hacılar
Kâbeden Kudüs'e dönüş. Stereoscope kart.
Benjamin West Kilburn, 1899

Fransa kaynaklı bir buluş olan fotoğrafın, Doğu'da yayılmasına öncülük edenler, maceraperestler, yazarlar, arkeolojik kalıntılarla ilgilenenler, ressamlar, mimarlardı. Önce gravürlerden tanıdıkları ilginç görüntüleri, yeni bulunmuş araçları ile saptamak istediler. Ellerindeki esrarlı kutunun marifetini ortaya koymak istercesine, çevrenin meraklı bakışları arasında her şeyi çekmeye çalıştılar.

Fotoğraf baskıları ve albümler, 1860 yıllarında, bugün gidilen turistik yerlerin posta kartlarını alır gibi alınıyordu. Underwood&Underwood, Keystone View Company, B.W. Kilburn'ün *Stereoscope*'larında[29] devrin Osmanlı İmparatorluğu'ndan görüntüler de vardı.

MANZARA FOTOĞRAFÇILIĞI

İlk gezginlerin çektikleri genellikle manzaralardı. Batı şehirlerine pek benzemeyen ve 19. yüzyıl Avrupa anlayışındaki gibi taş binaların çevrelemediği Anadolu kentlerini, İstanbul'un kıyılarını, Galata Köprüsü'nü, Haliç'in ve Boğaz'ın yelkenlilerle dolu şiirsel görüntüsünü, kalem gibi servilerin süslediği Müslüman mezarlıklarını, Galata ve Beyazıt kulelerinden görünen ilginç Asya ve Avrupa topraklarını çektiler.

ÇEVRE FOTOĞRAFÇILIĞI

Üzerinden dünyanın belli başlı büyük medeniyetlerinin geçmiş olduğu Küçük Asya toprakları[30], bu medeniyetlerin bıraktığı arkeolojik değerlerle doluydu. Bir Roma su kemeri, Bizans köprüsü, Osmanlı camisi birlikte olabilirdi. İşte böylesine iç içe eski medeniyetler ve onların kalıntıları, arkeologlar için bulunmaz bir hazineydi. Eski kalıntılarla ilgilenen gezginlere, yeni bir çalışma ve araştırma kapısı açılmış oldu. Bu zengin arkeolojik yapıları belgelediler. Doğu'ya tarifesi olan vapur seferleri de Osmanlı topraklarının arkeolojik bakımdan en zengin çevresi olan limanlarına uğruyordu. İskenderiye'ye giden vapurdan Kahire'yi hatta Nil yolu ile Karnak bölgesini, Beyrut limanı basamağı ile Akdeniz'in doğu ucunun çok geniş arkeolojik kalıntılarını ve İzmir yolu ile de Ege'nin bağrını dolduran eski Frigya, Roma, Miken, İyonya medeniyetlerinin kalıntılarını, özellikle Efes'i ve İstanbul limanı adımı ile de Marmara Denizi çevresindeki Osmanlı'nın en güzel İslam mimari örneklerini çekme olanağı buldular.

Doğu ile Batı kültürleri, Asya ile Avrupa kıtaları, çeşitli dinler, çeşitli toplumlar, çeşitli diller işte bu imparatorlukta kaynaşıyordu. Bozkırlarında yayılan karakteristik şehirleri ile İstanbul'un karışık ve iç içe yapısından daha farklı bir huzur veren Anadolu yaylası, ulaşım zorluğuna karşın, yine de ilk gezgin fotoğrafçılar tarafından belgelendi.

Dar sokakları, ahşap evleri ile Batı'dan apayrı kentlerin mimari yapılarının belgecisi oldular. Yalıları, sarayları, kasır ve köşkleri, Türk evinin yapısını, günümüzde değişen ve hatta yok olan değerleri, manzaraları, anıtları, hep bu ilk çevre dokümancılarının fotoğraflarından izleyebiliyoruz. Büyük boy cam plaka negatiflerin netliği, bugün bile küçük ayrıntıları göstermesi bakımından ilginçtir. Fotoğrafçılar, çektikleri fotoğraflardan bir albüm hazırlayıp devrin sultanına sunduklarında büyük bahşişler ve madalyalar aldılar.

SOSYAL YAŞAM FOTOĞRAFÇILIĞI

18. ve 19. yüzyıl gravürlerindeki kompozisyonların etkilediği ilk fotoğraflara, giderek yeni bir unsur daha eklendi: İnsanla birlikte çekilen çevre. Batılı gezginler, bu İslam dünyasını tanıdıkça, çekingenliklerini üzerlerinden atıp, makinelerini sokaktaki insanlara da çevirdiler. Anıtlar, çarşılar, sokaklar, köy pazarları, tarihi çevre görüntülerinin içine insan görüntüsü de girdi.

Fotoğraf Kartı
1885 yılında kullanılan Abdullah Frères fotoğraf kartlarının ön yüzünde fotoğrafın zedelenmemesi için, üzerine kart arkasındaki yazıların aynının yaldızla basıldığı ince geçirgen kâğıtlar kullanıldı. Bu kâğıtlar kartın kısa kenarından arka tarafa doğru, arka yüzü de zedelemeyecek bir tutkalla tutturuldu.
6,5x10,8 cm

Ve görüntüye giren insan, giderek portrecilikle birlikte stüdyoların doğmasına neden oldu. Stüdyoların yaygınlaşması ile imparatorluğun topraklarında iyice bilinmeye başlayan fotoğraf, saka, kasap, berber, şerbetçi, baca temizleyicileri, bozacılar, hamallar vb. gibi tiplerin saptanması dönemini de başlatmış oldu. Çekilen bu fotoğraflar, Viyana'da Bernhard Wachtl ve diğer firmalarca hazırlanan kartlara yapıştırılarak müşteriye sunuldu.[31]

Tüm bu fotoğrafhanelere teknik donanımı sağlayan, fotoğraf gereçlerini ithal eden en önemli firmalar; Onnik Diraduryan, Caracache Frères ve Nadir fotoğrafhanesinin sahibi G. Paboudjian'dı.

1873'te Osmanlı İmparatorluğu'nun Viyana'da açtığı sergiye götürülen büyük boy albüm, Osmanlı topraklarındaki vilayetlerin geleneksel giyimini ve folklorik âdetlerini belirlemesi bakımından önemli bir belgedir. Bu albümün fotoğrafları Pascal Sébah'a çektirildi.

19. Yüzyılda Fotoğraf Stüdyosu
Başlangıçta 15-30 dakika gibi uzun bir zaman alan fotoğraf çekme işlemi, hem fotoğrafçılar hem de modeller açısından büyük sabır gerektiriyordu. Fotoğrafı çekilen kişi bu zaman içinde fotoğrafın net çıkması için kıpırdamamak zorundaydı. Bu nedenle dekor koltukların arkasına, kameradan bakıldığında görülmeyen ama başı kıpırdamadan tutmaya yarayan arka destekler hazırlandı.

O. Diradour
Fotoğraf malzemeleri
Atölyeler için mükemmel fotoğraf aletleri
Amatör gezginler için elde taşınacak fotoğraf malzemeleri
Bütün Türkiye'de kuru plak fabrikasının tek temsilcisi
A. Lumière ve oğulları, Eastman şirketi, J.H. Dallmeyer, Voigtlander ve Oğulları V.B.
Lumière'in yeni fotoğraf kâğıdı
Üç Yıldız markalı Albümen kâğıdı
Developman makineleri
Çeşitli kimyalar
Knox parlatma presleri
En iyi markaların objektifleri
Agrandisman aletleri ve kâğıtları
Önemli duyuru:
Lumiere plakalarını alan her kişinin bunların doğrudan fabrikadan geldiğinden emin olmak için her kutunun üzerinde Lumière markasının bulunmasını talep etmesi rica olunur.
Annuaire Oriental du Commerce 1895, Sayfa 1379

Caracache Frères
Askeri okul ve deniz kuvvetlerinin malzemecisi.
Büyük fotoğraf makinesi ve fotoğraf malzemesi deposu.
Garanti, saf kimyasal ürünler.
İngiliz Ilford plaklarının tüm Türkiye'deki tek temsilcisi.
A. Lumière ve oğullarının plakları da satılır.
Karanlık oda için komple aletler.
Bez üzerine desenli fonlar.
Annuaire Oriental du Commerce 1895, Sayfa 1277

Ateliers Photographiques Nadir
İhtira beratı, imparatorluk nişanı, Güzel sanatlar nişanı, Fransız kentleri yarışma sergilerilerinde; 4 altın, 1 gümüş madalya, 2 nişan, beş tane şeref diploması.
Türkiye'de ve Fransa'da bröve alınış olan kabartmalı fotoğraf.
Asetilen ışığında Nadir yöntemi.
Boyama usulü ile agrandisman.
Platinotypie, kömürle bozulmayan yöntem.
Foto resimler yağlıboya resim fotografik ve heliografik kâğıt fabrikası.
Constantinople manzaraları ve stereoscope manzaralar.
Boğaz ve Haliç'in büyük boy manzaraları.
Kapalı Çarşı'nın içinden Stereoscope manzaralarını satan tek firma.
Annuaire Oriental du Commerce 1900, Sayfa 1551

FOTOĞRAFTA ORYANTALİZM

Doğu'ya yakın ilgi, 16. yüzyılda Turqueries modası ile başladı. 17. yüzyılda *Binbir Gece* gibi masallar çevrilmeye başlandı. Turkomania kısa zamanda ünlü Batılı yazarların romanlarına da girdi. 18. yüzyılda Avrupalı'nın Doğu'ya ilgisi daha da artmıştı.

Siyasal olaylar, ekonomik ilişkiler, bilimsel ve arkeolojik araştırmalar, gezi koşullarının düzelmesi, romantizmin etkileri, Avrupa'da zaten yüzyıllardır süren ilgi, Oryantalizm modasının kapılarını 19. yüzyılda sonuna kadar açtı.

Oryantalizm kelime olarak öncelikle Doğu'nun tarihi, dilleri ve dinlerinin incelenmesi anlamında kullanıldı, giderek edebiyat, tiyatro, müzik, mimarlık ve güzel sanatlarda Batı dünyasını iyice içine aldı.

Avrupalı'nın Doğu'ya ve Osmanlı İmparatorluğu'na ilgisinin yoğunlaşması, Osmanlı'nın da Batı'ya dönük bir yaşam tarzı benimsemeye ve ekonomik, askeri, eğitim alanlarında Batı modelini yerleştirmeye başladığı bir zaman dilimine rastlar.

Osmanlı İmparatorluğu içinde gerçekleştirilen bazı reformlar ve bu reformların gerektirdiği kişilerin Batı'dan getirilerek görevlendirilmesi de Batı-Doğu ilişkisini arttırdı. Bağdat demiryolunun yapımı ve Süveyş Kanalı gibi büyük yatırımlar bir kez daha dikkatleri Doğu'ya çevirdi.

1853 yılında, Osmanlılarla Ruslar arasında başlayan Kırım Savaşı'na, daha sonra Ruslara karşı, Fransa ve 1854 Mart ayında da İngiltere katıldı. Kırım Savaşı'nda yaralananların tedavisi için bir hastane konumuna getirilen Üsküdar'daki Selimiye Kışlası ve Haliç'te demirleyen hastane gemisi birdenbire küçümsenmeyecek sayıda Batılı'nın İstanbul'da yaşamasına neden oldu.

Kırım Savaşı'nda Askerler Osmanlı Kapısı'nda. Resim: *Sermet Muhtar (Askeri Müze/İstanbul)*

Nargile İçen Kadın
Sebah & Joaillier, yaklaşık 1890

Batılı'nın buradan alıp götürdüğü ve çevresine gösterdiği, insan, kent ve doğa görünümleri Doğu'da bulunduklarının en önemli kanıtıydı. Doğu'ya ilgi arttıkça, onlara hayal ettikleri dünyayı daha da çeşitlendirerek göstermek için stüdyolar birbirleriyle yarışmaya başladılar. Fotoğraflar giderek gerçek Osmanlı yaşamını değil, Batılı'nın kafasındaki Osmanlı imajını yansıtmaya başladı. Fotoğraf çekiminde kullanılan dekorlar üniteler halindeydi. Bir merdiven tırabzanı, sehpa, oymalı sütunlar hatta yapay köprüler, her resimde ayrı kompozisyonlar yaratılarak kullanılıyordu. Zaman zaman da stüdyonun tahta zemininde çekilen, kayık içinde insan görüntülerinde, cam negatiflerin emülsiyonları ustaca kazınarak çırpıntılı deniz görüntüleri verilebiliyordu.

Bol çeşit yaratmak ve rekabetten dolayı ilgiyi daha da arttırmak isteği, konuyu Doğu kadını üzerinde yoğunlaştırdı. İncecik ipekli giysileriyle elinde nargilesi ve önünde sedef kakmalı sehpa bulunan püsküllü yastıklara dayanmış kadınlar, ellerinde darbuka ve tefle dansözler, yerde serili halının üzerine serpiştirilmiş minderlerde uzanan birden fazla kadınlar... Tüm bu fotoğraflar, 'Türk Kadını', 'Genç Türk kızı', 'Müslüman Kadın' diye adlandırılarak satışa sunulsa da böyle davranışların büyük cezalar gördüğü Osmanlı'da bir tek Müslüman kadının bu pozları vermesi olanaksız olduğundan, kullanılan modeller genellikle Pera batakhanelerinde çalışanlar arasından seçilmekteydi. İmparatorluğu ziyarete gelmiş Batılı hanımefendilere de kılık kıyafet giydirilerek böyle kompozisyonlar yaratılırdı. Bazı fotoğrafçılar model bulmakta zorluk çektiklerinden, zaman zaman da kadın giysileri içinde erkek modeller kullandılar.

Bir Portre
Çoğu zaman turistik fotoğraf baskıları için Müslüman kadını sembolize edecek kadın model bulunamadığından, erkeklere kadın kıyafeti giydirilerek çekimler de yapıldı. Örtülü olmaları nedeniyle cinsiyetleri pek kolay anlaşılamayacağı düşünülen bu modellerin el ve ayakları ile oturuş biçimleri kendilerini ele vermekteydi.
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

1850'lerde hem paraca daha ucuz hem de küçük olduğundan taşıma kolaylığı olan *Carte-de-Visite*[32] boyutunda fotoğraflar pazarlanmaya başladı. Artık görüntülerin içinde harem ağaları, din adamları, başıbozuklar, her türden satıcılar, saray muhafızları, arabacılar, Mevleviler de vardı. *Carte-de-Visite*'ler tek tek olduğu gibi, hazırlanan kalın ciltli şık albümlerde konularına göre ayrılarak da satılıyordu. Bu albümlerin değerli taşlar ve altınla süslenmiş olanları ise saray için hazırlanıyor ve saray erkânının fotoğraflarını içeriyordu.

1865'ten sonra fotoğrafçılar turistik fotoğrafları, hem *Cabinet* boyutlarda[33] hem de Batılı'nın ilgi noktalarını birer birer saptayıp büyük boy albümler halinde satışa

***Carte-de-Visite* Fotoğraflar**
Fotoğraf, özenle hazırlanıp, arkasında stüdyonun deseninin bulunduğu kartona yapıştırılmış. Karton boyu 4,5x8,5 cm, fotoğraf boyu 4,4x7 cm
Phébus, yaklaşık 1890

sunmaya başladılar. 20'den başlayarak 100'e kadar ulaşan sayılardaki orijinal fotoğraflardan oluşan bu şık albümler oldukça pahalıydı. Ayrıca Seraskerat Kulesi veya Galata Kulesi'nden çekilen panoramik fotoğraflar da özel bezlere yapıştırılarak katlanmaları sağlanıyor ve yine özenle hazırlanmış bir kapak içine ciltleniyordu. Yine de *Carte-de-Visite*'lerden başlayarak, *Cabinet* ve daha büyük boydaki fotoğraflar ve albümlerle birlikte her bütçeye uygun bir şeyler mutlaka bulunuyordu.

Ülkeye gelen turistler bu değişik dünyada kendi görüntülerini de istiyorlardı. Bu nedenle de, gezilerini kolaylaştıracak pratik giysiler yerine modanın son çizgilerini taşıyan kadınlarda bol büzgülü, kabarık dantel etekli, erkeklerde vücuda oturan ceketi ile dar paçalı pantolonlu, kravatlı takımlar, fötr şapkalar giyiliyordu. Anıtlarla birlikte bu şıklık içinde ölümsüzleşmek istiyorlardı. Buralarda müşteri bekleyen bir fotoğrafçıya rastlayacaklarından da emindiler. Doğu, fotoğrafçılar tarafından bir kez daha yaratıldı.

HABER FOTOĞRAFÇILIĞI

Gazetecilik anlayışı ile sosyal çevrenin belgelenmesi ise 1853 yılında çıkan Kırım Savaşı sırasında başladı. Osmanlı Darphanesi'nde hakkâk olarak çalışan James Robertson, 1855 yılında Kırım Balaklava Limanı, savaş alanı görüntüleri ile imparatorlukta ilk gazetecilik fotoğraflarını çekmiş kişi oldu.

Batı tarzı resim ülkeye girmeden önce resimle ilgili çalışmalar; minyatür, tezhip, kalem işleri ile mimari elemanlar, çini süslemeleriydi. Minyatür, 13. yüzyıldan beri bir yüzey resmi olarak gelişmişti. Üçüncü boyut ve perspektif kullanılmazdı. Kitap sayfalarına metni açıklamak için çizilen minyatürler, yakından izlenen resimlerdi. Minyatürün okulu yoktu. Usta-çırak ilişkileri ile öğrenilirdi. Bu sanat, okullarda gösterilse bile eşyayı ve doğayı doğru bir biçimde ifadelendiremeyeceğinden bir anlamı da olmazdı. Oysa Batı

Osmanlı Fotoğraf Cemiyeti
İlk fotoğraf cemiyetinin kurucu üyeleri.
27 Ağustos 1914

Grup Fotoğrafı
Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un fotoğraf öğretmenleri.
Ali Sami Aközer, yaklaşık 1890

Fotoğrafçılar
Toplu halde çekimdeler.
1914

tarzı resim, yalnızca resim sanatı için yapılmamakta, doğa ve eşyayı doğru göstermek amacını da taşımaktaydı. Resim ilk kez, 1795 yılında öğretime başlamış Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a, 19. yüzyılda bir ders programı olarak alındı. Askeri okullarda öncelikle asker mesleğinin gereği olarak okutulan resim derslerinde, pespektif ve gölgenin ağırlık kazanmasının tek nedeni, resimsel olmaktan çok, üç boyutlu eşyanın doğru görüntüsünü yakalayabilmek içindi. Batı tarzında resim dersleri okunan ilk okul mühendishane olduğundan, ilk ressamlar da buradan mezun oldular. Mühendishaneye resim derslerinde yararlanmak üzere 1805'te İngiltere'den bir *Camera Obscura* getirtildi. Daha sonraları fotoğraf derslerinin de eklendiği bu okullarda öğretmenliği, ressam sınıfından mezun olmuş askerler yaptılar. Bu öğrenciler arasında, sonradan öğretmenlik yapan ve fotoğraf öğreten Ali Rıza Bey, Ali Sami Aközer, Yüzbaşı Hüsnü Bey gibi pek çok isim vardı. Saray tarafından görevlendirilen bu fotoğrafçılar, tarihi saptamalar ve gezginci dokümanter devrinin başlamasını sağlamış oldular. 1870'lerde Müslüman fotoğrafçı adına bu nedenle rastlanmaktadır.

İmparatorluktaki tüm olayları, hastane açılması, üniversite kurulması törenlerini, misafir kralların yolculuklarını, Sultan II. Abdülhamid'in sarayından çıkmadan izlemesi, bu fotoğrafçıların çektikleri fotoğraflar sayesinde olmuştur. Gazetecilik o dönemde, bir fotoğrafçı kadrosu barındıracak teknik olanaklardan uzak olsa bile, çekilen bu fotoğraflar, ülkede basın fotoğrafçılığının başlangıcıdır.

SAVAŞ FOTOĞRAFÇILIĞI VE CUMHURİYETİN İLK YILLARI

20. yüzyıl başlarken, Mısır, Sudan, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Kıbrıs, Sisam, Girit, Güney ve Doğu Arabistan gibi yerler imparatorluğun denetiminden çıkarak, geniş ölçüde bağımsızlık kazandı. İmparatorluk bu yüzyıla pek çok isyanlar, İtalyan Savaşı, Birinci ve İkinci Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı ile girdi.

Arazi Keşfi
Türk-İtalyan Savaşı'nda (1911-1912) Çanakkale Boğazı'nın savunması ile görevlendirilen 2'nci Kolordu Komutanı, Kurmay Başkanı ve komutanlık üyeleri arazi keşfinde.
1911

Gaziler
Balkan Savaş'ı (1912-1913) sırasında uzuvlarını kaybeden askerlere Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) tarafından yaptırılan takma kol ve bacaklar.
1913

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünyanın siyasi haritası ve toplumların siyasal yönetimleri değişti. Osmanoğulları, Habsburg[34] ve Romanov[35] gibi ebedi sanılan hanedanlar iktidardan düştüler.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki müttefikleri Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan yenilince Osmanlı İmparatorluğu da yenilmiş sayıldı. İtilaf devletleri ülkeyi işgal etmeye başladılar. Bu uğurda verilen Türklerin Kurtuluş Savaşı yolunda, her gün yeni zaferler kazanılmaya başlandı. Bu savaşlarda fotoğraf çekenlerin çoğu, savaşlara katılan askerlerdi.

GRAND' RUE DE PÉRA

19. Yüzyıldan Günümüze Değişen Sokak İsimleri

Taksim'den Tünel'e Sağ Taraf

Rue Taksim (Taksim Caddesi)
Rue Zambak (Zambak Sokak)
Rue Bekiar (Bekâr Sokak)
Rue Misk (Mis Sokak)
Rue Imam (İmam Adnan Sokak)
Rue Sakyz-Agacth
(Atıf Yılmaz Caddesi)
Rue Deveaux (Yeşilçam Sokak)
Rue Sagh (Balo Sokak)
Rue Sol (Solakzade Sokak)
Rue de Theatre (Sahne Sokak)
Rue Hamal Bachi (Hamalbaşı Sokak)
Impasse Tutundji (Tütüncü Çıkmazı)
Passage Hazzopoulo (Han Geçidi)
Impasse Panaïa (Emir Nevruz Sokak)
Impasse Olivio (Olivya Geçidi Sokak)
Rue Glavani (Kallavi Sokak)
Impasse Saka (Saka Salim Çıkmazı)
Impasse Latin (Perukar Çıkmazı)
Impasse Ezadji (Deva Çıkmazı)
Impasse Lorando (Korsan Çıkmazı)
Impasse Dandria (Terkoz Çıkmazı)
Rue Venedik (Balyoz Sokak)
Rue Derwish
(Orhan Adli Apaydın Sokak)
Rue Timoni (Gönül Sokak)
Rue Asmali Mesdchid
(Asmalı Mescid Caddesi)
Rue de Suède (Müeyyet Sokak)

Taksim'den Tünel'e Sol Taraf

Rue Roum Kabristan (Meşelik Sokak)
Rue Kutchuk Parmak Kapou
(Küçük Parmakkapı Sokak)
Rue Buyuk Parmak Kapou
(Büyük Parmakkapı Sokak)
Rue de Brousse (Sadri Alışık Sokak)
Rue Hava (Fuat Uskınay Sokak)
Rue Sou Terazi (Turnacıbaşı Sokak)
Rue Kartal (Kartal Sokak)
Rue Yeni Tcharchi (Yeni Çarşı Caddesi)
Rue Tosbaga (Tosbağa Sokak)
Rue Acar (Acar Sokak)
Rue Linardi (Eski Çiçekçi Sokak)
Rue de Pologne (Nuruziya Sokak)
Impasse de l'Ambassade
(Muammer Karaca Çıkmazı)
Rue de Postes (Postacılar Sokak)
Rue Tom Tom (Tomtom Kaptan Sokak)
Rue Koumbaradji Yokouss
(Kumbaracı Yokuşu Sokak)
Rue Yeni Yolou (Şahkulu Bostan Sokak)

PERA

Galata; Amalfililer, Pizzalılar, Venedikliler, Cenevizliler gibi Bizans'la ticari ilişkileri olan toplulukların yerleştiği, surların içinde kalan bölgeydi. Bu ad Galatlılardan gelmekteydi. İstanbul yakasındaki surların içine yerleşmiş olan Bizanslılar ise burayı karşı kıyı anlamında Péramatis, kısaca Péra diye adlandırırlardı. Bölgeye zamanla sahip olan Cenevizliler de Péra adını kullandılar, kendi topluluklarına da 'Magnifica Comunità di Péra' yani 'Görkemli Péra Topluluğu' derlerdi.

Bu sıralarda burada oturanlar, gemiciler, tüccarlar, el sanatçıları, marangoz ve kalafatçılardı. Halkının çoğu Cezayir stili kesiminde elbise giyerdi. Meyhanecileri Rum, satıcıları Ermeni, aracıları Yahudi idi.

Türkler bu semt için Pera adını hiç kullanmadılar ve Galata surlarının dışında kalan yerlere 'Beyoğlu' adını verdiler."[36]

Cumhuriyet'in başlangıcından beri adı İstiklal Caddesi olarak söylenen Grand' Rue de Péra'nın, Osmanlı döneminde üç ayrı adı vardı. Ağdalı Osmanlıca konuşanlar için 'Cadde-i Kebir'[37], Avrupalılar ve Levantenler için 'Grand' Rue de Péra',[38] İstanbul yakasında oturanlar için ise 'Doğruyol'.[39]

Her kentin liman bölgesinde olduğu gibi, Pera'nın sahildeki dar ve karanlık sokaklarında da bazı karanlık işler dönerdi. Eski korkulu ve belalı sokakları, elçilik binalarının yavaş yavaş buraya taşınmalarıyla başka bir ilginin merkezi oldu, en canlı semtlerden biri haline geldi.

Photographie Sébah&Joaillier
Rus Büyükelçiliği yanında bulunan stüdyonun, 20. yüzyıl başlarında sokaktan görünen duvar üzerinde kalmış tabelası.

1870 yılında binlerce evin yok olmasına ve yüzlerce insanın ölmesine neden olan yangından sonra yönetim, bu yakada ahşap evlerin yapımını yasakladı. Günümüze kadar gelen Pera apartmanları bu tarihten sonra yapıldı.

Caddenin iki tarafını sağlı sollu dolduran apartmanları, alt katlarında her ülkenin bayrağını taşıyan zengin dükkânlarıyla ayrı bir dünyayı yansıtan Pera caddesinde, Türkçe dükkân isimlerine ve Türk bayrağına zor rastlanırdı. Daha çok yabancıların sahip olduğu bu dükkânlardan kimi saray ayakkabıcısı, kimi saray terzisi, kimi saray gömlekçibaşısı, kimi de saraya fes kalıplayan fesçilerdi.

Şehrin bu kesimine geçen Türklerin kendilerini azınlıkta hissettikleri Pera, yeryüzünün belki en snob köşelerinden biriydi. Sokaklarında sarıklılarla fesliler görülmeyen bu caddede, Doğu'da olunduğuna inanmak zordu. Herkes kasketli, siyah melonlu ya da

silindir şapkalıydı. Feraceli, çarşaflı kadınların görülmesi olanak dışıydı. Her tarafta Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Almanca ve Ceneviz dillerinin konuşulduğu bu caddede, daracık korseli, hotozlu saçlı ya da çiçekli şapkalarıyla şemsiyeli yabancı genç hanımlar gezerlerdi. Bu zarif bayanlar, akşamüstü sanatçıların sohbet ettiği şık pastanelerde buluşurlardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki günlerde Viyana operetinin yıldızları, her akşamüstü Viyana Kahvesi'nde dikkatleri üzerlerine çekerlerdi. Dışarıdan gelen ziyaretçiler, eğer Pera dışında kalıyorlarsa, Avrupa dillerinden birini konuşmak için buraya gelirlerdi.

Ünlü Naum Tiyatrosu'na Sultan Abdülmecid'in bir oyun izlemek üzere gelişi sırasında, bütün Pera caddesi halılarla kaplandı. II. Abdülhamid döneminden başlayarak bu tiyatroya Pera'nın itibarlı kişileri ile birlikte yavaş yavaş saray mensupları ve gözde paşazadeler de gelmeye başladılar.

Grand' Rue de Péra, imparatorluk başkentinin Batı tarzı yaşama en yakın bölgesiydi. Tiyatroları, eğlence yerleri, pastaneleri, lokantalarıyla, Batılı dükkânların sıralandığı, dışarıdan gelenlerin buluşma yeri olan Pera, bir yenilik olarak 1850'li yıllarda fotoğrafçılığa hemen kapılarını açtı. İmparatorluğun değişen yaşam tarzında gazetelere verilen ilanlarla İngiliz, Fransız ve Alman dadılar aranıyor, Madam Ignatieff'in, fakir çocuklar yararına Fransız Tiyatrosu'nda verdiği maskeli balodan, ünlü Naum Tiyatrosu'nda Macar viyolonist Rémény'nin verdiği olağanüstü konserden ve dört bölümlü *Macbeth* operasından uzun uzun söz ediliyordu.

İMPARATORLUK HARİTASI VE FOTOĞRAFÇILARIN LİSTESİ

Bu haritada görülen ve listesi verilen yerler, yaklaşık 1850-1900 yılları arasındaki Osmanlı mülki idare sistemine göre yazıldı. Vilayetler valilerin, sancaklar mutasarrıfların, kazalar kaymakamların yönetimindeydi. Müstakil sancaklar doğrudan imparatorluğun merkezine bağlıydı.

ADANA VİLAYETİ
Adana Merkez Sancağı
Dildilian Brothers
(Tsolag Dildilian, Mikael Natourian, Sumpad Dildilian, Aram Dildilian)
Nersessian, Eprem
Torosyan, Sarkis
Tütünciyan, Gaspar
Tütünciyan, Georges

ADANA VİLAYETİ
Haçin Sancağı
Adanian, Nurad
Bekerdjian, Hovhannes
Cholakian, Bedros
Haigazian, A.
Nersessian, Eprem
Nersessian, Garabed
Zamdjakian, Armenag

ADANA VİLAYETİ
Mersin Sancağı
Halladjian, J.H.
Marini, P.
Nersessian, Epram

ANKARA (ANGORA) VİLAYETİ
Ankara Merkez Sancağı
Djevahirdjian, K.
Fougère, Gustave
Işıksel, Cemal
Mouamoglu, D.
Pferschy, Othmar
Tem, Etem
Tengizman, Esat Nedim

ANKARA (ANGORA) VİLAYETİ
Çorum Sancağı
Captain Barry

ANKARA (ANGORA) VİLAYETİ
Kayseri Merkez Sancağı
Çiçekyan, N.
Mosdicyan, Siragan
Stepanyan, Harutyun Sarkis
Youssoufian, D.C.

ANKARA (ANGORA) VİLAYETİ
Kayseri Merkez Sancağı
Talas Nahiyesi
Stepanian, Harutyun
Stepanian, Sarkis

AYDIN VİLAYETİ
Aydın Merkez Sancağı
Hogart, David G.
Lorent, Jacob August

AYDIN VİLAYETİ
Hereke Nahiyesi
Samancı, Aşil / Ateilliers Apollon

AYDIN VİLAYETİ
İzmir (Smyrna) Sancağı
Abdullah, Cosmi
Acropoli
Adjémian
Asfarian, T.F.
Athanassiades, N.L.
Atjemian
Bacas, E.
Bahriyeli Ali Sami
Basmadjian, Ch.
Bedford, Francis
Berggren, Guillaume
Bonfils, Felix
Boyadjian, A.
Bukmedjian, Carlo
Castania Frères
d'Andria, D.J.
de Nerval, Gérard
Dhiamantopoulos, Periklis
El-Bédér (Chiclian, B.)

Carlo Bukmedjian
Rue des Roses 7 adresindeki stüdyosunun fotoğraf kartı arkası.

Fesquet, Frédéric Auguste Antoine Goupil
Frith, Francis
Galligheris, S.
Gülmez Frères / Ateliers Apollon (Artin, Kirkor, Yervant)
Haynes, John Henry
Hogart, David G.
Karacalos, X.
Kessirbachian, Kirkor Zaki
Krabow, F.W.
Lind, Jules
Lorent, Jacob August
Makinistyan, L.
Marathon
Matisian
Mavyan, Mardiros
Pateraky Frères
Pere, Rubellin
Ragnello, R.
Rahmizade Bahaeddin Bediz (Photographie Resna)
Rüstem, Hamza
Sarian, I.
Sébah&Joaillier (Cosmi Sébah, Jean Sébah, Policarpe Joaillier)

Irak
Bağdat yakınlarında demiryolu inşaatı.
Z.G. Donatossian, 1900

Sociades, Em.
Sociades, Georges
Svoboda, A.
Tem, Etem
Zade, D.
Zilpoch, Antoine
Zografos, Niko

AYDIN VİLAYETİ
Manisa Sancağı
Yeghparian, Movses

BAĞDAT VİLAYETİ
Bağdat Merkez Sancağı
Arshak
Donatossian, Z.G.
Ghazarian, Dikran
Sébah&Joaillier (Cosmi Sébah, Jean Sébah, Policarpe Joaillier)
Setian, Varoujan

BİTLİS VİLAYETİ
Bitlis Merkez Sancağı
Captain Barry

BURSA (HÜDAVENDİGÂR) VİLAYETİ
Bursa Merkez Sancağı
Courioti, Gregoire
de Moustier, Alphonse
Fougère, Gustave
Gülmez Frères / Ateliers Apollon (Artin, Kirkor, Yervant)
Kahn fotoğrafçıları
Koyunoğlu, Arif Hikmet
Moriglioni, J.
Papazyan Frères
Samancı, Aşil / Ateliers Apollon
Sébah&Joaillier (Cosmi Sébah, Jean Sébah, Policarpe Joaillier)
Sébah, Pascal
Servili Ahmed Emin

Türk Kadını
Rubellin, yaklaşık 1860

Kervan Köprüsü
İzmir yakınları.
Rubellin, yaklaşık 1870

İzmir'de Kışla
Rubellin, yaklaşık 1870

İzmir Limanı
Rubellin, yaklaşık 1870

BURSA (HÜDAVENDİGÂR) VİLAYETİ
Afyon (Karahisar-ı Sahib) Sancağı
Aliksan
Çelebi, Cemal
Fougère, Gustave
Sébah&Joaillier (Cosmi Sébah, Jean Sébah, Policarpe Joaillier)

BURSA (HÜDAVENDİGÂR) VİLAYETİ
Bandırma Kazası
Bahriyeli Ali Sami

BURSA (HÜDAVENDİGÂR) VİLAYETİ
Bozüyük Kazası
Servili Ahmed Emin

BURSA (HÜDAVENDİGÂR) VİLAYETİ
Bozüyük Kazası
Gemlik Nahiyesi
Fettel, Constantin Joseph

BURSA (HÜDAVENDİGÂR) VİLAYETİ
Eskişehir Sancağı
İzmirlian
Servili Ahmed Emin

BURSA (HÜDAVENDİGÂR) VİLAYETİ
İznik Kazası
Fettel, Constantin Joseph
Fougère, Gustave
Servili Ahmed Emin

BURSA (HÜDAVENDİGÂR) VİLAYETİ
Kütahya Sancağı
Fougère, Gustave

CEZAYİR-İ BAHRİ SEFİD VİLAYETİ
Çanakkale (Kale-i Sultaniye) Sancağı
Ebbüzziya, Velid
Felek, Burhan

CEZAYİR-BAHRİ SEFİD VİLAYETİ
Kıbrıs Sancağı
Bonfils, Adrien
Bonfils, Felix
Bonfils, Marie Lydie Cabanis
de Nerval, Gérard
Dumas, Tancrède R.
Margoyan Frères
Thompson, John

CEZAYİR-İ BAHRİ SEFİD VİLAYETİ
Midilli Sancağı
Hacidyanil, Yani

CEZAYİR-İ BAHRİ SEFİD VİLAYETİ
Rodos Sancağı
Bonfils, Adrien
Bonfils, Felix
de Nerval, Gérard
Dumas, Tancrède R.
Raif Efendi

DİYARBAKIR VİLAYETİ
Diyarbakır (Diyar-ı Bekr) Merkez Sancağı
Captain Barry

DİYARBAKIR VİLAYETİ
Harput Kazası
Kurkjian, Ohannes
Melikian, K.S.
Soursourian Frères (Harutyun, Mardiros, Hovhannes)
Tütündjian, Mihran

Asker Baba ve Üç Çocuğu
Edirne'deki stüdyoda çekildi.
Aram Bardizban, yaklaşık 1910

EDİRNE (ANDRINOPLE) VİLAYETİ
Edirne Merkez Sancağı
Anghelides, Constantin
Bardizban, Aram
Foscolo, E.
Kargopoulo, Basile
Michailides, Dimitri
Miltiyadi
Nicolau, Leonidas
Panghelides, K.
Popoff, E.
Sébah&Joaillier (Cosmi Sébah, Jean Sébah, Policarpe Joaillier)

EDİRNE (ANDRINOPLE) VİLAYETİ
Filibe Sancağı
Cavra

EDİRNE (ANDRINOPLE) VİLAYETİ
Gelibolu Sancağı
Felek, Burhan

EDİRNE (ANDRINOPLE) VİLAYETİ
Tekirdağ (Rodosto) Sancağı
Dadicozian, M.
Türkkan, Fahreddin

ERZURUM VİLAYETİ
Erzurum Merkez Sancağı
Azadian, Himayeh
Kazanciyan, Agop
Koyunoğlu, Arif Hikmet
Odabachian, Kirkor
Raphaelian, Harutyun

ERZURUM VİLAYETİ
Erzincan Sancağı
Azadian, Himayek
Ghazarian, Nerses Der
Kazancıyan, Agop
Parsegh
Raphaelian, Harutyun
Türkkan, Fahreddin

ERZURUM VİLAYETİ
Kars Sancağı
Türkkan, Fahreddin

GİRİT EYALETİ
Hogart, David G.

GİRİT EYALETİ
Kandiye (Heraklion) Sancağı
Rahmizade Bahaeddin Bediz (Photographie Resna)
Rüstem, Hamza
Salih Bey

HALEP VİLAYETİ
Halep Merkez Sancağı
Messerlian, Dikran
Messerlian, Kirkor

HALEP VİLAYETİ
Antakya Kazası
Bonfils, Adrien
Bonfils, Felix
Captain Barry
Missirlian, K.

HALEP VİLAYETİ
Gaziantep (Ayntab) Kazası
Eghia, Attar
Halladjian, Hovhannes
Halladjian, Mihran
Hatkayan, Salim
Mardikyan, Harutyun
Messerlian, Kirkor
Pilavdjian, Kasbar Khodja

HALEP VİLAYETİ
Maraş Sancağı
Derounian Frères (Hagop, Philippe, Vartan)

Mustafa Kemal
Halep.
Derounian Frères, 1918

Khatkayan, Salim
Mardikian, Hartune
Messerlian, Kirkor
Varzhabedian, Ohannes

HALEP VİLAYETİ
Urfa Sancağı
Birecik Kazası
Captain Barry

HİCAZ VİLAYETİ
Medine-i Münevvere Sancağı
Türkkan, Fahreddin
Yüzbaşı Mehmed Ali

HİCAZ VİLAYETİ
Mekke-i Mükerreme Sancağı
Fitzjames, F.
Hakim, Suleiman
Saboungi, Georges
Sadık Bey
Türkkan, Fahreddin
Waterhouse

İSTANBUL (CONSTANTINOPLE) VİLAYETİ
Beyoğlu ve Üsküdar Sancakları
Abdullah, Cosmi
Abdullah Frères (Viçen, Kevork, Hovsep, Apraham)
Abdullah Frères Fils (Abdullah, Levon)
Abel
Aharonyan, O.
Aközer, Ali Sami
Ali Rıza Paşa
Amirayan, Garabet
Andriomenos, Nikolai
Arakeloff, Antoine
Arslan, H.
Asdvazaduryan, Antranik
Bagdasarroff Frères
Bahriyeli Ali Sami
Beato, Antonio
Beato, Felice
Bedford, Francis
Berggren, Guillaume (Gustaf Adolf)
Bergheim, Peter E.
Bilbilidis, Thedore
Bonfils, Adrien
Bonfils, Felix
Boulman, Joseph
Calfayan, Caloust
Capitain Barry
Caracachian, Robert
Chacarian, P.
Chantre, Ernest
Condatzian, M.J.
Constandinis, St.
Çırakyan, Takvor
de Caranza, Ernest
Delbet, Jules
de Lotbinière, Gaspard-Pierre-Gustave Joly
de Moustier, Alphonse
de Prangey, Joseph Philbert Girault
Dérain, Jules
du Camp, Maxime
Dumas, Tancrède R.
Durand
Dussap, F.
Ebbüzziya, Talha
Ebbüzziya, Velid
Edelstein, A.
El-Chark Société Photographique (Sébah, Pascal)
Felek, Burhan
Fesquet, Frédéric Auguste Antoine Goupil
Fettel, Constantin Joseph
Foto Sabah (Hagop, Bedros)
Frenkian&Sekhpassian
Frith, Francis
Ghergos, S.
Glikeas, G.
Goldenfan, S.F.
Good, Frank Mason
Gougassian, K.

F. Dussap&Cie
Grand' Rue de Péra 447
Constantinople adresindeki stüdyonun fotoğraf kartı.

Başpiskopos Partoğimeos Çamiçyan
Bursa Ruhani Önderi (Araçnort) ve Patrik Kaymakamı (Değabah).
V. Hissarlian, ?

Gülmez Frères / Ateliers Apollon (Yervant, Artin, Kirkor)
Haynes, John Henry
Hekimian, P.J.
Hissarlian, V.
Hogart, David G.
Hougassian, K.
Iranian, Mihran
İnsel, İsmail
İskender, Bedros
İskender, Hagop
İtarian, M.

Kayıkta İki Kişi
Stüdyolarda hazırlanan görsel düzenler ve eşyalar her zaman uyum göstermeyebilirdi. Burada yaratılmak istenen romantik bir görüntü, kayık ve insanlar arasındaki boyut uyumsuzluğu nedeniyle komik bir duruma gelerek amacına ulaşmamış.
D. Joseph, 1900

Kurtdereli Mehmed ve Adalı Halil
Geleneksel Türk sporu güreşin iki ünlü ismi, solda Adalı Halil, sağda Kurtdereli Mehmed Pehlivan. Edirne'de vali yardımcısı olan Müşir Arif Paşa, bu iki pehlivanın dargın olduklarını duyar. Onları barıştırarak, bu fotoğrafı çektirmelerini ister. Edirne'de Sarayiçi'nde ikisi arasında bir güreş yarışması düzenlenir. Pehlivanlar barışmaya barışırlar ama o tarihten sonra hiç görüşmezler.
D. Joseph, 1902

Jacobi, Ch.
Jeanneret, Charles-Edouard
"Le Corbusier"
Joaillier, Gustave
Joaillier, Policarpe
Jografos, J.
Joseph, D.
Kahn fotoğrafçıları
Kapamadjian, A.
Kargopoulo, Basile
Kasparian, Edouard
Kenan Paşa
Khendamian, Raphael
Kolağası Mehmed Hüsnü
Kompa
Konstantinidis, Stelios
Kouerken, K.
Koyunoğlu, Arif Hikmet

Raphael Khendamian
İstanbul Kadıköy'deki stüdyosunun fotoğraf kartı arkası.

İki Küçük Kız
Grand' Rue de Pėra 429 Constantinople adresindeki stüdyoda çekildi.
L'Aigle, 1890

Dolmabahçe Camisi
Kabataş sırtlarından Boğaziçi'ne bakış.
Rubellin, yaklaşık 1870

L'aigle
Lorent, Jacob August
Loti, Pierre
Michailides, Dimitri
Miterakis, A.
Mosyan, Karnik M.
Naya, Carlo
Nedimeddin, I.
Nicolaides, Alcibiade
Normand, Alfred Nicolas
Oza, Ali Enis
Pantzopoulo, E.J.
Papazyan Frėres (J.D. Matheos)
Pere, Rubellin
Perpignani, Leo
Pferschy, Othmar
Philippidi, Henri
Photo Française (Weinberg, Jean)
Photographie Americain
(Baghdasarian, Garabed)
Photographie Belle-Vue
(Yervant, H.)
Photographie Parnasse
(Derarsene, Kirkor)
Photographie Phėbus
(Tarkulyan, Bogos)
Photographie Vėnus (İzmirlian)
Rabach
Rahmizade Bahaeddin Bediz
(Photographie Resna)
Raif Efendi
Robertson, James
Rogier, Camille
Saboungi, Georges
Saboungi, Louis
Saboungi, Philip
Salika, M.
Salmon, Percy R.
Sėbah&Joaillier (Cosmi Sėbah,
Jean Sėbah, Policarpe Joaillier)
Sėbah, Pascal
Sedefjian, Arşak T.
Servanis, Thedoros
Servili Ahmed Emin

Denizci
Karton hamurundan hazırlanmış kayalıklarda poz veriyor.
Parnasse, yaklaşık 1895

Muhammed Sabri ve Selahaddin
Teyzelerine imzaladıkları fotoğrafları.
Parnasse, 1899

Haldun
Parnasse, 31 Aralık 1902

Simon
Smith, John Shaw
Société Photographique Orientale
Sofiano, Constantin G.
Stepanian Frères
Studio Nadir (Paboudjian, Garabet)
Studio Nazareth&Cie. (Nazareth, Rafael)
Studio Venus (İzmirlian, H.)
Suman, Naciye
Tchamlidjian
Tchcurechian, H.M.

Çocuk
Poz verenden çekim stüdyosunun dekoruna kadar her şeyin uyumsuz olduğu bir örnek. Bazen stüdyoların dekor dedikleri yalnızca stüdyo içine konulan gereçler olabiliyordu. Modeli dere yatağında durdurarak, beline kadar gelmeyen bir köprüye yaslandırıp poz verdirilmiş. Modelin de kız ya da erkek çocuk olduğunu gerek giysilerinden gerekse saç biçiminden anlamak kolay değil.
Thedoros Servanis, 1912

Çocuk ve Bakıcısı
19. yüzyıl, imparatorluğun değişim çağını yoğun olarak yaşadığı ve Batı tarzı yaşamın pek çok alanda kendini belli etmeye başladığı bir dönem. Çocuk yetiştirmek için, Alman, Fransız ve İsviçreli bakıcılar gözde. Fotoğrafta Avrupalı bakıcısı ile bir kız çocuğu.
Thedoros Servanis, yaklaşık 1910

Kadın
Grand' Rue de Péra 414, Constantinople adresindeki stüdyoda çekildi.
Simon, yaklaşık 1910

Tchernokh
Tchobanian Frères
(Tchobanian, Mıgırdiç)
Tiedge
Trémaux, Pierre
Tsicura
Türkkan, Fahreddin
Üsküdarlı Hasan Rıza
Vafiadis, Thodori
Vuccino, Paul
Wilson, Edward Livingston
Xhantopulo, Jan
Yüzbaşı Hüsnü
Zangaki
Zilpoch, Antoine

Melon Şapkalı Genç
Kamer, stüdyoda çekilen bu fotoğrafını tcyzesi İsguhi Ekserciyan'a armağan etmiş.
Constantin Sofiano, 1 Mayıs 1902

Üsküdar'da Bir Sokak
Photographie Tchamlidjan, yaklaşık 1890

Hasan Bedrettin
19. doğum gününde çekildi.
Thodori Vafiadis, 1894

İZMİT MUTASARRIFLIĞI
İzmit Kazası
Berggren, Guillaume
de Moustier, Alphonse
Fettel, Constantin Joseph
Makinistian, L.
Mavian, Mardiros

İZMİT MUTASARRIFLIĞI
Adapazarı Kazası
Fettel, Costantin Joseph
Pantoykian

KASTAMONU (KASTAMBOL) VİLAYETİ
Kastamonu Merkez Sancağı
Ahmed Effendi
Dildilyan, Tz.
Djevahirdjian

KASTAMONU (KASTAMBOL) VİLAYETİ
Bolu Sancağı
Fettel, Constantin Joseph

KASTAMONU (KASTAMBOL) VİLAYETİ
Kastamonu Merkez Sancağı
Düzce (Konurâbâd) Kazası
Delbet, Jules

KONYA VİLAYETİ
Konya Merkez Sancağı
Dildilian Brothers (Tsolag Dildilian, Mikael Natourian, Sumpad Dildilian, Aram Dildilian)
Ebbüzziya, Talha
Lazario, J.

Adapazarı
Pantoykian, yaklaşık 1890

Sébah&Joaillier (Cosmi Sébah, Jean Sébah, Policarpe Joaillier)
Solakian, Garabed K.

KUDÜS-Ü ŞERİF MUTASARRIFLIĞI

Kudüs Kazası

Abu Fhleleh, Zakhariya
Aközer, Ali Sami
Alley, T.J.
American Colony (Elijah Meyers, Lewis Larsson, Eric Matson, Edith Yantiss)
Anderson
Andrieux, J.
Anthony, John
Bassan, Tsadok
Bauman, H.T.
Beato, Felice
Bedford, Francis
Benecke, E.
Bergheim, Peter E.
Blyth, Estelle
Bonfils, Felix
Clark, E. Warren
Cotton, Arthur B.
Cramb, John
Dov, Jacob Ben
Drake, C. F. Tyrwhitt
du Camp, Maxime
Edelstein
Fesquet, Frederic Goupil
Fiorillo, L.
Foster, Charles
Frith, Francis
Garabedyan, Yessayi
Good, Frank Mason
Graham, James
Hendschel, Bruno
Hornstein, C.A.
Isaacs, Albert Augustus
Kahvedjian, Elia
Keith, George Skene
Krikorian, Garabet

Ürdün Nehri
American Colony, yaklaşık 1910

Ölüdeniz
American Colony, yaklaşık 1910

Ürdün Nehri
American Colony, yaklaşık 1910

Grup Fotoğrafı
Yafa'daki stüdyoda çekildi.
David Sabungi, yaklaşık 1890

Teğmen Niyazi
"Bir sevgi anısı olmak üzere Seyit Habib Efendi'ye arz ve takdim" ettiği fotoğrafı.
Ali Sakıb, Üsküp 1913

Krikorian, Kevork
Lees, M.G. Robinson
Ma'an, Dahl
Mardikian, H.
Martinovicz, M.
Matson, Eric G.
Mc Donald, James
Mickel, Maurice
Mitchell, H.G.
Nicodemus
Payer, Aloise
Pierotti, Ernette
Raad, Khalil
Raffalovich, Yeshaihu
Robertson, James
Rosenthal, A.
Sabungi, David
Safieh, Hanna
Salmon, Percy R.
Salzmann, August
Samieh, Yousef
Sarrafian Brothers
Savides
Shadbolt, Cecil Victor
Shapira
Smith, John Shaw
Vignes, L.
Wheelhouse, Cladius Galen
Wilson, Edward Livingston
Yazedjian, Garabed
Zangaki
Zoughbi, Issa

KUDÜS-Ü ŞERİF MUTASARRIFLIĞI
Yafa Kazası
Sabungi, David

MANASTIR (BİTOLA) VİLAYETİ
Üsküp (Skopje) Sancağı
Sakıb, Ali

MISIR-I BAHRÎ
İskenderiye Muhafızlığı
Bernard
Bonfils, Adrien
Bonfils, Felix
de Lotbinière, Gaspard-Pierre-Gustave Joly
Fesquet, Frédéric Auguste Antoine Goupil
Sébah&Joaillier (Cosmi Sébah, Jean Sébah, Policarpe Joaillier)
Sébah, Pascal
Zangaki

MISIR-I BAHRÎ
Kahire Muhafızlığı
Abdullah Frères (Kevork, Hovsep, Apraham)
Adjemian, M.
Andrieux, J.
Arnoux, D.H.
Artinyan, Arakel
Baker, S.
Beato, Antonio
Beato, Felice

Port Saidli Sokak Satıcıları
D.H. Arnoux, yaklaşık 1870

İskenderiye'de Rosette Bulvarı
L. Fiorillo, yaklaşık 1880

İskenderiye'de Faros Kalesi
L. Fiorillo, yaklaşık 1870

Beaucorps
Bechard, H.
Bedford, Francis
Benecke, E.
Bierstadt, Edward
Bisson, Auguste-Rosalie
Bonfils, Adrien
Bonfils, Felix
Bronstein, M.
Browneli, Thomas W.
Bukmedjian, Carlo
Calamita, P.
Cammas, Henry
Chabas, F.J.
Cigala, Jean
David Robertson Co.
de Banville, Vicomte Aymard
de Clerk, Louis
de Lotbinière, Gaspard-Pierre-Gustave Joly
de Nerval, Gérard
de Prangey, Joseph Philbert Girault
Desire Co.
Diemer
Dittrich
du Camp, Maxime
Dumas, Tancrède R.
Dumichen, Johannes
Facchinelli, B. et Fils
Fesquet, Frédéric Auguste Antoine Goupil
Fettel, Constantin Joseph
Fiorillo, V.L. et Fils
Frith, Francis
Geogoulos, G.M.
Gilbert, A.
Graham, James
Greene, John Baker
Heyman, I.
Laroche Co.
Lassave, G.
Lauro, E.
Leavitthunt
le Gray, Gustave

Mısırlı Satıcı Kadın
Gabriel Lekegian, yaklaşık 1890

Lekegian, Gabriel
Leon, H.
Lorent, Jacob August
Marques, A.
Mehedin, Leon
Mensil, Y.

G. Lekegian ve Ortakları
Kahire'nin ünlü stüdyolarından Lekegian'ın stüdyo kartının arkasında İngiliz ve Mısır ordusunun görevli fotoğrafçısı olduğu yazılı. Ayrıca 1892'de Paris'ten, 1893'te Chicago'dan kazandığı madalyaların desenleri çizilmiş.

Kahire'de İbrahim Paşa Heykeli
Zangaki, yaklaşık 1890

Kahire'de Sayda Zeynep Camisi
Zangaki, yaklaşık 1870

Port Said
Zangaki, yaklaşık 1870

Crocodile Gemisi Port Said Limanı'nda
Zangaki, yaklaşık 1870

Müller, L.C.
Mylius, Charles
Photo Française (Weinberg, Jean)
Prisco Frères
Saboungi, Georges
Saboungi, M.
Sadık Bey
Salmon, Percy R.
Sébah&Joaillier (Cosmi Sébah, Jean Sébah, Policarpe Joaillier)
Sébah, Pascal
Sedefgian, A.T.
Smith, Charles Piazzi
Smith, John Shaw
Strevili, F.
Stromeyer
Teynard, Felix
Tinne, Alexandrine
Trémaux, Pierre
Utugian, A.
Wheelhouse, Cladius Galen
Zangaki

Eşek Üstünde Arap Kadın ve Çocuk
Zangaki, yaklaşık 1870

Çıplak Kız Çocuğu ve Arap Kadın
Zangaki, yaklaşık 1870

Arap Genç Kız
Zangaki, yaklaşık 1870

Mustafa Celaleddin Bey
Osmanlı topraklarında ilk bisiklet yarışması, 1897'de Selanik'teki ahşap tribünlü velodromda düzenlendi. İlk binicilerin zaman zaman züppelikle suçlandığı bu yarışmaya Enver Paşa ve Leyla Kadriye Hanım'ın oğlu, şair Nâzım Hikmet'in dayısı Mustafa Celaleddin Bey de katıldı. Selanik'te Grand' Rue du Vardor 17 numaradaki stüdyoda çekilen fotoğrafta Mustafa Celaleddin Bey madalyaları ile görülmektedir.
J. Gamliel, 1897

MISIR-I BAHRÎ
Port Said (Bürsa'id) Muhafızlığı
Arnoux, D.H.

MUSUL VİLAYETİ
Musul Merkez Sancağı
Türkkan, Fahreddin

SAYDA EYALETİ
Zahle Kazası
Hacaduryan, B.

SELANİK VİLAYETİ
Selanik Merkez Sancağı
Bahriyeli Ali Sami
Baulin, A.F.
Gamiel, J.
Oza, Ali Enis
Zepdji, Paul

SİVAS VİLAYETİ
Sivas Merkez Sancağı
Dildilian Brothers
(Tsolag Dildilian, Mikael Natourian, Sumpad Dildilian, Aram Dildilian)
Djevahirjian
Encababian Frères
Tolgay, Hayri T.
Zopabourian

Sarah Dwight (Mrs. Edward) Riggs American Board'da görevliyken Anatolia College Merzifon adresindeki stüdyoda çekildi. *Dildilian Bros., yaklaşık 1890*

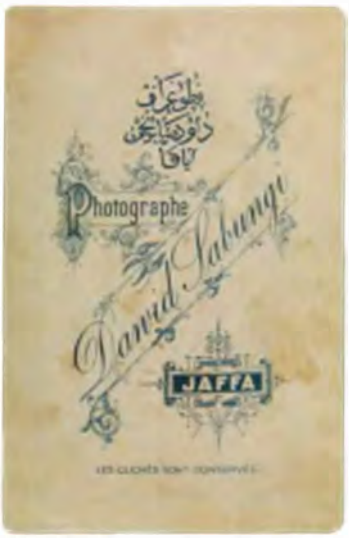
SİVAS VİLAYETİ
Amasya Sancağı
Dildilian Brothers
(Tsolag Dildilian, Mikael Natourian, Sumpad Dildilian, Aram Dildilian)
Kayian, Ghazaros
Najlian, Mıgırdıç
Prébus
Terzibashian, Tornig

SİVAS VİLAYETİ
Amasya Sancağı
Merzifon Kazası
Dildilian Brothers (Tsolag Dildilian, Mikael Natourian, Sumpad Dildilian, Aram Dildilian)

SİVAS VİLAYETİ
Tokat Sancağı
Encababian
Guekbachian, Ohanig K.
Margazian, Arsen
Nalbantian, Yervant

SURİYE VİLAYETİ
Suriye Merkez Sancağı
Andrieux, J.
Bedford, Francis
Bonfils, Adrien
Bonfils, Felix
de Clerk, Louis
de Lotbinière, Gaspard-Pierre-Gustave Joly
de Prangey, Joseph Philbert Girault
Derounian Frères
Deverel, F.M.
du Camp, Maxime
Dumas, Tancrède R.
Fesquet, Frederic Goupil
Frith, Francis
Graham, James
Hakim, Suleiman
Hawawini, Habib
Lallemand, Charles
Mardikian, Hartune
Messerlian, Kirkor
Rombeau
Saboungi, Georges
Sébah&Joaillier (Cosmi Sébah, Jean Sébah, Policarpe Joaillier)
Trémaux, Pierre
Türkkan, Fahreddin
Wheelhouse, Cladius Galen
Wilson, Edward Livingston

SURİYE VİLAYETİ
Beyrut Merkez Sancağı
Aközer, Ali Sami
Alemian, Manoug
Aoun, Nasr
Aubin, E. and Cie.
Benecke, E.
Bergheim, Peter E.
Bonfils, Adrien

David Sabungi
Yafa adresindeki stüdyonun fotoğraf kartı arkası.

Bonfils, Felix
Bonfils, Marie Lydie Cabanis
Captain Barry
Chaib, Spiridone
Cramb, John
de Clerk, Louis
de Lotbinière, P.G. Joly
de Nerval, Gérard
de Prangey, Joseph Philbert Girault
du Camp, Maxime
Dumas, Tancrède R.
Fernaine, Dimitri
Fesquet, Frédéric Auguste Antoine Goupil
Frith, Francis
Giragossian, Abraham
Good, Frank Mason
Halladjian, J.H.
Keith, George Skene
Kova, Pantheli
Krikorian, Garabet
Lallemand, Charles
Lees, G. Robinson
Le Gray, Gustave
Lind, Jules
Melconian Frères (Dikran, Diran, Melkon)
Nazaretian, Khoren
Ostheim
Quarelli
Sabungi, David
Saboungi, Georges
Saboungi, Louis
Saboungi, M.
Saboungi, Philip
Safi, Antun
Sarrafian Frères (Abraham, Bogos, Samuel)
Sébah, Pascal
Setyan, Varujan
Smith, John Shaw
Studio Vénus (Nazaretian, Khoren)
Tabet, Georges
Trémaux, Pierre
Wheelhouse, Cladius Galen
Zangaki

SURİYE VİLAYETİ
Hayfa Kazası
Halladian, J.H.

SURİYE VİLAYETİ
Şâm-ı Şerif Sancağı
Badrikanian, Armanak
Fesquet, Frédéric Auguste Antoine Goupil
Hakim, Süleyman
Harentz, S.G.
Rombau, L.
Saboungi, Georges
Takhshajian, George

SURİYE VİLAYETİ
Şâm-ı Şerif Sancağı
Sayda Kazası
Captain Barry

TRABLUS GARP VİLAYETİ
Trablus Garp Sancağı
Admalyan, Bagdasar
Arabyan, Simpat
İbrahimyan, Jacob
Remele, P.

TRABZON (TREBIZONDE) VİLAYETİ
Trabzon Merkez Sancağı
Aközer, Ali Sami
Cacoulis, K.E.
Cholakian, Hatchik
Dildilyan, Haçik

TRABZON (TREBIZONDE) VİLAYETİ
Samsun Kazası
Dildilian Brothers (Tsolag Dildilian,

Genç Kız
Trabzon'daki stüdyoda çekilmiş fotoğraf.
Cacouli Frères, yaklaşık 1900

Mikael Natourian, Sumpad Dildilian, Aram Dildilian)
Loucinian, H.A.

TUNA VİLAYETİ
Ruscuk Sancağı
Caprielian, E.
Kapamadjian, A.

TUNA VİLAYETİ
Varna Sancağı
Nadjalian Frères
Papazyan Frères

OSMANLI'DA FOTOĞRAFÇILAR

19. yüzyılda gezi kolaylığı sağlayan en önemli etken, ulaşım araçlarının geçmişe oranla değişmiş, düzenli gezi turlarının yapılmaya başlamış olmasıydı. Önceleri yalnızca maddi olanakları elveren kişilerin seyahate çıkması söz konusu olabilirken, Akdeniz'de ilk buharlı tur gemilerinin çalışmaya başlamasıyla orta sınıfa da uzak yöreleri tanıma olanağı verilmiş oldu.

Batılının Doğu'ya olan ilgisi fotoğrafın bulunuşu ile birlikte daha çok arttı. Gezgin fotoğrafçılardan hemen sonra, portrecilikle birlikte yerli stüdyolar açılmaya başladı.

Gaspard-Pierre-Gustave Joly de Lotbinière (1798-1865)
İsviçre'de Frauenfeld'de doğdu. 19. yüzyıl başında aile Fransa'ya yerleşti ve şarap ticareti ile ilgilenmeye başladı. Gaspard-Pierre-Gustave, yaşı ailenin geleneksel mesleğine yardımcı olacak düzeye gelince, yeni alıcılar bulmak üzere St. Petersburg, Kopenhag,

Şam'da Müslüman Mezarlığı
Fotoğraf: Joly de Lotbinière, 1839
Gravür çizimi: Weber Sculp
Baskı: F. Chardon Paris
Excursions Daguérriennes: Vues et monuments les plus remarquebles du globe (1840-1844) adlı yayından.

Amsterdam gibi Avrupa kentlerine ve hatta New York ve Montreal'e seyahatler yaptı. 1828'de Montreal'de Julie-Christine Chartier de Lotbinière ile evlendi. Evlilik sonrasında karısının asalet soyadı Lotbinière'yi gayriresmi olarak adının sonuna ekledi. Sık sık Kanada ve Fransa arasında seyahatler yaptı.

Kudüs
Daguerreotype denen tek kopya görüntülerin, baskı makinelerinde kâğıda geçirilebilmesi için ressamlar tarafından fotoğraflar kontrast çizgilerle yeniden çizildi. Fotoğrafın matbaa tekniği ile basılarak çoğaltıldığı ilk albümden 107 nolu görüntü.
Excursions Daguérriennes
Yayıncı: N.P. Lerebours
Fotoğraf: Frédéric Goupil-Fesquet, 1839

Daguerre'in dünyaya yeni buluşu ilk fotoğraf tekniği duyurulduğu 19 Ağustos 1839 günü Paris'teydi. Bir *Daguerreotype* aracı ele geçirerek Doğu'ya doğru yolculuğa başladı. Önce geminin rotası üzerindeki Yunanistan'a sonra Mısır'a geldi. Atina'nın ilk *Daguerreotype*'lerini Gaspard-Pierre-Gustave çekti. 1839'un 9 Kasımı'nda Mısır'da *Daguerreotype* çekimler yapan İsviçreli Lotbinière, Nil üzerinden Kahire'ye doğru gitmek için küçük bir tekne ile yola çıktığında Fransız ressam Horace Vernet, yeğeni Charles Marie Bouton ve Goupil Fesquet ile bu küçük teknede karşılaştı.

Sonra sırasıyla, Filistin, Suriye ve Türkiye'de çekimler yapan Lotbinière'in beş görüntüsü *Excursions Daguérriennes: Vues et monuments les plus remarquebles du globe (1840-1844)* adlı albümde, bir başka deyişle dünyanın ilk fotoğraf kitabında basıldı.

Bu seyahatten sonra çektiği fotoğraf bilinmemektedir. Paris'te yaşamını yitirdi.

Frédéric Auguste Antoine Goupil-Fesquet (1817-1878)

1839 yılının ekim ayında, Fransız ressam Emile Jean Horace Vernet (1789-1863), yeğeni Charles Marie Bouton (1781-1853) ve *Daguerreotypist* Goupil Fesquet, Marsilya'dan vapurla Doğu'ya bir yolculuğa başladılar. *Daguerreotype* ekipmanları ile birlikte başlanan bu yolculuk, fotografik ilk grup gezisi olacaktı. Fesquet gezi notlarını kayda geçirirken; "Biz üç turist arkadaştık. Yeterli para ve az valizle çok güçlü ve sağlıklı olarak yola çıktık" diye yazacaktı.

Yolculuk, 21 Ekim'de Marsilya'dan başladı. 26 Ekim'de Malta'ya ulaştılar. 28 Ekim'de Malta'dan ayrılıp 30 Ekim'de Siros Adası'na varan ekip, Kasım'da İskenderiye'ye geldi.

İskenderiye'ye vardıklarında yazlık sarayında bulunan Mehmed Ali Paşa *Daguerreotype* araçlarını görmek istedi. 7 Kasım 1839'da saraya gittiler. Goupil öncelikle *Daguerreotype*'in nasıl bir prensiple çalıştığını göstermek istediğinden, manzaraya bakan ve harem bölümünü de dış cephesinden gören bir karanlık oda kuruldu (*Camera Obscura*). Manzaranın

1 **21 Ekim 1839:** Marsilya'dan kalkış. Fransız Scamandre buharlı yolcu gemisi. Kaptan Maffre.

2 **23 Ekim 1839:** Livorno'da konaklama.
24 Ekim 1839: Livorno'dan ayrılış.

3 **26 Ekim 1839:** Gece 'dünyanın çiçeği' denen Malta'ya geliş.
28 Ekim 1839: Malta'dan kalkış. Sesotris gemisi. Kaptan Cosnier.

4 **30 Ekim 1839:** Yunan takımadalarından geçerek, Siros Adası koyuna giriş.
1 Kasım 1839: Siros'tan İskenderiye'ye doğru yola çıkış. Ramses gemisi. Kaptan M. Dufresnil.

5 **4 Kasım 1839:** İskenderiye'ye varış.
7 Kasım 1839: Mehmed Ali Paşa'ya *Daguerreotype* aletlerini göstermek ve bir gösteri yapmak üzere yazlık saraya gidiş.
9 Kasım 1839: Kahire'ye doğru yola çıkış. Küçük bir tekne ile Mahmudiye Kanalı'ndan geçilecek. Hava çok kötü. Teb'e varabilirler. Tekrar bir tekne, Joly de Lotbiniere de orada.
13 Kasım 1839: Masada 13 kişiler ve bunlardan biri Joly de Lotbiniere, uzun bir zamandır Nil kıyılarının fotoğraflanması için çalışarak, Kahire üzerinden Teb'e gelmiş.

6 **16 Kasım 1839:** Gece Kahire'ye varış.
17 Kasım 1839: Esbekieh Sarayı'na gidiş.
21 Kasım 1839: Giza piramitlerine gidiş.
24 Kasım 1839: Suriye'ye ulaşmak için kervanla yola çıkış. Sina Dağı geçilir.

7 **2 Aralık 1839:** El-Ariş'te mola.

8 **4 Aralık 1839:** Gazze'ye varış. 10 Aralık'ta Betlehem'i geziş.
18 Aralık 1839: Bazı *Daguerreotype* denemeleri.

FREDERIC AUGUSTE ANTOINE GOUPIL-FESQUET'NİN *DAGUERREOTYPE* YOLCULUĞU

21 Aralık 1839: Nablus'u geziş.
29 Aralık'a kadar Filistin gezisi.

9 **29 Aralık 1839:** Lübnan'a geçiş.
3 Ocak 1840: Sayda (Sidon).

10 **11 Ocak 1840:** Şam'a varış.

11 **24 Ocak 1840:** Beyrut'a ulaşmak üzere Baalbek'ten geçiş.

12 **30 Ocak 1840:** Beyrut'a varış.

13 **4 Şubat 1840:** İzmir'e doğru yola çıkış. Gemi Sery-Perras.

14 Avusturya yolcu gemisi. Larnaka'ya ve aynı gün Rodos'a varış.

15 **5 Şubat 1840:** İstanköy Adası'nı (eski adı İngilizcede Stanchio, yeni adı Cos ya da Kos) seyrediş.

16 **8 Şubat 1840**'ta İzmir'e varış. 1 gün karantinada kalacaklar.
9 Şubat 1840: İzmir'e adım atış. Şehri gezmeye başlama.
14 Şubat 1840: İstanbul'a doğru yola çıkış. Gemi Iena. Kaptan Lalande.

17 **15 Şubat 1840:** Çanakkale Boğazı'nı geçiş.

18 **16 Şubat 1840:** İstanbul'a varış.

19 **25 Şubat 1840:** İstanbul'dan bir Fransız gemisiyle Malta'ya doğru yola çıkış.

20 Roma'da sekiz gün.

21 İstanbul'dan ayrıldıktan yaklaşık bir ay sonra yeniden Marsilya limanı.

Horace Vernet
Doğu giysileri içinde.
Voyage d'Horace Vernet en Orient kitabı, Paris 1843.
Frédéric Goupil-Fesquet fotoğrafından, 1839

İskenderiye
Mehmed Ali Paşa'nın evinin harem bölümü. Goupil Fesquet anılarında buradaki çekimden uzun uzun söz etmektedir.
Fotoğraf: Frédéric Goupil-Fesquet, Kasım 1839
Gravür çizimi: Weber Sculp
Baskı: F. Chardon Paris
Frédéric Goupil-Fesquet, 1839
Excursions Daguerriennes: Vues et monuments les plus remarquebles du globe (1840-1844) adlı yayından.

ters dönüp, karşı duvara nasıl yansıdığını orada bulunanlar anlayamadılar. Bu gösteriden başka Fesquet ayrıca levha üzerine fotoğraf çekimi de yaptı. Fesquet'nin kaydettiğine göre; başlangıçta çok ilgi gösteren Mehmed Ali Paşa, çalışmalar çok başarılı geçtiği halde, bu yapılan işi şeytanın eseri olarak nitelendirip, bir anda salona doğru dönüp gitti.

9 Kasım'da küçük bir tekne ile Kahire'ye doğru gitmek üzere yola çıktılar. Mahmudiye Kanalı'nı geçerek Nil'e ulaştılar. (Henüz Süveyş Kanalı açılmamıştır. Kanal Fransız mühendis Ferdinand de Lesseps'in çalışmalarının sonucunda 1869 yılında açılacaktır).

Teknede, Gaspard-Pierre-Gustave Joly de Lotbinière ile karşılaştılar. Her ne kadar Fesquet Joly'den "amatör turist" diye söz etse de Joly uzun bir zamandır Nil kıyılarının fotoğraflanması için çalışarak, Kahire üzerinden Teb'e gelmişti bile.

16 Kasım'da Kahire'ye ulaştıklarında Joly'nin de katılmasıyla grup dört kişi olmuştu. Bu dörtlü Kahire'de kaldıkları sürece değişmeyecekti. 17 Kasım'da Goupil ve Joly fotoğraf ekipmanlarını yüklenip birlikte Citadel'e gittiler. Uzun bir zaman çalışma sonucunda her ikisi de çok iyi bir görüntü elde edip edemediklerini bilemediler. 21 Kasım'da yine birlikte piramitler bölgesine gittiler. 4-5 denemeleri başarısız oldu. Fesquet anılarında; "Dünyanın bu en önemli yapıları ile ilgili bir görüntü elde etmeden Kahire'ye dönmek çok küçük düşürücü. Öyle ki bana eşlik edenler *Daguerreotype* ekipmanlarımın fazla yük olduğunu düşünüp Nil'e atmayı teklif ettiler. Ben sistemi ters çevirip çalıştım, piramitlerin değil ama 'sfenks'in dört beş başarılı görüntüsünü elde ettim" diye kaydetmişti.

Mısır'dan sonra, kervanla Sina yolundan Suriye'ye doğru yola çıktılar, Filistin, Sur, Sayda, Deir El Kamar, Şam, Kudüs, Nasıra, Beyrut ve Baalbek'i dolaştılar. 4 Şubat 1840'ta, gemi ile İzmir'e hareket eden ekip, 8 Şubat'ta İzmir Körfezi'ne ulaşıp, 9 Şubat'ta İzmir'e adım attı.

İzmir'in Fesquet üzerinde aileden gelen anılar nedeniyle çok önemli bir yeri vardı: "Büyükannem ve teyzem

İzmir'de doğdular. Büyükbabam orada çok mutlu olmuş. Şimdi ben de burada olmamın getirdiği mutluluğu tarif edemem. Çocukluğumda büyükannemin anlattığı masallar hep gözümün önüne geldi. Büyükannem, 'İzmir'in en güzel zamanları bağbozumu zamanıdır' derdi. Bu zamanlarda develer toplanan ürünü nasıl taşırlardı diye anlatırdı. Şu an gördüğüm yüklü develer bana bunu anımsattı. Büyükbabamın eski bir arkadaşı Hollanda Konsolosu Mösyö Van-Lenep'i görmeye gidiyoruz. 12 Şubat'ta Kaptan Lalande Iena gemisinde akşam yemeğine davet ediyor. Arabik danslar yapıyoruz. Kadınlar ve kostümler muhteşem, herkes mücevherler içinde."

Keops Piramidi
Fotoğraf: Frédéric Goupil-Fesquet, Kasım 1839
Gravür çizimi: Riffaut
Baskı: F. Chardon Paris
Excursions Daguerriennes: Vues et monuments les plus remarquebles du globe (1840-1844) adlı yayından.

13 Şubat'ta Kaptan Lalande'nin ricasıyla Fesquet, Iena gemisinde Avusturya prensi Arşidük Friedrich (1821-1847) ve ona eşlik eden bir amiral ve çok sayıda İngiliz üst düzey memurun önünde bir *Daguerreotype* gösterisi yaptı ve çekim başarıyla sonuçlandı. Toplantıda bulunanları geminin güvertesinde çekme olanağı da bulduğundan Fesquet'nin fotoğrafları hem zenginleşti hem çeşitlendi. Yine de İzmir'de akşam yemekleri, geziler ve partilerde çok zaman kaybetmelerinden yakınmaktaydı.

Mısırlı Süvariler / Giza
Voyage d'Horace Vernet en Orient kitabı, Paris 1843
Frédéric Goupil-Fesquet fotoğrafından, 1839

14 Şubat'ta bir havai fişek gösterisi ile İzmir'den İstanbul'a gitmek üzere ayrıldılar. Ertesi gün sabah yedide Çanakkale'den geçerken Aşil'in[40] anısını ve Scamandre (Karamenderes) nehrini selamladıklarını belirten Fesquet, dünyanın bu iki büyük parçası yani Avrupa ve Asya'nın birbirlerine yaklaştıkları yer olan Çanakkale Boğazı'nın iki yanındaki iki büyük kaleyi gördüklerini de not düşmeyi ihmal etmedi.

Marmara Denizi'nden sonra, 16 Şubat sabahının üçünde muhteşem bir mehtapla İstanbul'da Sarayburnu'nu[41] geçtiler.

İstanbul karla kaplıydı. Pera'da Odéon Oteli'ne yerleştiler. Fransa Büyükelçisi Bay Pontois üç kişilik gruba bu kenti gezdirmeyi görev edindi. Ayasofya, önemli camiler, Galata Kulesi, Boğaz... Pera'dan İstanbul'a gitmek için, Haliç'i kayıklarla geçtiler.

Fesquet'nin İstanbul'da çektiği *Daguerreotype*'ler için kaydettikleri de ilginçtir: "Neredeyse her gün kar yağıyor. Neyse ki birkaç *Daguerreotype* yapıyorum, bunu yaparken önemsiz şeyler yüzünden rahatsız edilmemek için yanımdakileri karanlık odada özel bir yöntemle kahve hazırladığıma inandırıyorum. Bu stratejiyi kullanmasam, sürekli

Mısırlı Dansöz / Kahire
Voyage d'Horace Vernet en Orient kitabı, Paris 1843
Frédéric Goupil-Fesquet fotoğrafından, 1839

İki İzmirli Kadın
Soldaki modern, sağdaki ise eski moda giysileriyle.
Voyage d'Horace Vernet en Orient kitabı, Paris 1843
Frédéric Goupil-Fesquet fotoğrafından, 1839

soru soranlarla dolu bir dairenin ortasında, kar yağarken Aya Sofya'da bir görüntüyü elde etmeye çalışacağım."

İstanbul'da geçen 8 günün sonunda bir Fransız yolcu gemisi üç yolcusunu alarak, 21 gün sürecek bir yolculukla Malta'ya varmak üzere yola çıktı.

1840 ve 44 arasında 114 seyahat görüntüsü Paris'te N.P. Lerebours tarafından *Excursions Daguérriennes: Vues et monuments les plus remarquebles du globe (1840-1844)* adı ile yayımlandı. Bu görüntülerde Fesquet'den başka Pierre Gustave Joly de Lotbinière ve Girault de Prangey'in çektiği fotoğraflar da bulunuyordu.

Dönemin fotoğraf tekniği olan *Daguerreotype*'in en büyük kusuru, tek olmasındaydı. Çoğaltılmaları gerektiğinde ya tekrar kamera ile fotoğraftan çekiliyor ya da elle kopya edilmeleri gerekiyordu. Elle kopya etme işlemini yapan gravürcüler de boş binalar ve manzaraların güzelleşmesi için kimi zaman insan, kimi zaman hayvan, kimi zaman da ağaç görüntüleri eklediler.

Fesquet, *Voyage D'Horace Vernet en Orient* başlığı altında kaleme aldığı kitabına çok içten bir yazı ile başlıyor: "Artık Doğu'ya dönecek boş vaktim de param da olmadığı

için, en azından buradaki duygularımın, yaptığım gezilerin en güzelinin tadını çıkarmak istiyorum. Bir büyük sanatçı ve onun yeğeni ile birlikte bu seyahati yapabildiğim için şanslıyım. Sevgili okur, umarım ki Horace Vernet'nin sayesinde beni okuma merakınız ve sabrınız olacaktır. İçten ve gerçekçi olacağım. Ben iyi bir yazar değilim. Benim yalnızca resim kalemlerim ve bir *Daguerrotype*'im var. Bunları hafızamı hareketlendirme ve hayallerimi zenginleştirme arzusu ile yeni gösteriler yapmak için kullanıyorum."

Kompa

Fransız asıllı Kompa, 1842 yılında İstanbul'a geldi. Ceride-i Havadis'in 17 Temmuz 1842 (8 Cemaziyülâhır 1258) tarihli 95. sayısından: "Son yılların garip icatlarından olan eşyanın adının, *Daguerreotype* olduğunu biliyoruz. Bu aletin adının onu icat eden Fransız Daguerre'in adından geldiği de bilinmektedir. Evvelce ressamların bir insanın resmini yapmak için birkaç gün büyük bir sabırla çalışmaları gerektiği halde, bu aletle o insanın resmini güneşte altı saniyede, güneşsiz günde de yarım dakikada almak mümkündür. Şöyle ki, adamı bu alet karşısına oturtup, dürbün vasıtasıyla aletin içindeki bakır levha üzerine görüntüsü yansıtılır.

اعلانات

Ceride-i Havadis Gazetesi
17 Temmuz 1842 (8 Cemaziyülâhır 1258) tarihli 95'inci sayısında Kompa'nın İstanbul'daki çalışmaları haberi yayımlandı.

Şimdi Bay Daguerre'in öğrencilerinden Bay Kompa İstanbul'a geldi. Bütün gün Beyoğlu Belle Vue'de dolaşarak çalışıyor. Özellikle pazar günleri saat 9'da başlayıp, adam başına on kuruşa çektiği bu bakır levha üzerine resmi, görmeye gelenlere de gösteriyor. İster bir adamın, isterse bir yerin resmini çıkarabiliyor. Yer dediğimiz, mesela Üsküdar'dan İstanbul'un seyrolunması gibidir. Bir adamın veya birkaç adamın tasvirinin çıkarılması yüz kuruştan yüz yetmiş beş kuruşa kadardır. Bir yerin resmi ise yüz yirmi beş kuruştan, büyüklüğüne göre bin kuruşa kadardır. Mösyö Kompa, bu sanatı isteyene öğretecek ve hatta isteyene bu aleti de satacaktır. Herkes öğrensin diye ilan olunur."

Camille Rogier (1810-1896)

Yazar Theophile Gautier, gazeteci d'Arsene Houssaye, ressam Celestin Nanteuil ve özellikle şair Gérard de Nerval'in arkadaşı olan Fransız ressam Camille Rogier, Fransa'da pek çok kitaplar için gravür ve vinyetler çizmişti. 1837 yılında üç yıllığına İtalya'ya gitti, 1840'ların başında İstanbul'a geçti. Doğu'nun bu ilginç başkentinden çeşitli resimler yaptı. Bu resimlerinde, pazar, kahveler, kıyafetler ve geleneksel Osmanlı törenlerinin yanı sıra hayalinde canlandırdığı haremin görüntüleri de vardı.

İzmirli Rum Kadınlar
Çizim: Camille Rogier, 1840

1843 yılında kendisine katılan dostu Gérard de Nerval, onun 1847'de Paris'te basılan *La Turquie: Moeurs et usages des orientaux au dix-neuviéme siècle; scenes de leur vie interieure et publique harem, bazars, cafes, bains danses et musique, costumes levantines etc.* adlı albümünde yayımlanan gravürlerinden esinlenerek *Doğu Yaşamından Görüntüler* adlı kitabını yazdı (1848).

Rogier, Osmanlı İmparatorluğu'nda pazar yerlerinin, kahvehanelerin, hamamların ve değişik tiplerin gravürlerini yaptı. Daha sonra Beyrut'a posta müdürü olarak atandı ve resim çalışmalarını burada sürdürdü.

Nerval'in anılarında fotoğrafla ilgili küçük ve ilginç bir öykü vardı: Elindeki *Daguerreotype* makinesi ile servet yapmaya gelen bir sanatçı, Boğaz'ın Anadolu kıyısındaki Tatlısular bölgesinde gezerken, çimenler üzerinde oynayan bir çocuğun resmini plak üzerine saptamayı başarır. Çocuğun annesi bu kusursuz sonucun bir sihirbazlık olduğunu zanneder. Bolca onurlandırıcı sözler söyleyerek sanatçının gönlünü alır. Çocuğun zenci dadısı da bindikleri arabayı izlemesini sanatçıya işaretle anlatır. Sanatçı bu makinenin ancak güneşte çalıştığını boş yere anlatmaya çabalar. Üsküdar'da vardıkları konakta fotoğrafçı, güzel ev sahibesinin, kafes arasından sızan ışıktan yararlanarak portresini çekmeye çalışır. Gündüzleri görülmek korkusuyla dışarı çıkamayan, geceleri de hanımın ısrarlarıyla orada kalan sanatçı, dört geceyi de bu evde geçirdikten sonra, beşinci günün akşamı kaçmaya karar verir. *Daguerreotype* makinesini bulamaz. Evin hanımı tarafından saklanmış olan bu makineyi sonunda gözden çıkarıp, konakta bırakarak pencereden kaçar.

Böyle davranışların şiddetle cezalandırıldığı bir ülkede geçen bu hikâyenin, gerçek olup olmadığını bilemeyiz. Ancak hayal ürünü de olsa, bu tür bir olay Doğu'da fotoğraf çekmek isteyen gezginler için, ilginç bir öykü olsa gerek!

Zamanın uyması, anlatılan öyküdeki kişi ile Nerval'in yakınlığı, burada sözü edilen kişinin Camille Rogier olduğunu düşündürmektedir.

Gérard de Nerval (1808-1855)

Paris'te doğdu. 1826 yılında ilk şiir ve düzyazı denemeleri ile Fransız Akademisi'nin yarışmasına katıldı. 1830 yılına kadar yazılarında 'Tıp öğrencisi' adını kullandı. 1831 yılından başlayarak Gérard Labrunie de Nerval adını kullanmaya başladı. 1838 sonbaharında Alexandre Dumas ile Almanya'ya yolculuk yaptı. 1839'da Viyana'ya gitti. 1840'ta Paris'e dönerek ikinci Faust çevirisine başladı. 23 Aralık 1842'de her zaman düşünü kurduğu

Doğu yolculuğuna başladı. Marsilya'dan kalkan gemi, Malta ve Yunan adalarından sonra İskenderiye'ye ulaştı. Kahire'ye geldiğinde 1843 yılına girilmişti.

Mısır'da fotoğraf çekme düşü pek umduğu gibi gitmedi. Bu efsane ülke, çoğunluğu çöl olan bir yerdi. 2 Mayıs'ta Théophile Gautier'ye gönderdiği mektupta, ona kendini daha iyi hissettiren hayal gücünü sonuna kadar kullanarak; ayışığında nehir boyunca süzülen Doğulu kadınları, geniş caddelerde sıralanmış, dallarından şarkılar yükselen dev kuş kafeslerine benzeyen meyve dolu portakal ağaçlarını, mermer evlerin havuzlarında tanrıların ve efendilerinin kıskanç bakışları altında yıkanan Mısırlı güzelleri betimliyordu.

Çölün dehşet verici sıcağında, fotoğraf kimyasalları tehlikeli bir biçimde kaynamaya başladığında, Nerval'in düşleri de elindeki işe yaramaz *Daguerreotype*'lerle kötü biçimde sona erdi. Bu defa babasına yazdığı mektupta *Daguerreotype* çekimleri daha geliştirilmediği için ondan yararlanamadığından yakındı. Bazı arkadaşlarının çizdikleri resimlerin onun *Daguerreotype*'lerinden daha iyi olduğunu düşünüyordu. Çizim yapmak için yeteneği olmasını çok isterdi.

Lübnan, Kıbrıs, Rodos ve İzmir'e uğrayarak, 25 Temmuz'da İstanbul'a geldi. 28 Ekim'de ülkesine dönen Nerval seyahatini çeşitli yayınlarda yayımlamaya başladı. *Voyage en Orient* adlı kitabını yedi yılda yazdı.

Maxime du Camp (1822-1894)

Doğu'ya yolculuk etme ve oradan belgeler getirme arzusu ile Gustave le Gray'den fotoğraf işini öğrenen Fransız yazar Du Camp, 4 Mayıs 1843'te Marsilya'dan yolculuğuna başladı.

Mayıs sonunda İzmir'e ulaştı. İzmir civarı ve Efes'i gezerek İstanbul'a geldi. Daha sonra Yunanistan, İtalya ve Cezayir'e giden Maxime Du Camp'ın, bu seyahatle ilgili; *Souvenirs et Paysages d'Orient: Smyrne, Ephése, Magnésie, Constantinople, Scio* adlı görüntülerle bezenmiş kitabı, 1848'de Paris'te yayımlandı.

1849 yılında da *Revue de l'Orient et de l'Algerie* adlı derginin 5. sayısında 28 ve 35 sayfaları arasında 'Constantinople, Visite au vieux Serai' adlı bir makalesi yayımlandı.

1849'da yine Ortadoğu'ya, bu defa yazar Gustave Flaubert'le birlikte bir seyahat yaptı. Bu seyahatte de daha önce olduğu gibi *Calotype* tekniğini kullanarak 200 civarında görüntü elde etti. 1851 yılında Doğu'daki yolculuğunu tamamladı. Yine aynı yıl fotoğraflarından 125 adedi illüstre edilerek *Egypte, Nubie, Paelestine et Syrie* kitabında kullanıldı.

Joseph Philbert Girault de Prangey (1804-1892)

Girault de Prangey, École des Beaux-Art'da resim eğitimi aldı. 1841'de Daguerre veya Hippolyte Bayar'dan *Daguerreotype* çekim tekniklerini öğrendi.

Doğu mimarisi üzerine araştırma yapan Prangey, 1842-1844 yılları arasında Ortadoğu'ya yaptığı gezide, mimari yapıları, anıtları, manzaraları ve Doğu insanını belgeleyen 1.000'in üzerinde çekim yaptı. Fransa'ya dönüşünde, bunlardan yararlanarak suluboya ile renklendirilmiş taşbaskılar hazırladı. Bu görüntüler, *Monuments et Paysages de l'Orient: Algérie, Tunis, Egypte, Syrie, Asie-Mineure, Grèce, Turquie, etc. Lithographies Exécutées en Couleur d'après ses Aquarelles* adıyla albüm haline getirildi.

Ayrıca yine bu görüntülerden hazırlanan illüstrasyonlarla; *Monuments Arabes d'Egypte de Syrie, et d'Asie-Mineure dessinés et mesurés de 1842 à 1845* adlı kitabı 1846'da Paris'te yayımlandı.

Prangey'in, Yunanistan, Filistin, Mısır, Suriye ve Türkiye görüntüleri günümüze kalan en eski *Daguerreotype*'lerdir.

James Robertson (1813-1888) / Felice Beato (1825-1907)
Antonio Beato (1832-1906)

James Robertson, Middlesex'te doğdu. 1833-1840 yılları arasında Londra'da darphane ressamı olarak çalıştı. 1840 yılından sonra İstanbul'a geldi.

Nusretiye Camisi
İstanbul'un Tophane semtinde 19. yüzyılda inşa edildi. 1826'da ibadete açıldı. Mimarı Osmanlı'ya saraylar, köşkler kazandırmış olan Balyan ailesinden Krikor Amira Balyan'dı.
James Robertson, 1854

Nusretiye Camisi
Gravür, James Robertson'un fotoğrafından yararlanılarak yapılmıştır.
Desen: K. Günkel, 1857

Osmanlı Darphanesi'nde ayar düzeltilmesi kararından sonra Darphane-i Amire'de yeni daireler inşasına başlandı ve diğer taraftan da Londra Darphanesi'nde kullanılmakta olan, zamanın en son sistem makineleri sipariş edildi. Londra Darphanesi'nden Makine Mühendisi Mr. Mountain, terazi dirhem mühendisi Mr. Warren ve sikke kalıpları ustabaşısı Mr. Taylor ayda otuz İngiliz lirası, hakkâk (oymacı) ve modelci Mr. Robertson kırk İngiliz lirası, makinist William yirmi ve Paris Darphanesi çeşnicibaşı muavini kimyager Moreau elli İngiliz lirası maaşla Darphane-i Amire hizmetine alınarak, kuruluş çalışmalarına başlandı ve makineler sırasıyla geldikçe yerlerine yerleştirilip, 100.000 lira kadar harcama ile dönemin Londra Darphanesi'nin aynısı bir darphane oluşturularak, 1259 Hicri senesi (1843) sonlarında basıma hazır hale getirildi.

Osmanlı Darphane kayıtlarından, James Robertson'un daha sonra şef hakkâk olduğu anlaşılmaktadır. Robertson'un darphanedeki görevi ve İstanbul'da yaşamı, 1840 yılında çizdiği ilk madalya ile başladı.

Felice Beato ile 1850 yılında Malta'nın fotoğraflarını çektiler. *Wet Collodion* metodu ile yapılan bu fotoğraf çalışmalarında Beato, Robertson'un asistanlığını yaptı. 1850'li yıllardan sonra birlikte İstanbul'da çeşitli mimari belgesel fotoğraflar çektiler.

James Robertson'un 1849'da çizdiği Ayasofya tamir madalyası ve üzerinde Robertson imzası. *(İstanbul Darphane Müzesi)*

Fotoğraflar önceleri, 'Robertson' adı ile bu birlikte çalışma başladıktan sonra da 'Robertson & Beato' veya 'Robertson & Beato Co.' diye imzalandı.

VII. Carlisle kontu George William Frederick Howard'ın 1853 yılında Türkiye'ye yaptığı gezinin günlüğünde; "4 Temmuz 1853, akşamüstü Mr. Robertson bana Yedikule civarındaki bazı binaların fotoğraflarını verdi. Kendisi Osmanlı Darphanesi'nde çalışıyor" diye bir not bulunmaktadır.

1853'te Robertson'un 20 fotoğrafından *Photographic Views of Constantinople* albümü hazırlandı.

Ayrıca Theophile Gautier'nin 1854'te Londra'da David Bogue tarafından basılan *Constantinople of Today* adlı kitabında da Robertson'un 8 fotoğrafından yapılan çizimler kullanıldı.

1853 yılında, Osmanlılarla Ruslar arasında başlayan daha sonra Fransa ve İngiltere'nin katıldığı Kırım Savaşı'na, İngiltere, savaşın fotoğraflarını çekmesi için, Roger Fenton'u (1819-1869) görevlendirdi. Fenton, üzerine 'fotoğraf arabası' yazılmış karavanı ile dolaşarak, 1855 yılında 360'ın üzerinde fotoğraf çekti. Kısa ömürlü *Collodion* plakaların hazırlanmasında büyük güçlüklerle karşılaştı. Fenton resim eğitiminden geçmiş bir kişi

Obelisk Kaidesi
Sultanahmet Meydanı / İstanbul.
James Robertson, 1853

Eyüp'te Şah Sultan Türbesi
III. Sultan Selim'in kız kardeşi Şah Sultan'ın, 1800'de Eyüp'te yaptırdığı külliye. Mimarı Kamil Ağa'dır. Tamamı mermer bloklardan yapılmış olan külliyede, barok süslemeler kullanılmıştır.
James Robertson, 1854

Kale
Kahire.
Antonio Beato, 1860

olarak, bütün bu güçlükleri yenip, dünya fotoğrafına ilk savaş fotoğraflarını armağan etti. Koleraya yakalanıp İngiltere'ye dönünce, 1855 yılının Ağustos'unda James Robertson, Felice Beato ile Kırım'a gitti. Burada Sivastopol, Malakoff ve Balaklava Limanı'nın savaşın sonlarına rastlayan günlerde 60'ın üzerinde fotoğrafını çektiler.

Robertson, 1854 yıllarında Atina, Malta, 1857 yıllarında Kudüs, Kahire ve Filistin'in fotoğraflarını çekti. 1855 yılında Robertson, Venedik asıllı olup Pera'da ikamet eden Felice ve Antonio Beato'nun kız kardeşi Leonilda Maria Matilda ile evlendi.

Felice, çoğunlukla Mısır'da çalışan kardeşi Antonio ile zaman zaman birlikte çalışmalar yaptı ve fotoğraflarını 'Felice Antonio Beato' ve 'Felice A. Beato' diye imzaladılar. Robertson'un, Felice ve Antonio ile yaptıkları çalışmalar 'Robertson, Beato and Co.' diye imzalandı. Burada belirtilen 'and Co.' (işbirliği) olasılıkla Antonio'yu işaretlemekteydi.

1858 yılında Felice Beato Hindistan'a gitti. İsyan sonrasının görüntülerini kaydetti. Aynı yıl Antonio da kendisine Kalküta'da katıldı. Kalküta'yı merkez yaparak, oradan ülkenin kuzeyinden mimari görüntüler kaydettiler. 1860'ta Antonio Kahire'ye dönerken, Felice İngiliz ve Fransız birliklerinin Çin'de İkinci Afyon Savaşı'nı bastırmalarını ve Pekin'in mimari güzelliklerini kaydetti. 1863'ten sonra 20 yıl en verimli çalışmalarını Japonya'da gerçekleştirdi. Elle boyadığı resimlerde çok başarılı oldu. 1884'te Japonya'dan ayrılarak

Ayasofya
James Robertson, 1853

Mısır Piramitleri
Kahire'nin çok yakınında bulunan piramitlerden önde Keops, arkasında Kefren.
Antonio Beato, 1860

Kahire'de Evler
Antonio Beato, 1865

Sudan'a geçti. 1895'te Burma'da çalışmalar yaptı. Sonrasında İtalya'ya döndü ve burada öldü.

1860'ların sonlarında Hippolyte Arnoux ile ortaklık yapan Antonio, 1862'de Luxor'da turistlere piramitleri, eski yaşam alanlarını gösteren fotoğraflar ürettiği kendi fotoğraf stüdyosunu açtı. Uzun yıllar çalışmalarını sürdürdükten sonra Luxor'da öldü.

Abdullah kardeşlerin ünlerine ün kattıkları bu dönemde, James Robertson ve ortağı Felice Beato'nun çalışmakta oldukları Grand' Rue de Péra'da 293 no'lu binadaki stüdyolarında genel manzaraların, İstanbul anıtlarının, Atina, Kudüs, Kahire ve Malta fotoğraflarının satışı ile ilgili iki ilan verildi. İlanlar *The Levant Herald*'ın 21 Mart 1867 ve yine aynı gazetenin 17 Mayıs 1867 günlü baskısındaydı. Transilvanya'dan getirilen iki atın çektiği faytonla birlikte, fotoğraf ekipmanlarının, negatiflerin, *Stereoscope* baskıların tümüyle satılacağına dair bilgiler göze çarpıyordu. Bir zaman sonra ilanlar yine *The Levant Herald*'ın 5 Eylül ve 12 Ekim 1867 sayılarında yinelendi.

Kahire
Antonio Beato, 1865

Robertson'un fotoğrafçılıkla ilgili çalışmaları bu yıldan sonra sona ermekle birlikte, Osmanlı Darphanesi'ndeki çalışmaları sürdü. Çizdiği son madalyanın tarihi 1876'dır. 1881 yılında hem darphanedeki işinden hem de İstanbul'dan ayrılarak Japonya'ya doğru yola çıktı ve 1888 yılında orada öldü.

Carlo Naya (1816-1882)
İtalya'da Tronzano di Vercelli'de doğdu. Babasının isteği üzerine erkek kardeşi Giovanni ile birlikte Pisa Üniversitesi'nde hukuk okudu.

Babasının ölümünden sonra İtalya'yı, Avrupa'yı, Asya'yı ve Kuzey Afrika'yı dolaştı. 1835 yılında Venedik'in karalama resimlerini yaptı. 1839 yılında Paris'ten aldığı *Daguerreotype* ekipmanları ile fotoğrafçılığa başladı. 1844 yılının Mart ayından Eylül ayına kadar Prag'da çalıştı. Sonrasında Viyana'da bulundu.

1845 yılında İstanbul'a gelen Naya'lar, 2 Cemaziyülâhır 1261 (8 Haziran 1845) tarihli, 232 sayılı *Ceride-i Havadis* gazetesine bir ilan verdiler ve ilgilenenlerin daha çok dikkatini çekmek için de Paris'ten geldiklerini

إعلانات

Ceride-i Havadis Gazetesi
Haziran 1845 (2 Cemaziyülâhır 1261) tarihli 232'nci sayısında Carlo Naya'nın ilanı.

Venedik
Carlo Naya, yaklaşık 1870

belirttiler. Bu pek bir hata sayılmazdı. Çünkü onlar fotoğrafı fotoğrafın bulunuşunun merkezi olan Paris'te öğrenmişlerdi: "Paris'ten İstanbul'a gelmiş olan ressam ve fotoğrafçı Mösyö Naya, insan fotoğrafı çekimlerinde çok hünerli ve kusursuz bir görüntüyü hatta güneşe dahi ihtiyacı olmaksızın birkaç saniye zarfında çıkarıyor.

Her gün sabah 12'den akşam 12'ye kadar yapacağı çalışmalarında, resmin kıymetine ve büyüklüğüne göre fiyatı vardır. Bu 60 kuruştan 100 kuruşa kadardır. Birkaç kişi birlikte çekildiği takdirde, pazarlık yapılabilir.

Fotoğrafçının yeri Beyoğlu'nda Doğruyol'da Moskof Sarayı (Rusya Sefareti) karşısındadır. İsteyenler oradan sorabilirler."

Çalışmalarını bu stüdyoda uzun zaman sürdüren Naya, yine aynı gazetenin 27 Aralık 1848 tarihli sayısında bir ilan daha yayımlattı:

"*Daguerreotype* tabir olunan, usul üzere birkaç dakika zarfında güneş kuvveti ile ahzü resim eylemek sanatında maharetli olan Naya nam iki karındaş, Dersaadet'e gelip, Beyoğlu'nda Dörtyol ağzında Rusya Sefarethanesi karşısında vaki, Jerulamu adlı kişinin hanesinde oturdukları ve herkesin istediği büyüklükte, karakalem veya renkli, maden veya kâğıt üzerinde ve birkaç kişinin dahi resmini birden uygun fiyatla çıkarıp, büyüklük ve uğraştırmasına göre, elli kuruştan yüz kuruşa kadar para gerektireceği ve oraya gitmeden kendi evinde resim çektirmek isteyenler ile ayrıca pazarlık yapılacağı ve bu Daguerreotype aletlerinin bir kısmının satılık olup, kısa bir zaman içinde öğretilmek üzere isteyenlere gösterileceği ve çekilen resimlerden iyi çıkmamış olanlarının geriye alınabileceği ilân olunmuştur."

1857 yılında kardeşi Giovanni'nin İstanbul'da ölümü üzerine İtalya'ya dönerek Venedik'e yerleşti. Burada bir fotoğraf atölyesi kurarak aynı zamanda fotoğraf malzemesi ticaretini de yapmaya başladı. Venedikli bir optikçi ile çalıştı. Naya, kısa zamanda bu piyasada çok tanındı. Carlo Ponti'nin atölyesinde bastığı fotoğraf baskılarını sattı. *Vedute di Venezia 1866* gibi albümleri yayımlandı.

1867 yılı başlarında restorasyon komitesi başkanı Pietro Selvatico Estense, Naya'yı çağırarak yaptığı restorasyon çalışmalarının sistemli bir biçimde dökümünü hazırlamasını istedi. 1864'ten 1882'ye kadar, Carlo Naya'nın fotoğraflarıyla Venedik'in pek çok kataloğu yayımlandı. Son katalog ise onun ölümünden sonra yayımlanabildi.

Naya'nın ölümünden sonra, eşi Ida Lessiak ve Tomasso Filippi stüdyonun devamını üstlendiler. 1918'de stüdyo kapandı. Yayıncı Osvaldo Böhm, Naya'nın arşivinin büyük bir kısmını satın aldı.

Pierre Trémaux (1818-1895)

Trémaux, Chevalier de la Légion d'Honneur nişanı sahibiydi. Doğa bilimci olarak ilk gezisini 1847-1848 yılları arasında Kuzey Afrika'ya (Cezayir, Tunus, Mısır, Sudan, Méroé) yaptı. 1853-1854 yıllarında Ali Paşa tarafından kurulan bir ekiple ekonomik durumu incelemek üzere Yunanistan, Küçük Asya, Suriye, Mısır, Libya ve Tunus'a gitti. Çizdiği kroki üzerinde gösterdiği antik şehirleri ve modern yapıları, ilginç ve değişik her çeşit yapının *Calotype*'lerini çekti.

Trémaux'nun, 1858'de Hachette&Cie. tarafından basılan *Voyage au Soudan Oriental et dans l'Afrique Septentrionale Exécutés en 1847 à 1854* adlı kitabının taşbaskılarının yapımı için *Daguerreotype*'ler, kendi krokileri ve *Calotype*'ler kullanıldı.

Kapalı Köprü / Bursa
Trémaux, 1854

Basile (Vasili) Kargopoulo (1826-1886)

Rum asıllı fotoğrafçı, stüdyosunu 1850'de Pera'da açtı. Kargopoulo, o zamanlar kalabalık bir ordu merkezi olan Edirne'de E. Foscolo ile ortak ikinci bir stüdyoya sahip oldu. Edirne'de kullandığı fotoğraf kartlarına İstanbul'da, İstanbul'da kullandığı fotoğraf kartlarına da Edirne'de bir şubesi olduğunu yazdı.

Tünel Meydanı 4 numaradaki stüdyosunda ve Edirne'de çalışmalarını sürdüren Kargopoulo, Edirne'deki stüdyoyu da 1881'de devraldı. 1883'te de Galatasaray Lisesi yakınında bir şube açtı.

Özellikle İstanbul panoramaları ve şehir belgelemeciliğinde etkin bir rol oynayan Kargopoulo'nun süslenme heveslisi ayak takımı gençlerin, kıyafet değiştirip fotoğraf çektirmeleri için, fotoğrafhanesinde geniş bir gardırobu vardı.

Ayrıca sultan saray ve köşklerinin fotoğrafları da çok ünlüydü. Edirne Sarayı ve Edirne şehrinin pek çok fotoğraflarını çekti. Hazırladığı Boğaziçi serisinden başka, balıkçı, manav, simitçi, şerbetçi ve pek çok seyyar satıcının fotoğraflarını çekip, 6x9 cm boyutundaki kâğıtlara basarak, stüdyosunun özel kartonlarına yapıştırdı ve bunları İstanbul'un halk tipleri olarak

Basile (Vasili) Kargopoulo
Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası altında, çeşitli hükümdarlardan alınmış nişanlar ve yarışmalarda kazanılmış madalyalarla bezenmiş olan, Basile Kargopoulo'nun stüdyo kartı arkası.
13,4x21,8 cm
1860

Stüdyoda Kadın
Basile Kargopoulo, 1860

Halayık ve Şehzadeler
Sultan II. Abdülhamid'in oğulları.
Basile Kargopoulo, 1870

Şehzade Seyfeddin Efendi (1874-1927)
Sultan Abdülaziz'in Gevheri Kadınefendi'den doğan oğlu.
Basile Kargopoulo, 1879

Dilenci
Basile Kargopoulo, yaklaşık 1880

Göksu Deresi
İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında bulunan Anadoluhisarı'nın yakınından denize dökülen dere.
Basile Kargopoulo, yaklaşık 1850

satışa çıkardı. Büyük ününü de bu çalışmaları ile sağlayarak, İstanbul tarih ve folklorunun belgelenmesine büyük katkıda bulundu.

1879 yılından sonra Abdullah kardeşlerin yerine saray fotoğrafçılığı görevine getirilen Kargopoulo Sultan Abdülhamid'den 'Padişah Hazretleri'nin Fotoğrafçısı' unvanını alarak, bunu uzun bir zaman sürdürdü. Kargopoulo, Sultan V. Murad'ın da özel fotoğrafçısıydı. Sultan'a şehzadeliğinden başlayarak, üç ay süren saltanatı sırasında da fotoğraf dersleri verdi.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçişinden sonra, stüdyosunun duvarından indirmediği Sultan V. Murad'ın fotoğrafından dolayı,

Boğaziçi Manzarası
Basile Kargopoulo, 1865

Göksu
Göksu ve Küçüksu nehirlerinin Boğaz'a kavuştuğu yerin yakınında bulunan bu şık çeşme, Sultan III. Selim tarafından, annesi Valide Sultan Mihrişah için 1876'da yaptırıldı. Boğaz'ın en güzel yerlerinden olan Rumelihisarı'na karşı bu bölge, Batılılar tarafından 'Asya Tatlısuları' diye adlandırıldı.
Basile Kargopoulo, yaklaşık 1870

kısa bir zaman için unvanı geri alındıysa da tekrar kendisine iade edildi. 1884 yılında II. Abdülhamid'in emriyle Zaptiye Nezareti binasında kurulan fotoğrafhanenin yönetiminden de Kargopoulo sorumluydu. Bu fotoğrafhanede daha sonra hapishanelerdeki mahkûmların fotoğrafları çektirilecekti.

Saray fotoğrafçılığı görevi, Basile Kargopoulo'nun ölümünden sonra oğlu Constantin'e verildiyse de bu görevde başarılı olamadı. Tünel'deki stüdyo da 1895'te kapandı.

John Shaw Smith (1811-1873)

İrlandalı aristokrat ve amatör arkeolog olan Smith, 1850-1852 yılları arasında Avrupa ve Ortadoğu'ya bir gezi yaptı. Fransa, İtalya, Ortadoğu ve Mısır'dan sonra 1851 Kasımı'nda İstanbul'a geldi. Tüm bu gezisinde 300'den fazla *Calotype* çekti.

1852'de çektiği Péra fotoğrafı iki negatiften yapılmış, bilinen en eski kombinasyondur.

İstanbul'da Ahşap Evler
Küçük Türk Mezarlığı yakınında.
Ernest de Caranza, 1852

Ernest de Caranza

Fransız kimya ve fizik mühendisi Caranza Thiais'te doğdu. 1839'da mesleği ile ilgili çalışmak üzere İstanbul'a geldi.

1852 yılında İstanbul'a tekrar gelerek bir fotoğraf stüdyosu açtı ve *Calotype* yöntemi ile İstanbul'un fotoğraflarını çekmeye başladı.

Bu fotoğraflardan 55 adedi ile hazırladığı albümü saraya takdim ederek, sultanın gözüne girmeyi başardı. Bu davranışından dolayı da İstanbul'da kaldığı zaman içinde 'Sultan Fotoğrafçısı' unvanını kullanma izni kendisine verildi.

1854 yılında tekrar İstanbul'a geldi ve çektiği fotoğrafların baskılarını kâğıt negatiflerinden yaptı. İlginç konuları arasında, Taksim Kışlası, Topkapı Sarayı'ndaki köşkler, İstanbul'un çeşitli semtlerinin görüntüleri vardı.

Gotlar Sütunu
Topkapı Sarayı, İstanbul
Ernest de Caranza, 1852

Galata Kulesi
İstanbul'un Galata semtinde Cenevizlilere ait, bugün duvarlarından hiçbir şey kalmamış olan kalenin en yüksek yerinde, Haliç'e ve kır tarafından Galata'ya yapılacak düşman hücümlarına karşı koymak ve gelen gemileri görmek için inşa edilen Galata Kulesi'nin inşaatının 1349'da bittiği sanılmaktadır.
Ernest de Caranza, 1852

Fotoğrafları 1855'te Paris sergisinde dikkat çekti. 1855 yılında Fransa'ya döndü ve 1856'da Brüksel sergisinde yine fotoğrafları ile büyük beğeni topladı. Paris Sergisi'ndeki çalışmaları nedeniyle, beşinci dereceden Mecidî nişanı verildi.

Alfred Nicolas Normand (1822-1909)

Paris'te mimarlık eğitimi gören ve 1846'da Roma Mimarlık Büyük Ödülü'nü alan Normand, 1852 yılı başında İstanbul'a geldi. *Calotype* ile 16x21 boyutunda fotoğraflar çekti. 17 Ocak 1852'de İstanbul'dan ayrıldı. 1887'de tekrar İstanbul'a gelerek çekimler yaptı.

Aynı zamanda resim çalışmaları yapan Normand'ın fotoğraflarında teknikten çok, kompozisyon ağırlık kazandı.

Normand, Pompei'yi ilk kez görüntüleyen fotoğrafçı oldu. İtalya, Atina, İstanbul ve Suriye'nin arkeolojik fotoğraflarını çekti. 1890'da l'Academie des Beaux-Arts üyesi oldu.

Akropolis / Atina
Alfred Nicolas Normand, 1851

Raif Efendi

1854 yıllarında, İstanbul Çemberlitaş'ta çalışan Raif Efendi, 1848'de Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan ve 1849'da Kütahya'ya yerleşen Macar mültecilerindendi. Ebbüzziya Tevfik Bey'in[42] anılarından: "... Bu zat İstanbul'a benim doğum tarihim olan 1848'de Macar ihtilalcilerinden iltica edenlerle gelmiş, hatta ihtilal sırasında Avusturya askeri tarafından atılan kurşunlarla dizinden vurulmakla, sol ayağının siniri büzülerek topal kalmasına sebep olmuş ve İstanbul'da İslamiyet'i kabul ettikten sonra, o tarihlerde henüz icat edilmiş olan fotoğrafçılık sanatını bildiğinden *Daguerreotype* usulü ile madeni parlak levhaların üzerine resim almak üzere, Çemberlitaş karşısında bir de dükkân açmış imiş.

Ben çocuk yaşlarımda bu adamı o dükkânda tanıdığım gibi, 'agent plaque' üzerine ilk resmimi de beş yaşımda iken bu Raif Efendi çekmiştir. İstanbul'dayken hem fotoğrafçılık hem de saatçilik ederdi."

Daha sonraları fotoğrafçılık işinden çok saat tamirciliği ile uğraşan Raif Efendi, bir ara Rodos'a gittiyse de tekrar İstanbul'a dönerek, işine devam etti.

Jules Dérain

1850'li yıllarda Pera'da Passage Oriental'in 15 no'lu yerinde stüdyosu bulunan Dérain, her ne kadar verdiği ilanlarda İstanbul'un gözde stüdyolarından olduğunu belirtiyorsa da ne yazık ki çalışmalarından çok bir başarısızlığı ile hatırlanacaktı. 1862 yılında, Osmanlı sarayı ile ilişkileri olan Fransız Masson'un aracılığıyla Sultan Abdülaziz'in portresi Dérain'e çektirildi. Sonuçtan Sultan da çevresindekiler de memnun değillerdi. Bunun üzerine Sadrazam Fuad Paşa, Sultan'a Abdullah kardeşlerden söz etti.

Bu olaydan sonra Dérain'in stüdyosu bu olumsuz sonucu kaldıramayarak kapandı.

Abdullah kardeşlerden Kevork, fotoğrafın çekimini şöyle anlatıyor:

"1860'lar civarında Beyoğlu'nda Dérain adlı bir Fransız fotoğrafçı vardı. Çok gustosuz ve acemi olan bu şahsın, Saray-ı Hümayun'da sarayın tavanlarını süsleyen Masson adlı dekoratör bir Fransız dostu vardı. Bir gün Masson Sultan'dan, Dérain'e bir portre çektirmesini rica eder. Sultan da razı olur ama çektiği fotoğrafı beğenmez. Çünkü hem yüzünün ekspresyonu, hem de pozisyonu güzel değildir. Günün sadrazamı Fuad Paşa, Sultan'a bizi teklif eder ve der ki; 'Memleketimizde yabancılardan daha maharetli sanatçılarımız vardır ve eserleri Avrupada bile takdir görmüştür.'

Bunun üzerine Sultan bizi, 1863'te İzmit'teki köşküne davet etti. Oraya çok defa avcılığa giderdi. Burada, koltukta oturmuş vaziyette, iki üç muhtelif pozisyonda fotoğraflarını hazırladık. Bunları çok beğenip, seçtiği birinin her tarafta dağıtılmasını emretti. Aynı zamanda cömertçe ihsanlarda bulundu ve bizi mükâfatlandırdı."

Rabach

Alman kimyager ve *Daguerreotypist* Rabach, 1856'da Pera'da bir stüdyo açtı. Bir minyatür ustası olup, fildişi üzerine bile minyatür portreler çizen Viçen Abdullah, Rabach'la dostluğunu ilerletti. Temel bilgilerinin üzerine Rabach'tan fotoğrafçılığın inceliklerini öğrendi.

1858'de Rabach ülkesine dönmeye karar verdiğinde, bu stüdyoyu Abdullah Frères'e devretti.

El Chark Société Photographique-Pascal Sébah (1823-1886)

İmparatorluğun başkentine iş bulmak için Doğu'dan da gelenler vardı. Suriyeli Hanna (Joannis, Jean) Sébah da bunlardan biriydi. İstanbul'da evlenen Hanna Sébah ve Lisa Hichaftadjan'ın dördüncü çocuğu olarak Pascal Sébah doğdu.

Pascal Sébah 1857'de, Avusturya ve Fransa posta ofislerinin bulunduğu Tom Tom Sokağı'nın 10 numaralı binasında bir fotoğraf stüdyosu açtı (Rue des Postes veya Postacılar sokağının devamı). Bu stüdyoya El Chark Société Photographique adını verdi. Aslında insanların cıvıl cıvıl kaynadığı Pera cadddesinin üzerinde bir yer edinmek çok daha doğru olacaktı. 1860 yılında Grand' Rue de Péra'daki Rus Elçiliği'nin bitişiğinde bulunan 439 numaralı yere taşınan Sébah, Fransız asıllı A. Laroche'u stüdyonun yönetimine getirdi. Tom Tom Sokağı 10 numaradaki stüdyoyu da elden çıkarmayarak, daha sonraki yıllarda gelişmiş bir laboratuvar olarak kullanacaktı.

Paris'te fotoğrafçılık tekniğini iyice öğrenmiş ve bu konuda çalışmalar yapmış olan Laroche, fotoğrafın bulunuşundan yaklaşık 20 yıl sonraya rastlayan yıllardan başlayarak, 1873 yılının sonuna kadar Sébah'la İstanbul'da çalışmalarını sürdürdü. Stüdyonun sanatsal çekim işlerinden çok, üretimle ilgili bölümünden sorumluydu.

Pascal daha ilk yıllardan fotoğraftaki başarılı çalışmaları nedeniyle, Paris'teki Société Française de Photographie'den 1859 yılında bir madalya kazandı. Stüdyoda kurulan özel bir sahnede, yerel giysileri içinde dönemin Osmanlı tiplerini, sokaklarda çeşme, cami gibi anıtları, çarşıları çekiyordu. Bu görüntüler, turistler tarafından büyük ilgi gördü.

27 Şubat 1863'te, 'Sergi-i Umum-i Osmanî' adıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk Ulusal Sergisi Sultanahmet'te (Atmeydanı) açıldı. Serginin sanat kısmında; desen, resim, tahta ve metal gravür, matbaa sanatı, kitaplarla birlikte en büyük bölüm,

PASCAL SÉBAH
Photographe
Constantinople
Grand'rue de Péra
No. 439
Le Caire (Egypte),
sur l'Ezbékiéh.
Décoré de l'Ordre de l'Osmanié.
médailles aux Expositions de Paris 1870 et 1878, Vienne et Philadelphie, et 5 autres médailles de diverses sociétés.
COLLECTIONS COMPLÈTES DE VUES EN TOUS FORMATS
de l'Egypte, Nubie, Grèce,
Constantinople,
Brousse, Andrinople et Smyrne.
Grand choix de types et costumes Orientaux.
PORTRAITS
en tous genres et dimensions, ainsi que de grandeur naturelle.
Reproduction et impression en phototypie, photolithographie, etc., etc.

Ticaret Yıllığı
1881 yılında *L'Indicateur Ottoman Annuaire-Almanach du Commerce*'de yayımlanan Pascal Sébah ilanı.

1863 İlk Ulusal Sergi
Sultanahmet'te (Atmeydanı) açılan serginin ana giriş kapısı.
The Illustrated London News, 11 Nisan 1863

150 fotoğrafla Abdullah Frères'e ayrılmıştı. Sergide Pascal Sébah'ın, biri Seraskerat Kulesi'nden (Beyazıt Kulesi), diğeri Galata Kulesinden çekilmiş ve onar parçadan oluşan iki adet İstanbul panoraması bulunuyordu.

1867'de Paris sergisi yeni bir ödül daha getirdi. Raphael C. Cervati tarafından yayımlanan L'indicateur Constantinopolitain Guide Commercial'in ilk sayısı olan 1868 yıllığında, fotoğrafçı olarak Baghdazarian, El Chark, Vasili Kargopoulo, Vuccino et Fettel, Jean Xanthopoulos ile birlikte Pascal Sébah'ın adı da geçmekteydi.

1873 yılı Pascal Sébah için tam bir atılımlar yılı oldu diyebiliriz. Özellikle, Pascal'ın tüm ticari geleceğini belirleyecek ve onun İstanbul'un saygın sanat çevreleri arasına katılmasını sağlayacak en önemli iki faktörden biri ressam Osman Hamdi Bey[43] ile tanışması, diğeri ise Viyana Sergisi oldu. Bu dönüm noktasının verdiği güvenle, Mısır şubesini de açarak tam bir yükselişe geçmeye başladı.

Osman Hamdi Bey, Paris'e hukuk öğrenimine gönderildi ama hukuktan çok resimle ilgilenerek, Gerôme (1824-1904) ve Boulanger'den (1824-1888) dersler almaya başladı. 1869'da İstanbul'a dönüp resim çalışmalarına devam etti. Babasının sarayla olan ilişkisi nedeniyle kalburüstü çevrelerden kişilerle tanışan Osman Hamdi Bey, belli başlı sanat adamlarından da dostlar edinmişti. Bu sıralarda fotoğraf gibi yepyeni bir sanat dalı ile uğraşan ve kent manzaralarında olduğu kadar portrelerde de çok başarılı olan Pascal Sébah'la tanıştı.

Osman Hamdi Bey (1842-1910)
Sébah&Joaillier, 1900

Bu tanışma yeni bir ikili yaratmış gibiydi. Osman Hamdi Bey, yaptığı tabloların büyük bir çoğunluğunda fotoğraftan bir yardımcı araç olarak yararlanmaya başladı. Pascal Sébah, Osman Hamdi'nin istediği pozları çekebilmek için birlikte gerekli ışık ortamlarını araştırmaya ve modelleri oldukça yalın bir biçimde fotoğraflamaya başladılar. Gerek Osman Hamdi'nin kendisinin modellik yaptığı, gerekse başka modellerin kullanıldığı fotoğraflar artık yağlıboya resimlerin temel figürleriydi. Osman Hamdi Bey, bu figürleri dilediği giysilerle donatarak dilediği mekânlara yerleştirdi. Bazen aynı figür çok farklı resimlerin kompozisyonu içinde kullanıldı. Bu çalışmalar, fotoğrafçı-ressam işbirliğinin en güzel örnekleridir.

Osman Hamdi ve Pascal Sébah'ın dostlukları Viyana Sergisi çalışmalarında da sürdü. 1873'te Viyana'da açılacak sergiye Osmanlı sarayı katılma kararı verdikten sonra sergi komiserliğine Osman Hamdi Bey'i atadı. Sergiye Osmanlı hazinesinden çok değerli eşyalar ve çeşitli bölgelerin giysileri gönderildi. Bu giysilerin büyük boyutta fotoğrafları çekilerek bir albüm hazırlandı. Albümün Osmanlı topraklarındaki tüm vilayetlerin geleneksel giyimini ve folklorik âdetlerini açıklayan metinleri Hamdi Bey ile birlikte uluslararası jüri üyesi Marie de Launay tarafından yazıldı ve tüm fotoğrafları Pascal Sébah tarafından çekildi. Bu fotoğrafların erkek modelleri arasında, Osman Hamdi Bey'le birlikte Ahmed Mithad Paşa gibi, dönemin tanınmış isimleri vardı.

Costumes Populaires De La Turquie
1873 yılında Viyana'da açılan büyük sergi için hazırlanan 27,5x37 cm boyutunda, 319 sayfalık kitabın kapağı. İçinde bulunan 74 adet 20x26 cm boyundaki fotoğraf Pascal Sébah tarafından çekilmiş ve *Phototype* metodu ile Sébah'ın atölyelerinde basılmıştır.

Les Costumes Populaires de la Turquie en 1873 adlı albüm, 27,5x37 cm boyutlarında, 319 sayfa olarak hazırlandı. 20x26 cm boyutunda Sébah'ın atölyelerinde *Phototype* metodu ile basılmış 74 adet fotoğraf kullanıldı.

Ayrıca sergide yer alan fotoğrafları nedeniyle de Viyana'da Dr. E. Hornig, Photographische Correspondenz'ın 108 no'lu sayısında, Pascal Sébah'la ilgili övgü dolu bir yazı yazdı. Sébah'ın; etkileyici mimari görüntüleri, Mısır'daki harika fotoğrafları, hiç de kötü olmayan portreleri ile baskılarındaki ve fotolitografilerindeki başarısı nedeniyle, medenileşmiş ülkelerin sanatçıları arasına katılmaya hak kazandığını belirtti.

İmparatorluğun yurtdışındaki tanıtımında yüz aklarından biri olacak *Les Costumes Populaires de la Turquie en 1873* albümü ve sergi fotoğrafları için Sultan Abdülaziz, oynadığı rol nedeniyle Pascal Sébah'ı üçüncü dereceden Mecidî nişan ile ödüllendirdi. Saltanattan gelen bu ilk madalya ile artık stüdyo daha da ünlenerek ticari açıdan belli bir güce ulaşacaktı.

8 Ağustos 1873'te Viyana'daki sergi organizasyonu tarafından Pascal Sébah'a altın madalya ile birlikte 'Gelişim' ödülü, A. Laroche'a da yine altın madalya ile 'Yardımcılar' ödülü verildi.

Pascal Sébah'ın, iş arkadaşı A. Laroche'un, Fransa'daki *Le Moniteur de la Photographie* dergisinin değişik sayılarında mektupları yayımlandı. Bu mektuplarda Viyana sergisine hazırlanan kataloğun çalışmaları ayrıntıları ile verilmekteydi. Derginin Yazıişleri Müdürü Ernest Lacan yazıya şöyle başladı:

"Constantinople'da çok iyi fotoğrafçıların bulunduğunu uzun zamandır biliyorduk; Bay Sébah ve Bay Abdullah'ın değişik sergilere gönderdikleri güzel örnekler, bizim bundan

Bursa
Pascal Sébah, Yaklaşık 1870

emin olmamızı sağlamıştı. Fransa'da dahi yeni yeni denenmeye başlanan yöntemlerin, Paris'ten bu kadar uzakta alabildiğine uygulanmaya konduğunu ve bazı noktalarda buradakilerden çok daha ileri olduğunu tahayyül edemezdik. Bundan ötesi beratların hüzünlü sonucu. Okurlarımız Bay Sébah'ın ortağı Bay Laroche'un yolladığı mektubunu ilgiyle okuyacaklardır. Hiçbir değişiklik yapmadan yayımlıyoruz;

> *Constantinople 21 Ağustos 1873*
> *Bay E. Lacan,*
> *Güzel gazetemiz Moniteur de la Photographie'yi gözden geçirirken zaman zaman değişik yöntemlerin örneklerinin Fotoğrafçılar Derneği mensuplarına sunulduklarını görüyorum. Her ne kadar Paris'ten 900 fersah (4500 km) uzaktaysak bile, uzun yıllardan beri yağlı mürekkeple baskı yöntemleri üzerine hiç de az çalışmadık. Sanıyorum ki, hemen her fotoğrafçının ulaşmak isteyeceği sonuçları elde ettik. Bilgi kaynaklarından böylesine uzakta ve burada hiçbir kimyasal üretim yapan fabrika yokken, Fransa'nın göbeğinde çalışanlara kıyasla pek çok güçlükle, hayal kırıklığı çektik. Bu örnekleri ancak çok daha fazla düzenli çalışmak suretiyle elde etmeyi başardığımızı ifade etmek isterim.*
>
> *Taşların üzerine aktarmak suretiyle yaptığımız* Photolithographie *çalışmaları için, dört büyük presin bulunduğu bir atölyemiz var. Çalışmalarımız küçültülmüş*

Muradiye, Bursa
Pascal Sébah, Yaklaşık 1870

ya da büyütülmüş coğrafya haritaları, el yazmaları, desenleri ve haftalık bir gazeteyi kapsamaktadır. Fransızca basılan yapıtlar Türkçeye çevrilmekte ve araya Photolithographie *yolu ile üretilen gravürler serpiştirilmektedir.* Phototype *(yani bazı değişiklikler yapılmış olan Albertype) baskısı yapan ve hemen hemen aralıksız çalışan altı presimiz daha var.*

Şu sırada bir kitap basıyoruz: Costumes Populaires de la Turquie en 1873. *75 levha, altı yüz örnek. Phototype baskıcılarımız, kendi yetiştirdiğimiz öğrenciler ve en büyükleri de daha on altı yaşında bile değil; atölyelerimizde yalnızca bunlara güvenebiliyoruz.*

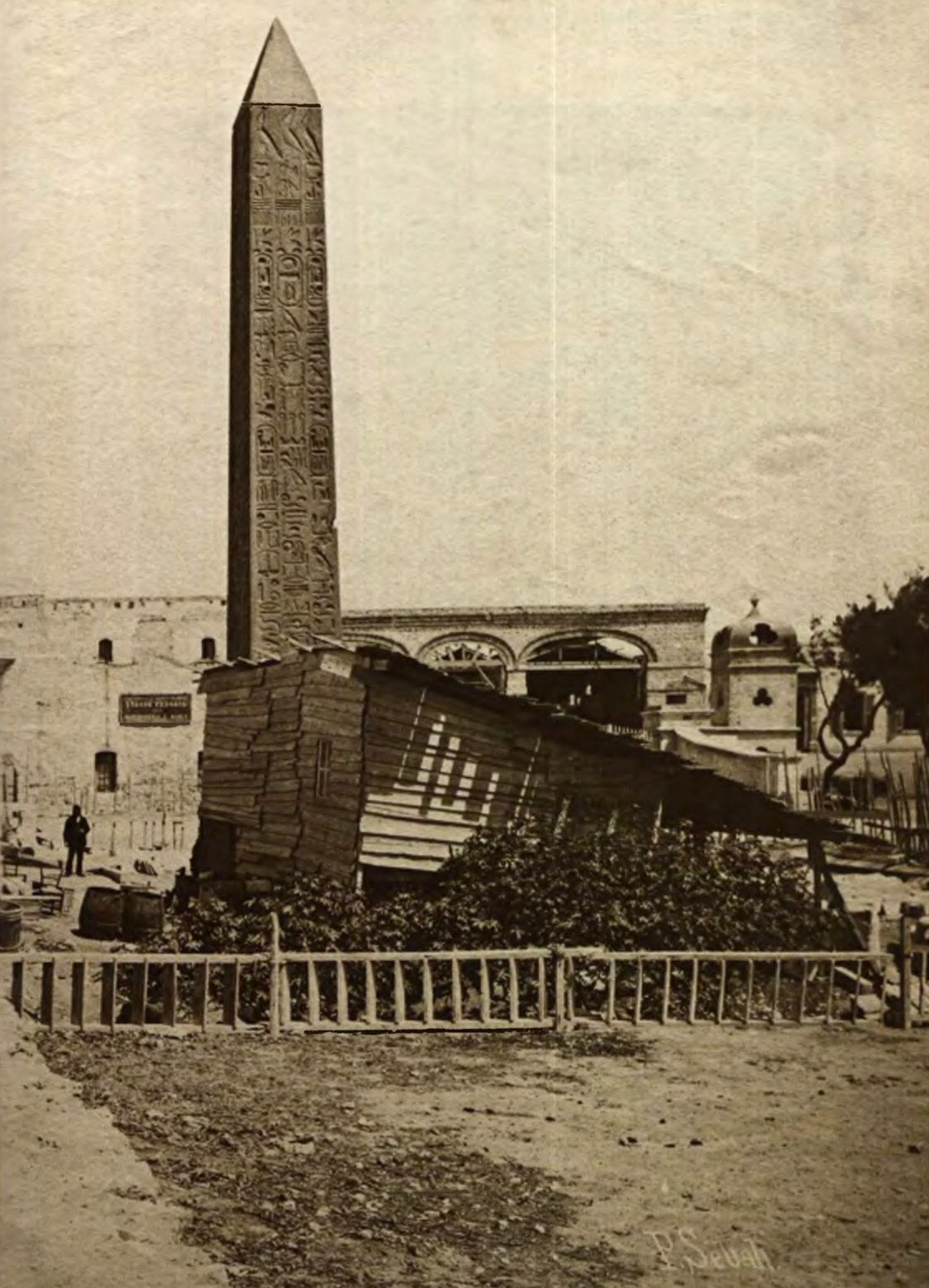
Size birkaç prova gönderiyorum. Her zaman yapıldığının aksine, en kötülerini gönderiyorum. Yani epeyce bir baskı yaptıktan sonra basılanları demek istiyorum. Koleksiyonlarımızdan seçtiğim birkaç fotoğrafı da ekliyorum.

Size yazmak ve provaları göndermekle yaptığım teklifsizliği bağışlamanızı diliyorum. Ama sizin fotoğraf sanatındaki gelişmelere olan ilginizi bildiğimden, bizim ülkemizde de geri kalmamak için yaptığımız çalışmaları bilmekten memnun olacağınızı düşündüm.

İskenderiye'de Kleopatra Obeliski >
Pascal Sébah, yaklaşık 1875

2. Obélisque de

Türbe
Eyüp Sultan Camisi'nin çevre duvarları içinde yaptırılan (1458), Eyyüb El-Ensari'ye ait türbe.
Pascal Sébah, 1870

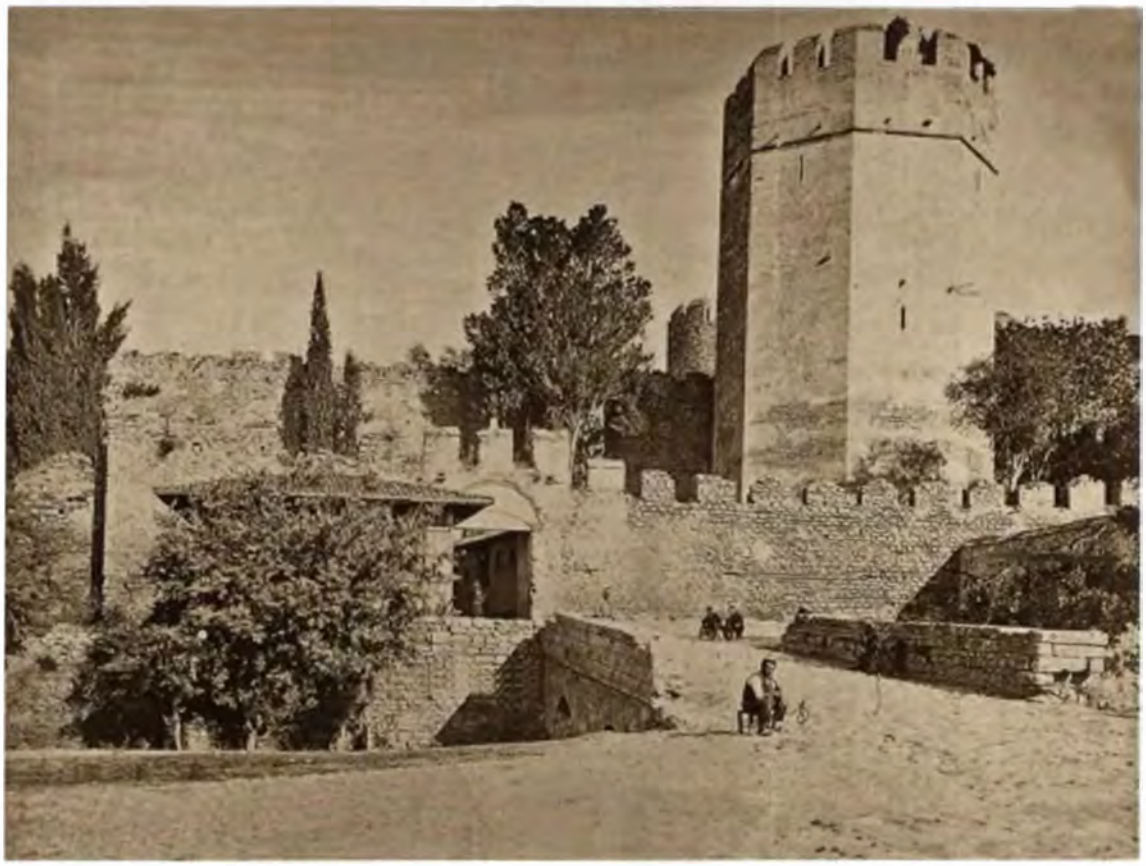
> *Bay Sébah, Doğu'da doğmuş bir levantendir, yorulmak bilmeden çalışan bir insandır. Ben ise bir Fransızım. Birçok yıldan beri gece-gündüz demeden birlikte çalıştığımız için, ayrılmaz insanlar haline geldik.*
>
> *Yalnızca Zincography rölyefleri yaptığımız bir atölyemiz daha bulunduğunu da belirtmeliyim. Ama provalar önce fotoğraf olarak elde ediliyor.*
>
> *En Derin Saygılarımla*
> *A. Laroche*

Bu mektuba ilişik olan örnekler değişik görüş açılarından da en ilginç olanlardı. Phototype ile basılmış, ülkenin çekici giysilerini giymiş olan kadınlar ve adamlar, son derece ilginç tipleri göstermekteydi. Kusursuz bir başarıyı ifade eden bu levhalar, sanatçılar için yüksek değerde bir koleksiyondur.

Gravürlerin, *Zincotype* ile yapılmış röprodüksiyonları, burada Gillot, Leffman ve Lourdel'in yaptığı en iyi tıpkıbasımlarla rahatça rekabet edebilir. Ulaştıkları sonuçlar

III. Ahmed Çeşmesi
Topkapı Sarayı Bâb-ıHümayun önünde bulunan meydan çeşmesi. 1728'de Sultan III. Ahmed tarafından, Mimar Mehmed Emin Ağa'ya, Türk rokokosu üslubunda yaptırıldı.
Pascal Sébah, 1860

Yedikule
Bu bölge Pascal Sébah'ın fotoğraflarında sıkça kullanılmıştır. Özellikle kule, kapı ve köprüyü içine alan fotoğraftaki bölüm nerede ise aynı açıdan değişik tipler kullanılarak yaratılan kompozisyonlarla çekilmiştir.
Pascal Sébah, Yaklaşık 1860

dolayısıyla Bay Sébah ve Bay Laroche'u içtenlikle kutlar, Doğu'daki fotoğraf sanatının güncel durumundan bizi haberdar eden ilginç yazışmaları için şükranlar sunarız.
Ernest Lacan."

Aynı derginin 1 Kasım 1873 tarihli sayısında da yine Ernest Lacan, Bay Laroche'dan aldığı yeni bir mektuptan söz etti. Laroche ve Sébah'ın çalışma teknikleri ve pratik gözlemleri ile ilgili bilgileri ve bunları başarmak için karşılaştıkları güçlükleri aktaran bu mektubun ilginç olduğunu yazdı.

> *"Constantinople, 29 Eylül 1873,*
> *Bay Ernest Lacan,*
> *Bay Leon Vidal'in* Photochromy *yönteminin tanımını değerli gazetenizde büyük bir ilgi ile okudum. Sanıyorum bu yöntemle çok iyi sonuçlar almak mümkün olacaktır; ta Constantinople'da, yani çok uzaklarda olduğum için, bu yöntemin oradaki sonuçlarını görebilmek mutluluğundan yoksunum. Bay Vidal'in yönteminin temelinde kömürlü fotoğraf vardır ve bu da ne yazık ki bazı istisnaların dışında*

Tophane Çeşmesi
Pascal Sébah, Yaklaşık 1870

profesyonel fotoğrafçıların büyük çoğunluğu tarafından ne incelenmiş, ne de uygulanmıştır ve bu bilgi eksikliğinden dolayı yeni Photochromy *yöntemi de korkarım ki, ancak sayıları son derece sınırlı pek az kişi tarafından uygulanabilecektir.*

Tüm ülkelerde fotoğrafçılık uygulamaları içeren pek çok yayını okurken, herkesin daha çok yağlı mürekkepli (encres grasses) Phototype *ve* Photolithographie *baskı tekniklerinde ilerlemeye çalıştıklarını görüyorum ve sanıyorum ki, bu tür baskı tekniklerine yönelen kişiler, son çare olarak* Photochromy*'ye yönelmek zorunda kalacaklardır.*

Nitekim benim başıma gelen de budur. Epey zamandır baskı yoluyla Photochromy *araştırmaları yapıyordum. Ama diğer pek çok uğraşım yüzünden tatmin edici sonuçlar alabileceğim kadar yoğun bir biçimde çalışma yapmaya fırsat bulamadım.*

Size yöntemimle ilgili bir tarif yollamaktan gurur duyuyorum. Hiç kuşkusuz benim deneylerim, ayrıntılar ve tonlarım giderek açılmaları bakımından Bay Leon Vidal'in yöntemiyle yarışamaz, ama uygulamacı bazı ellerde belli bir çalışma tarzı için üretildikleri takdirde, benim yöntemimin, renkli tozlarla yapılan

Emile Honegger
Pascal Sébah, Carte-de-Visite, 1869

Jenny Honegger
Pascal Sébah, Carte-de-Visite, 1869

Süleymaniye Camisi
Osmanlı devri Türk mimarisinin en görkemli yapısı olan ve muhteşem bir simetriyi aksettiren Süleymaniye Camisi, Kanuni Sultan Süleyman (I. Süleyman) (1494-1566) döneminde, 1557 yılında Mimar Sinan'a[143] yaptırıldı.
Pascal Sébah, yaklaşık 1865

photochromy*'ye kıyasla çok daha endüstriyel ve çok daha kârlı olacağına inanıyorum. Her hal-ü kârda yöntemlerden biri öbürünü engellemez, çünkü tepeden tırnağa farklıdırlar.*

Beri yandan, Bay Vidal'in nasıl olup da, klişe üzerine belli ayrıntıları elde edebileceğini de anlayabilmiş değilim. Örneğin bir portrede, ten renginin üzerinde daha koyu bir ton oluşturacak olan kaşlar, kirpikler, bıyıklar, sakal nasıl fark edilecektir? Tüm bu ayrıntıların şekillerini zeminden ayrılmış olarak gösterebilmek olağanüstü güçtür. Aynı şekilde renkli bir kumaş üzerinde çok karışık, siyah bir gergef işlemesini de monokrom iki klişe üzerinde alabilmek çok güçtür sanıyorum. Bu küçük ayrıntılar prova üzerinde yapılacak ince fırça darbeleri çalışmasıyla tamamlanabilir. Ama doğayı aynen taklit edebilmek için de çok usta bir sanatçı olmak gerekir.

Benim yöntemim ise hiçbir rötuş veya fırça darbesi gerektirmemektedir. Çünkü tüm boşlukları nihayet genel baskı dolduracaktır. Hiç kuşkusuz yeşil bir kumaş üzerindeki altın bir işlemeyi aplike etmem mümkün değildir. Çünkü işlemenin ayrıntıları

benim genel renk dokum içerisinde basılmış olacaktır. Ama renkleri elde edemiyorsam da genelde öbür yöntemin yol açtığı katılık ve kuruluk bende olmayacaktır.

Bir manzara fotoğrafından çok güzel sonuçlar elde edilebilir, batan bir güneşi benzeştirebilirim. Gökyüzü oklavanın altında yayılmış hamur gibi ergimiş iki ton alır ve diğer tüm renkler uygulandıktan sonra genel ton gökyüzü ufkundan gelen sıcak bir tonla belirecektir. Ve eğer gerekirse bu durumda gökyüzünü ton ton açarak jelatinli plakayı etkileyerek klişedeki ışıklı etkiyi değiştirebilirim.

Sizden yöntemimi iyice incelemenizi rica ediyorum ve eğer onu makul bulursanız okurlarınıza sunmanız ve Fransız Fotoğraf Derneği'nden de gün almanız için size yetki devrediyorum.

Bu yazıma bazı örnekler ekleyebilmek isterdim ama ne yazık ki Constantinople'da her şeyden yoksunum, aradığım hiçbir şeyi bulamıyorum. Bu nedenle ince ve uygun renkler bulamadım, renklerin etkilerini verebilecek yeni ve temiz merdanelerim yoktu. Bu nedenle çektiğim provalardaki renkler kirli oldu ve ben de bu sonuçlarla sizlerin üzerinizde olumsuz bir etki bırakmak istemedim. Gerekli malzemeleri Paris'e ısmarladım ama ancak 1,5 ay sonra elime geçmiş olacaklar.

Aradıkları her şeyi ellerinin altında bulabilen Fransa'daki meslektaşlarım denerlerse (elbette Phototype *yapmasını bilenler) çok fazla uğraşmaları gerekmeyecektir ve sonuç almaları kesindir.*

Derin saygılarımın kabulünü rica ederim.
A. Laroche"

Bu mektuplaşmaların sonucunda, yine aynı derginin 15 Kasım sayısında yazıldığına göre Société Française de Photographie 7 Kasım 1873'te toplandı. Ernest Lacan bu haberi şöyle veriyor:

"Bay Sébah ve Bay Laroche'un bize Constantinople'dan bildirdikleri arzuları üzerine, onların adına komite ile ilişki kurduk. Dernek mensuplarına yağlı mürekkep (encre grasse) ile başarılmış bir seri kanıt sunmuş olduk; bu sanatçılar bu yapıtları bize Paris'ten 900 fersah uzak ve aradıkları hiçbir şeyi bulamadıkları bir ülkede, bu yöntemle sağladıkları ilerleme hakkında bir fikir verebilmek için göndermişlerdi. Herkes, bu levhaların harikulade niteliklerini kabul etmek konusunda hemfikir kaldı. Bay Davanne'ın da hemen belirttiği gibi, bu sonuçlar Fransız operatörlerinin ilerleme ve yarışmalarını tahrik etmelidir."

Artık Pascal Sébah'ın ünü Osmanlı topraklarını da aşmaya başlamıştı. Constantinopolis'in dışında bir şube açmayı düşleyen Pascal Sébah için belki de Viyana sergisi ve onun getirdiği başarı bu düşün gerçeğe dönüşmesinin küçük bir kıvılcımını oluşturdu. Ve 1873 yılı sonlarında Kahire'de ünlü Shepheard's Oteli'nin yanındaki adreste şubenin

Selimiye Camisi Şadırvanı
Edirne'de bulunan Selimiye Camisi Osmanlı Sultanı II. Selim (1524-1574) tarafından Mimar Sinan'a yaptırıldı. Sinan'ın; çıraklığını İstanbul'daki Şehzade Camisi, kalfalığını yine İstanbul'da bulunan Süleymaniye Camisi'nde tamamladığını kabul ettiği bu iki eserden sonra bütün gücünü Selimiye'de göstererek ustalık eserim dediği yapıtıdır. Caminin kapısındaki kitabeye göre yapımına 1568 yılında başlandı. Cami II. Selim'in ölümünün (1574) ardından 1575'te ibadete açıldı. Yapının içi İznik çinileriyle süslüdür. Bir tepe üzerinde bulunan Selimiye, Edirne'nin her tarafından görülür. İç avlu, revaklar ve kubbelerle bezenmiştir. Avlunun ortasında mermerden özenle işlenmiş bir şadırvan vardır.
Pascal Sébah, yaklaşık 1865

açılışı gerçekleştirildi. Pascal Sébah artık bu yeni toprakların fotoğraflarını çekmeye başlamıştı. İskenderiye, Kahire, Nubye'den; manzaralar, sokaklar, pazarlar, mimari görüntüler fotoğraf listesine eklendi. Dönemin fotoğrafçılarının bir mesleki dayanışma içinde oldukları, karşılıklı olarak birbirlerine negatiflerini verdikleri ve alınan bu negatiflerden üretilen fotoğrafların da artık yeni sahiplerinin adını taşımaya başladığı bilinen bir gerçekti. Bunun en güzel kanıtlarından biri, 23 Haziran 1876'da Şam'daki L. Rombau'ya Pascal Sébah'ın yazdığı mektup oldu. Bu mektupta Pascal Sébah, L. Rombau'dan Suriye fotoğraflarını çoğaltmak için 30x38 cm ve 21x27 cm boyutlardaki fotoğrafların ve *Stereoscope*'ların fiyatlarını bildirmesini istedi.

Pascal Sébah, Mısır için de aynı yöntemi izleyerek, kendisinde olmayan Mısır fotoğrafları ile listesinin daha da gelişmesini sağlamak amacıyla 1870'ten beri Kahire'de çalışan ve Paris'te de bir stüdyosu bulunan H. Bechard'la işbirliği yapma yoluna gitti. Karşılıklı

Büyük Mecidiye Camisi, Ortaköy
Pascal Sébah, yaklaşık 1870

olarak fotoğraf negatiflerini değiş tokuş ettiler ve birbirlerinin negatifleri üzerine de kendi imzalarını koydular. Sébah ve Bechard'ın işbirliği 1880 başlarına kadar devam etti.

Mısır'da yaşanılan en ilginç durum ise Pascal Sébah'ın imzasını, zaman zaman baba adı Jean'ı da dahil ederek atmasıdır. Pascal'ın ölümünden sonra fotoğrafçılık işlerine

Boğaziçi
Asya kıyısından Avrupa kıyısına bakış.
Pascal Sébah, yaklaşık 1870

Marmara Surları
Pascal Sébah, yaklaşık 1880

Mıgırdiç Tzorigyan, Bedros Tzorigyan, Bedros Alyanakyan
Pascal Sébah, 1862

Kahire
I. Heyman'ın A. Laroche'dan önce ortağı olan Stromeyer'le birlikte olduğu dönemde kullanılan fotoğraf kartı arkası.

Pascal'ın Mezarı
Feriköy Latin Katolik Mezarlığı'ndaki mezar taşında yalnızca Pascal Sébah ile karısı Rose Sébah'ın adı bulunmaktadır. Pascal'ın ölümünden sonra Policarpe Joaillier ile ortak olarak Sébah &Joaillier firmasını kuran oğlu Jean (Joannes) Sébah da 1947 yılında buraya gömülmüştür.
Fotoğraf: Mesut Kaya, 2012

devam edecek olan oğlu Jean (Joannes) da yine aynı imzayı kullanarak J.P. Sébah olarak tanınacaktı.

İlk zamanlar Pascal Sébah'la birlikte Mısır'daki şubede çalışan A.Laroche, 1877'den sonra Kahire'deki fotoğrafçı I. Heyman'la ortaklık yaparak, Heyman&Laroche ve Ortakları firmasını açtı.

Pascal Sébah, uluslararası sergilere hem İstanbul, hem de Kahire görüntüleriyle katılmaya başladı. 1876 yılında Philadelphia'ya gönderilen bu fotoğraflardan oluşan bir demet, 1877 yılında bir madalya kazanılmasını sağladı. Yine Paris'teki 1878 sergisi olağanüstü güzellikteki Mısır fotoğraflarına bir gümüş madalya getirdi.

Kahire'de Pascal Sébah'ın açtığı şube, dönemin gezi rehberlerinde özelikle görülmesi gereken yerler arasında belirtildi.

Başarılarının doruk noktasındayken, İstanbul'daki merkezin yönetilmesi, Kahire şubesinde fotoğraf çekimlerinin devamı, her iki şubenin isteklere cevap verebilecek şekilde düzgün yürütülmesi çabaları ve elbette bu nedenle İstanbul ile Kahire arasında sık sık seyahat etme gerekliliği, Pascal Sébah'ın yorgunluğunu dayanılmaz noktalara getirdi. Sanatçı duygusallığı ile başladığı çağın yeni anlatım dili fotoğrafla ilgili küçük atölyesinin bir gün böylesine dev bir ticaret kuruluşuna dönüşeceğini belki de hiç düşünmemişti. 1883 yılında Pascal Sébah 60 yaşındayken bir beyin kanaması sonucu felç oldu.

Artık çalışamazdı ve yerine geçebilmek için çocuklarının yaşı da küçüktü. 1880 yılında Pascal'ın kardeşi, Kumbaracı Yokuşu 306 numarada oturan Cosmi (?-1896), Grand' Rue de Péra'nın 346 no'lu binasında bir fotoğraf stüdyosu açmıştı. Bu stüdyoyu 1883 yılının ortalarına kadar da başarıyla sürdürmüştü. Ailenin geleceği artık ona bağlıydı. Bu nedenle stüdyosunu kapatarak Pascal Sébah'ın stüdyosunun yönetimine geçti.

25 Haziran 1886'da, üç yıldır yatağa mahkûm Pascal Sébah öldü. 26 Haziran'da Saint Marie Kilisesi'nde yapılan törenden sonra, Feriköy Katolik Mezarlığı'nda gömüldü. Onu uğurlayanlar arasında elli altı yaşında eşi Roza, on yedi yaşında kızı Virginia, oğulları on dört yaşında Jean ve on üç yaşında Joseph vardı.

Abdullah Frères-Viçen (1820-1902) / Hovsep (1830-1908) / Kevork (1839-1918)

Kayseri'den gelip İstanbul'da Samatya'ya yerleşen Abdullah kardeşlerin ailesi, 1610 yılında doğan Aleksan Gesaratsi'nin (Kayserili) soyundandır. Hürmüzyan aile adını kullanırken, büyük dedeleri Hürmüz'ün başladığı sırmakeşlik mesleği nedeni ile uzun yıllar nesilden nesile aile üyelerinin bazıları 'Sırmakeş', bazıları ise 'Sırmakeşyan' diye çağrıldılar. Aile adı olarak Abdullah'ın kullanılması ise 1757'de doğan Asdvadzadur Hürmüzyan'dan sonraya rastlamaktadır. Ailenin İstanbul'a geliş nedenleri çok açık değildir. Ancak, Ermenilerin bir kısmı bulundukları köylerden büyük kentlere kendi istekleriyle, bir kısmı ise güzel sanatlar dalında üstün yetenekleri nedeniyle bazı nüfuzlu kişilerin baskısıyla, bu kentlerin sanat alanındaki çalışmalarına katkı olması için yerleştirilmişlerdi.

Gomidas Abdullah

Abdullah kardeşlerin büyükbabaları 1757 doğumlu Asdvadzadur Hürmüzyan, Sultan I. Abdülhamid'in (saltanatı: 1774-1789) sarayında, mübayaacıbaşı olarak görev yapmaktaydı. Alçakgönüllülüğü, ahlakı ve üstün zekâsı nedeniyle çok sevilen ve sayılan bir kişi olmuştu. Sarayın ileri gelenleri onun bu özelliklerinden büyülenmiş olarak Müslüman olmasını teklif ettiler. Asdvadzadur ise dindar bir kimseydi. Saray erkânını da gücendirmemek için bu teklifi şöyle yanıtladı: *"Adım Asdvadzadur (tanrıverdi). Bundan böyle bana Abdullah (Tanrıkulu) diyebilirsiniz. Böylece hem sizi memnun etmiş olurum, hem de gönlüm rahat eder."* İşte o günden itibaren Hürmüzyan yerine, Abdullah adı babadan toruna süregeldi.

İstepan Abdullah

Abdullah kardeşlerin babası Apraham Abdullah, 1792'de İstanbul'da doğdu. Anneleri Roza ise Bengliyan ailesine mensuptu. Apraham, küçük yaşta ipekçi Kazaz Artin Amira Bezciyan'ın (1771-1834) yanına girdi ve uzun zaman ipek işleri ile uğraşarak onun dostu ve meslektaşı oldu. Daha sonra kendi işini kurarak, ipekli kumaş ticaretine başladı. Apraham birçok yeteneği ve saygıdeğer kişiliği ile çok sevilen ve aranan bir kişiydi. 3 kız ve 5 erkek çocuğu vardı. Çocuklarından Viçen, Hovsep ve Kevork güzel sanatlarla uğraştılar.

Üsküdar'da Türk Mezarlığı
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

İki Kardeş
Adèle ve Therese Honegger
Abdullah Frères, yaklaşık 1868

Yıldız Sarayı'nda Bir Tören
Abdullah Frères, 1898

Denizden Dolmabahçe Sarayı
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

Sanat alanında üstün yetenek sahibi olan Ermeniler; Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Elazığ ve İstanbul'da aynı zamanda eczacı ve kimyager olarak bilinirlerdi. Bu nedenle ilk fotoğraf tekniği olan *Daguerrotype*'e geçmeleri, dönemin fotoğrafçılarının tüm fotoğraf kimyasını da kendileri hazırlaması gerektiğinden, kolay oldu.

Ayrıca Ermeniler Venedik'teki Murad-Raphaelyan okulundan sanat alanında çok şey öğrendiler. İmparatorluğun çeşitli yerlerinde yaşayan Ermeni aileler, çocuklarını Venedik'teki bu okula sanat öğrenmeye gönderirlerdi.

Kevork Abdullah da 1852'de kendi yaşıtlarından oluşan on iki kişilik bir grupla birlikte İstanbul'dan Venedik'teki Murad-Raphaelyan okuluna gitmek üzere yola çıktı. Gösterdiği büyük başarı karşısında, öğretmenleri tarafından iki sene ihtisas yapmak üzere Roma'ya gönderilmek istendi. Ancak bazı ailevi sorunlar nedeniyle, kendisine büyük bir gelecek vaat eden bu büyük fırsattan yararlanamayarak, 1858 yılında İstanbul'a ailesinin yanına dönmek zorunda kaldı.

Viçen Abdullah

Ağabeyi Viçen Abdullah, birinci sınıf ressam olarak İstanbul'da ün yapmıştı. Sedef ve fildişi üzerine yaptığı minyatürlere, en zor beğenen sanatseverler ve ressamlar bile büyük bir hayranlık duyuyorlardı. Sultan Abdülmecid'in ve daha sonra da Sultan Abdülaziz'in ve birkaç ünlü paşanın resmini hazırladı. Viçen'in resim konusundaki büyük becerisi sonunda onun, 1856'da İstanbul Beyoğlu'nda bir fotoğraf stüdyosu açan ve bu stüdyoda *Daguerreotype* ile uğraşan Alman kimyager Rabach'ın yanında rötuşçu olarak çalışmasına neden oldu.

1858'de Venedik'ten dönen Kevork, kardeşleri Viçen ve Hovsep ile birlikte ülkesine dönmek isteyen Rabach'ın stüdyosunu devraldı.

Kevork anılarında; "Üç kardeş büyük bir azim ve özveri ile çalışarak, ne parayı esirgedik, ne de emeği. Çeşitli denemeler yaptık, müşterileri memnun edebilmek ve mükemmele ulaşabilmek için her çareye başvurduk. Sanatta büyük ilerlemeler kaydettik ve belli bir yere ulaşmayı da başarabildik. Ancak hiçbirimiz elde edilen sonuçlarla tatmin olmayıp, daima daha iyiye, daha güzele, daha mükemmele erişmek için tüm gücümüzle çalışmaya devam ettik" diye kaydediyor.

Hedef, o dönem fotoğrafçılığın merkezi olan Paris'ti. Paris'te dönemin fotoğraf teknikleri üzerinde araştırmalar yapan ve Fransız başkentinde soylular arasında çok geniş bir çevresi bulunan ünlü fotoğraf amatörü Kont Olympe Aguado'nun ilgisini çekmek ve

yardımlarını sağlamak üzere, bir dostları aracılığıyla İstanbul'daki Fransız Elçiliği'nden bir tavsiye mektubu aldılar.

Kevork ve Viçen'in ilk işleri Paris'te Baron Taylor'u görmek oldu. Sonrasında da Kont Olympe Aguado'yu ziyaret ettiler. Kont, fotoğrafçılık hakkında bildiklerini onlara anlattı.

Paris'te kaldıkları bir ay zarfında gerek Kont'la, gerekse onun tanıdığı fotoğrafçılarla yararlı birçok görüşmeler ve mesleki konuda araştırmalar yaptılar. Paris'ten ayrılmadan önce Kont'la vedalaşmak üzere şatoya giderek, kendi çektikleri fotoğraflardan oluşan bir albümü takdim ettiler. Kont onların bu incelikleri karşısında, başarılarının devamını dileyerek, İstanbul'daki Fransız Elçisi Marquis de Moustier'ye verilmek üzere bir tavsiye mektubu verdi. Kont bu mektupta "... Bu delikanlılar, her türlü yardıma ve teşvike layık yetenekli gençlerdir. Kendilerini teşvik ediniz ve Türkiye'deki devlet büyüklerine ve paşalara kendilerini tavsiye ediniz" diye yazdı.

Kevork Abdullah

Kevork ve Viçen, yeni bilgilerle dolu olarak İstanbul'a döndüler ve tüm sanat yeteneklerini göstererek çalışmaya başladılar. Abdullah kardeşlerin çektikleri fotoğraflarda bir başka canlılık vardı. Abdullah Frères adlı stüdyonun ünü gün geçtikçe daha da artıyordu. Abdullah kardeşlerden Kevork bu başarılarını şöyle ifade ediyor: "Bir sene sürmeden fotoğrafçılık sanatını zirveye çıkardık".

Üç kardeş *Collodion* kullanımında kendi özel yöntemlerini ve formüllerini de denediler. Kalıcı bir canlılık verebilmek için, ışığın en doğru bir biçimde yönlendirildiği portreleri herkesin dikkatini çekmeye başladı.

Beyoğlu'nda çalışan Dérain adlı fotoğrafçının çektiği portreden Sultan Abdülaziz hiç hoşnut değildi. Sadrazam Fuad Paşa, Sultan'a Abdullah kardeşlerden söz etti. 1863 yılında Sultan, kardeşleri İzmit'teki av köşküne davet ederek onlara portresini çektirdi. Sonuç olağanüstüydü. Sultan; "Yüzüm ve asıl görüntüm, Abdullah kardeşlerin çektiği fotoğraftaki gibidir. Emrediyorum, bundan böyle yalnızca onların çektiği fotoğraflarım resmî fotoğraf olarak tanınsın ve böyle kabul edilerek her tarafa dağıtılsın" diye emir verdi. Sultan, verdiği bir başka buyrukla da onları 'Ressam-ı Hazret-i Şehriyar-i' rütbesi ile ödüllendirdi. Artık Abdullah kardeşler için yükselme dönemi başlıyordu.

27 Şubat 1863'te Sultanahmet'te (Atmeydanı) açılan, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk Ulusal Sergisi'nin sanat bölümünde; Abdullah Frères'in fotoğrafları geniş bir biçimde yer aldı.

Yıldız Camisi'nde Cuma Selamlığı
Abdullah Frères, 1880

1867 Paris Uluslararası Sergisi
Osmanlı İmparatorluğu'nun Paris Sergisi'ne katıldığı konuları anlatan kitabın ilk sayfası
13,5x21,5 cm 256 sayfa

Abdullah kardeşlerin yurtdışındaki ilk büyük başarısı, 1867 yılında Paris Uluslararası Sergisi'nde oldu. Serginin açılışına davet edilen Sultan Abdülaziz, imparatorluk tarihi boyunca yurtdışına giden ilk sultan olacaktı. Bu nedenle Paris sergisinin Osmanlı İmparatorluğu'na ayrılan bölümünde büyük bir çalışma vardı. El dokuması ipek ve yün halılar, altın ve gümüş simlerle işli kumaşlar, pamuklu dokumalar, lüks mobilyalar, seramikler, müzik aletleri, orduyla ilgili araç-gereç, halk giysileri, Kıbrıs, Samos ve İzmir şarapları, tütün, vb. özenle hazırlanan sergi alanına yerleştirildi. Bir cami, bir boğaz yalısı ve bir hamam modeli, içine girilip gezilebilecek boyutta hazırlandı. Yaratılan Türk kahvesi mekânında izleyenlere kahve ve lokum ikram edildi. Balkanlar'dan Arap Yarımadası'na kadar imparatorluk topraklarındaki değişik kültürlerin eksiksiz tanıtılması için büyük özen gösterildi. Orkestra Türk müziğinden örnekler verdi, sergi boyunca halkoyunları gösterileri yapıldı. On üç bölümden oluşan serginin son bölümü sanata ayrıldı. Osman Hamdi Bey'in üç tablosu ile başlayan, Preziosi,

Osmanlı Posta Kayıkları
Abdullah Frères, yaklaşık 1870

Mable, Serabyan, Rıza Efendi, Pierre Montani ile süren resimlerden sonra, anıtların maketleri, çeşitli mimari projeler, heykeller sergilendi. Bu bölümde önemli bir yer işgal eden Abdullah Frères'in fotoğrafları Sultan'ın bir portresi ile başlıyordu. Olağanüstü güzellikteki portre fotoğrafları içinde; daha önce Fransa'nın Constantinople büyükelçisi olan ve günün Fransa Dışişleri Bakanı Marquis de Moustier, aynı elçiliğin birinci sekreteri Bay Bonnière, Belçika Konsolosu Bay Keun, Lübnan Genel Valisi Davud Paşa, Mısırlı Bogos Bey, Constantinople Ermeni Katolik Cemaati Başpiskoposu Bay Hasun, Galata'nın Rot-child'i Bay Camondo ve nihayet Pera salonlarından Osmanlı galerisini süslemek üzere Paris'e götürülen birkaç genç ve güzel levanten bayanın portresi hemen göze çarpıyordu. Ayrıca Constantinople'dan dört panoramik görüntü vardı. Bu panoramaların ikisi Serasker Kulesi'nden (Beyazıt Kulesi), biri cephanelikten (Tophane), Haliç'in görünümü adını taşıyan sonuncusu ise Galata Kulesi'nden çekilmişti. Fotoğraflar büyük ilgi gördü.

Bu sergi hakkında *The Times*'da: "Paris'teki serginin fotoğrafçılık bölümünde, Abdullah Frères imzalı birçok fotoğraf gördük. Bunların hangi milletten olduklarını bilmiyoruz, ancak fotoğrafları olağanüstü..." diye bir yazı yayımlandı.

Oduncu
Abdullah Frères, yaklaşık 1865

Bileyci
Abdullah Frères, yaklaşık 1865

Baca Temizleyicisi
Abdullah Frères, yaklaşık 1865

Daha sonra aynı sergi ile ilgili, 14 Kasım 1867 tarihli *La Turquie* adlı gazetede *The Times*'da çıkan bir yazıdan söz edilerek "Abdullah Frères tarafından sergilenmiş olan İstanbul'a ait iki manzaraya bir şeref mansiyonu vermeyi ihmal etmemeliyiz. Abdullah, gerek Müslümanlarca gerekse Hıristiyanlarca tanınan az rastlanır isimlerden biridir" diye yazıldığı vurgulanmaktadır. *The Times*'da, bu uluslararası serginin fotoğraf bölümünden yalnızca birkaç kişinin adının belirtilmiş olması ve bu az sayıda kişinin içinde Abdullah kardeşlerin bulunması, onların Avrupa'da da tanınmaya başladığının bir kanıtıydı sanki.

Murray'ın, *Guide de Voyageur* adlı kitabının İstanbullu fotoğrafçılar bölümünde *"...* Ancak Saray fotoğrafçıları oldukları söylenen Abdullah kardeşler, aralarında en büyükleri ve en ünlüleridir. Kendileri soylu bir aileden gelmektedirler ve yetenekleri ile uluslararası bir üne sahiptirler. Bugüne kadar fotoğrafçılık alanında kendilerine kimse ulaşamamıştır. Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da en değerli ve en ilginç şeylerden biri de bu usta ellerin çekmiş olduğu fotoğraflar olup, kenti ziyaret eden tüm yabancıların bu fotoğraflardan edinmeleri tavsiye olunur. Atölyeleri Pera'da ana cadde üzerindedir. Fotoğraf koleksiyonunda; İstanbul'un çeşitli manzaraları, işyerlerinde veya tezgâhlarının başında tipik zanaatkârlar, yöresel giysilerle insanlar, imparatorluk ailesinin fotoğrafları, Topkapı Sarayı'ndaki minyatürlerden ustaca büyütülmüş resimler eşsiz sanat eserleridir. Bunlardan başka, büyük devlet ünlülerinin fotoğrafları da Abdullah kardeşlerin zengin koleksiyonunu oluşturmaktadır" diye kaydedilmektedir.

İki Kız
İstanbul Surları'nın Silivrikapı bölgesinde, surlara dayandırılarak yapılan ahşap evlerde yaşayan iki çocuk. Evde bulunmayan suyu temin etmek için en yakındaki hayrat çeşmeden su taşımak zorundaydılar.
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

Yedikule
Bizans surlarının Yedikule kapısı.
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

Sokak Köpekleri
Edmondo de Amicis, 1874:
"İstanbul köpeği bol olan bir yerdir. Herkes gelir gelmez farkına varır bunun. Türklerin köpekleri ne kadar sevip koruduğunu bütün dünya bilir. Şu bir gerçektir ki, bu hayvanları içten severler, birçok Türk, beslenmeleri için kabarık meblağlar vasiyet eder."
"... Burada hiç kimse köpekleri dolaşırken veya yatarken rahatsız etmez. Köpekleri ezmemek için insanlar, atlar, develer, eşekler, şöyle bir kavis çizerler. İstanbul'un en kalabalık yerlerinde, sokağın ortasında halkalanıp yatan dört veya beş köpek, yarım gün boyunca bütün bir mahalle halkının kıvrıla kıvrıla yürümesine sebep olur."
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

Muradiye Pazarı / Bursa
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

Abdullah kardeşler özellikle stüdyo fotoğraflarında ustaydılar. Bu nedenle de değişik desenli panolar, kadife perdeler, çeşitli sütunlar, günün modası kanepeler, Doğu'yu simgeleyecek sedef kakmalı masalar, nargile, çubuk, sim işli terlikler yaratacakları ortam için vazgeçilmez aksesuvarlardı. Çalışmalarında doğal ışığın rolü büyüktü. Birer ışık ustası olarak çatıdaki stüdyolarının tavanından gelen gün ışığını perde ve yansıma şemsiyeleri ile son derece özenle yönlendirdiler. Cam tavanlı çekim odası stüdyonun kalbiydi. Müşteri ile temasta bu çekim odasının dekoru ve ihtişamı her zaman önem taşıdı.

Başlangıçta 15-30 dakika gibi uzun bir zaman alan fotoğraf çekme işlemi, hem fotoğrafçılar hem de modeller açısından büyük bir yoğunlaşma ve sabır gerektiriyordu. Fotoğrafı çekilen kişi bu zaman içinde fotoğrafın netsiz çıkmaması için kıpırdamamak zorundaydı. Bu nedenle haşmetli dekor koltukların arkasına, kameradan bakıldığında görülmeyen ama başı kıpırdamadan tutmaya yarayan arka destekler hazırlandı. Çekim süresinin 60 saniyelere kadar indiği 1854'lere gelindiğinde, Disdéri tarafından bulunan *Carte-de-visite* yöntemi inanılmaz bir biçimde portre çekimlerini hızlandırdı. 6 veya 8 portreyi tek bir plakaya çekmek mümkündü artık. Portre çekimlerinin bu derece hızlanması ve elbette diğerlerine kıyasla ucuzlaması, *Carte-de-visite*'lerin içine yerleştirileceği özel albümlerin doğmasına ve bu albümlerin varlıklı ailelerin salon aksesuvarlarından biri haline gelmesine neden

Çubuk ve Nargile İçen Kadınlar
Abdullah Frères, 1890

Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916)
Sultan Abdülaziz'in Dürrünev Kadınefendi'den doğan oğlu.
Abdullah Frères, 1863

Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916)
Sultan Abdülaziz'in Dürrünev Kadınefendi'den doğan oğlu.
Abdullah Frères, 1873

oldu. İlk yıllarda daha dikkatle hazırlanan kompozisyonlar *Carte-de-visite*'lerin getirdiği hız nedeni ile özellikle sıradan atölye fotoğrafçılarının özensizliği ile ruhsuz resimler haline geldi. Estetik duygusu olan sanatçılar ise kendi sanatkâr yaklaşımlarından vazgeçmezken, daha iyiyi ve güzeli sunma konusunda araştırmalarını sürdürdüler. *Carte-de-visite*'lerle birlikte portre çekimleri için *Cabinet* boylar da kullanılmaya başladı.

Onların portreleri insan ruhunun aynası gibiydi. Boy, diz seviyesi, yarım boy, göğüs hizası veya baş çekimlerinde, elde edilecek görüntünün modelin yaşına, vücut yapısına, alışkanlık ve geleneklerine uygunluğuna dikkat ettiler.

1869 yılında, İngiltere veliahtı Galler Prensi Edward (1841-1914) (daha sonra Kral VII. Edward) 20 kişilik maiyetiyle İstanbul'a geldiğinde, Abdullah kardeşlerin atölyesini ziyaret ederek, orada gördüğü sanattaki maharete ve ince zevke hayran kaldığını belirtti. Bu ifadenin kanıtı olarak da ertesi gün onları İngiliz Sarayı'na davet edip, eşi Alexandra ve maiyetiyle birlikte fotoğraflarının çekilmesini istedi. Abdullah kardeşler ertesi gün prensin hem maiyetiyle hem de prensesle fotoğraflarını çektiler. Galler Prensi, Kevork'a, 8 gün içinde Sivastopol'a gidip döneceğini söyleyerek, bu zaman

Sultan Saliha (1862-1942)
Sultan Abdülaziz'in Dürrüney Kadınefendi'den doğan kızı.
Abdullah Frères, 1873

Şehzade Mahmud Celaleddin Efendi (1862-1888)
Sultan Abdülaziz'in Edadil Kadınefendi'den doğan oğlu.
Abdullah Frères, 1873

içinde fotoğrafların hazır olmasını istedi. Abdullah kardeşler, düzenli fakat yorucu bir çalışmaya koyularak, bu kadar kısa bir zamanda istenen fotoğrafların kopyalarını hazırlamayı başardılar.

Bu konu ile ilgili haber *Levant Herald* gazetesinin 8 Nisan 1869 tarihli sayısında şöyle duyuruldu: "Abdullah kardeşlere, cumartesi öğleden evvel Galler Prensi ve prensesinin fotoğraflarını çekmesi için, Saray'a gelmelerine dair bir emir gönderilmişti. Prens negatifin çok başarılı olduğunu belirterek, Kırım'da olduğu süre içinde yapılabilecek en fazla kopyanın yapılmasını söyledi. Ayrıca eğer Abdullah kardeşler Londra'da bir şube açarsa, özel destekte bulunacağına dair söz verdi."

Ancak Abdullah kardeşler Londra'da şube açma planını uygulayamadılar. Bu konuda Kevork'un anılarında şöyle yazılıdır: "Hiç geçerli olmayan nedenlerden dolayı olmadı, olamadı. Bir tür kaderin cilvesi. Pek çok kişi başaramayacağımıza bizi inandırmak istedi. İngiltere başkentinin sisli ve rutubetli havasının fotoğrafçılığa büyük zarar vereceğini iddia ederek, bu işten vazgeçmemiz için bize adeta baskı uyguladılar. Havanın zararlı olduğunu tekrarlayıp durdular, 'hatta bazen gündüzleri bile ortalık o kadar loş olur ki,

Dr. William Goodel (1792-1867)
Portrenin kenarı Abdullah kardeşler tarafından kalemle imzalanmış.
Abdullah Frères, 1860

Amerikan Kurulu
Abdullah Frères, 1880

Topçu Ahmed Selahaddin
Abdullah Frères, 1896

Server Paşa (1821-1886)
Abdullah Frères, 1865

Sultan Abdülaziz
Abdülaziz, ağabeyi Sultan Abdülmecid'in ölümünden sonra, 25 Haziran 1861'de, 32. sultan olarak tahta oturduğunda, 32 yaşından dört ay almıştı. 30 Mayıs 1876'da tahttan indirilen Sultan'ın, 4 Haziran 1876'da ölümünden sonra, öldürüldü mü, intihar mı etti sorusu hâlâ tartışılmaktadır.
Abdullah Frères, 1869

insanlar gaz yakmak zorunda kalır' dediler. Aslında tüm bu söylenenlerde belli bir gerçek payı vardı. Çekilen fotoğraflar için bol ışık gerekliydi. Elde edilecek başarılarda güneş ışığının rolü büyüktü. İngiltere'de çalışan fotoğrafçıların şartlarını düşünmeden, bu garip düşüncelerle şansımızı yitirdik. Buna bin pişman olduk."

Abdullah kardeşlerin başarıları ve ünleri gün geçtikçe artmaktaydı. *Levant Herald* gazetesinin 18 Haziran 1869 tarihli sayısından:

"Sultan fotoğrafçıları Abdullah kardeşler, Dolmabahçe Sarayı'na çağrıldılar ve Sultan'ın Carte-de visite ve Cabinet boyutunda birkaç portresini çektiler. Yarım saatten fazla süren bu ziyaret sonucundan Sultan çok memnundu. Aynı zamanda Abdullah kardeşler tarafından çekilen Galler Prensi ve Prensesi'nin portrelerini beğendiğini belirtti. Dün çekilen fotoğraflardan profilden olanı, bir nişan üzerine aplike edilecek."

Fransız İmparatoriçesi Eugénie, imparatorluğu ziyarete geldiğinde, Abdullah kardeşler, İmparatoriçe'nin fotoğraflarını çektiler ve bir albüm sundular. *Levant Herald*'ın 16 Ekim 1869 tarihli sayısında "Yaygın ve haklı bir üne kavuşmuş olan Abdullah kardeşler, İmparatoriçe Eugenié'ye mükemmel bir biçimde ciltlenmiş ve Sultan armasıyla süslenmiş La Turquie Ancienne et Moderne adlı bir fotoğraf albümü takdim etmek şerefine nail olmuşlardır" demektedir.

Abdullah kardeşlerin fotoğrafından yararlanılarak Abdülaziz'in Londra seyahati nedeniyle yapılan madalya.
1869

Abdullah kardeşlerin fotoğraflarındaki üstünlüğün nedenini, Ermenice yayımlanan bir dergide Kevork Abdullah, *Collodion* isimli mayinin hazırlanmasındaki titizliklerine ve kompozisyonlara çok dikkat etmelerine bağlıyor. Bu dikkatin sonucunda fotoğrafların güzel bir rölyefle ışık ve gölgelerde ahenkli bir geçiş kazandığını belirtiyor.

1873 yılının 4 Temmuz günü, *Mecmua-ı Maarif* gazetesinin 11. sayısında ve *Şark* gazetesinin 182. sayısında, Abdullah kardeşlerin başkaları tarafından taklit edilemeyeceği bir Sultan buyruğu olarak yayımlandı.

4 Temmuz 1874 tarihli *Şark* gazetesinin 172. sayısında Viçen Abdullah'ın Dolmabahçe Sarayı'na çağrılarak, Sultan'ın (Abdülaziz) sırma ve ipekle resminin yaptırıldığı duyuruldu.

1870'li yılların başında Rus dükü İstanbul'a gelerek Abdullah kardeşlerin atölyesini ziyaret edip, fotoğraflarını çektirmişti. Grandük Nikolai, çekilen bu fotoğrafları görünce, sanatçılara karşı büyük bir hayranlık duyduğunu belirtmişti.

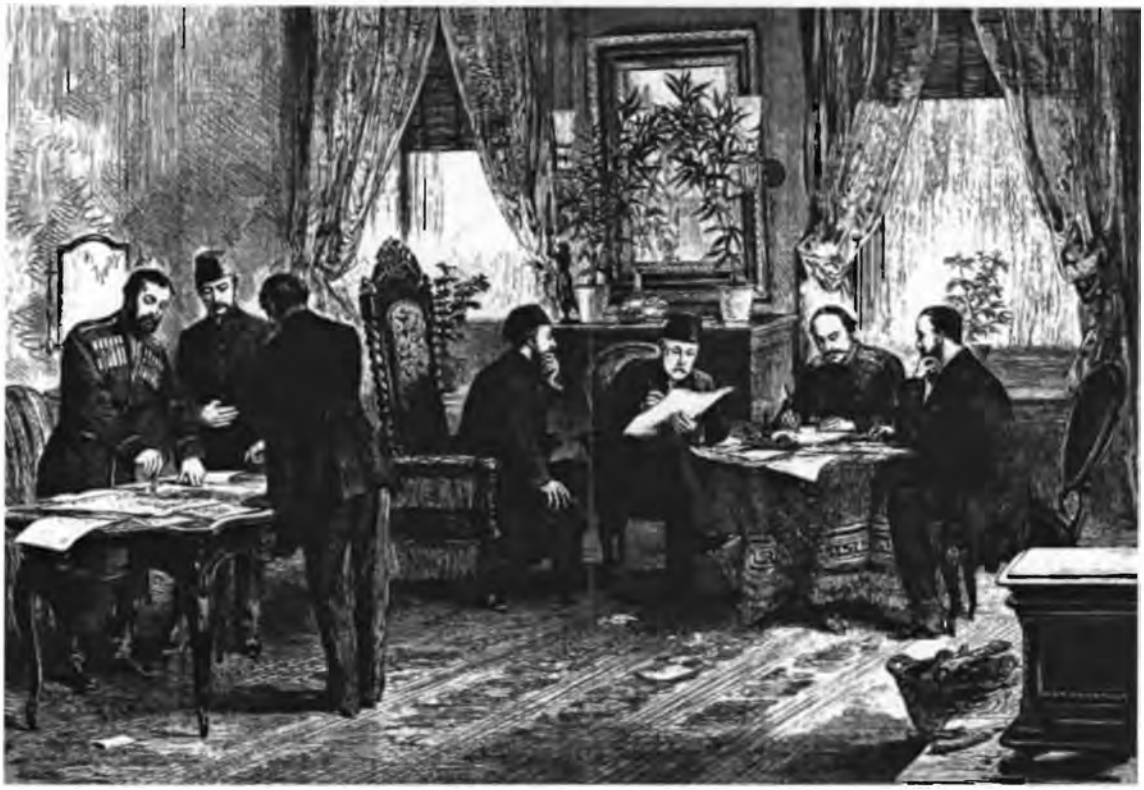
Madam Hasun
Davud Paşa'nın torunu, Mısırlı'nın kızı.
Abdullah Frères, 1884

Sokak Berberleri
Sokakların gölgeli köşelerinde, büyük çınar ağaçlarının altında çalışmalarını sürdüren berberler, özellikle esnafın yoğun olduğu semtlerde tezgâhlarını kurar ve çok kısa bir zamanda sakal tıraşı yaparlardı. Pek çoğunun diş çekmek, sünnet yapmak ve hatta baş ağrılarını dindirecek ilaçlar hazırlamakta ünleri büyüktü.
Abdullah Frères, yaklaşık 1870

Üsküdar'da Bir Sokak
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

Antlaşma İmza Töreni
Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Ayastefanos'ta (Yeşilköy) antlaşma imzalanıyor. Soldaki masada soldan sağa; General Ignatief'in sekreteri Prens Tartelef, Türk ve Rus tarafı sekreterleri, Ortada soldan sağa; Safvet Paşa'nın sekreteri Sadullah Bey, Safvet Paşa, General Ignatief ve Nelidov görülmektedir.
The Illustrated London News, 23 Mart 1878

1876 yılında Osmanlı tahtına geçen Sultan II. Abdülhamid zamanında da 'Sultan Fotoğrafçısı' unvanlarını koruyan Abdullah kardeşler, yaşamlarındaki en büyük problemi Grandük Nikolai nedeniyle yaşayacaklarını hiç hatırlarına getirmemişlerdi.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlıların yenilgisiyle sonuçlanınca, Rus ordusu San Stefano'ya (Yeşilköy) yerleşti (26 Şubat 1878). Arakel Dadyan'ın (1821-1911) konağında ikamet eden Grandük Nikolai Nikolayeviç (1831-1891), Kevork Abdullah'ı yanına çağırttı. İçlerinde, General Suvalov, General Dodlepen, General Nobokoyiçiski, General Kurko, General Hagopelev, Denizci Dolgorukov, topçu Muradov ve ordunun veznedarı Sürenyan'ın da bulunduğu 107 kişilik bir grubun fotoğrafını çektirdi.

Bu işler bitince, Abdullah çok nazik bir şekilde Grandük Nikolai'ın portresini çekmeyi teklif etti. Rus generaller Kevork'a yerinin burası olmadığını, İstanbul'u terk ederek St. Petersburg'a gidip orada yerleşmesini telkin etmeye çabaladılar. Bu öneri Kevork'un mantığına ve duygularına ters düştüğü için reddetti ama yine de başarının vermiş olduğu hazdan ve coşkudan sarhoş olarak, Rus generalleri kendi evine yemeğe davet etme gafletinde bulundu.

Ulucami-Bursa
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

Sultan II. Mahmud Türbesi
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

Kâğıthane
Abdullah Freres, yaklaşık 1890

Sirkeci İskelesi
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

Denizden Tophane
Abdullah Freres, yaklaşık 1880

Kevork ve kardeşinin bu yeni ilişkileri Sultan II. Abdülhamid'in kulağına gitti. 1878'de bu davranışlarını Sultan, müessesenin üzerindeki padişah tuğrasını geri alarak cezalandırdı. Fakat daha sonra Ignatiyef'in müdahalesi ve Grandük Nikolai'ın Sadrazam Ahmed Vefik Paşa'ya yaptığı başvurularla bu olay kapanmış gibi gösterildi ve tuğranın iade edileceğine dair söz verildi. İade edileceği söylenen sultan tuğrası ve müessesenin itibarı ise ancak 1890'da yerine getirilecekti.

Artık gözden düşen Abdullah kardeşlerin, daha önce çekmiş oldukları II. Abdülhamid'in portrelerini bile saklamaya hakları yoktu. 26 Aralık 1880 yılında bir irade ile sanki bu portreler yeni çekilmiş gibi kabul edildi. İradenin içeriğinden de anlaşılacağı gibi bu cüretleri, dükkânları basılıp, orijinallerin yok edilmesi ile cezalandırıldı (sayfa 164).

Ama Abdullah kardeşlerin adı artık dünyaca bilinir hale gelmiş ve albümleri kısa zamanda dünyaya imparatorluğu tanıtmaya başlamıştı. Londra, Paris,

Kart Arkası
Abdullah kardeşlerin fotoğraf kartı arkalarında tuğranın kullanılmadığı dönemi göstermektedir. Abdullah kardeşlerin dostları Matbaa-i Ebbüzziya'nın sahibi Ebbüzziya Tevfik Bey tarafından, kartın orta bölümündeki 'Ressam ve Fotoğrafçı Abdullah Kardeşler' yazısı kufi yazı ile hazırlanmış ve motiflerle bezenmiştir. Bordo ve beyaz zemine ayrı ayrı hazırlanmış 1890'lara kadar kullanılmıştır.

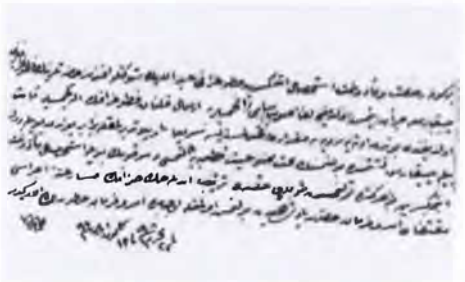
Ayvansaray'da Bir Sokak
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

İstanbul'da Bir Sokak
Abdullah Frères, yaklaşık 1870

Dilenciler
Abdullah Frères, yaklaşık 1880

26 Aralık 1880'de Abdullah kardeşler hakkında hazırlanan iradenin metni:

Fotoğrafçı Abdullah'ın, ruhsat ve izin almaksızın padişah hazretlerinin fotoğrafını çıkardığı sadrazama gönderilen fotoğraftan anlaşılmıştır. Bu fotoğraftan öteye beriye ne miktar dağıtılmış ise hızlı bir şekilde toplattırılıp, bundan sonra bir adet bile çıkarılmasının kesinlikle yasaklanması gerekmektedir. Adı geçene, izin almadan böyle bir davranışta bulunduğundan dolayı düzenlenecek cezanın hızlı bir şekilde uygulanması padişah hazretlerinin emrinin gereğidir.

13 Kanunevvel 1296 (25 Aralık 1880)
22 Muharrem 1298

imza
Ali Rıza

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri, İrade Dahiliye 66156.

St. Petersburg, Moskova gibi birçok şehirde bu değerli fotoğraflar herkesin takdir ve hayranlığını kazandı.

Stüdyo içi fotoğraflar daha önceden belirlenmiş ve düzenlenmiş olduğundan, fotoğrafçı ve modeli arasında sessiz ve karşılıklı bir anlaşma var gibiydi. Dış çekimler ise son derece karmaşık ve dağınık görüntülerden seçip ayıklamak ve özenle çerçevelemek isteyen zor bir çalışma gerektiriyordu.

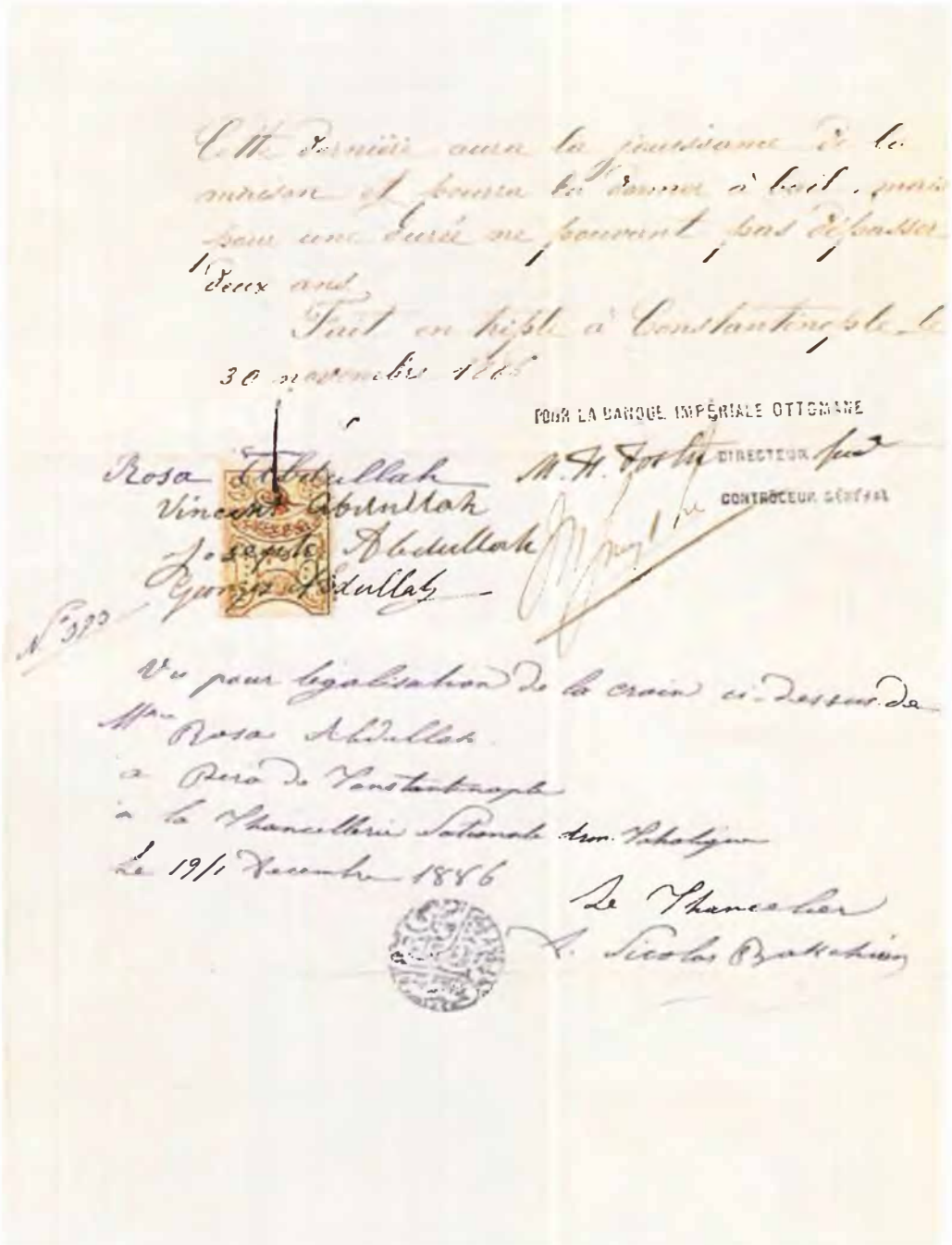
Stüdyo çekimleri ustası olan Abdullah kardeşler, dış çekimlerinde de aynı başarıyı gösterdiler. İmparatorluğun çeşitli bölgelerini, İstanbul ve çevresinde bulunan saray, köşk, kasır, cami, çeşme, sebil, kilise, bent, su kemeri, fabrika, kışla, hastane v.b. yapıların iç ve dış görüntülerini, çeşitli manzaraları, sokaklarda yerel giysileri içinde insanları fotoğrafladılar.

Dönemin seyahat rehberlerinde, İstanbul'a giden herkesin, Boğaziçi, Ayasofya ve diğer yerlerle birlikte, Abdullah kardeşlerin stüdyosunu da ziyaret etmeleri tavsiye ediliyordu.

Zaman zaman resim sergilerinin de açıldığı bir galeri haline gelen stüdyoda, uzun zaman Abdullah kardeşlerin yakın dostları ressam Osman Hamdi Bey'in bir tablosu sergilendi ve 1883 yılında da ressam Sarkis Divanyan'ın bir tablosuna yer verildi.

1886'da, Mısır Hıdivi Tevfik Paşa'nın çağrısı üzerine, kardeşlerden Kevork ve Hovsep Mısır'a gittiler. Kahire'ye vardıklarında Abdullah kardeşler, Hıdiv

Gezi El Kitabı
"Konstantinopel und das Westliche Kleinasien
Handbuch für Reisende von Karl Baedeker
Leipzig, 1905"
Karl Baedeker, dünyada ilk olarak sistematik biçimde rehber kitaplar yayımlamaya başlamıştır. Bu rehber kitap, Budapeşte'den yola çıkan bir gezgini, Balkan şehirlerini takip ederek İstanbul'a ulaştırır, daha sonra Marmara ile birlikte, İç Anadolu'yu, Ege kentlerini ve antik yerleşim yerlerini, Akdeniz'i ve Ege adalarını gezdirirdi.
Rehberin 1904 yılında yapılan ilk baskısı Sultan II. Abdülhamid tarafından yasaklanmıştı.

Abdullah kardeşlerin Kahire'de bir şube açma kararları onları, 30 Kasım 1886'da Pera'daki evlerini ipotek göstererek, karşılığında Osmanlı Bankası'ndan bir buçuk yıl vadeli %8 faizli bir kredi almaya zorladı.

Üç sayfadan oluşan bu anlaşmanın son sayfası, anneleri Roza'nın ve oğullarından Viçen, Hovsep ve Kevork'un imzasını taşımaktadır.

(Bu belge ilk kez, Sayın Edhem Eldem'in, 1997 yılı sonunda yayımlanan *135 Yıllık Bir Hazine Osmanlı Bankası Arşivinde Tarihten İzler* adlı kitabında gün ışığına çıkarılmıştır.)

OBA, HY 001/245

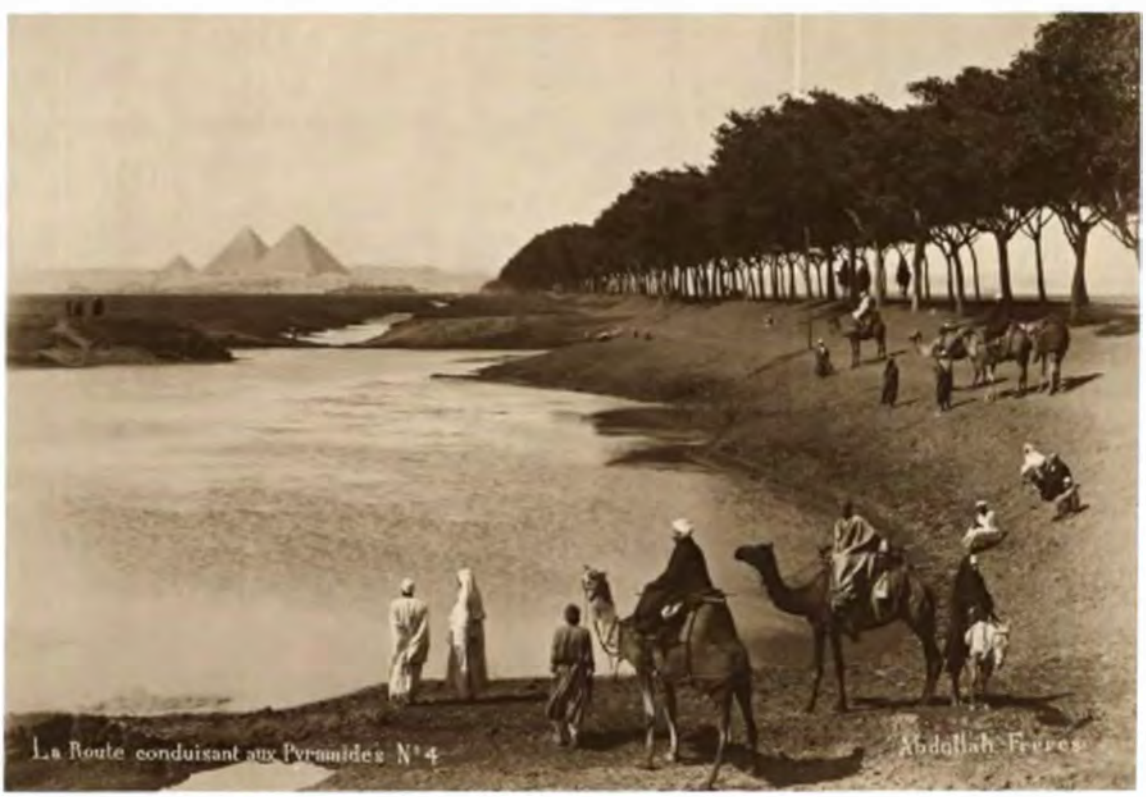

Hovsep Abdullah

Paşa ve eşi Emine Hanım tarafından büyük bir sevgi ile karşılandılar. Paşa ve eşi "Bu güzel sanatınızdan bizim de yararlanmamız için uzun zamandır sizin Mısır'a gelmenizi bekliyorduk" diyerek ilk önce kendi fotoğraflarını çektirdiler.

Ancak Mısır'ın havası Hovsep'in sağlığına iyi gelmeyince İstanbul'a döndü ve yerine yeğeni Apraham'ı gönderdi. Abdullah kardeşlerin Kahire'de açtıkları bu işyeri, şöhretlerine paralel olarak daha ilk günden itibaren büyük bir başarı kazandı.

Hıdiv Paşa'nın Abdullah kardeşlere olan sevgi ve samimiyeti o denli büyüktü ki, daha birkaç gün geçmesine rağmen, onların atölyelerine gidip, Yukarı Mısır'a bir gezi yapmak niyetinde olduğunu ve Abdullah kardeşlerin da kendisiyle gelerek, fotoğraf çekmelerini arzu ettiğini söyledi. Kevork bu güzel

Giza Piramitleri Yolu
Abdullah Frères, 1887
(Kudüs İsrail Müzesi koleksiyonu)

Nil Kıyısında Kadınlar
Abdullah Frères, 1889
(Kudüs İsrail Müzesi koleksiyonu)

öneriyi, öteden beri bu tarihi yerlerin fotoğraflarını çekmek istediği için, sevinçle kabul etti.

Beş nehir gemisinden oluşan bir kafile ile 1887'nin ocak ayında, Nil Nehri üzerinden, Kevork yeğeni Apraham ile Yukarı Mısır'a doğru yola koyuldu. Büyük şehirlerin şeyhleri ve ileri gelenleri onları şükranla karşıladılar. Resmi daireleri ve okulları gezdirdiler.

Feiz
1887 yılında Mısır Hıdivi Tevfik Paşa'nın Nil Nehri boyunca yukarı Mısır'a yaptığı geziye katılan Abdullah kardeşler, Hıdiv'in ikinci gezisine de eşlik ettiler. Nil Nehri'nde Hıdiv'in saltanat yatı iskelede.
Abdullah Frères,1891
(Pierre de Gigord koleksiyonu)

Gece de Hıdiv'in onuruna muhteşem ziyafetler verdiler. Şehirler zafer taklarıyla donatıldı. Asuan'a doğru devam eden Paşa ve Abdullah kardeşler, yollarının üzerinde Romalı Neron'un küçük mabedini ve az ilerdeki şelaleyi ziyaret ettiler.

Yukarı Mısır'da 39 gün kaldılar. Kahire'ye dönüşünde Kevork, çektiği yerlerin fotoğraflarını bir albüm halinde Hıdiv Tevfik Paşa ve eşi Emine Hanım'a hediye etti.

Kevork Mısır'da çalışmalarını sürdürürken, onu İstanbul'daki dostları hiç unutmadılar. Bu dostlarından biri, Ermeni edebiyatında kadın yazarlar arasında en önemli isimlerden olan bayan Sırpuhi Dusap'tı[44]. Dusap, onun kişiliğine ve sanatına taparcasına hayrandı. Kevork'un Sırpuhi Dusap'a yazmış oldukları ele geçmemiş ise de Dusap'ın mektuplarından, Kevork'a cevap olarak yazılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Kevork Abdullah'ın Kahire'de bulunduğu sırada, 22 Mayıs 1890'da Galler Prensi kendisine bir unvan verdi:

Luxor
Hıdiv, ailesi ve misafirleri sütunların önünde. Yüzü yaşmaklı hanım Hıdiv Tevfik Paşa'nın eşi Emine Hanım'dır.
Abdullah Frères, 1891
(Pierre de Gigord koleksiyonu)

Fellah Kadınlar-Mısır
Abdullah Frères, 1887
(Kudüs İsrail Müzesi koleksiyonu)

Mısırlı Kadın
Abdullah Frères, 1887
(Kudüs İsrail Müzesi koleksiyonu)

Hıdiv İsmail
1866 yılında Mısır'a 'Hıdiv' olan İsmail Paşa.
Abdullah Frères, yaklaşık 1870

Arnavut Güzeli
Abdullah Freres, 1890

Sayın Abdullah kardeşler,
Galler Prensi ekselansları, bendenizi görevlendirerek, Kahire'de 'Kraliyet Özel Fotoğrafçısı' unvanını kullanmanıza müsaade edildiğini bildirmek şerefini vermiş bulunmaktadır.
Saygılarımla.
Dayton M. Probin
Galler Prensi Saray Hazinesi Protokol Sorumlusu
Malborough House Pall Mall S.W.

Abdullah kardeşler bu unvanı stüdyo kartı arkasında hiç kullanmadılar. Onların tek isteği Osmanlı sultanının tuğrasıydı. Nitekim garip bir rastlantı sonucu, kendilerinden alınmış olan Osmanlı sultanının tuğrası da aynı tarihlerde geri verildi. 1890 yılında iade edilen itibarlarını, sultan tuğrasını en başa koyarak yepyeni bir düzenleme ile hazırlattıkları stüdyo kartlarının arkasında ilan ediyor gibiydiler.

Abdullah kardeşler, 1890 yılında Sébah&Joaillier firmasından satın aldıkları negatifleri kendi koleksiyonlarına katarak daha da zenginleştiler. Bu yeni durumu da yine stüdyo kartlarının arkasında belirttiler.

1895 yılında Kahire'deki şube kapanınca, bu başarısızlığı bir anlamda kamufle etmek için yeniden hazırlanan bu kartta madalya sayısı ona çıktı. Bu kart 1899'da Abdullah Frères firmasının tümü ile Sébah&Joaillier firmasına satışına kadar kullanıldı.

Şehzade Abdülhamid
Abdullah Frères, yaklaşık 1870
(Nazan Ölçer koleksiyonu)

Şehzade Murad Efendi (1840-1904)
Sultan Abdülmecid'in Şevk-efza Kadınefendi'den doğan oğlu.
Abdullah Frères, 1866

Şehzade Kemaleddin
Abdullah Frères, yaklaşık 1870
(Nazan Ölçer koleksiyonu)

26.1.1891 tarihli *The Levant Herald* gazetesi Abdullah kardeşlerin kendi çektikleri, İstanbul'u ziyaret etmekte olan iki Japon kruvazörünün ve mürettebatının fotoğraflarından oluşan zengin bir albümü sultana sunduklarını haber verdi.

Sarayla ilişkilerin yeniden düzeldiği bu yeni durumu çekemeyen çevrelerin baskısıyla zabıtalar, yine kendi alışkanlıkları doğrultusunda bir davranışta bulunarak Abdullah kardeşlerin İstanbul'daki stüdyolarına baskın düzenlediler. Bu defa da bahane Müslüman kadın ve

ABDULLAH FRÈRES
PHOTOGRAPHES
452, Grande Rue de Péra, 452
EN FACE L'HOTEL D'ANGLETERRE
PORTRAITS EN TOUS GENRES
EN VENTE
COLLECTIONS DE VUES PHOTOGRAPHIQUES
DE CONSTANTINOPLE
En grand format, format Carte-Album et Stéréoscope
TYPES D'ORIENT, COSTUMES, ETC.
EN CARTE-ALBUM ET CARTE DE VISITE

1880 L'indicateur Ottoman Annuaire-Almanach Du Commerce
Bu ilanda; her türlü portre çekimlerinin yapıldığı ve İstanbul'a ait büyük boy, *Carte-de-Visite* boyutunda ve *Stereoscope* görüntülerin ayrıca Doğu tiplerinin ve kostümlerinin fotoğraflarının satıldığı belirtilmektedir.

Kâğıthane Kasrı
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

Edirne Panoraması
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

Atmeydanı ve Sultanahmet Camisi
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

Süleymaniye Camisi'nde Abdest Alanlar
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

Atmeydanı ve Ayasofya
Ayasofya, yüz yedi muhteşem ve renkli mermer sütunla desteklenmiş büyük kubbesi ile Sultanahmet Meydanı'ndaki en heybetli yapıdır. Bizans'ın görkemli dönemini yaşadığı İmparator I. Jüstinyen'in (482-565) saltanatı zamanında Trallı Antemius ve Miletli İsidor adında iki mimara MS 537'de inşa ettirildi.
Abdullah Frères, yaklaşık 1890

adamların kılığına girerek fotoğraf çektiren Hıristiyanlardı. Bu yalnızca bir baskın olarak kalmamış, fotoğraf camlarının alınıp kırıldığı ve diğer fotoğrafhanelerin de uyarıldığı belirtilmişti. (İrade Dahiliye, 19 Ocak 1892)

Abdullah kardeşlerin stüdyosu, şehrin entelektüellerinin bir araya geldiği yerlerden biriydi. Zamanın ünlü gazetecisi Ebbüzziya Tevfik Bey, Kevork Abdullah ile çok yakın dosttu. Ebbüzziya Matbaası'nın sahibi olan Tevfik Bey çok özenli işler yapmaktaydı. Abdullah kardeşlerin fotoğraf kartlarının arkasında kullandıkları düzenleme ve kufi yazı Tevfik Bey tarafından hazırlanmıştı. Leipzig, Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar dünya matbaacılığının merkezi durumundaydı. 1889 yılından başlayarak renkli baskıyı teşvik etmek amacıyla her yıl, Leipzig'deki Alman Matbaacıları Birliği, bütün dünyadaki ünlü matbaalara mektup yazıp, iyi baskılarını istiyordu. Büyük jüri, gelen 5.000 adet işin içinden 500 adedini seçerek orijinalleri doğrudan bir arada ciltleyip bir katalog ve 150'si ile de bir sergi hazırlıyordu. Matbaa-ı Ebbüzziya,

Atmeydanı ve Dikilitaş
Firavun II. Tutmosis tarafından MÖ 1500'de yaptırılan Mısır obeliski, Teb şehrindeki Luxor mabedinin kapısını süsleyen iki sütundan biriydi. Doğu Roma İmparatoru I. Theodosius (378-395) zamanında 390 yılında, İstanbul'a getirtilerek Sultanahmet Meydanı'na yerleştirildi. Obeliskin kaidesi olarak hazırlanan mermer blokta, obeliskin yerine konması ile ilgili ve hipodrom gösterilerini anlatan sahneler yer almaktadır. Fotoğrafta henüz tamir işlemleri görmemiş olan obeliskin, yüzeyinde asırların getirdiği aşınmalar açıkça belli olmaktadır.
Abdullah Frères, yaklaşık 1860

1891 yılından 1899 yılına kadar kataloglarda yer aldı. 1895 yılının işlerini toplayan 1896 kataloğunun 225. sayfasında ise Ebbüzziya Tevfik Bey tarafından düzenlenen ve Ebbüzziya Matbaası'nda basılan Abdullah kardeşlere ait bir antetli kâğıt bulunmaktaydı.

Fotoğrafhanenin Kahire'deki şubesi 9 sene boyunca en parlak ve en verimli dönemini yaşadıktan sonra 1895'te kesin olarak kapandı. Kevork Kahire'deyken İstanbul'da sayıları artan fotoğraf stüdyoları acımasız bir rekabet ortamı yaratmıştı. Özellikle Photo Phébus'un sahibi, iyi bir ressam olan Bogos Tarkulyan'ın ilk kez boyama yoluyla ustaca renklendirdiği fotoğraflar, sanat çevrelerinin ve Sultan II. Abdülhamid'in büyük beğenisini kazandı. Bir süre sonra Bogos Tarkulyan 'Saray Fotoğrafçılığı' unvanı ile ödüllendirildi. Vasili Kargopoulo, Guillaume Berggren, Nikolai Andriomenos, Sébah&Joaillier gibi ünlü fotoğrafhaneler de kaliteli işler yaratmaya başladılar.

Abdullah kardeşler fotoğrafçılık sanatını bir müddet daha sürdürmeye çalıştılarsa da uzun zaman dayanamadılar. 1900'de stüdyolarını, borçlarını ödeyebilmek için bütün aletleriyle birlikte, 1200 Osmanlı Lirası karşılığında Sébah&Joaillier'e sattılar.

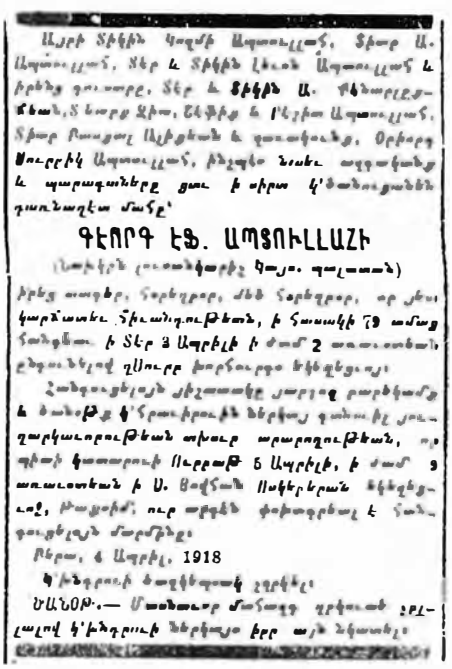
Gittikçe eriyen, yok olan İmparatorlukla kader birliği etmişçesine, stüdyolarını kapattıktan sonra bir köşeye çekilen Abdullah kardeşlerin en büyüğü, Viçen Abdullah'ın adı, Yedikule Ermeni Hastanesi'nin 1892 yılı salnamesinde 'Salise ve Kapucubaşı' rütbesini haiz Ermeni asıllı devlet görevlileri arasında Saray-ı Hümayun fotoğrafçısı olarak geçmektedir. Ayrıca 4. sınıf Osmanî ve üçüncü sınıf Mecidî nişanlarının olduğu belirtilmektedir (sayfa 174). 1898 yılı salnamesinde de aynı bilgiler olduğu halde (sayfa 225), 1899 yılı salnamesinde ismi geçmemektedir.

1900 yılında Viçen Abdullah; Abdullah Şükrü, oğulları Levon; Ziya, Apraham; Şefik, Josef de Reşit adını alarak Müslüman oldular.

Abdullah kardeşlerden Abdullah Şükrü Efendi (Viçen), kısa bir süre sonra, 14 Temmuz 1902'de İstanbul'da öldü. Viçen'in üç oğlundan biri İstanbul'da, biri Avustralya'da biri de Londra'da yaşıyordu.

Hovsep Abdullah da 1 Nisan 1908'de İstanbul'da yaşamını yitirdi.

Kevork Abdullah'ın, 4 Nisan 1918 tarihli 6545 sayılı Püzantion gazetesinde, 2 Nisan 1918'de sabah saat 2'de kilisenin mukaddes komünyonunu aldıktan sonra İstanbul'da öldüğü ilan edilmekte ve 4 Nisan 1918 günü cenaze merasiminin yapılacağı bildirilmekteydi.

Ölüm İlanı

Dul Bayan Gozmi Abdullah, Bay A. Abdullah, Bay ve Bayan Levon Abdullah ve kızı, Bay ve Bayan A. Kenarlıkçıyan, Baylar Ziya, Şefik ve Reşid Abdullah, Bay Paskal Alikyan ve evlatları, Matmazel Surpik Abdullah, ayrıca akraba ve yakınları, derin bir üzüntüyle, kayınları, amcaları ve büyük amcaları olan:

KEVORK EFENDİ ABDULLAH'ın
(Eski Saray-ı Hümayun Fotoğrafçısı)

acı vefatını bildirirler. Kısa bir hastalık sonrası, 79 yaşında, 2 Nisan sabah saat 2'de, kilisenin kutsal komünyonunu aldıktan sonra, Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.
Müteveffanın anısına saygı duyan dostları ve tanıdıkları, 5 Nisan Cuma günü sabah saat 9'da, merhumun naaşının nakledilmiş olduğu Taksim Surp Hovhan Vosgeperan kilisesinde icra olunacak cenaze töreninde hazır bulunmaları için davet olunurlar.
Péra, 4 Nisan 1918
Çelenk gönderilmemesi rica olunur.
BİLGİ: Özel ölüm ilanı gönderilmediğinden, işbu ilanın onun yerine değerlendirilmesi rica olunur.

Osmanlı İmparatorluğu'na gelen ünlü kişilerden Fransız İmparatoriçesi Eugénie (1826-1920), Alman İmparatoru II. Wilhelm (1859-1941), İsveç Kralı V. Gustaf (1858-1950), İtalya Kralı Victor Emmanuel (1869-1947), Avusturya Kralı Franz-Joseph (1830-1916), Galler Prensi Edward (1841-1910), Sırp Prensi Milan Obrenoviç (1854-1901), Bulgar Prensi Ferdinand (1861-1948), Mısır hıdivlerinden İsmail (1863-1879), Tevfik (1879-1892), Abbas Hilmi (1892-1914), İran Şahı Nasireddin (1831-1896), Osmanlı sultanlarından Abdülaziz (1830-1876), V. Murad (1840-1905) ve II. Abdülhamid'in (1842-1918) fotoğrafları Abdullah Frères tarafından çekildi.

Sayısız takdir ödülleri, madalyalar, kutlama mektuplarının sahibi Abdullah kardeşler, gelecek kuşaklara, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli görsel belgelerini bıraktılar.

1997 yılının 6 Mart - 9 Haziran tarihleri arasında, Paris Picasso Müzesi'nde *Le miroir noir* adı altında ilk kez topluca sergilenen Picasso desenleri arasında, özellikle kişilerin oturma biçimlerinden yararlandığı 8 adet Abdullah Frères fotoğrafı da bulunuyordu.

Kevork Abdullah'ın Mezarı
İstanbul Şişli'deki Ermeni-Katolik mezarlığı
Çekim tarihi: 1983

Jacob August Lorent (1813-1884)

12 Aralık 1813'te, ABD'de Charleston, South Carolina'da doğdu. Dört yaşındayken iki kız kardeşi, annesi ve üvey babası ile birlikte Mannheim'a geldi. 1833'te Heidelberg Üniversitesi Anatomi ve Doğa Bilimleri Fakültesi'nden mezun oldu.

1842 sonbaharında bitkileri ve çiçekleri incelemek amaçlı Doğu gezisine İstanbul'dan gemi ile başladı. Önce İzmir'e uğradı, sonrasında İskenderiye, Kahire, Teb'e ve dönüş yolunda da Kudüs'ten, Betlehem, Şam, Halep, Diyarbakır, Palu, Erzurum, Aşkale, Bayburt ve Gümüşhane'den Trabzon'a vardı. Oradan ülkesine dönüş için İstanbul'a geçti. 1845 yılında bu geziyi anlatan ilk kitabı *Wanderungen im Morgenlande 1842-1843* Mannheim'da yayımlandı.

Jacob August Lorent
'Aus Merans Werdezeit', Bruno Pokorny, Meran, 1929

İzmir Kervan Köprüsü
Jacob August Lorent, yaklaşık 1859
(Institut für Baugeschichte der Universitat Karlsruhe koleksiyonu)

İzmir Kervan Köprüsü'nde Müslüman Mezarlığı
Jacob August Lorent, yaklaşık 1859
(Institut für Baugeschichte der Universitat Karlsruhe koleksiyonu)

İzmir
Jacob August Lorent, yaklaşık 1859
(Institut für Baugeschichte der Universitat Karlsruhe koleksiyonu)

1844 Kasım'ı ve 1845 Nisan'ı arasında tekrar Kahire'deydi. Ortadoğu mimarisini çizmek istedi ama çizgileri iyi değildi. 1848-49'da Londra'da *Calotype* öğrendi. İlk fotoğraflarını da 1853 yılında Venedik'te çekti.

1858 yılında ise İspanya üzerinden Kuzey Afrika'ya geçerek ilgi duyduğu Arap kültürünü belgeledi. Yine aynı yılın sonbaharından 1860 yılının ilkbaharına kadar Akdeniz'i gezdi. Yaklaşık 1859'da İzmir ve civarının fotoğraflarını çekti.

1861 yılında *Egypten, Alhambra, Tlemsen, Algier: Photographische Skizzen* adlı kitabı Mannheim'da yayımlandı.

1854 Münih Endüstri Sergisi'nden bir altın madalya, 1855 Paris Dünya Sergisi'nden birinci sınıf madalya kazandı ki, bu madalyayı daha önce Niepce de St. Victor[45] ve William Henry Fox Talbot[46] almıştı.

Lorent, 9 Temmuz'da Meran (İtalya)'da yaşamını yitirdi.

Claude-Marie Ferrier (1811-1889)

Fransa Lyon'da doğdu. Bilinmeyen bir tarihte Paris'e taşındı. İlk fotoğraf çalışmaları 1851 yılındaki Büyük Londra Sergisi'nde görüldü.

Ferrier'nin fotoğrafları cam negatiflerden kâğıt üzerine basılmaya başlayınca, seriler halinde *Stereoscope* fotoğraflar hazırlanmaya başladı. Fransa, İngiltere, İsviçre, Cote-d'Azur, İtalya, Yunanistan gibi değişik ülkeleri ve kentlerini çok özenli baskılarla seriler halinde hazırladı. Bunların arasında Constantinople serisi 950-1055 olarak 105 adetti. Bu seriler, 13 Haziran 1857'de satışa sunuldu.

Francis Frith (1822-1898)

Derbyshire'da doğan Frith, 1850'lerde fotoğrafla ilgilenmeye başladı. 1856 Eylül ayında Mısır'a geldi. Bu ilk Ortadoğu gezisinden sonra, İngiltere'ye dönerek 1857'de fotoğraflarını sergiledi.

Kasım 1857'de tekrar Ortadoğu'ya gelerek 1858'in mayıs ayına kadar Filistin ve Suriye'nin fotoğraflarını çekti. Her iki seyahatinin fotoğrafları *Egypt and Palestine Photographed and Described* albümünde basıldı.

1859 yılının yaz sonlarında, yine Ortadoğu'ya üçüncü seyahatini yapan Frith, Mısır'a geldi. Sina, Petra, Filistin, Suriye, Şam, Kudüs, Beyrut ve Yafa'nın fotoğraflarını çekti. 1860'ta, gemi ile İngiltere'ye dönüş yolu üzerinde bulunan İzmir'e uğradı.

Francis Frith
Türk giysileriyle.

1860'ta Frith and Co.'yu kurarak, Avrupa'nın en büyük fotoğraf üreticisi haline geldi.

Hazırladığı, Ortadoğu üzerine üç seyahatini içeren pek çok kitaptan birindeki, 114 fotoğraf arasına İzmir'in fotoğrafını da koydu. *Egypt, Sınai and Palestine* adlı 37 fotoğraflık albümün ilk sayfasında, Doğu kostümleri içinde kendi portresi basıldı.

Antoine Zilpoch

Fotoğrafçılığı Abdullah kardeşlerin yanında öğrenen ve onların ilk operatörü olduğunu L'Indicateur Ottoman'a verdiği ilanla belirten Zilpoch, 1860'lı yıllarda Matheos Papazyan'la ortak, Beyazıt Okçularbaşı 47'de bir stüdyo açtı. Ortaklık bittikten sonra da aynı adreste devam ederken, İzmir'e yerleşme kararı aldı.

1887 yılında Tarlabaşı Caddesi 52 numarada fotoğraf çalışmalarını sürdüren Abdullah kardeşlerden Hovsep'in oğlu Cosmi Abdullah, 1901 yılında İzmir'de çalışan Antoine Zilpoch'la İzmir'de ortak bir stüdyo açtı.

ANTOINE ZILPOCH
PHOTOGRAPHE,
RUE FRANQUE,
Local Baïndirli,
VIS-A-VIS LA RUE HADJI-STAM,
SMYRNE.
PREMIER OPERATEUR
D'ABDULLAH FRÈRES de Constantinople.
COLLECTIONS COMPLÈTES
de vues en tous formats de Smyrne et de ses environs.
Portraits en tous genres et dimensions, ainsi que de grandeur naturelle.
Representant de l'Administration de « L'INDICATEUR

Antoine Zilpoch
L'Indicateur Ottoman'daki ilanda; İzmir'de çalışan Zilpoch'un İstanbul'daki Abdullah kardeşlerin ilk operatörü olduğu belirtilmiştir.

Devlet Memuru
Papazyan Freres, yaklaşık 1880

Genç Kız
Nişan giysisiyle.
Papazyan Frères, yaklaşık 1880

Aktör Haçik Papazyan (1845-1877)
Amerika Korsanları adlı oyunda 'André' rolünde.
Papazyan Frères, 1875

Papazyan Frères (J.D. Matheos)

Antoine Zilpoch'la yaptığı ortaklıktan ayrıldıktan sonra, 1870'li yıllarda Galata Caddesi 198 numarada çalışmalarını sürdürdü. Papazyan stüdyosu 1883'te kapandı.

Jules Delbet

1861 Temmuzu'nda Fransız bilim adamlarından George Perrot, Düzce'ye bağlı Konuralp beldesinde yer alan antik Prusias ad Hypium[47] harabelerini görmek için arkadaşları, Roma Fransız Mimarlık Akademisi üyesi Edmond Guillaume, Paris Tıp Fakültesi'nden amatör fotoğrafçı Dr. Jules Delbet'yle birlikte Anadolu'ya arkeolojik bir gezi düzenledi.

1862 yılında da Paris'te *Exploration Archeologique de la Galatie et de Bithynie* adıyla yayımlanan kitapta verilen bilgiler daha sonra ilk kazıları yapacak olan arkeologlara yol gösterici oldu. Özellikle Hattuşaş[48] kenti ile ilgili gezi notları, dikkatleri buraya çekti.

Georges Perrot'nun 1867 yılında da *Souvenirs d'un Voyage en Asie Mineure* adlı kitabı yayımlandı. Bu kitaplarda kullanılan fotoğraflar Jules Delbet'nin çektiği arkeolojik kalıntılar ve objelerin fotoğraflarıydı.

EXPLORATION ARCHEOLOGIQUE

LA GALATIE

LA BITHYNIE

D'UNE PARTIE DE LA MYSIE

DE LA PHRYGIE, DE LA CAPPADOCE ET DU PONT

DU MINISTERE D'ETAT

GEORGES PERROT

EDMOND GUILLAUME

ET JULES DELBET

La Galatie et de La Bithynie
Jules Delbet'nin çektiği arkeolojik bölgelerin fotoğraflarının bulunduğu, 1862 yılında Paris'te yayımlanan kitap.

Muhammed Sadık Bey (1832-1902)

Kahire'de doğdu. İlk öğrenimini burada tamamladıktan sonra, Paris'te Ecole Polytechnique'te (yüksek rütbeli subay ve mühendisler yetiştiren askeri akademi) okudu. Mısır ordusunda deneyimli bir harita subayı ve mühendis olarak görev aldı. Aynı zamanda amatör olarak fotoğrafçılıkla ilgilendi. Fotoğrafa olan ilgisinin Paris'te okuduğu yıllarda geliştiği söylenebilir.

1861'in ocak sonuna doğru Albay Sadık Bey, Kızıl Deniz'in karşı kıyısındaki Arabistan topraklarının Medine'ye kadar uzanan bölgesindeki arazi bilgisini, iklim şartlarını, ulaşımı, yerleşimi keşfederek rapor etmek üzere görevlendirildi. Fotoğraf bu planın parçası olmamakla birlikte, Sadık Bey ağır ve kullanımı

Muhammed Sadık Bey
Yaklaşık 1860

Kâbe'de Tavaf
Mekke şehrinde Harem-i Şerif Camisi'nin ortasında bulunur. Diğer adı Beytullah'tır (Allah'ın evi). Kur'an'da, İbrahim Peygamber tarafından yapıldığı ve oğlu İsmail'in de yardım ettiği yazılıdır. 628'de yapılan bir barışla Mekkeliler Müslümanlığı ve Hz. Muhammed'i bu dinin peygamberi olarak kabul ettiler. Müslümanlığın ilk yıllarında kıble, Kudüs şehrindeki Mescid-el-Aksa'ydı. Hicretin ikinci yılında Hz. Muhammed Kur'an'daki bir ayete uyarak, yüzünü Kâbe'ye çevirdi ve o tarihten itibaren Kâbe, Müslümanların kıblesi oldu. Mekke, Yavuz Sultan Selim tarafından 1517'de Osmanlı İmparatorluğu'na katıldı. Birinci Dünya Savaşı'na kadar 400 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kaldı. Osmanlı döneminde Haşimi ailesinden şeriflerce yönetildi. İslam dininin beş temel şartından biri olan hac sırasında tavaf, İslam'ın en kutsal yeri olan Kâbe etrafında yedi kez dönerek yapılır.
Muhammed Sadık Bey, 1880

zor olan *Wet-Plate Collodion* fotoğraf makinesini ve cam negatiflerini de yanına aldı. 418 km'lik bu gezisinde hem ölçüm yapıp haritalar çizdi hem de bolca fotoğraf çekti.

1876'da Philadelphia Sergisi'ndeki Mısır pavyonunda sergilenen fotoğrafları nedeniyle kendisine başarı diploması verildi.

Muhammed Sadık askerliğe korgeneralliğinde veda etti ve Mısır'da 'Hidivlik Coğrafya Derneği'nin (Khedival Geographic Society) başkanlığına seçildi. Bugünden sonra da Muhammed Sadık Paşa olarak çağrıldı.

1880'de Mısırlı hacılarla birlikte Mekke'ye gitti. Kâbenin ilk fotoğraflarını çeken kişi olarak ünlendi. Günlüğüne; "Benden önce kimse bu fotoğrafları çekmedi" diye not düştü. 18 fotoğraftan oluşan *Collection de Vues Photographiques de La Mecque et de Médine* adlı albümü ile 1884 yılında Venedik'teki coğrafya sergisinden altın madalya kazandı.

Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız fotoğraf albümleri arasında da bulunan Sadık Bey'in Mekke fotoğrafları, Osmanlı sultanlarının Mekke ve Medine'de yaptırdığı ve bugün büyük çoğunluğu artık var olmayan çeşitli eserlere de tanıklık etmesi açısından değerli belgelerdir. Bugün bu eserlerin yerinde çok katlı binalar yükselmektedir.

Georges Sabougi (1840-1927)

Süryani bir ailenin çocuğu olarak Mardin'de doğdu. 1860'lı yıllarda kardeşi Louis Saboungi'den fotoğraf tekniklerini öğrenen Georges Saboungi, 1862'nin başında Beyrut'ta bir stüdyo açtı. Fotoğrafçılığının yanı sıra, konuyla ilgili teknik el kitapları da basmaya başladı. 1870'li yıllarda Şam'da Süleyman Hakim'in stüdyosunda turistler için manzaralar ve portreler üretti.

Fotoğraf Kartı Arkası
Georges Saboungi'nin Beyrut'taki stüdyosunun kart arkası.
(Özcan Geçer koleksiyonu)

İstanbul'un fotoğraflarını 1875 yıllarında çekti. 15 Haziran 1878 tarihli *The Bee* gazetesine verdiği Arapça ilanda şöyle yazmaktaydı:

Doğu Ülkeleri Manzara Resimleri

Yüce Tanrı'nın yardımıyla fotoğrafçılık sanatında Avrupa'nın en iyi fotoğrafçıları tarafından onaylanan tam bir titizlik ve güzellikte sonuçlar elde etmeyi başardık. Mısır ülkesi ve Mısır piramitlerinin, Mısır'ın diğer şehirleri ve bu şehirlerdeki tarihi heykellerin, Nil Nehri'nin ve ülkenin diğer şelaleleri ile Süveyş Kanalı'nın fotoğraflarını, Yafa, Akka, Kutsal Kudüs, Nasıra ve Lut Gölü, Taberiye, Karmel Dağı, Sayda, Beyrut, Lübnan ve Kelb Nehri'nin, Baalbek, Şam, Kâbe Kapısı, Asitane ve civarı ile diğer pek çok Doğu ülkelerindeki muhtelif yerlerinin çok güzel fotoğraflarını çekmiş bulunuyoruz. Ayrıca elimizde bunlarla ilgili tüm tür ve ölçüden fotoğraflar bulunmakta ve çok düşük fiyatlarla sunmaktayız. Bu fotoğrafları almak isteyenlerin Beyrut'taki satış noktamızla irtibata geçerek Georges Saboungi adına Al Kamah Meydanı Beyrut (Suriye) adresine mektup yazmaları veya Avrupa'dan bu fotoğrafları isteyenlerin El Nahle'nin Londra idaresindeki temsilcimiz olan Üstat İbrahim Saboungi ile temasa geçmesini rica ederiz.

Georges Saboungi
Fotoğraf Sanatçısı
Beyrut

Heyet
Georges Saboungi
(Özcan Geçer koleksiyonu)

İpek üzerine fotoğraf baskısı yapma metodunu keşfederek uygulamalarına başladı. Suriye Valisi Mithad Paşa'nın da bir portresini ipek mendil üzerine hazırladı. Vali kendisine 36 mendil daha ısmarladı. Bu olay Georges Saboungi'ya Suriye Valisi 'Mithad Paşa'nın Fotoğrafçısı' unvanını kazandırdı.

Bir dönem fotoğrafçı Garabet Krikorian ile ortaklık yaptı.

Alphonse de Moustier

1861 yılında Fransa'nın Türkiye Elçisi Marquis de Moustier'nin (1817-1869) akrabası, Fransa Sayıştay üyesi Alphonse de Moustier, 1862 yılında Osmanlı hükümetinden bir ferman alıp Küçük Asya'yı dolaşarak fotoğraflarını çekti. Alphonse'un bu geziyi uzun zamandır tasarladığı anılarından anlaşılmaktadır: "İlk çağlardan beri hiçbir ülkede olmadığı kadar görkemli halklar ve ünlü insanların anıları Anadolu'nun beni çekmesi için yeterli neden değil midir? Orada kuzeyin steplerinden gelen İskit'lerle üç bin yıldan fazla bir zaman önce Mısırlı Sesostris çarpışmadı mı? Homeros, dâhi Tales, zeki Esope, Herodot, Apelles Anadolu'nun çocukları değil midir?"

Yolculuğuna, yanına verilen muhafızlarla 24 Eylül akşamüstü Boğaziçi'ndeki bir iskeleden bindiği Fransız Elçiliği'nin teknesi ile İstanbul'dan başladı. 25 Eylül'de İzmit'te karaya çıktılar. Anılarında gezinin bu bölümünü şöyle anlattı: "İzmit'i Sapanca'ya

Le Tour De Monde
1864 yılında Librarie de L. Hachette et Cie. tarafından yayımlanan kitabın 229. sayfasında Aksaray'daki Bey Konağı'nda bir akşam yemeği. Deseni, A. de Moustier'nin fotoğrafından, M. Castelli gravür tekniği ile yeniden çizimiş.
Kitap: 30x22 cm, 434 sayfa

İzmit
Fotoğraf: Alphonse de Moustier, 1862
Çizim: M. Castelli

bağlayan 30 km'lik yolu 6 saatte kat ettik. 4 m genişliğindeki yol düz taşlardan örülmüş olup o kadar kötü durumdaydı ki, atlarla sürekli olarak yandaki keçi yoluna sapmak zorunda kalıyorduk. İşte bu, Küçük Asya'yı kuzeybatıdan, güneydoğu istikametinde kat edip Suriye sınırlarına dayanan, hâlâ bugün bile Basra Körfezi'ni Boğaziçi'ne, Ermenistan'ın büyük kentlerine, Mezopotamya'nın ve Anadolu'nun diğer kentlerine, imparatorluğun başkentine bağlayan çeşitli hatların birleştiği Eski Roma Yolu idi. Sapanca Gölü yanında, atlarımızı gölgede Bizans kubbesinin altına bıraktıktan sonra fotoğraf çektik. İznik'te olağanüstü bir misafirperverlikle karşılaştık. Müdürler, zaptiyeler, eşraf devamlı bize eşlik ediyordu."

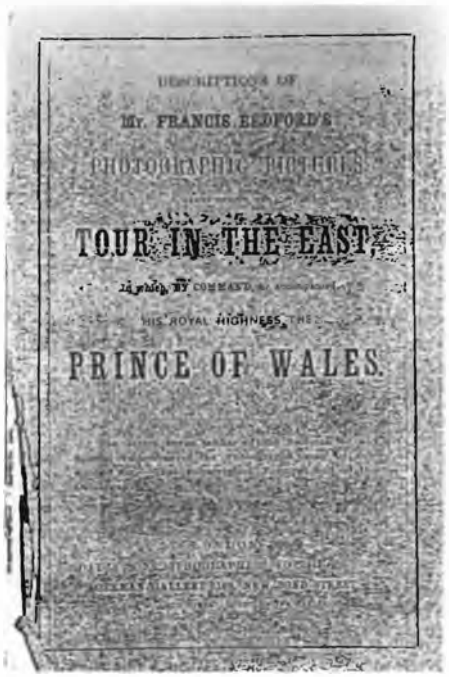
Moustier sırasıyla Gebze, Hereke, Kalkedonya, Sapanca, Adapazarı, İznik, Bursa, Uludağ, Kütahya, Aizeni Tapınağı, Uşak, Kula, Salihli, İzmir, Sardes harabeleri, Lydia kralların mezarları, Efes harabelerinin fotoğraflarını çekti.

Her uğradığı yerde büyük törenlerle karşılanan Moustier'nin çektiği fotoğraflar, gravür tekniği ile 1864'te *Le Tour du Monde* adlı 15 ciltlik kitabın içinde yayımlandı. Gezi anıları da Moustier tarafından aynı kitapta, *Voyage de Constantinople à Ephèse par l'interieur de l'Asie Mineure, Bithynie, Phrygie, Lydie, Ionie* başlığı altında kaleme alındı. Bu kitaptaki illüstrasyonlar J. Guiaud tarafından yapıldı.

Francis Bedford (1816-1894)

İngiliz manzara fotoğrafçısı. 1862'de Galler Prensi Albert Victor Christian Edward'ın (sonradan İngiltere Kralı VII. Edward) Doğu gezisine katıldı. Bu gezide 10x12 inch (25,4x30,48 cm) boyutunda *Wet Collodion* negatifler çekti.

1863 yılında bu gezinin fotoğrafları Londra'da Day&Son tarafından basıldı. *Tour in the East; Photographic Pictures of Egypt, The Holy Land and Syria, Constantinople,*

Day&Sons firması tarafından Londra'da basılan Francis Bedford'un kitap kapağı. *1862*

The Mediterranean, Athens, etc. adlı bu albüm, 172 adet 25x30 cm boyutunda Albümen[49] baskıdan oluşmaktaydı. Üç ayrı bölümden birincisi 48 fotoğrafla Mısır'a, ikincisi 76 fotoğrafla Ortadoğu ve Suriye'ye, üçüncüsü 48 fotoğrafla İstanbul, Akdeniz ve Atina'ya aitti. Bu 172 fotoğraflık serinin 140 no'lu fotoğrafı İzmir'in, 141'den başlayarak 157 numara sonuna kadar olan 16 fotoğraf İstanbul'un görüntülerinden oluşmaktaydı.

1867 yılında, yine Day&Son firması bu kitabın yeni bir baskısını hazırladı. 48 fotoğraflık yeni cilt, 10,5x12,5 cm boyutundaki fotoğraflardan oluşan, 1863'te basılan üç bölümlük büyük albümün içinden seçilen fotoğrafları içermekteydi.

Kitapta İzmir'den (Smyrna), "Doğunun en zengin ve büyük kentlerinden olup, 140.000 nüfusu ile gelişmekte olan bir kent" diye söz edilmekteydi.

Yüzbaşı Hüsnü Bey (1844-1896)

1864 yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un Topçu-Ressam sınıfından mezun oldu. Aslında ressam olan Langalı Hüsnü Bey, Topçu Okulu'nda resim hocalığı yaptı.

II. Abdülhamid'in olayları izlemek için görev verdiği asker fotoğrafçılardandı. Paris, Belçika ve Münih'e görevli olarak gidip, önemli fotoğrafhanelerde bilgilerini geliştirdi. 1872 yılında *Risale-i Fotografya* adlı bir kitap yazdı.

Servili Ahmed Emin (1845-1892)

İstanbul'da dünyaya gelen Ahmed Emin, 1867'de Mühendishane-i Berri-i Hümayun'dan topçu mülazımı olarak mezun oldu. Büyük resim yeteneğinden dolayı mezun olduğu yıl, Tophane Resimhanesi'ne desinatör olarak alındı. Resimhane'de fotoğraf işleri ile de yakından ilgilenerek, bu alanda büyük ün kazandı.

Fotoğraftaki büyük başarısı Sultan tarafından duyulan Ahmed Emin, bir heyetle Anadolu'ya gönderilerek Bursa, Bozüyük, Eskişehir ve İznik'i dolaşıp pek çok fotoğraflar çekti ve bunları bir albüm halinde Sultan II. Abdülhamid'e hediye etti. Fotoğraftaki başarısı onun Sultan tarafından yaverliğe alınmasını da sağladı. Bir müddet yaverlik yapan Ahmed Emin, 1881-1891 yılları arasında Mühendishane'de resim hocası olarak çalışmalarını sürdürdü.

İyi bir suluboya ressamı olan ve gravür bilen Ahmed Emin, fildişi oyma sanatında da çok başarılıydı. Sultana verdiği albümün kapağını fildişi kabartma ile kendisi hazırladı.

Servili Ahmed Emin
Kolağası Alımed Emin fotoğraf gereçleri ile birlikte.
Ali Sami Aközer, 1886

Günümüze ulaşabilen bilinen eseri Beylerbeyi Sarayı'nda bulunan *Baalbek Harabeleri* tablosudur. 1886 yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un topçu sınıfından mezun olan damadı Üsküdarlı Ali Sami (Aközer), 1898 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'dan Kudüs'e kadar olan yolculuğunda, yol boyunca izleyerek fotoğraflar çekmişti. Ahmed Emin'in bu tablosunu oluştururken damadının fotoğraflarından yararlandığı düşünülmektedir.

Dördüncü dereceden bir Osmanî ve yine dördüncü dereceden bir Mecidî nişanı olan Servili Ahmed Emin, 4 Ocak günü yaşamını yitirdi.

Paul Vuccino

İtalyan asıllı Vuccino'nun, Pera Jardin du Fleur 152 numarada portre fotoğrafları çektiği bir stüdyosu vardı. Constantin Fettel ile ortak olarak yine aynı adreste çalışmalarını sürdürdüler. Ortaklıkları, 1870 büyük Beyoğlu yangınında tamamen yanan bu stüdyodan sonra bitti. Paul çalışmalarını Hacopulo Pasajı 14 numarada açtığı yeni stüdyosunda tek başına sürdürmeye başladı.

1870'li yılların sonunda Hindistan'a göçtü. Bu yeni ülkede çok başarılı oldu ve bir yıl sonra da Britanya Krallığı'nın Hindistan Valisi tarafından resmi fotoğrafçılığa getirildi.

Constantin Joseph Fettel

Aslında sular idaresinde mühendis olan Fettel, Paul Vuccino ile ortaklığı büyük yangınla birlikte bitince Pera Derviş Sokağı 1 numaralı yerde bir portre stüdyosu çalıştırmaya başladı.

1896'da Berlin'de basılan Goltz Paşa'nın *Anatolische Ausflüge-Reisebilder* adlı kitabında diğer fotoğraflar Guillaume Berggren'e ait olmak üzere, Fettel'in Bolu, Karamürsel, Gemlik, Adapazarı, İzmit ve İznik'ten fotoğrafları bulunmaktaydı.

1890'ların başında Mısır'a göçerek fotoğrafçı Bernard ile bir stüdyoyu ortak olarak çalıştırmaya başladı.

Ali Rıza Paşa (1850-1907)

Askeri okuldan 1866'da 18. dönemde kurmay yüzbaşı olarak mezun olan asker fotoğrafçılardandı.

Bir ticari işletmeleri olmadan, sarayın bütün fotoğraf hizmetlerini üstlenen bu asker fotoğrafçılar, imparatorluğun belgelenmesine çok büyük katkıda bulundular.

1894 yılı ocak ayında Yıldız Sarayı'nda kurdurulan fotoğrafhaneyi idare eden Ali Rıza Paşa'nın son görevi Milli Savunma Bakanlığı fotoğrafhanesindeydi.

4 Mart 1907 tarihli Sabah gazetesinden:

"Bâb-ı Valay-ı Seraskeri Fotoğrafhanesi'nde memur Mirliva (Tuğgeneral) Üsküdarlı Ali Rıza Paşa, dün (3 Mart 1907) Üsküdar'da Tekke Kapısı'ndaki hanelerinde vefat etmiştir. Selamsız'da toprağa verilecektir."

Tancrède R. Dumas (1830-1905)
Fransız asıllı Dumas, bankacılık ve fotoğrafçılık eğitimi gördü ve ilk meslek olarak fotoğrafçılığı seçti. 1860 yılından beri Beyrut'ta çalışmalarını sürdüren Dumas, 1866'da İstanbul'a gelerek, Pera'da bir fotoğraf stüdyosu açtı.

Manzaralar ve panoramalar üzerine yaptığı çalışmalarından hazırlanan dört büyük albüm için 1 Nisan 1877'de hazırladığı ilan, *The Bee* gazetesinin 15 Temmuz 1878 tarihli sayısında yayımlandı:

Doğu'dan Büyük Fotoğraf Albümleri

Şunu bildirmekle şeref duyarım ki MISIR'DAN, FİLİSTİN'DEN, SURİYE'DEN, PALMİRA'DAN, MEZOPOTAMYA'DAN, ANADOLU'DAN, YUNANİSTAN'DAN ve CONSTANTINOPLE'dan önemli görüntülerin yer aldığı dört BÜYÜK FOTOĞRAF ALBÜMÜ yaptım. Herkesin edinmesini kolaylaştırmak için satışa çıkardığım bu albümler aşağıda belirtilen dört farklı boyuttan ve YÜZER ADET GÖRÜNTÜ'den oluşmaktadır:

1. Albümde: Fotoğraflar 65x90 cm boyutundadır, fiyatı beş yüz Frank olacaktır. Bu paranın 20 Frank'ı satış anında alınacak, geri kalanı her ayın birinci gününde tahsil edilmek üzere aylık 20 Franklık taksitler halinde alınacaktır.

2. Albümde: Fotoğraflar 48x65 cm boyutundadır, yüz altmış Frank'a satılacaktır. Bu paranın 5 Frank'ı satış anında alınacak, geri kalanı her ayın birinci gününde tahsil edilmek üzere aylık 10 Franklık taksitler halinde alınacaktır.

3. Albümde: Fotoğraflar 28x32 cm boyutundadır ve yüz altmış Frank'a satılacaktır. Bu paranın 5 Frank'ı satış anında alınacak, geri kalanı her ayın birinci gününde tahsil edilmek üzere aylık 5 Franklık taksitler halinde alınacaktır.

4. Albümde: Fotoğraflar 28x32 cm boyutundadır, seksen Frank'a satılacaktır. Bu paranın 2,5 Frank'ı satış anında alınacak, geri kalanı her ayın birinci gününde tahsil edilmek üzere aylık 5,20 Franklık taksitler halinde alınacaktır.

Tancrède R. Dumas
1865

Müzisyenler
Tancrède R. Dumas, yaklaşık 1870

İki Kadın
Tancrède R. Dumas, yaklaşık 1870

Ramle
Tancrède R. Dumas, yaklaşık 1870

Tamamı 100 GÖRÜNTÜDEN OLUŞAN bu dört albüm 1 Ağustos 1877 tarihinde eksiksiz bir biçimde tamamlanmış olacaktır. Her türlü hatıra açısından son derece zengin olan bu güzel Doğu ülkelerine gönülden bağlı tüm amatörlere şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Sizden rica etme özgürlüğünü kendimde görerek satın alışlarınızla beni onurlandırarak eserime sahip çıkın lütfen.

Lütfen en derin saygılarımı kabul edin.

T.R. DUMAS
Beyrut, 1 Nisan 1877

Dumas 20. yüzyılın başlarında eski mesleği olan bankacılığa döndü ve Paris'te 'T.R. Dumas et Fils' adlı bankanın genel müdürü oldu.

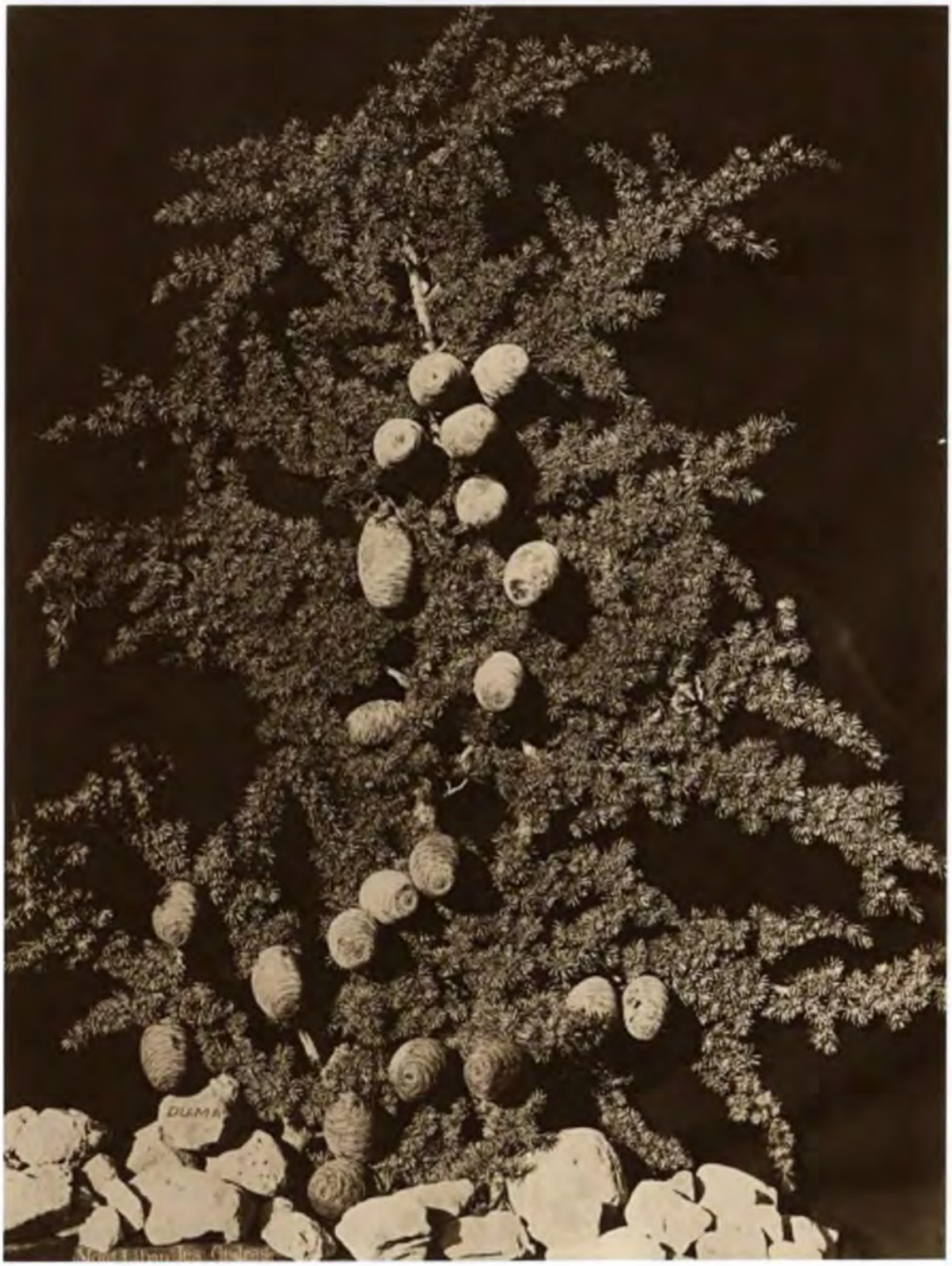
Genç Kadın
Tancrède R. Dumas, yaklaşık 1870

Beyrut
Sedir ağaçları arasında çadırlar.
Tancrède R. Dumas, yaklaşık 1870

Şam'da Derviş Camisi
Tancrède R. Dumas, yaklaşık 1885

Lübnan Dağı
Sedir ağacı dalından detay.
Tancrède R. Dumas, 1870

Beyrut
Sedir ağaçlarının önünde bir kervan. >
Tancrède R. Dumas, yaklaşık 1885

Beyrouth
le Bois des P

Rodos
Tancrède R. Dumas, yaklaşık 1885

Kırk Şehitler Kulesi
Ramle
Tancrède R. Dumas, 1865

Nikolai Andriomenos (1850-1929) / Tanaş Andriomenos (1900-1988)

Cosmi Abdullah, Beyazıt Kökçülerbaşı'ndaki dükkânının önünde gezinen 11 yaşındaki küçük delikanlıya, çalışmak isteyip istemediğini sordu. Bir işte çalışmaya ihtiyacı olan çocuk hemen kabul etti. İşte Nikolai Andriomenos'un fotoğrafla ilişkisi bir rastlantı sonucu böyle başladı. 1861'lerde bu dükkânda rötuşçu olarak birkaç sene çıraklık yaptıktan sonra mesleği iyice öğrenen Andriomenos stüdyoyu 1867 yılında devraldı.

17 yaşındayken, bu dükkânın sahibi olan Nikolai burayı 30 yıla yakın çalıştırdıktan sonra fotoğrafçılığın merkezi haline gelen Pera'da 1895'te bir şube açtı. Pera'daki

Nikolai Andriomenos
1897

Tüfekli Çocuk
Hasnun elinde tüfeği ile stüdyoda.
Nikolai Andriomenos, 1900

Emine Teyzesine Bir Anı
Stüdyoda yaratılmış dekorda fotoğrafı çekilen bu şık çocuğun bu fotoğrafının arkası, bir akrabası için anne ya da babası tarafından imzalanmış
Nikolai Andriomenos, 1899

Asker Baba ve Çocukları
Nikolai Andriomenos, yaklaşık 1895

Askeri Öğrenci
Nikolai Andriomenos, yaklaşık 1890

stüdyo ile doğrudan kendisi ilgilendiğinden, Beyazıt'taki stüdyoya çırakları bakıyordu. Yavaş yavaş işi azalan Beyazıt'taki şube daha sonra kapatıldı.

Andriomenos, saraya girmeyi başaran fotoğrafçılardandı. Sultan Vahdettin'in veliahtlığı sırasında, bu geleceğin sultanına, çok ilgi duyduğu fotoğraf konusunda dersler verdi.

İmparatorluğun son yüzyılında, başkent İstanbul'un yüksek muhitinin fotoğrafçısı, konaklardaki küçük hanımların ve beylerin fotoğraf öğretmeni Nikolai, 1903 yılında Paris'te açılan bir sergiye dört fotoğrafı ile katılıp bir madalya aldı.

1895 yıllarında kullandığı 27x33 cm boyutundaki makinesiyle, o devrin İstanbul yaşantısını büyük bir titizlikle çekti. Ancak dikkatle arşivlenmeyen bu negatifler zamanla kayboldu.

1929 yılının ocak ayının 27'sinde fotoğraf çalışmalarını sürdürürken öldü. Son kullandığı makineyi miras bıraktığı oğlu İstanbul doğumlu Tanaş Andriomenos baba mesleğini 80 yaşına kadar Beyoğlu'nda sürdürdü. Tanaş Andriomenos İstanbul'da doğdu. Öğrenciliği sırasında babasının dükkânında ara sıra çalıştığı halde, 1919 yılında

Öğrenci
Nikolai Andriomenos, yaklaşık 1895

Kız Çocuğu
Nikolai Andriomenos, 10 Ekim 1900

Sankt Georg Avusturya Lisesi'ni bitirdiğinde fotoğrafçı olmayı hiç istememişti. Hem Pera'daki hem de Beyazıt'taki iki stüdyoyu birden yönetmek güç olduğundan, Nikolai Andriomenos oğlunun Beyazıt şubesini çalıştırmasını ısrarla istemişti. Öğrenciliği sıralarında bu stüdyoya ara sıra uğrayan Tanaş Andriomenos'un da fotoğrafçılığı böyle başlamış oldu.

1930 yılında stüdyonun adını 'Foto Saray' olarak değiştiren Tanaş Andriomenos, 1980'lerde Atina'ya göçtü ve orada öldü.

Nikolai Andriomenos'un Mezarı
İstanbul Şişli Rum-Ortodoks Mezarlığı.
Çekim tarihi, 1986

Annuaire-Almanach Du Commerce
Robert Caracachian'ın yeni açtığı stüdyosu ile ilgili ilanı.
1870

Robert Caracachian

Caracachian adı, daha çok dönemin fotoğrafçıları için temsilcisi oldukları Avrupa firmalarından getirdikleri ürünlerin satışı ile bilinirdi.

Öncesinde Rum asıllı fotoğrafçı E.J. Pantzopoulo ile Pera 657 numarada ortak bir portre stüdyosu çalıştırmakta olan Robert, 1870'li yıllarda yine Pera 677 numarada kendi stüdyosunu açtı. 1891 yılında firma Caracachian Frères olarak devam etmeye başladı. Pera'da 398 numarada 1900'lerin başından 1920'li yıllara kadar çalışmalarını sürdürdüler.

Frank Mason Good (1839-1928)

1864'te Photographic Society of London'ın yıllık sergisinin profesyonel bölümünde Good'un bazı manzara fotoğrafları yer aldı. Pek çok görüntüsü de kitaplarda ve stereo kartlarda kullanıldı.

1860 ve 1870'te Ortadoğu'ya dört seyahat yaptı. Fotoğraflarını 'Good' veya isminin baş harflerini simgeleyen 'FMG' diye imzaladı. Ortadoğu fotoğrafları Francis Frith ve W. A. Mansell & Co. firmalarınca basıldı.

1871-72 kışında İstanbul'un manzaralarını çekti.

Sultanahmet Camisi
Stereoscope.
Frank Mason Good, 1872

Guillaume (Gustaf Adolf) Berggren (1835-1920)

20 Mart 1835'te Stockholm'de doğdu. 1850 yılında evini terk ederek, usta bir marangozun yanında çırak olarak çalışmaya başladı. Yetenekleri onun bu konuda çok şey öğrenmesine yardımcı oldu.

1855 yılında Avrupa'ya seyahat etmeye karar vererek, bir gemi ile Stockholm'den ayrıldı. Hamburg yolu ile Berlin'e geldi ve orada bir fotoğrafhanede çalıştı. Daha sonra Avrupa'nın diğer şehirlerinde de çalışarak dolaşan Guillaume, Rusya'nın Karadeniz kıyısı kenti olan Odesa'ya geldi. 1866'da dünya seyahati için Odesa'dan bir gemi ile ayrıldı. Geminin rotası Karadeniz, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Akdeniz'e açılıyor ve Marsilya'ya varıyordu.

Guillaume Berggren
(Fotografiska Museet-Stockholm)

Gemi, İstanbul Limanı'nda durdurulduğunda, Guillaume bir fırsatını bularak şehri gezmeye çıktı. Doğu'nun bu gizemli şehrini gördüğünde de hemen gemiden ayrılarak buraya yerleşmeye karar verdi. Bu adım onu yaşamının sonuna kadar kalacağı kente getirmişti. 1870'te Amelie adlı bir Rum kızı ile evlendi. 1870'lere kadar bu kentte önce denizyolları ile ilgili bir işte çalıştı, sonra da sırasıyla değişik adreslerde fotoğraf stüdyosu çalıştırdı. 1880'li yılların başında Grand' Rue de Péra'da St. Marie Kilisesi'nin karşısında, Derviş Sokağı (bugünkü adı ile Piremeci) başındaki, 414 nolu binanın ikinci katında uzun yıllar kalacağı bir fotoğraf stüdyosu açtı.

G. Berggren
PHOTOGRAPHE PAYSAGISTE
SPÉCIALITÉ DE PANORAMAS & VUES
de CONSTANTINOPLE & du BOSPHORE.
414. GRAND' RUE DE PÉRA. 414
l'Eglise Sainte Marie
CONSTANTINOPLE
Entreprend toutes sortes de travaux photographiques.

L'indicateur Ottoman Annuaire-Almanach Du Commerce
Guillaume Berggren ilanı.
1881

Bağdat demiryolunun yapımı sırasında, 1880'lerde Goltz Paşa ile birlikte Anadolu'ya yaptığı gezilerde, demiryolu üzerindeki pek çok kentin fotoğraflarını çekti. Konya, Bursa, Akşehir, Bilecik, Sakarya, Manisa ve İzmir görüntüleri fotoğraf tekniğinin güzel uygulamaları olmaktan başka o dönemin değerli dokümanlarıdır.

1896'da Berlin'de basılan Goltz Paşa'nın *Anatolische Ausflüge-Reisebilder* adlı kitabında diğer fotoğraflar Fettel'e ait olmak üzere, Berggren'in Ankara, Kütahya, İzmit, Eskihisar, Sakarya Nehri ve Eskişehir'den fotoğrafları bulunmaktaydı.

Portre
Guillaume Berggren, yaklaşık 1880

Genç Kadın
Fotoğrafçısı belli olmamakla birlikte, Guillaume Berggren'in çekmiş olduğu farklı pozda bir başka portredeki kadınla aynı olması fotoğrafçısının Berggren olması ihtimalini arttırıyor.
Guillaume Berggren, yaklaşık 1880

Anadolukavağı
Bataryalar ve kale.
Guillaume Berggren, 1890

Sarayburnu
Guillaume Berggren, 1900

Kızkulesi
Güzel sevgilisi rahibe Hero'ya kavuşmak için Leandros, her gece köpüklü dalgaları aşarak karşı kıyıya yüzerdi. Hero ise kıyıda bir meşale ile sevdalısını bekler ona yol gösterirdi. İşte bir gece, bu sevgiyi hiç anlamayan deli rüzgâr ortalığı darmadağan ederken, Boğaz'ın azgın suları da ona katıldı. Sonunda öyle kaptırdılar ki bu oyuna, şiddetleri arttıkça arttı. Hero'nun meşalesi de denizle rüzgârın oynaşmalarının en keyifli zamanında sönüverdi. Ve Leandros yüreğindeki sevda ile birlikte sulara gark oldu. Bizantion kentinin tüm ufuklarını bu aşk hüznü kaplamıştı... Aşkın ve sabrın sembolü olarak, bir kule inşa ettiler azgın suların ortasına... Bu efsane, İsa'dan 700 yıl önce dillerde dolaştı.

Bir başka efsane de kentin adının Constantinopolis olduğu Bizans dönemindeyken yakıştırıldı kuleye. Batılılarca Leandre diye adlandırılan kulenin, Türklerce Kızkulesi diye çağırılması, ikinci hikâyenin Osmanlı halkı tarafından daha çok benimsendiğini gösterir. Bizans İmparatoru'na kâhinler, sevgili kızının yılan sokması sonucunda öleceğini söylediler. İmparator, hiçbir yılanın ulaşamayacağına inandığı denizin ortasında bir kule inşa ettirerek, kızını buraya kapattı. Ama bir prense âşık olan kızın aklı fikri bu sevgilideydi. Prens, her gece bir kayıkla kuleye gider, her gidişinde de kucak dolusu çiçekler götürürdü. Bir gece, sepetin içinde tüm güzellikleri ile duran nilüfer çiçeklerini güzel kız sevgi ile göğsüne bastırdı. Çiçeğin arasına saklanmış olan bir yılan, ak göğsünden yukarı tırmanarak tüm zehrini boynuna bıraktı. Kehanet doğrulanmıştı. Kulenin adı, bağrında bir zaman sakladığı imparator kızına yakıştırılarak Kızkulesi oldu.

Kızkulesi ile ilgili değişik hikâyeler anlatılır, aslında o hep deniz feneri görevi yaptı. Kim bilir kaç Girit, Fenike, Troya, Milet, Frigya, Lidya, İran, İyonya, Atina, Sparta gemisi Marmara'nın mavi sularından Boğaz'a süzülürken selamladı bu kuleyi?

İlk yapıldığı zaman, bilinmemektedir. İlk hali tahtaydı. Osmanlı tahtının otuzuncu sultanı II. Mahmud, ilk taş kuleyi yaptırdı.
Guillaume Berggren, 1880

Büyükada
Berggren'in fotoğrafından kartpostal olarak hazırlandı.
Yaklaşık 1900

Rum Kadın
Berggren'in fotoğrafından kartpostal olarak hazırlandı.
Yaklaşık 1900

Osmanî Nişanı
Sultan II. Abdülhamid tarafından Berggren'e verilen nişan.
1885
(Fotografiska Museet-Stockholm)

1883'te İsveç'ten gelen kız kardeşi Charlotta'nın kızı Hilda Ullin, Guillaume ile birlikte stüdyoda çalışmaya başladı.

Berggren, usta tekniği ile İstanbul'un en güzel görüntülerinin, Boğaziçi'nin, kıyıların, sokakların, türlü tiplerin, manzaraların belgeleyicisi oldu. Berggren, Osmanlı fotoğrafçıları içinde en usta olanlardan biriydi.

1885'te İstanbul'u ziyarete gelen İsveç Kralı II. Oscar (1829-1907) ve ailesinin elçilik binası terasında fotoğraflarını çekti. Bu binanın fotoğraflarından oluşan bir albümü sunduğunda kral tarafından kendisine bir nişan ve 'İsveç Kraliyet Fotoğrafçısı' unvanı verildi.

Osmanlı sultanından da bir nişan sahibi olan Guillaume Berggren, 85 yaşında öldü. Yeğeni Hilda Ullin, tüm fotoğraf gereçlerini de Guillaume'un tabutu içine koyarak birlikte gömdü. Mezarı, İstanbul Feriköy'de İsveçlilere ait mezarlıktadır.

Gülmez Frères / Ateliers Apollon (Artin, Kirkor, Yervant)

Ermeni asıllı üç kardeş 1870 yılında Pera'da bir stüdyo açtılar. Hollanda Sarayı'nın yanında 397 no'da bulunan 'Gülmez Frères' adlı bu stüdyo özellikle İstanbul'un kırsal görünümleri konusunda ünlüydü. Osmanlı sultanından madalya alan ve 'Sultan Fotoğrafçısı' adı altında çalışmalar yapan fotoğrafçı üç kardeşin ayrıca 1887 Floransa, 1893 Chicago sergilerinden şeref madalyaları vardı.

Gülmez Frères
1897

Beyazıt Yangın Kulesi ve Seraskerlik Binası
Gülmez Frères, 1880

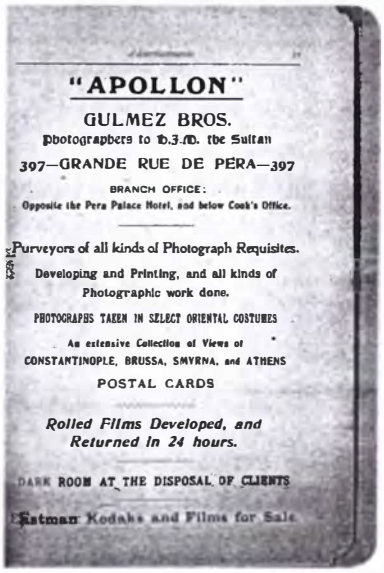
Karacaahmet Mezarlığı
Gülmez Frères, 1890

Eyüp Mezarlığı
Gülmez Frères, 1890

Annuaire Oriental (Ancien Indicateur Oriental) Du Commerce
Gülmez Frères ilanı.
1895

Gezi Rehberi
Reklamlar sayfasına Apollon adı ile verilmiş ilan.
1890

Üniformalı Çocuk
Atelier Apollon (Gülmez Frères), 1880

Stüdyonun son yıllarında 'Gülmez Frères' olan isimlerini 'Photographie Apollon' diye değiştirdiler.

Verdikleri reklamlarda, İstanbul, Bursa, İzmir ve Atina fotoğraflarını sattıklarını belirttiler. Pera Palas otelinin karşısında da bir şubeleri olan ve 19. yüzyılın sonlarında kapanan stüdyonun bütün fotoğrafları Aşil Samancı'ya satıldı.

Şam
Kapı önünde sac ekmeği hazırlayan kadınlar >
Bonfils, yaklaşık 1870

Bonfils

Felix Bonfils (1831-1885) / Adrien Bonfils (1861-1929) / Marie-Lydie Cabanis (1837-1918)

Fransa'da ciltçilik işleri ile uğraşırken 1860 yılında Lübnan'a asker olarak gönderilen Felix, yurdu Fransa'ya döndükten sonra, karısı Lydie ve oğlu Adrien ile birlikte Lübnan'a yerleşmeye karar verdi.

Fransa Alais'de (bugün Ales) bir fotoğraf stüdyosu olan Felix ve ailesi 1867 yılında Beyrut'a geldi. Burada bir stüdyo açarak çalışmalarına başlayan Felix, daha sonraları İskenderiye, Kahire, 1870'lerde de Yunanistan, Ege adaları, İstanbul, Efes, İzmir, Bergama ve Antakya'nın fotoğraflarını çekti.

1 Eylül 1871'deki Société Française de Photographie'nin toplantı kayıtlarına göre, başkan cemiyete Beyrut'tan Bay Bonfils'ten bir mektup aldığını açıkladı. Bonfils mektubunda: "Cemiyetinize Mısır, Pakistan, Suriye, Küçük Asya ve Yunanistan'dan çekilmiş fotoğraflardan oluşan bir koleksiyonumu teslim edeceğim. Bu resimlerdeki denemelerde halledilmesi gereken en büyük zorluk havanın sıcaklığıydı. *Wet Collodion*, çok asitli 100'e 10'luk gümüş banyosu, Pyrogallique asitle kuvvetlendirilmiş demirli Revelatör (geliştirici) ile çalıştım. Negatiflerimi hazırlarken iki ayrı çadır kullandım.

Felix Bonfils

Adrien Bonfils

Kudüs
Bonfils, yaklaşık 1870

Baalbek Harabeleri
Bonfils, yaklaşık 1880

Tripoli (Suriye) Limanı
Bonfils, yaklaşık 1880

Beyrut
Bonfils, yaklaşık 1870

İzmir
Bonfils, yaklaşık 1870

Mersin
Bonfils, yaklaşık 1870

Ayasofya
Bonfils, yaklaşık 1870

Ev içi
Beyrut'ta tipik bir Arap evinin iç avlusu.
Bonfils, yaklaşık 1880

... Meydana getirdiğim koleksiyonum 15.000 fotoğraf ve 9.000 *Stereoscopic* manzara içerir" diye yazdı.

Eğitimini 7 yaşına kadar Beyrut'ta, sonrasında Fransa'da tamamlayan Adrien de 1878'de babasına katıldı. Anne, baba ve oğul birlikte çalışarak hazırladıkları fotoğraf albümleriyle Ortadoğu insanının yaşamını, Doğu'nun manzaralarını, ören yerlerini diğer ülkelere tanıttılar.

1877 ve 1878'de dört cilt halinde *Souvenirs d'Orient* adlı albümü Alais'de basıldı.

1885'te Felix Bonfils'in ölümünden sonra Adrien annesi ile birlikte 10 yıldan fazla fotoğrafçılığa devam etti.

Ateliers Phébus-Bogos Tarkulyan (?-1940)

Kumkapılı Haçik adlı bir balıkçının oğlu olan Bogos Tarkulyan, Avrupai olsun diye daha çok 'Pol' adını kullanırdı. Sonradan asıl adı unutulup, fotoğrafhanesinin adı ile özdeşleştirilerek 'Febüs Efendi' denmeye başlandı.

Karakaş biraderlerin atölyesinden yetişip, Abdullah Frères'in asistanlığını yaptı ve 1880'de 'Phébus' adı ile kendi fotoğrafhanesini açtı.

Uzun seneler resim dersleri alan Febüs, özellikle portre resmi üzerine çok başarılı çalışmalar yaptı. Şehirde tanınmış ressamlar arasında olduğundan, çektiği fotoğrafları pastel renklere boyama konusunda da büyük ustaydı.

Sultan II. Abdülhamid'in Saray fotoğrafçısı unvanını alan ve Sultan'ın şehzadelerinin uzun yıllar fotoğrafçılığını yapan 'Febüs Efendi'nin, beşinci dereceden Mecidî nişanı bulunmaktaydı.

Sultan II. Abdülhamid'den sonraki Sultan V. Mehmed Reşad tarafından da sık sık saraya davet edilerek, saray erkânının fotoğrafları çektirildi. Devrin ünlü devlet adamlarından Muzafferiddin Şah, II. Wilhelm, Bulgar Kralı Ferdinand, Habsburglardan I. Karl, Sırp Kralı I. Peter (1844-1921) de bu stüdyoda fotoğraf çektirmiş kişilerdi.

Febüs Efendi'nin ünü, fotoğrafçılığı kadar çok nazik ve centilmen oluşundan da gelmekteydi. Dönemin halk şairlerinden Üsküdarlı Razi de kendisi için şöyle bir dörtlük yazmıştı:

Bogos Tarkulyan (Febüs Efendi)
Yaklaşık 1900

Genç Kız
Günün moda giysileriyle stüdyoda.
Bogos Tarkulyan, Yaklaşık 1890

Phébus Stüdyosunda
Bogos Tarkulyan, 1900

Gençliğinde Febüs'ün kendi resim gibiydi
Siyah çehre, civelek güzel bir Ermeniydi
Tarkul Şah derler idi uşşakı kalenderler
Emsali ender çıkar Ermeni güzeliydi.

Febüs Efendi, 1890 yıllarında çocuk resimleri çekmek için, Fransa'dan alçılı kartondan yapılmış 70-80 cm yüksekliğinde bir oyuncak at getirdi. Çok sonraları, 1944 yılı nisan ayında Hrant (1909-?) ve Yervant (1915-?) adlı iki Ermeni kardeş 'Foto Sel' adıyla bir stüdyo açtılar. 1948'de bu atı, Eminönü'nde Yeni Cami ile Mısır Çarşısı arasında çalışmalarını sürdüren Foto Sel sahiplenerek Eminönü Meydanı'na getirdi. 1957'lere kadar o atın üzerinde yalnız çocuklar değil, asker, sivil, kadın, erkek, genç, yaşlı binlerce insan anı fotoğrafları çektirdi. Halk 'Eminönü At Heykeli' diye adlandırdı.

1900 yılının mayıs ayında Phébus Stüdyosu, bitişiğindeki meşhur Hanaki kahvesiyle birlikte yandı. Eleni adlı bir Rum kızıyla evli olan Bogos Tarkulyan'ın fotoğrafhanesi 1937'lere kadar bir başka adreste devam etti. Ona yakın yabancı dil bilen Febüs Efendi de 1940 yılında öldü.

Stüdyo Phébus
Her fotoğraf stüdyosunda çeşitli görüntülerle bezenmiş büyük boyda bez üzerine hazırlanan arka panolar bulunurdu. Böyle bir pano önüne yerleştirilen parmaklıklar üzerinde bir genç kız. Aslında Phébus, daha çok çocuk portreleri konusunda ün yapmış stüdyolar arasındaydı.
Bogos Tarkulyan, Yaklaşık 1900

İki Öğrenci
Bogos Tarkulyan, Yaklaşık 1900

İkizler, Denizci ve Çemberli Çocuk
Bogos Tarkulyan, 1892

Trabzanda Genç Kadın
Bogos Tarkulyan, Yaklaşık 1890

Avusturyalı Othmar Pferschy, kendi ülkesinde, İkinci Dünya Savaşı'nda askerlik yaparak 1947'de tekrar İstanbul'a geldiğinde, Bogos Tarkulyan'ın eşinden Beyoğlu'ndaki eski stüdyosunu kiralayıp, çalışmalarını burada sürdürmeye başladı.

Kolağası Mehmed Hüsnü (1861-?)

Harbiye'nin piyade sınıfından mezun olan Hüsnü Efendi, aynı yıl Bâb-ı Seraskeri[50] fotoğrafhanesine tayin edilerek, 1894 yılına kadar burada fotoğraf işleri ile uğraştı. Bu tarihten sonra, Genelkurmay Başkanlığı Resimhanesi'nde de fotoğraf işleri ile ilgilenen Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) Hüsnü Bey'in çalışmalarındaki başarısı nedeniyle aldığı beşinci rütbeden Mecidî nişanı vardı.

John Henry Haynes (1849-1910)

Boston'da doğdu. Kariyerinin büyük bir bölümünü arkeolojik kazılarda değerlendirdi. Aynı zamanda da eğitim görmüş bir arkeolog olarak arkeolojik fotoğrafçılık yaptı. Türkiye'nin kuzeybatısında bulunan Assos'ta (1881-1883) ve Güneydoğu Irak'ta

bulunan Nippur'da (1889-1900) Amerika'nın ilk kazılarını yapan ekipteydi. Assos'ta bir kazı ekibinin elemanı olarak çalışan ilk fotoğrafçı oldu. Assos'a ait son raporda, eski eserler, kent ve çevresi ile ilgili Haynes'in altmış adet fotoğrafı yer aldı.

Fahreddin Türkkan Paşa (1868-1948)

Tuna boyunda Rusçuk'ta doğdu. Öğrenimine yine aynı yerde başladı. Babası Tuna Vilayeti Posta ve Telgraf Müfettişi Mehmed Nahid'di. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde kaçan Türk göçmen kafileleri ile birlikte İstanbul'a geldi. Babası Nahid Efendi, Rusçuk'tan sonra İstanbul Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'ne getirildi.

Fahri Bey, bir yandan İstanbul'da Harbokulu'na devam ederken, diğer yandan da babasının yanında görevli Fransız mühendislerden, matematik ve Fransızca dersleri aldı. Bu arada, onlardan fotoğrafçılığı öğrendi. 1885'te henüz 17 yaşında iken, İstanbul ve çevresinin fotoğraflarını çekmeye başladı. Fotoğrafçılığını daha da ilerletmek için okul zamanları dışında Febüs'ün stüdyosunda çalıştı ve stüdyonun sahibi Bogos Tarkulyan'dan özel dersler aldı.

Fahreddin Türkkan

Ayşe Sıdıka Hanım (1884-1959)
Fahreddin Türkkan Paşa'nın eşi Ayşe Sıdıka Hanım, eşi Erzincan'da görevli iken.
Fahreddin Türkkan, 1904

Çanakkale Boğazı
Kilitbahir'den Çanakkale'ye bakış.
Fahreddin Türkkan, 1911

Ertuğrul Tabyası
Askeri açıdan dünyanın en önemli deniz geçitlerinden olan Çanakkale Boğazı.
Fahreddin Türkkan, 1911

Deneme Atışı Hazırlığı
Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912) sırasında görevliler, Almanya'dan yeni gelen bir Krupp topunu denemek için toplanmışlar.
1911

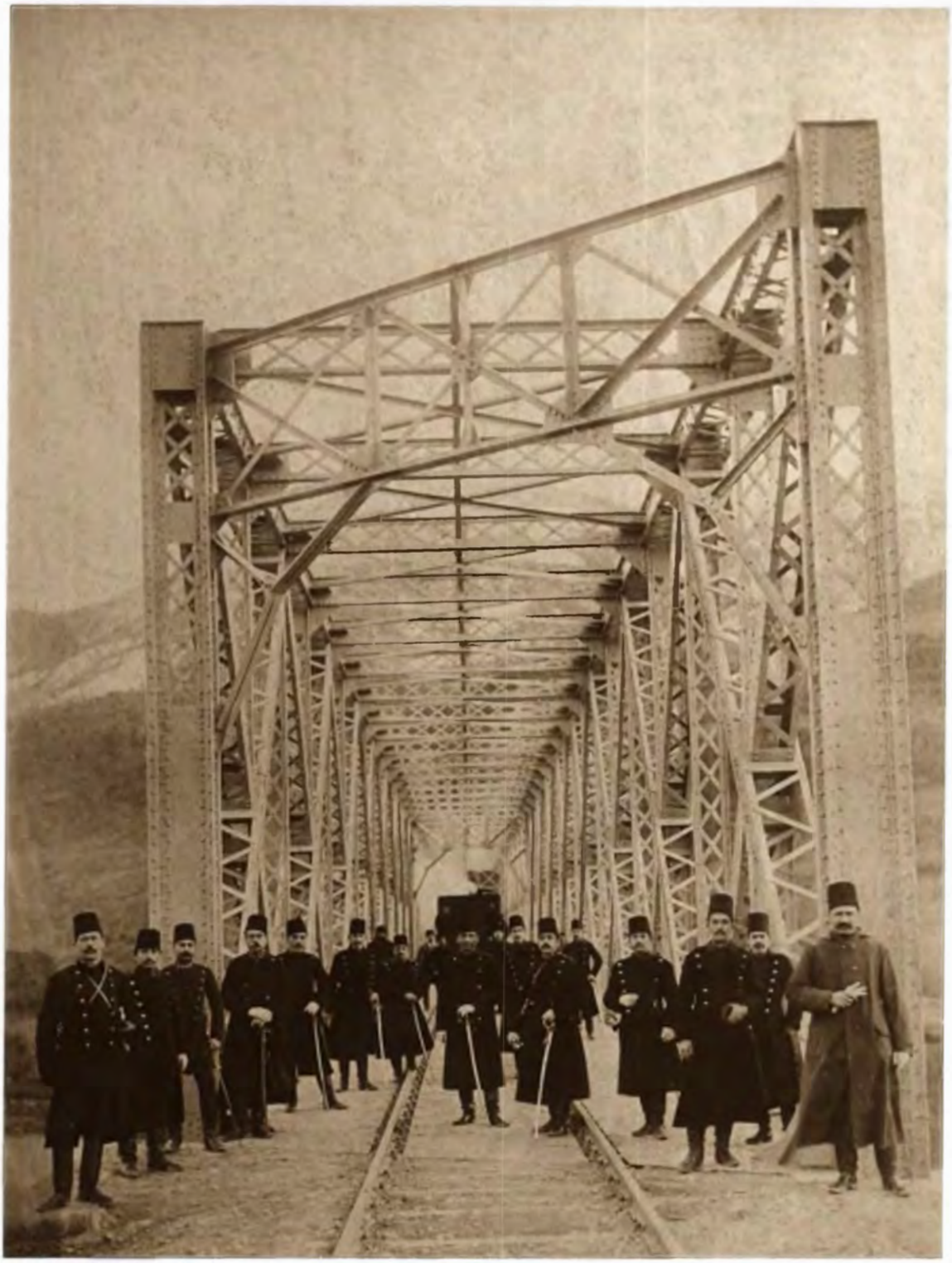

Medine
Fahri Paşa alay sancağına madalya takıyor.
1917

Tünel
Alman bankası tarafından kurulan Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi, 1889'da Haydarpaşa-Ankara arasına hat döşemeye başladı. Demiryolu 1892'de tamamlandı. Fotoğrafta, Harp Akademisi öğrencileri, bu hat üzerindeki bir tünelde çalışan işçilerle birlikte.
Fahreddin Türkkan, 1891

Harp Akademisi Öğrencileri
Haydarpaşa-Ankara hattında bulunan bir demiryolu köprüsü üzerinde.
Fahreddin Türkkan, 1891

İshakpaşa Sarayı
Doğubayazıt'ta Ağrı Dağı yakınındaki kasır. 18. yüzyıl sonlarında yapıldı. Kasrın girişindeki kapı, sivri kemerli, Selçuklu medrese ve kervansaraylarındaki gibi kornişlerle süslüdür.
Fahreddin Türkkan, 1900

1888'de Harbiye'den ve 1891 yılında kurmay okulundan mezun oldu. 1891-1894 yılları arasında İstanbul'da, daha sonra 13 yıl Erzincan'da askeri görevlerde bulundu. 1908 sonlarında İstanbul'a geldi. 1910 yılında Arnavutluk'taki büyük isyanın bastırılmasında görev aldı. Albay olarak Tekirdağ'da Kolordu Kurmay Başkanlığı'na getirildi. Bu kolordu ile 1911 İtalya Savaşı'nda, Çanakkale Boğazı savunmasında görev aldı. 1912-1913 Balkan Savaşı'nda 31. Tümen'e komuta etti. 1914'te Musul'da, sonra Suriye'de komutanlık yaptı.

31 Mayıs 1916'da Medine'ye gelerek, isyan eden Mekke emirine karşı Medine'yi, 1916'dan 1919'a kadar savundu. Bu nedenle kendisi, 'Medine Müdafii Fahri Paşa' olarak da anılır.

Askeri görevle gittiği yerlerin fotoğraflarını çeken Fahreddin Paşa'nın yabancı yayınlardan derlediği fotoğrafçılıkla ilgili notları vardı. 1922-1926 yılları arasında Afganistan'da elçilik de yapan Fahreddin Paşa, 22 Kasım'da İstanbul'da öldü.

Üsküdarlı Ali Sami Aközer (1867-1936)

Ali Sami'nin doğumunu, babası Halil Kamil Paşa'nın oğlu, Şehremini Hacı Ali Şefik Mevlevî, bir Kuran'ın arka kabının içine yazdığı şu satırlarla belirledi: "İşbu bin iki yüz seksen üç senesi şehri şerif Ramazanın on yedinci pazar günü (23 Ocak 1867) sabahleyin saat ikiye yirmi dakika kala oğlum Ali Sami, Rusçuk'ta dünyaya geldi."

Daha sonra İstanbul'a gelen aile, Üsküdar Beylerbeyi kütüğüne kayıt olduğundan, Ali Sami de, "Üsküdarlı Ali Sami" diye çağrılırdı. 1303 (1886) yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un topçu sınıfından mezun olan 24 subaydan biriydi ve bu okulda resim ve fotoğraf öğretmenliği yaptı. Osmanlı ordusunda Topçu Albay olarak görevli olan Ali Sami, sarayın da fotoğraf hocalığını yaptı ve şehzadelere uzun seneler ders verdi.

Ali Sami Aközer
1890

Köşk
Ali Sami Aközer, 1905

Süvari Mirliva Giritli İsmail
Ali Sami Aközer, 1890

Mühendishane Topçu Sınıfı Talimhane
Ali Sami Aközer, 1890

Topçu Sınıfı
Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası etrafına "Padişahım Çok Yaşa" yazılmış olan bir düzenek üzerinde talim yapan askerler.
Ali Sami Aközer, 1890

Humbaracı Kışlası
Ali Sami Aközer, yaklaşık 1885

Ev İçinde Yaşam
Fotoğrafçının evindeki yaşamdan bir kesit. Okunan gazeteler soldan sağa: *İttifak, Karagöz, Tanin, Hürriyet*.
Ali Sami Aközer, 1908

Evlenmesi ile ilgili not da yine babası tarafından şöyle kaydedildi: "Yaveran-ı Hazreti Padişahi'den topçu Miralayı İzzetlü Servili Ahmed Emin Beyefendi'nin kerimesi Fatma Refia Hanım'ın Mülazımıevvel Ali Sami Efendi'ye icrayi akdi, 4 Teşrinisani 1304 (16 Kasım 1888)."

İlk Osmanlı Meclisi
Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı sırasında, 23 Aralık 1876'da Meşrutiyet ilan edildi. İlk anayasa hazırlandı ve 1877 yılının mart ayında da ilk Osmanlı Mebusan Meclisi çalışmalarına başladı.
The Illustrated London News, 7 Nisan 1877

Servili Ahmed Emin'in damadı olan Ali Sami, Mühendishane'de onun yardımcılığını da yaptı ve bu okulda Meşrutiyet'in ilanına kadar öğretmen olarak resim ve fotoğraf dersleri verdi. Kara kalem, suluboya resim çalışmalarında da çok büyük başarı elde etti.

Ali Sami, 1889 yılında Abdülhamid'in yaverliğini yaptı ve 1892'de kolağası rütbesine ulaştı. Sultan Abdülhamid'in görevlendirdiği asker fotoğrafçılardan olan Ali Sami Bey, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaretini, İstanbul'dan Kudüs'e kadar olan yolculuğunu, 1898 yılında yol boyunca izleyerek bu seyahati bir albüm halinde Sultan II. Abdülhamid'e sundu.

Baalbek
Sultan II. Abdülhamid ve İmparator II. Wilhelm adına, Wilhelm'in Kudüs'ü ziyareti nedeniyle hazırlanan pano.
Ali Sami Aközer. 1898

Baalbek'te
Osmanlı paşaları ve II. Wilhelm'in baş muhafızı.
Ali Sami Aközer, 1898

Emeviye Camisi
II. Wilhelm'in ziyareti.
Ali Sami Aközer, 1898

Mühendishane
Öğrenciler resim dersinde.
Ali Sami Aközer, yaklaşık 1885

İran Şahı Muzafferiddin
İstanbul'u ziyaretinde Şah, yatının güvertesinde heyeti ile birlikte.
Ali Sami Aközer, 1900

Mühendishane'deki resim ve fotoğraf öğretmenliği, Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra ayrılması ile sona erdi. Meşrutiyet'in ilanından sonra Trabzon'da bir lisede resim öğretmenliği yaptı. Soyadı kanunu çıktığında Aközer soyadını aldıktan sonra 1935 yılında İstanbul'a dönen Ali Sami Bey burada öldü ve Nakkaştepe'ye gömüldü.

Gustave Fougère (1863-1927)

Baume les Dames'da doğan Fougère, arkeoloji tahsil etti. 1886 yılının eylül ve ekim aylarında George Perrot ile birlikte İznik, Bursa, Kütahya, Sivrihisar ve Ankara'yı gezdi. Perrot, 1861 yılında da Edmond Guillaume ve fotoğrafçı Dr. Jules Delbet ile birlikte antik Prusias ad Hypium harabelerine gelmişti.

1889 baharında tekrar Anadolu'ya geldi. Anadolu'nun batı şehirlerinden Aydın ve çevresini gezdi. Bütün bu gezileri sırasında da çalıştığı kazıların ve yörelerin fotoğraflarını çekti.

Sébah& Joaillier-Cosmi Sébah (?-1896) / Joannes (Jean) Sébah (1872-1947) / Policarpe Joaillier (1848-1904)

1883 yılında Pascal Sébah'ın geçirdiği beyin kanaması nedeniyle iş göremez hale gelmesinden sonra, stüdyonun devamı için kardeşi fotoğrafçı Cosmi Sébah her ne kadar stüdyoyu yönetiyorsa da yaşları küçük olmasına rağmen asıl mirasçılar Pascal'ın çocuklarıydı. 1888 yılına gelindiğinde, Jean henüz 16 yaşındaydı ve baba mesleği ile ilgileniyordu. Amcası Cosmi'nin yardımlarıyla İstanbul'da çalışan fotoğrafçı Policarpe Joaillier ile ortak oldu. Adı Sébah&Joaillier'e dönüşen firma altın çağını yaşamaya başladı. İstanbul adresi aynen devam ettirilerek, Kahire'deki şube de yeniden canlandırıldı. Jean fotoğraf çekimlerine başlamıştı bile.

İstanbul'dan (Constantinople): Saray görüntüleri, Hazine Dairesinden objeler, Haliç, Adalar, Boğaz, Camiler, Kiliseler,

Bir Stüdyo Düzenlemesi
Yere otlar sepriştirilmiş, üzerine ağaç dallarından bahçe çiti yerleştirilmiş, otların üzerine oturan ve çite yaslanan adamın görüntüsüne gerçek bir manzara duygusu verebilmek için arka tarafa pano asılmış. Çok başarılı sayamayacağımız bu kompozisyonun en büyük kusuru ise hemen ön tarafta kesilerek görüntüden çıkarılmamış olan döşeme tahtaları.
Cosmi Sébah, 1880

Türbeler, Mezarlıklar, Müzeler, Heykeller, Surlar, Pazarlar, Tüccarlar, Bursa'dan (Brousse): Kent Manzaraları, Camiler, Türbeler, Köprüler, Sokaklar, Edirne'den (Andrinople): Manzaralar, Köprüler, Camiler, Köy Manzaraları, İzmir'den (Smyrne): Liman, Sahil, Bergama, Efes, Afyon, Konya, İznik (Nicée), Bağdat, Suriye, Mısır görüntüleri tek tek numaralanarak hazırlanan katologların bölüm başlıklarını oluşturdu.

Policarpe Joaillier

Şehir panoramalarından başlayan, günlük yaşam kesitlerinden ve halk tiplerinden oluşan Batılıların yabancısı olduğu bu görüntüler, gittikçe artan yabancı ziyaretçiler tarafından kataloglardan seçilerek sipariş edilmeye başlandı. Bu sonsuzmuş gibi görünen çeşit arasında en ilgi

Boğaziçi'nden Karadeniz'e Giriş
Sébah&Joaillier, 1890

Türk Kadını
Sébah&Joaillier, 1894
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

çekenleri, Sébah&Joaillier stüdyolarında büyük bir ustalıkla yaratılan Doğulu kadınlar ve harem görüntüleriydi.

34. Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'in saltanat sürdüğü 1889 yılında Almanya İmparatoru II. Kaiser Wilhelm, Kraliçe Augusta Victoria ile birlikte İstanbul'a geldi. Kral ve Kraliçe Sultan II. Abdülhamid tarafından büyük bir dostlukla konuk edildi. Bu sırada Kral II. Wilhelm ve Kraliçe Augusta Victoria'nın fotoğraflarını çeken Sébah&Joaillier firmasına çekimlerdeki büyük başarısı nedeniyle, 'Prusya Sarayının Fotoğrafçısı' unvanı verildi. Pascal Sébah'ın sağlığında ulaşamadığı bu unvan, temellerini onun attığı stüdyonun yeni simgesi oldu.

Sébah&Joaillier
1905 yılları. Kahire'deki stüdyo kapanmıştır. Constantinople adresi ise aynı yerde devam etmektedir.

Çingeneler
Doğu ile ilgili her şey turistlerin ilgisini çektiğinden, stüdyoda çadır görüntüsü veren bir dekor hazırlanmış. Çingenelerin genelde sattığı maşa ve sepet de unutulmamış.
Sébah&Joaillier, 1890
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Bursa
Abdal Köprüsü >
Sébah&Joaillier, 1894

N. 48 Brousse. Le pont Abdal.

Sébah & Joaillier.

Bursa
Ayakkabıcılar
Sébah&Joaillier, 1894

Bu günlerden başlayarak hem verdikleri ilanlarda hem de stüdyo kartlarının arkasında 'Photographes de la Cour Royale de Prusse' unvanını belirtmeye başladılar.

Alman İmparatoru II. Wilhelm daha sonra yine Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret edecekti. 1898'de Dolmabahçe'den karaya çıkan imparatoru, Sultan II. Abdülhamid "Biraderim" diye karşılayacak, saraydan içeri imparatoru kolunda götürecek ve onları yeni yapılan Şale Köşkü'nde ağırlayacaktı.

1901'de Kaiser II. Wilhelm, Sultan II. Abdülhamid'in 25. Saltanat Yılı'na bir hediye olarak Atmeydanı'ndaki (Sultanahmet) Alman Çeşmesi'ni yaptırdı. Çeşmenin açılış fotoğrafları Sébah&Joaillier tarafından çekildi.

1895 yılında, Kahire'deki fotoğrafçılar arasında bu kentte son yılını yaşayan Abdullah Frères ve adına babasının adını da ekleyerek kullanan Jean Pascal Sébah vardı.

Derviş Portresi
Sebah&Joaillier, 1889

Ayasofya'nın İmaret Kapısı
Sebah&Joaillier, 1890

Küçüksu Kasrı Kapısı
Sébah&Joaillier, 1900
(Semra Öndeş Arşivi)

Sucu
Sébah&Joaillier, 1890
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Çingeneler
Sébah&Joaillier, 1890
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Nargile İçen Türk Köylüsü
Sébah&Joaillier, 1890
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Sarımsak Satıcısı
Sebah&Joaillier, 1890
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Fellah
Sébah&Joaillier, 1890
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Türk Kadını
Sébah&Joaillier, 1894
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Türk Kadını
Sébah&Joaillier, 1894
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Ev İçi Giysisiyle Türk Kadını
Sébah&Joaillier, 1894
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Sokak Giysisiyle Türk Kadını
Sébah&Joaillier, 1900
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Sokak Giysisiyle Türk Kadını
Sébah&Joaillier, 1894
(Ziya Ağaoğulları koleksiyonu)

Bursa
Pınarbaşı'nda kahve.
Sébah&Joaillier, 1894

Sur Kapısı
Bursa'da Bizans duvarlarında.
Sébah&Joaillier, 1894

Bursa
Mudanya yolu üzerinde 'Geçit'.
Sébah&Joaillier, 1894

Yeniçeri Ağacı
Sébah&Joaillier, 1894

Bebek'ten Boğaz'ın Görünümü
Sébah&Joaillier, 1900

Nuruosmaniye Kapısı
Sébah&Joaillier, 1890

Sultanahmet
Sébah&Joaillier, 1890

Bursa
Ulu Cami avlusunda abdest alanlar ve satıcılar.
Sébah&Joaillier, Yaklaşık 1890

Satıcılar ve Sokak Köpekleri
Sébah&Joaillier, 1890

Dolmabahçe Sarayı
Sébah&Joaillier, 1889

Kâğıthane, İmrahor Köşkü
Sébah&Joaillier, 1894

Küçüksu Kasrı
Sebah&Joaillier, yaklaşık 1900
(Semra Öndeş Arşivi)

Tophane >
Sébah&Joaillier, 1890

203. Place d'Artillerie. Topkhané.

Anadoluhisarı
Sébah&Joaillier, 1890

Galata Köprüsü
Péra ile İstanbul yakası arasında önceleri köprü yoktu. Bağlantı kayıklarla sağlanıyordu. İmparatorluğun genişleme döneminde Sultan II. Bayezid (1447-1512), insan veeşya nakline yarayacak bir köprü yapılmasını istedi. Leonardo da Vinci, genç sultanın bu isteğini duyunca, bir mektupla kendisine başvurarak, bu alanda çalışmak istediğini bildirdi. Yapmayı tasarladığı köprünün 350 m uzunluğunda ve 25 m genişliğinde olacağını yazdı. Denizden yüksekliği, altından yelkenli gemiler rahat geçsin diye 41 m olacaktı. Ne var ki, bu proje gerçekleşemedi.
Sébah&Joaillier, 1890

Dört Kardeş
Sébah&Joaillier, 1901

Ayvansaray'da Kayıkla Gezenler
Sébah&Joaillier, 1890

Bursa
Sultan Osman Türbesi.
Sébah&Joaillier, 1894

Mısırlı Kadın
J.P. Sébah, yaklaşık 1895

Fellah Kadınlar
J.P. Sébah, yaklaşık 1895

1896'da Cosmi Sébah, Sébah&Joaillier firmasını on üç yıl aile adına yönettikten sonra öldü. Artık yirmi dört yaşına gelmiş olan Pascal Sébah'ın oğlu Jean, Sébah&Joaillier'e sahip çıkacak bilgi ve deneyimi kazanmıştı. Firmanın önünde daha yarım asrı aşkın bir ömür olduğunu kimse bilmiyordu. Aynı yıl, Berlin'den bir madalya kazandılar.

Abdullah Frères fotoğrafhanesinin Kahire şubesi dokuz sene boyunca parlak ve verimli bir dönem yaşadıktan sonra 1895'te kesin olarak kapanmıştı.

Abdullah kardeşler İstanbul'daki stüdyolarını bir zaman daha sürdürmeye çalıştılarsa da uzun zaman dayanamadılar. Sonunda 1900'de, borçlarını ödeyebilmek için bütün aletleriyle birlikte, 1200 Osmanlı Lirası karşılığında en büyük rakipleri Sébah&Joaillier'e sattılar. Sébah&Joaillier firması kullandığı stüdyo kartlarının arkasına "Abdullah Frères'in halefi" yazısını koydu. Eskiden fotoğrafçıların birbirlerinden satın aldıkları negatiflere kendi imzalarını koyma alışkanlığını, Sébah&Joaillier firması burada uygulamadı.

Policarpe Joaillier, 1900'lerin başında Sébah&Joaillier firmasındaki ortaklığından ayrıldı. Policarpe Joaillier'nin firmadan ayrılmasıyla, Jean Pascal Sébah ve Policarpe'ın oğlu Gustave Joaillier firmayı yönetmeye başladılar. 1905 yılında Kahire şubesini kapattılar. Aynı yıl, Karl Baedeker'in Handbuch for Reisende rehberinde İstanbullu fotoğrafçılar arasında Grand' Rue de Péra 439'da bulunan Sébah&Joaillier değerli bir yer tutmaktaydı. Rehberde ayrıca Sébah&Joaillier firmasında, 'Adedi 6 Frank'tan başlayarak manzara fotoğrafları' satışı yapıldığının haber veriliyordu. Bir zaman sonra Gustave Joaillier ortaklıktan ayrılarak Paris'e gidip 1905'te Rue de Clichy 51 adresinde bir stüdyo açtı.

1910 yılında artık otuz sekiz yaşına gelmiş olan Jean Pascal Sébah, bu defa da 1871 yılında İstanbul'da doğmuş, Pancaldi Sokağı 189 numarada oturmakta olan Hagop İskender ve Leo Perpignani ile ortaklık yapmaya başladı. Perpignani, Sébah ailesinin eski dostu, Pascal Sébah'ın ve Roza Zarfdjan'ın nikâh şahidi, ilk çocukları Elizabeth Virginia'nın vaftiz babası olan

Policarpe'ın Mezarı
Feriköy Latin Katolik Mezarlığı'ndaki mezar taşında Policarpe'ın "çok uzun yıllar boyunca harcanan emek ve çekilen yorgunluktan sonra 55 yaşında vefat ettiği" yazılıdır. Mezar taşındaki portresinde boynunda bir Osmanlı nişanı taşıdığı görülmektedir.
Fotoğraf: Mesut Kaya, 2012

İskender Ailesi
Hagop İskender, eşi Roza ve çocukları Bedros ve Veronik ile birlikte.
(Pars Tuğlacı arşivi)

Mısır
Karnak: Kutsal Göl ve Büyük Tapınak.
J.P. Sébah, yaklaşık 1892

Nil Nehri
J.P. Sébah, yaklaşık 1892

Mısır
Kail Bey (genel görünüm).
J.P. Sébah, yaklaşık 1892

Joseph Perpignani'nin oğluydu. Hagop İskender (dostları kendisine Jak derlerdi) fotoğrafçılık konusundaki gelişmeleri yakından izleyen bir kişiydi. Ortaklar stüdyonun ismini değiştirmediler ve eski stüdyodan kalan kartları kullanarak devam ettiler. Stüdyoda çalışan fotoğrafçılar arasında Feridiye Sokağı 121 numarada oturan Caloust Calfayan da vardı.

Perpignani 1914'te ortaklıktan ayrıldı. Jean Sébah ve Hagop İskender Sébah&Joaillier geleneğini birlikte sürdürdüler. İstanbul'daki Saint Joseph, Galatasaray-Mektebi Sultanisi gibi pek çok gözde okulla birlikte müzeleri ve Darülbedayi sanatçılarının portrelerini çektiler. Artık Grand' Rue de Péra'daki 439 no'lu bina bütünüyle onlarındı.

II. Wilhelm'in son ziyareti, 35. Osmanlı sultanı V. Mehmed Reşad (Saltanatı: 1909-1918) dönemindeydi. 1917'de İstanbul'a gelen Alman İmparatoru'na 'Osmanlı Mareşalı' unvanı verilerek, giydiği bu yeni üniformayla da fotoğrafları 'Prusya Sarayının Fotoğrafçısı' olan Sébah&Joaillier firması tarafından çekildi.

1934'te stüdyoyu tümüyle Hagop İskender'in Berlin'de fotoğrafçılık eğitimini tamamlayan oğlu Bedros İskender'e ve ortağı İsmail İnsel'e devrettiler. Stüdyonun adı Photo Sébah et İskender oldu. Aynı yıllarda Bedros İskender, Paris'te 'İskender B.' adı ile yalnız kendine ait olan bir stüdyo açtı. Tanıtım ilanlarında stüdyoyu 'İskender B. Succ.

Sébah&Joaillier İstanbul et Paris' olarak yazdı. Burası aslında sonradan tümüyle çalışmalarını yönlendireceği stüdyonun ilk çekirdeğiydi.

Jean Sébah, son ikametgâhı olan Büyükdere Caddesi 202 Pancaldi'de 6 Haziran 1947'de öldü, Feriköy Latin Katolik Mezarlığı'nda gömüldü. Yakın arkadaşı Hagop İskender ise 1949 yılında öldü ve Şişli Ermeni Katolik Mezarlığı'nda gömüldü.

İsmail İnsel'in ortaklıktan ayrılmasından ve babası Hagop'un ölümünden sonra Bedros, Cumhuriyet dönemindeki yenilenme hareketlerine uyarak, 'Sabah' adı ile üç yıl daha hizmet verdi.

1952'den sonra İstanbul'da doksan beş yıldır hizmet veren stüdyoyu kapatarak Paris'e yerleşen Bedros İskender buradaki mevcut stüdyosuyla uluslararası ün kazandı.

Dildilian Brothers-Tsolag Dildilian (1872-1935) / Mikael Natourian / Sumpad Dildilian (1878-?) / Aram Dildilian (1883-1963)

Tsolag Dildilian 16 yaşındayken Sivas'ta çalışmalar yapan fotoğrafçı Djevahirjian'dan dersler aldı. 13x18 cm makinesiyle ustaya eşlik etmeye başladı. Üç ay sonra da eline Djevahirjian tarafından tutuşturulan diplomayla ilk modeli olarak kardeşi Aram'ı seçti ve çalışmalarını yoğunlaştırdı. Tüm hedefi bir fotoğraf stüdyosu açmaktı. Ailesi genç Tsolag'ın yanına İstanbullu Mikael Natourian'ı çağırdı, ortak oldular.

Natourian&Dildilian stüdyosunun ünü Merzifon'a kadar duyuldu. 1886'da Amerikalıların açtığı Anadolu Koleji, kentli, aydın, farklı bir çevre oluşturmaya başlamıştı. Tsolag ve Mikael bu okulun fotoğraf işlerini üstlendiler. Bir süre sonra da Merzifon'da bir stüdyo daha açmaya karar verdiler. Mikael kısa bir süre sonra yaşamını yitirdi. Her iki stüdyoyu da yürütmeye çalışan Tsolag bir zaman sonra kolejin resmi fotoğrafçılığına atandı. Kendine yardımcı olarak amcasının 16 yaşındaki oğlu Sumpad'ı aldı.

Kolejin fotoğraf işleri ile birlikte kentteki etkinlikleri, insanları, mekânları da konularına kattı. Bu görüntüler daha sonra kartpostal olarak da basıldı. 1899'da Sumpad Samsun'a taşınarak burada bir stüdyo açtı, bu stüdyonun adı da Dildilian Brothers oldu.

On yedi yaşına gelen Aram, Tsolag'a katıldı ve panoramik kent manzaraları ile ünleri bir kat daha arttı. Fotoğraf konusunda eğitim almak ve çalışmalarını daha da ilerletmek için Aram 1904'te Illinois College of Photography'de öğrenim görmek üzere ABD'nin Effingham kentine gitti. Üç yıl sonra Merzifon'a döndü. 1908'de Konya'da fotoğraf stüdyosu açtı. 1910 yılında Adana'ya yerleşerek stüdyosunu da taşıdı. Aynı yıl Müslümanlığa geçmeleri için zorlandılar. Tsolag, Pertev adını aldı. Aram'a Zeki dediler.

1920'de Tsolag ve Aram Samsun'da bir stüdyo açtılar. Çektikleri fotoğraflar uzun yıllar boyunca Samsun kartpostallarında kullanıldı. 1923 yılında Tsolag Atina'ya, Aram da Kaliforniya'ya göç etti.

Dildilian Kardeşler
Soldan sağa; Tsolag, Aram, Hayganuş.
(Armen Tsolag Marsoobian koleksiyonu)

David George Hogarth (1862-1927)

İngiliz Mühendis John Turtle Wood, 1869'da Efes'i gezdi ve tapınağın derinliklerinde Artemis harabelerini buldu. Bu yeni bulunan tapınağın kazılarında çalışmak üzere de İngiliz arkeolog David G. Hogarth geldi.

1887 yılında Hogarth, Anadolu ve Girit'i içeren bir gezi yaptı. 1896 yılında ise David G. Hogarth'ın çektiği fotoğraflardan 13 adedi ile birlikte *A Wandering Scholar in the Levant* adlı kitabı Londra'da yayımlandı.

1910 yılında ise yine Hogarth'ın 40 adet fotoğrafı ile birlikte kendi yazdığı, Anadolu ve Girit'i içeren gezi kitabı *Accidents in Antiquary's Life* Londra'da yayımlandı.

Louis Saboungi (1838-1931)

Ataları aslen Urfalı olup, önce Mardin'e oradan da Diyarbakır'a göçtüler. Yuhanna Louis bin Yakub bin İbrahim bin İlyas bin Mikail bin Yusuf olarak Louis Saboungi; 21 Nisan Cumartesi günü şafak vakti Diyarbakır'ın Derik[51] kazasında doğdu. Babası Yakub aslen, inşaat mühendisi olarak, Diyarbakır'da Osmanlı devletinin bina yapımında çalışan bir memurdu.

Baba Yakub daha sonra Diyarbakır'da, Mardin'in Botan bölgesinde yetişen fıstığın yağından yapılan sabunun üretimini başlattığı ilk sabunhaneyi kurduğu için aile 'Sabuncu' olarak çağrılmaya başlandı.

Louis, 26 Eylül 1849 günü henüz 11 yaşındayken Beyrut'a gitti. Bir müddet Beyrut'ta kaldıktan sonra 3 Ocak 1850'de Lübnan Dağı'nda El Şarfe (El Sharfeh) Süryani Katolik Manastırı'ndaki okula kabul edildi.

Louis Saboungi

1855 yılında Antakyalı Süryani Patriği Ağatiyos Anton Samhari, kendisini Roma'daki iman yayma okuluna gönderdi. 1863 yılında İtalyan vatandaşlığına geçti. Daha sonra Diyarbakır'da papaz mesleğine girdi ve ardından Beyrut'ta Süryani cemaatine rahip olarak tayin edildi ve patrik vekilliğine yükseldi.

Şarfe ve Roma okullarında okuyan Saboungi, mantık, felsefe, tıp, hukuk, ilahiyat, tarih, coğrafya, matematik, fizik derslerinde başarılar kazandı. Bu dönemde önemli bir yenilik olan fotoğrafçılık konusunda da oldukça bilgi edinmişti. Bilgilerini 1860'lı yıllarda kardeşi Georges'a aktardı.

Küçük buluşlar yapmayı seven ve yeniliklere açık olan Louis, kendi kendine fotoğraf bilgilerini daha

da geliştirmeye başladı. 1869 yılının sonuna gelindiğinde artık bu konuyu iyice hatta usta düzeyinde biliyordu. Fotoğrafçılık için gerekli olan kimyasal ürünleri de kendisi hazırlamaya başladı. Bu dönemde Beyrut, fotoğrafçılık konusunda önde giden bir yer olmakla birlikte, fotoğrafın kimyasal ürünlerinin hazır bulunabilmesi kolay değildi.

Cevdet ve Fuat paşaların *Kavaid'i Osmaniye*'sini Arapçaya çevirerek Sultan Abdülaziz'e sunduğunda, Mecidî nişanı ile ödüllendirildi.

18 Ağustos 1871'de dünya turu yapmaya karar verdi ve bu gezide pek çok fotoğraf çekti. Dünyayı 2 yıl 7 ay dolaştı. Manchester'a geldiğinde, yeni bulduğu bir fotoğraf tekniğinin patentini İngiliz yönetiminden aldı ve bu hakkı 1876'da 'Stereoscopic Company'ye sattı. Yine İngiltere'de sabunculukla ilgili bir buluşun ve sonra Paris'te fotoğrafla ilgili hazırladığı bir otomatik parçanın patentini aldı. 1870'lerin sonunda Fransız Akademisi'nde Edison'un yeni buluşu ses kayıt cihazı fonograf ile ilgili denemeler yapılırken, Louis de hakem sıfatıyla bulunacaktı.

1880-82 yılları arasında Mısır'da Arabi Paşa'ya danışman olarak çalıştı.

1 Ocak 1890'da İran Şahı'ndan gelen ikinci dereceden 'Şir-ü Hurşid' nişanını İran'ın Londra Büyükelçisi göğsüne taktı. 1889'da Süryani Katolikler tarafından Şam'a alındı. Bu arada Trablus-Humus-Hama-Şam-Halep-Bağdat demiryolları kuruluşu için bir şirket adına çalışmaya başladı.

Demiryolları imtiyazını almak üzere 1889'da İstanbul'a geldi. Maarif Nâzırı Münif Paşa ile tanıştı ve bildiği Latince, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Arapça, Türkçe ve Süryani dilleri nedeniyle sarayda tercüme işleri ile uğraşmaya başladı. Her ay sultandan 30 lira alan ve ev kirası da Hazine-i Hassa'dan verilen Louis Saboungi, haftada iki kez de sultanın huzuruna kabul edildi. Sarayın resmi tercümanı olan Saboungi, aynı zamanda dünya politikası ve politik olaylarla ilgili görüşlerini de sultana bildirdi. Sultanın çocuklarına tarih dersleri verdi. Meclis-i Maarif azalığına getirildi. 13 Nisan 1892'de Louis Büyükada'da yıllık 60 lira kirası olan bir eve taşındı.

Saboungi, dini düşünceler, politik, bilimsel, hayvanlar dünyası ile ilgili kitaplar, gazetelerde yazılar yazmakla birlikte fotoğrafla olan bağından da kopmadı. 1900'ün 28 Nisan günü, bir yerlerde toplu olarak bulunması ve korunması amacıyla fotoğraf koleksiyonu için özel bir sandık yaptırdı. 1901 yılında şiirlerini derlediği 584 sayfalık *Diwan* isimli kitabını İskenderiye'de bastırdı.

Arı Desenli Ev
Büyükada / İstanbul.
Yılmaz Kaini, 1971

Büyükada'da satın aldığı arsanın üzerine bir ev inşa ettirmeye başladı.[52] İnşaatın başladığı 25 Mart 1903 tarihini bir kâğıda yazıp şişeye koyarak evin temelinin deniz tarafındaki sağ köşesine gömdü. İnşaatı her aşamasında fotoğrafladı. Hangi çiçekten özüt alacağını iyi bilen bir seçici figür olması nedeni ile gazetesine de ismini verdiği 'Al-nahla'yla (arı) kendisini özdeşleştiren Louis'in bahçesinde arı kovanları vardı. Binanın alnına; ortaya bir göz deseni koydurup bir yanına 'The Bee Hive Hotel' (Arı Kovanı Oteli), diğer yanına da 'Yüce Allah'ın Gözü Sevgili Kullarının Üzerindedir' diye yazdıracaktı.

Saraydaki 18 yıllık görevinden emekli olunca, 12 Ağustos 1908 günü mabeyne giderek Bâşkatip Cevat Bey aracılığıyla sultana teşekkürlerini sundu. Büyükada'daki evinde kitap yazmaya devam etti. Türkçe ve Arapça olarak basılan *Al-nahla Al- Nahliya* kitabı, fotoğraflarıyla birlikte dünya turunun öyküsünü anlatıyordu. *Hür Osmanlılar* adlı kitabında ise Mekke, Medine ve Kâbe'den çizim ve röprodüksiyonlar vardı.

Ressam da olan Louis Saboungi'nin en önemli çalışması, 1872 yılında Amerika'da başlayıp, 1909 yılında bitirdiği, 4x3 m ebatındaki dinler tarihini içeren yağlıboya tablosudur. Tablo 20 Ekim 1909'da ilk kez Londra Modern Galeri'de sergilendi.

Evinin geniş arazisine 20 odalı bir otel yaptırmaya karar verdi. 23 Nisan 1911'de otel konuklara açıldı.

27 Nisan 1909'da Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle, huzuru gittikçe bozulmaya başlamıştı. 1911 yılının son günlerinde İstanbul'dan ayrılarak; İngiltere, Almanya, Avusturya, Suriye ve Mısır'dan sonra 82 yaşında Amerika'ya üçüncü kez gelen Sabuncu, 93 yaşında 24 Nisan günü Los Angeles'taki bir otelde parasını çalmak isteyen hırsız tarafından öldürüldü.

Captain Barry

Lyon Müzesi Müdür Muavini Ernest Chantre (1843-1924), Boğazkale'deki Hitit yerleşimi hakkında dünyanın ilgisini çekecek ilk bilgileri veren araştırmacı ve gezgindi. 1890 yılında Kültepe (Hitit) yöresinde ilk kazıyı yaptı.

Yine Lübnan'da Sayda nekropolündeki kazı için hazırlanan, *Une Nécropole Royale à Sidon foullies de Hamdi Bey* adlı kitabın 401-411 sayfaları arası Chantre tarafından yazıldı ve Sayda kazısı ile ilgili antropolojik bilgiler verildi.

Chantre'nin tüm çalışmaları, daha önce Tiflis ve Beyrut'a da yolculuk yaparak fotoğraflar çekmiş olan Captain Barry tarafından çekildi.

1881'de Doğu Anadolu'dan hazırlanan 6 fotoğraf albümünden her biri çekilen yeri gösterir bir haritayla başlamaktaydı. Kentlerin genel görünümleri, Chantre ve Barry'nin kaldığı çadırlar, surlar, kervanlar, Fırat ve Dicle nehirleri, kent halkının portrelerinden oluşan fotoğraflar ise Captain Barry'nin fotoğraftaki ustalığını göstermekteydi.

Ernest Chantre üç albümün (III, IV ve V no'lu albümler) yazılarının sahibiydi.

I numaralı albüm: Antakya ve Suriye'nin 43 fotoğrafından,
III numaralısı Birecik, Siverek ve Urfa'nın 29 fotoğrafından,
IV numaralı albüm Diyarbakır ve çevresinin 44 fotoğrafından,
V numaralı albüm Bitlis ve çevresinin 39 fotoğrafından oluşmaktaydı.
VI numaralı son albüm 41 fotoğrafla Kafkaslar'a aitti.

Mihran Iranian

1891 yılında Pera'da Jardin Municipal'in karşısında Passage d'Andria'nın 3 numarasında bir stüdyo açan Mihran Iranian, 1895 yılında Gugasyan ile bir ortaklık kurdu.

Iranian, 19. yüzyılın sonlarında portre çekimleri ile birlikte İstanbul'un sokaklarını, manzaralarını, mezarlıklarını, sokak satıcılarını ve anıtlarını büyük bir estetik anlayışla fotoğrafladı. Onun fotoğrafları devrinin ünlü stüdyoları ile yarışacak kadar güçlü kompozisyon ve içeriğe sahipti.

Yaklaşık on yıl çalışmalarını sürdüren Iranian stüdyosunu rekabet ortamına dayanamayarak kapattı.

Seraskerat Kapısı
Bugünkü İstanbul Üniversitesi.
Mihran Iranian, yaklaşık 1900

Eyüp'te Türk Mezarlığı
Mihran Iranian, yaklaşık 1900

36

Grande Cimetière

d'Eyoub

M. Ivanir

Sultanahmet Camisi
İç görünüm.
Mihran Iranian, yaklaşık 1900

Sultanahmet Camisi
Sultan I. Ahmed tarafından Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa'ya Atmeydanı'nda yaptırılan bu cami (1609-1617), Avrupalılar tarafından 'Mavi Cami' diye adlandırılmıştır. Bu ad, içini süsleyen mavi çiniler nedeniyle verilmiştir.
Mihran Iranian, yaklaşık 1900

Topkapı Sarayı Kapısı
Mihran Iranian, yaklaşık 1900

Galata Kulesi
Mihran Iranian, yaklaşık 1900

Bahriyeli Ali Sami

14 Mayıs 1890'da Mekteb-i Bahriye-i Şahane'ye giren Mehmed Bey'in oğlu Kasımpaşalı Ali Sami, 22 Mayıs 1892'de inşaiye sınıfından deniz teğmeni olarak mezun oldu.

Osmanlı bahriyesinde albaylığa (12 Aralık 1905) kadar yükselen Ali Sami Bey, 'Bahriyeli Ali Sami' olarak anılırdı. 'Bahriyeli' lakabı kendisine yine saray için çalışan fotoğrafçı, Mühendishane-i Berri-i Hümayun'dan mezun başka bir asker fotoğrafçı ile aynı adı taşıdığından verildi.

Bahriyeli Ali Sami

مبادی

اصول فوطوغرافیا

تحریری

بحریه اعدادیه مهندسلرندن

علی سامی

هر حق محروسه ایله ومهرسز نسخه ساخته در

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

موجد فوطوغرافیا

کیاکر • نیپس شالون •

استانبول

Mebadi-i Usul-ü Fotografya
Yazarı; Bahriye İnşaiye Mühendislerinden Ali Sami.
Her hakkı yazarına aittir ve mühürsüz olanlar sahtedir.
Maarif Nezareti Celilesi'nin izni ile basılmıştır.
Istepan Matbaası, İstanbul 1893 (1309)
(Milli Kütüphane-Ankara)

Darülaceze'de[53] başfotoğrafçılık ve Bahriye Okulu'nda fotoğraf öğretmenliği yapan Bahriyeli Ali Sami, Osmanlı donanmasının ve imparatorluğu ziyarete gelen amirallerin ve yabancı donanmaların fotoğraflarını çekti.

1893 (Rumi 1309) yılında basılan *Mebadi-i Usul-i Fotografya* adlı kitabını 'Bahriye İnşaiye Mühendislerinden Ali Sami' diye imzaladı. Istepan Matbaası'nda basılan bu kitabın, her biri mühürlendi ve mühürlü olmayanların sahte olduğu kitabın giriş sayfasında açıklandı. Dönemin fotoğraf tekniklerini içeren kitabın ilk sayfasında da Sultan II. Abdülhamid'e ithaf edildiği belirtildi.

1897'deki Türk-Yunan Savaşı'ndan gümüş madalya alan Bahriyeli Ali Sami, 1897'den sonra Yıldız Sarayı'nda açılan serginin de müdürlüğünü yaptı. Sultan II. Abdülhamid döneminin saray fotoğrafçısı olan Ali Sami Bey, Sultan için pek çok değerli albüm hazırladı. Özellikle bahriye için çok kıymetli doküman olan bu albümlerdeki fotoğrafları çekti. Üçüncü dereceden Osmanî, dördüncü dereceden Mecidî ve bir de sanat madalyası vardı.

Meşrutiyetin ilanından sonra, II. Abdülhamid daha tahtta iken, geçen istibdat döneminin araştırılması için bir komisyon kuruldu. Bu komisyon, yaverleri ve devlet yöneticilerini inceleyerek pek çoklarını açığa aldı.

İran Şahı Muzafferiddin
Ortaköy'den karaya çıkıyor.
Bahriyeli Ali Sami, 1900

Mekteb-i Fünun-u Bahriye-i Şahane
Kaptan Mektebi öğrencileri, maket gemiyle denizcilik dersi alıyorlar.
Bahriyeli Ali Sami, yaklaşık 1900

Ali Sami, 4 Mayıs 1908'de albaylıktan uzaklaştırıldı. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 2 Ağustos 1908 tarihli sayısında Bahriye Fotoğrafçısı Ali Sami'nin bir hafiye olduğu belirtilerek sultan yaverliğinden alındığı ve yaverlik ücretinin kesilerek, İskenderun liman reisliğine tayin edildiği bildirilmekteydi.

Bu arada Mısır'a kaçan Bahriyeli Ali Sami, fotoğraf makinesini de yanında götürdü. 28 Ağustos 1909 tarihli İkdam gazetesinde, istibdat devrinin masraflarını kontrol etmek için kurulan komisyonun, kaçak Ali Sami'nin beraberinde götürdüğü devlet malı fotoğraf makinesinin 1740 kuruşluk bedelini, kaçağın haciz edilen mallarından tahsil edeceği bildirilmekteydi.

Bahriyeli Ali Sami, Milli Mücadele'nin başladığı yıllarda tekrar Anadolu'ya gelerek Bandırma'da beş sayı yayımlanabilen *Adalet* adında bir gazete çıkardı. Adalet, Sultan II. Abdülhamid dönemini savunan, Mustafa Kemal Atatürk'e karşı bir gazeteydi.

Türk Kurtuluş Savaşı başladığında ise önce karısı ile İzmir'e, oradan da Selanik'e kaçtı ve orada öldü.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu getirecek olan Kurtuluş Savaşı'nın başlarındaki mücadelelerde, siyaset, fikir ve hatta silahla bu savaşa karşı olanlar, Osmanlı sultanlığı sona erdirildikten sonra bir liste ile tespit edildi. Bu listedeki isimler 150 kişi olduğundan adları "150'likler" diye anıldı. Listenin gazeteciler bölümünde Bahriyeli Ali Sami'nin de adı yazılıydı.

Üsküdarlı Hasan Rıza (1864-?)

1883'te Harp Okulu'nun piyade sınıfından mezun oldu. 1888 yılından 1895 yılına kadar Kuleli Askeri Lisesi'nde resim hocalığı yaptı. Ressam Zekai Paşa'nın kardeşiydi.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışından başlayarak (1876) İstanbul ve taşra vilayetlerinde yapılan askeri binaların fotoğraflarını çekmek için 1893'te bir komisyon kuruldu. Hasan Rıza bu komisyonun üyesiydi ve binaların fotoğraflarını çekerek bir albüm halinde Sultan'a sundu. Kolağası rütbesine kadar yükseldi.

Ateliers Apollon-Aşil Samancı (1870-1942)

İstanbul'da doğan Aşil Samancı, ressam ve dekoratör Jacob Samancı Efendi'nin oğluydu. Babasının yanında çalışırken, Abdullah kardeşlerden de fotoğrafçılığı öğrendi.

Abdullah kardeşlerin aracılığı ile saraya da girmeyi başararak, şehzadelere fotoğrafçılık dersi verdi. Fotoğrafa meraklı olan Sadrazam Cevad Paşa'nın yardımcısı oldu.

Sultan II. Abdülhamid'in portrelerini çekti. İstanbul'un eski eserlerinin fotografik bir koleksiyonunu hazırladı. Sultan V. Mehmed Reşad'ın Hereke, Bursa, Rumeli seyahatlerine katıldı ve bu yolculuğun fotoğraflarını çekti.

Alman İmparatoru II. Kaiser Wilhelm'i, Ekim 1917'de İstanbul'u ziyaretinde Osmanlı Mareşali kıyafetinde gösteren fotoğrafı, ününün artmasına yardımcı oldu.

1925 yıllarına kadar çalışmalarını sürdüren Aşil Samancı, Apollon adlı stüdyosunu kapattıktan sonra, Gülmez kardeşlerden aldığı negatiflerle birlikte kendi negatiflerini de Atina'ya götürdü.

27 Ekim 1942'de Atina'da yaşamını yitirdi.

Aşil Samancı
Photo Apollon'un sahibi

Sadun Ali
"Sevgili teyzeme,
Sadık kullarının bir anısı olarak sunulur"
Aşil Samancı, 1 Ocak 1892

Nüveyre 7 Yaşında
Aşil Samancı, 1 Ocak 1892

Ay Tokalı Kız
Aşil Samancı, 1910

Genç Adam
Günün modası Kaiser Wilhelm bıyıklarıyla.
Aşil Samancı, yaklaşık 1910

Egeli Efeler
Aşil Samancı, 1890

Kenan Paşa (1855-?)

1855'te Rusçuk'ta doğdu. Babası Nazif Paşa, Bosna valisi idi. Daha sonra İstanbul'a gelerek, Mevkib-i Hümayun Alayı'na yazıldı. Teğmen rütbesi ile fahri yaverliğe kabul edildi. 1884'te nizamiye yüzbaşılığına, 1886'da kıdemli yüzbaşılığa, 1888'de binbaşılığa, 1889'da da yarbaylığa yükseldi.

1897 yılında Türk-Yunan Savaşı'nın zarar tespiti için, II. Abdülhamid, en güvendiği yaverlerinden bir heyet kurdu. Yarbay Kenan Bey'i fotoğrafları çekip, bir albüm hazırlaması için görevlendirdi.

1900 yılında paşalığa yükselen Kenan Bey, 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra görevden alındı. İstibdat devri ileri gelenlerinden olduğu kabul edilerek sürgüne gönderildi.

Kenan Paşa

Pierre Loti (1850-1923)

Asıl adı Louis Marie Julien Viaud olan Pierre Loti, 14 Ocak'ta Fransa'nın Rochefort kentinde doğdu. Bazı kaynaklara göre öğrencilik yıllarında, bazılarına göre ise yaptığı okyanus seferi sırasında Tahitili yerliler tarafından 1867 yılında Pierre Loti olarak adlandırıldı. 'Loti' tropikal iklimlerde yetişen bir çiçeğin adıdır.

Aziyade'nin Mezarı Başında
Pierre Loti Aziyade'yi Selanik'te tanıdı, İstanbul'da karşılaştı ve saklı saklı buluşmaya başladılar. Kadının gerçek adı Hatice'ydi, yeşil gözlü bir Çerkez güzeliydi ve bir adamın üçüncü eşiydi. Kimileri Aziyade'nin gerçek olmadığını da söyler.

Aslında Aziyade (yani Hatice) diye biri vardı, genç yaşta ölmüş ve Topkapı Mezarlığı'nda defnedilmişti. Nitekim Pierre Loti bu mezarı bulmuş ve önünde bir de hatıra fotoğrafı çektirmişti. Sonra romancının bu ilgisi tutkuya dönüştü. Yıllar içinde İstanbul'a her gelişinde Aziyade'nin mezarını ziyaret etti. Bunu bilen Loti'nin Türk dostları Aziyade'nin mezarını sık sık tamir ettirip koruma altına aldılar. Hatta yazarın isteği üzerine, mezar taşının bir de kopyasını yaptırıp Fransa'ya gönderdiler. Bu taş halen Fransa'nın Rochefort şehrindeki Pierre Loti Müzesi'nde sergilenmektedir.
İstanbul, 1905
© Pierre Loti photographe, Bleu autour, 2012

17 yaşında Fransız Deniz Kuvvetleri'ne girdi, 1881'de yüzbaşı oldu ve ilerleyen yıllarda da terfi ederek albaylığa kadar yükseldi.

Pierre Loti, İstanbul'a ilk kez 1876 yılında bir Fransız gemisinde görevli subay olarak geldi. Osmanlı yaşam biçiminden etkilenen Loti pek çok eserinde bu etkiyi sergiledi.

Leylekler ve İnsanlar, İstanbul
Pierre Loti, 1904
© Pierre Loti photographe, Bleu autour, 2012

Pierre Loti Aziyade adlı kişi ile tanıştı ve 1879'da ilk romanı *Aziyadé* yayımlandı.

Haliç'te kayıkçılar, Galata Köprüsü, Yeni Cami önünde pazarcılar, Valens kemerleri, Edirnekapı, Belgrat Ormanı, Boğaz, kentin insanları, kahveler, camiler görüntüleriyle

İstanbul'da Bir Sokak
Pierre Loti, 1903
© Pierre Loti photographe, Bleu autour, 2012

İstanbul'a olan tutkusunu en içten biçimde sergileyen Loti'nin fotoğrafları kurgusuz, samimi bir bakış açısıyla yakalanmış görsellerdi.

Milli Mücadele döneminde Anadolu'daki direnişe destek vererek, kendi ülkesi olan işgalci Fransa'yı ağır bir dille eleştirdi. 4 Ekim 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Pierre Loti'ye şükranlarını sunan bir mektup yolladı. 1920 yılında 'İstanbul Şehri Fahri Hemşehrisi' olarak kabul edildi ve kentin bir caddesine, Eyüp'te bir tepeye ve kahvehaneye Pierre Loti adı verildi.

Garabet Amirayan (1857-1927)

Bursa'da doğdu. Altı yaşlarındayken ailesi ile birlikte İstanbul'da Üsküdar'a yerleşti. Aynı semtte okudu.

Daha sonra Andriomenos'un yanında fotoğrafçılığı öğrendi. 1900 yıllarında 'Osmanlı Fotoğrafhanesi' adı ile Beyazıt'ta bir stüdyo açtı. 1905 yılında fotoğrafhanesini Üsküdar'a taşıdı. Ölünceye kadar çalışmalarını burada sürdürdü.

1918 yıllarında kızı Ardemis ve oğlu Jirayr kendisine fotoğraf çalışmalarında yardımcı oldular. Garabet Amirayan'ın, 19 Haziran 1927'de ölümünden sonra kızı ve oğlu birkaç yıl fotoğrafçılık mesleğini sürdürdüler.

Garabet Amirayan
1902

Dört Arkadaş
Ayaktakiler soldan sağa; Mardik Şekerciyan, Parsc Şekerciyan. Oturanlar soldan sağa; Mikael Pamukçiyan, Derevenkli Artin Ağa.
Garabet Amirayan, yaklaşık 1900

Erkek Çocuk
Garabet Amirayan, yaklaşık 1900

Talha Ebbüzziya (1880-1921) / Velid Ebbüzziya (1882-1945)
Ebbüzziya ailesi, 13. yüzyılda Anadolu'ya göç eden Orta Asya Türk topluluklarından 'Şereflû' aşiretinden 'Horasanlı At Çeken Hacı Hasan Oğulları'na mensuptur.

Kamil Efendi'nin oğlu Ebbüzziya Tevfik Bey (1849-1913), Türk basın tarihinde yeri olan bir gazeteciydi. Ebbüzziya Tevfik Bey'in ortanca oğlu Talha Bey, 3.1.1880'de, küçük oğlu Velid Bey ise 1882'de İstanbul'da doğdular. Talha ile Velid beyler ilk tahsillerini Bakırköy Taş Mektep'te yaptılar. Orta tahsillerine Galatasaray Lisesi'nde (Mekteb-i Sultanî)[54] devam ederlerken, Talha Bey, babasına yazılarıyla *Mecmua-i Ebbüzziya*'da destek oldu. Lise ikinci sınıftayken Konya'ya babası ile birlikte sürüldüğünden, tahsiline devam etmesine imkân kalmadı (1900). Talha Bey, bu sırada Konya'da fotoğraflar çekip, evine karanlık oda kurarak bunları kâğıda bastı. Konya'daki meraklılara da fotoğraf öğretmeye başladı. Meşrutiyet'in ilanı ve sürgünlerin affı ile tekrar İstanbul'a dönen baba ve oğul, bakımsız kalan 'Matbaa-i Ebbüzziya'yı yeniden canlandırma çabalarına girdiler. 31 Mayıs 1909'da *Yeni Tasvir-i Efkâr* adı ile bir gazete yayımlamaya başladılar.

Velid Bey
İstanbul üzerinde ilk uçuş yapan uçağın önünde.
1912

Lozan'da Türk Grubu
Velid Bey, Lozan Konferansı'nı izlemek üzere giden gazeteciler arasındadır (sağ başta elinde fotoğraf makinesi olan).
1922

Lise tahsilinden sonra İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitiren Velid Bey ise Paris'e giderek siyasal bilimler okumaya başladı, aynı zamanda da *Le Figaro* gazetesinde çalışarak, gazeteciliği ve gazete fotoğrafçılığını öğrendi. 1911'de tahsilini tamamlayarak yurda döndü. Ağabeyi ve babasına katılarak gazetecilik alanında çalışmalarını sürdürdü. 1912 yılında matbaalarına bir karanlık oda kurdular, klişehane yaptılar. İki kardeş önemli pek çok olayı da bizzat kendileri foto muhabirliği yaparak çektiler.

1915 Çanakkale zaferinden sonra, Velid Bey harp alanının fotoğraflarını çekmek üzere Çanakkale'ye gitti. Savaşa katılan Mehmetçikleri, kumandanları ve Türk bataryalarının fotoğraflarını çekti. Bu fotoğraflar *Tasvir-i Efkâr*'da yayımlandı.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine de (15 Mayıs 1919), iki kardeş İstanbul'da ilk gizli mukavemet teşkilatını 'Milli Müdafaa Grubu' adıyla kurarak

Talha Ebbüzziya

Kurban Bayramı
Kurban Bayramı nedeniyle Beyazıt Meydanı'nda kurban satışı. >
Talha Ebbüzziya, 1913

Halk İçin Aşevleri
İstanbul işgal altındayken Hilâl-i Ahmer'in (Kızılay) fakir halka yemek dağıtımı hazırlığı.
Talha Ebbüzziya, 1919

Halka Yemek Dağıtımı
Talha Ebbüzziya, 1919

harekete geçtiler. Gazetelerinde gece nöbetleri ile çalışmaya başladılar. Velid Bey, 16 Mart 1920 gece yarısı, İstanbul'u işgal eden İngilizlerin, Şehzadebaşı askeri karakolunda süngüleyerek öldürdüğü, altı mızıka askerinin fotoğraflarını çekti. Fotoğrafların altına şehitlerin künyelerini de yazıp, binlerce basarak, Anadolu'ya göndermeye ve Milli Mücadele'yi alevlendirmeye çalıştılar. Bunun üzerine Velid Bey, 23 Mart 1920'de İngilizler tarafından Malta'ya sürgüne gönderildi.

Tasvir-i Efkâr'ın yönetimini tek başına yürütmeye çalışan Talha Bey de 25 Nisan 1920'de İngilizler tarafından tutuklandı. Gazete kapatıldı ve matbaa mühürlendi. Bu arada hapiste hastalığı artan Talha Bey, 23 Aralık 1921'de tedavi için gittiği Lugano'da yaşamını yitirdi.

1921 başlarında Malta'da serbest bırakılan Velid Bey ise tekrar İstanbul'a gelerek, 2 Haziran 1921'de *Tevhid-i Efkâr* gazetesini yayımlamaya başladı, Milli Mücadele'ye gazetesi ile çok büyük destek oldu. Milli Mücadele sonunda Mudanya'da imzalanan mütarekenin ve Lozan'da yapılan antlaşmanın fotoğraflarını çekti. Hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası[55] ile mükâfatlandırıldı. Velid Bey, 1 Aralık'ta İstanbul'da yaşamını yitirdi.

Ali Enis Oza (?-1948)

20. yüzyıl başında fotoğraf çalışmalarına başlayan Ali Enis, çok başarılı amatör fotoğrafçılardandı. Paris'te fotoğrafçılık eğitimi yaptı. Büyük format makinelerle çekim yapardı. Doğal ve tarihi güzellikleri yalın bir üslupla aktarmada başarılıydı.

Bugün kaybolmuş olan yalılar, caddelerle İstanbul'u belgesel bir tatta çekti. Çalışmalarının bir bölümü sonraki dönemlerde kartpostallarda da kullanıldı.

Percy R. Salmon

Photographic News'un editörlüğünü yapan Salmon'un fotoğrafları, *A Photographic Expedition in Egypt, Palestine, Turkey and Greece* adlı kitapta yayımlandı. Kitaptaki 60 adet fotoğraf, Percy R. Salmon'un 1902 yılında çektiklerinden oluşmaktaydı.

Rahmizade Bahaeddin Bediz
1920

Rahmizade Bahaeddin Bediz (1875-1951)

Rahmizade Bahaeddin Bediz, Girit'te yaşayan bir ailenin oğlu olan babası Rahmi Giridi'nin kısa bir dönem görev yaptığı İstanbul'da doğdu. İlk tahsiline Hanya'da (Girit) başladı. Babasının yeniden İstanbul'a atanmasıyla, önce Şemsü'l-Maarif Orta Mektebi'ne sonra da 1889'da Mekteb-i Sultanî'ye (Galatasaray Lisesi) girdi. 1895'te babasının ölümü üzerine okulu bırakarak,

Mari Doğum Gününde
Rahmizade Bahaeddin (Resna), 1915

Binbaşî Emin
Rahmizade Bahaeddin (Resna), 1920

Türk Kadını
Rahmizade Bahaeddin (Resna), 1910

ondan kalan 45 Osmanlı altını ile tekrar Girit'e gidip 1896'da Kandiye'de bir kırtasiyeci dükkânı açmaya karar verdi.

İstanbul'dan ayrılmadan önce, ilk fotoğraf makinesini 455 kuruşa Diradur mağazasından alan Baha Bey, düşüncelerini ailesine açtığında büyük bir tepki gördü. Onlar onun fotoğrafçı ya da kırtasiyeci esnafı olmasını istemiyorlar, bir devlet memuru olması için ısrar ediyorlardı.

İlk fotoğraf derslerini, ressam İsmail Hakkı Bey'den alan Bahaeddin Bey, tüm bu karşı koymalara karşın Girit Kandiye'de açtığı kırtasiye dükkânının vitrinine fotoğraf makinesini koydu. 13x18 cm boyutundaki bu makineyi birkaç İtalyan'ın vitrinde görerek ilgilenmesi ve Bahaeddin Bey'den fotoğraf çekmesini istemeleri ile meslek yaşamına başlamış oldu. Daha sonra arkeolog Sir Arthur John Evans'ın yaptığı Knossos kazılarında da fotoğraf çekti.

1909 yılında Girit'teki stüdyosunu Hamza Rüstem'e devrederek İstanbul'a geldi ve 1910 yılında, bugünkü İstanbul Vilayeti'nin karşısında fotoğrafhanesini açtı.

'Resna' adı ile bilinen bu fotoğrafhanenin ünü, temiz iş yapmanın ve titiz çalışmanın bir sembolü haline geldiği için, önce İstanbul'a sonra bütün Türkiye'ye yayıldı. Daha önceki ünlü stüdyoların uzun seneler sonra kapanmaya yüz tuttuğu yıllara rastlaması da Resna'nın şansını artıran unsurlardandı.

İstanbul'da Sublime-Porte'dan (Bâb-ı Âli) sonra, Üsküdar ve daha sonra da Bahçekapı şubeleri açılan fotoğrafhanede 30'u aşkın işçi çalışıyordu. Kısa zamanda büyük üne kavuşan fotoğrafhanenin, aynı hızla yükselip kapanması 15 yıl gibi kısa bir dönemin içinde oldu. 1925 yılında giderek sönükleşen stüdyo kapatıldı.

1929 yılında İzmir'e giderek 1936 yılına kadar Resna Fotoğrafhanesi'ni yeniden bu kentte çalıştırdı.

1936-37 yılları arasında Ankara'da Ulus Matbaası'nda çalıştı. 1937'den 1946'ya kadar Türk Tarih Kurumu'nun fotoğraf bölümünü yöneten Bahaeddin Bey İstanbul'da öldü.

Hamza Rüstem (1872-1971)
Girit'in Kandiye kentinde doğdu. İlk eğitimini babası Rüstem Hoca'nın okulunda tamamladı. Bursa Işıklar Askeri Lisesi'ne yatılı öğrenci olarak gönderildi. Mezuniyetinden sonra İstanbul'da Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a girdi. Kolağası rütbesi ile mezun olacağı yıl, politik nedenlerle 1895'te tutuklandı. Yemen'e sürüldü. İzmir'e kaçırılarak, buradan Girit'e gitmesi sağlandı.

Hamza Rüstem
1926 yeni yıl tebriki. Kaşede; eski Türkçe ve Fransızca 'İyi ve Mutlu Yıllar' yazmaktadır.

Müzisyen
Hamza Rüstem, 1942

Girit'te fotoğrafçılık yapan Bahaeddin Bediz'in yanında, 1896 sonlarında hiç ilgi duymadığı fotoğrafçılığa başladı. 1909'da İstanbul'a dönen Bahaeddin Bey'den fotoğrafhanesini devraldı. Stüdyonun adı 'Bahaeddin Fotoğrafhanesi Sahibi Hamza Rüstem' oldu. 1925'te İzmir'e geldi. Yeni bir stüdyoda çekimlerin yanı sıra fotoğraf araç ve gereçleri de satmaya başladı. Stüdyonun adı aynen Girit'te olduğu gibi devam etti. 1931'de yeni bir yere taşınarak fotoğrafhanesinin adını 'Hamza Rüstem' olarak değiştirdi.

Bilgi birikimini paylaşmaktan çekinmeyen Hamza Rüstem, fotoğrafhanesinde birçok kadın fotoğrafçı da yetiştirdi. Bu kadın fotoğrafçılar, erkeklerin giremediği kına gecesi, düğün, loğusalık çekimlerinde görevlendirildi.

Hamza Rüstem'in oğulları, Hüseyin, Nuri ve Metin Rüstem ilk fotoğraf eğitimlerini babalarından alarak, kendilerini geliştirdiler. Hamza Rüstem, 1948'de İstanbul'da Avusturyalı fotoğrafçı Othmar Pferschy'nin yanında çalışan oğlu Nuri'yi İzmir'e çağırarak fotoğrafhanenin başına geçmesini istedi. Bu tarihten sonra işletmenin adı 'Nuri Rüstem Fotoğrafhanesi' olarak tescil edildi. Hamza Rüstem 1964 yılında iş yaşamını bıraktı.

Nuri Rüstem de 1993 yılında fotoğrafhaneyi yeğeni Mert Rüstem'e devretti. Mert Rüstem fotoğrafhanede önceki yıllarda kullanılan makineler, araç-gereçler ve çekilen fotoğrafları koruyarak, arşivledi. Mert Rüstem, 14 Nisan 2011'de İzmir Karşıyaka'da açılan Hamza Rüstem Fotoğraf Evi'nin bağışçısı ve danışma kurulu üyesidir.

Charles-Edouard Jeanneret 'Le Corbusier' (1887-1965)

İsviçre'de La Chaux-de-Fonds'da doğdu. 1900'de aynı kentteki sanat okuluna gitti. 1904'te dekorasyon öğrenmeye başladı. 1905'te Villa Fallet'yi inşa etti.

Le Corbusier

1907'de diğer ülkelere ilk uzun seyahatini yaptı. Bunu daha sonraki seyahatleri izledi. 1908'de ilk kez geldiği Paris'te bir mimarlık bürosunda çalışmaya başladı. 1909'da La Chaux-de-Fonds'a dönerek 'Ateliers d'art réunis'i kurdu. 1911'de Bern'li sanat tarihçisi August Klipstein ile birlikte Viyana, Budapeşte, Romanya, Yunanistan, Türkiye, Pompei, Napoli, Roma ve Floransa'yı gezdi.

Bu gezi sırasında Türkiye'den pek çok mimari fotoğraflar çekti ve desenler çizdi. 1965 yılında bunu bir kitap haline getirmek için hazırlıklarını yaptı. 1966 yılında *Voyage d'Orient* adı ile yayımlanan bu kitapta, Corbusier'nin desenleriyle birlikte fotoğrafları da kullanıldı.

1920 yılında imzasını 'Le Corbusier' olarak atmaya başlayan Charles-Edouard Jeanneret, mimarlığı yanında, heykel sanatı ile de ilgilendi. 1965 yılında ölen çağın en ünlü mimarlarından 'Le Corbusier' adına, 1968 yılında Paris'te bir vakıf kuruldu.

Albert Kahn (1860-1940) Fotoğrafçıları

Bir Musevi ailenin çocuğu olarak Abraham adı ile Fransa'nın kuzeyinde Marmoutier'de doğdu. 1876'da 16 yaşında çalışmak üzere Paris'e gitti.

1909'da iş gezisinde önce Çin'e uğrayarak Japonya'ya gitti. Bu gezide çektiği çok sayıda fotoğraf, Albert Kahn için büyük bir projenin başlangıcını oluşturdu.

Düşüncelerine yerleşen dünyanın değişik yerlerinin belgelenmesi fikriyle, 1910 yılında finansmanını yaparak, Frédéric Gadmer, Stéphanie Passet, Auguste Léon, Georges Chevalier, Roger Dumas adlı fotoğrafçıları, Avrupa, Asya, Amerika ve Afrika'yı görüntülemek üzere görevlendirdi.

Fotoğrafçılar 1932 yılına kadar 50 ülkeyi gezerek bu yerlerin 72.000 ilk renkli *Autochrome*'larını ve 183.000 metre filmlerini çektiler. Fotoğraflar ülkelerin, sosyo-politik, kültür, sanat, ulaştırma, askeri, savaş, ticaret, din, doğa, yaşam konularından oluşmaktaydı.

1912, 1913, 1918, 1922-23 yıllarında Türkiye de Kahn fotoğrafçılarınca belgelendi.

Naciye Suman (1881-1973)
Üsküp'te doğdu. 22 yaşına gelince, İsmail Hakkı Bey ile evlendi. Balkanlar'da yaşayan Türk aileler Balkan Savaşı (1912-1913) yenilgisinden sonra Anadolu'ya göç etti. İsmail Hakkı Bey ve Naciye Hanım da her şeylerini orada bırakarak Anadolu'ya doğru göç edenler arasına katıldı. İsmail Hakkı Bey eşini ve çocuklarını bir asker arkadaşına teslim ederek Viyana'ya sığındı. Burada kaldığı zaman zarfında fotoğrafçılığı öğrendi. Birinci Dünya Savaşı başladığında (1914) İstanbul'a geldi. İstanbul'un Yıldız semtinde bulunan bir konağa yerleştiler. Gelirken yanında fotoğraf araçlarını da birlikte getirmişti. Konağın çatı katını bir stüdyo gibi donattı. Genelde konaklardaki çatı katları çamaşırlık olarak kullanıldığından her yer camla kaplıydı. Fotoğraf çekimi için gerekli olan doğal ışık, camlardaki perdelerin bir sopa yardımıyla yerlerinin değiştirilmesiyle yönlendirildi. İsmail Hakkı Bey'in fotoğraf bilgisiyle, tüm aile fotoğrafçılığı kolayca benimsedi.

Yeniden askere giden eşinin ardından yaşamı devam ettirmek isteyen Naciye Hanım, 1919 yılında bu konağın kapısına astığı 'Hanımlar Fotoğrafçısı-Naciye' adı ile bir stüdyo çalıştırmaya başladı. Yalnızca hanımların fotoğraflarını çekmeyi sürdürdü. Kurtuluş Savaşı yıllarında cephedeki eşlerine mektup gönderen hanımlar bu fotoğrafhanede çekilmiş bir fotoğraflarını da eklemeyi ihmal etmediler.

Naciye Hanım Osmanlı dönemi fotoğrafında bir stüdyo açıp profesyonel olarak çekimlere başlayan ilk kadın fotoğrafçı oldu. Sultan Reşad'ın torunlarına haftada iki gün fotoğrafçılık dersleri vermeye başladı. İki yıl bu konakta çalışmalarını sürdürdükten sonra bu defa İstanbul'un Beyazıt semtine taşındılar. İki katlı binanın altını ev üstünü fotoğrafhane olarak kullandı.

1930 yılında fotoğrafhanesini kapatarak Ankara'ya göçtü.

Larnaka / Kıbrıs
Anonim, yaklaşık 1890

İskenderun Limanı / Suriye
Anonimous, yaklaşık 1890

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA OLAYLAR (1824-1923)

II. MAHMUD (1785-1839)
30. Osmanlı Sultanı
(Saltanatı: 28 Temmuz 1808-1 Temmuz 1839)

1824 İlk gazete *Smyrnéen* İzmir'de yayımlandı.
1825 İtfaiye Ocağı kaldırıldı.
1826 Vaka-i Hayriye, 465 yıllık Yeniçeri Ocağı kaldırıldı (14 Haziran).
1826 Islahat döneminin başlangıcı.
1826 Bâbıâli Yangını.
1827 Cerrahhane-i Amire açıldı.
1827 Yandan çarklı vapurlar sefere kondu.
1828 Donizetti Paşa Mızıka-i Hümayun'un başına getirildi.
1829 Kıyafet Kanunu: Kavuk, sarık, şalvar yasaklanarak fes, pantolon, ceket giyilmesi zorunluluğu getirildi.
1829 İlk kömür yatakları açıldı.
1830 *Le Moniteur Ottoman* adlı gazete Sultan'ın buyruğu ile Alexander Blaque tarafından yayımlandı.
1831 İlk nüfus sayımı.
1831 *Takvim-i Vekayi* gazetesi, Türkçe, Arapça, Fransızca, Rumca ve Ermenice olarak yayımlanmaya başladı.
1831 İlk litografya (taşbaskı) atölyesi Fransız Henri Kayal tarafından kuruldu.
1832 İstanbul-İzmit 'posta yolu'nun yapımı.
1834 Maçka Kışlası'nda, Mekteb-i Harbiye'nin kurulması.
1835 Helmuth von Moltke İstanbul'a geldi.
1835-1845 İlk halk konserleri Tanburi Aleksan Efendi (1815-1864) tarafından, İstanbul Süleymanpaşa Hanı'ndaki kahvede verildi.
1836 İlk fes fabrikası Eyüp'te kuruldu.
1836 Unkapanı-Azapkapı arasına sallar üzerine bağlı ilk köprü yapıldı.
1837 26 Kasım günü Osmanlı yapımı 'Eser-i Hayr' adlı buharlı gemi denize indirildi.
1839 Sultan'ın ölümü (1 Temmuz).

ABDÜLMECİD (1823-1861)
31. Osmanlı Sultanı
(Saltanatı: 1 Temmuz 1839-25 Haziran 1861)

1839 Kurmay Yüzbaşı Helmuth von Moltke gitti.
1839 'Gülhane Hatt-ı Hümayun'u okundu.
1840 Yenicami avlusunda ilk Postane-i Amire kuruldu.
1840 İngiliz William Churchill tarafından *Ceride-i Havadis* gazetesi yayımlanmaya başladı.
1840 İlk kâğıt para (banknot) çıkarıldı.
1842 Prusya Kralı IV. Friedrich Wilhelm geldi.
1843 Gureba Hastanesi açıldı.
1843 Sultan, Eser-i Cedid vapuru ile Marmara ve Ege gezisi yaptı.
1844 Sultanın şanını göklere çıkarmak için İtalyan Comasgi tarafından İstanbul'da ilk balon uçuruldu.
1844 Karaköy-Eminönü arasına ilk tahta Galata Köprüsü kurulmaya başladı.
1844 Hazine-i Hassa vapurları idaresi kuruldu.
1845 Galata Köprüsü'nün yapımı tamamlandı.
1845 Bahriye Mektebi Heybeliada'daki binasına taşındı.
1845 Polis (zabıta) teşkilatının kuruluşu.
1846 İlk arkeoloji müzesi Aya İrini'de açıldı.
1846 Kavalalı Mehmed Ali Paşa geldi.
1847 Devlet yıllıkları (salname) yayımlanmaya başladı.
1847 İlk banka kuruldu.
1847 İlk telgraf denemesi Beylerbeyi Sarayı'nda yapıldı.
1847 İstanbul'da ilk piyano resitali. Liszt, Abdülmecid'e Donizetti'nin Mecidiye Marşı'nı çaldı.
1848 Krom madeni Bursa'da işletmeye açıldı.
1848 Osmanlı yapımı ilk demir vapur denize indirildi.
1853 Prens Mençikof geldi.
1853 Kırım Savaşı başladı. Osmanlı, Fransız ve İngilizler, Ruslara karşı (23 Ekim).
1854 Kahire-İskenderiye arasına ilk demiryolu yapıldı.
1854 Dolmabahçe Sarayı yaptırıldı.
1855 İstanbul-Edirne-Varna-Kırım arasına ilk telgraf hattı çekildi.
1855 İzmir-Turgutlu demiryolu açıldı.
1855 İstanbul'da ilk şehremaneti kuruldu.

1856 İlk deniz fenerleri yapılmaya başladı.
1856 Sultan bir fermanla zenci ticaretini yasakladı.
1857 Matbuat nizamnamesi çıkarıldı.
1857 Paris'te Mekteb-i Osmani adında bir okul açıldı.
1859 Süveyş Kanalı'nın kazım işi başlatıldı.
1860 İzmir-Aydın demiryolu açıldı.
1860 Çapanzade Agâh Efendi tarafından *Tercüman-ı Ahval* gazetesi yayımlanmaya başladı.
1860 Köstence-Çernova demiryolu açıldı.
1860 Ticaret mahkemeleri kuruldu.
1861 Sultan'ın ölümü (25 Haziran).

ABDÜLAZİZ (1830-1876)
32. Osmanlı Sultanı
(Saltanatı: 25 Haziran 1861-30 Mayıs 1876)

1862 *Tasvir-i Efkar* gazetesi yayımlanmaya başladı.
1862 İngiltere veliahtı Prens Edward geldi.
1863 Galata Köprüsü tahta olarak yenilendi, eski köprü, Unkapanı-Azapkapı arasına getirildi.
1863 'Sergi-i Umum-i Osmanî' (Osmanlı büyük sergisi) Sultanahmet'te açıldı. Türk kahvesi, askerlik, mimarlık ve güzel sanatlara yer verildi. İpekböcekçiliği ve ipek ürünleri gösterildi. Sergi, haftanın iki günü kadınların ziyaretine açık tutuldu.
1863 İlk posta pulu hazırlandı.
1863 Sultan Kahire'yi ziyaret ederek, at üzerinde şehri gezdi.
1863 İlk üniversite (Darülfünun) kuruldu.
1865 Köstence-Çernova demiryolu açıldı.
1865 Paris'teki Mekteb-i Osmani kapandı.
1866 Rusçuk-Varna demiryolu açıldı.
1866 Mısır'daki Osmanlı valilerinin bundan böyle 'Hıdiv' adıyla anılması kararlaştırıldı.
1867 Sultan, Sultaniye yatı ile Avrupa gezisine başladı (21 Haziran 1867-7 Ağustos 1867). Bu gezi ile bir Osmanlı sultanı ilk kez yurtdışına çıkmış oluyordu (Bundan sonra da Cumhuriyet döneminde 1950 yılına kadar hiçbir cumhurbaşkanı veya başbakan düzeyinde Türk devlet adamı, resmi bir sıfatla yurtdışına çıkmadı).
Sultan Abdülaziz'in gemisi Toulon'a ulaştı. Oradan trenle Paris'e geçildi. Lyon

garında III. Napolyon tarafından bir karşılama töreni yapıldı. Sonra İngiltere'ye geçildi. Sultan, Londra'nın fahri hemşehrisi oldu. İngiltere Kraliçesi, 'Dizbağı nişanı'nı kendi eliyle Sultan'a taktı. Dönüş, Belçika-Koblenz-Prusya-Viyana-Budapeşte'den geçilerek, Tuna Nehri'nden vapurla yapıldı.

1867 Güllü Agop tarafından Batılı anlamda tiyatro, 'Tiyatro-i Osmani' kuruldu.

1868 15 Haziran'da Kızılay (Osmanlı Mecrunini Askeriye İane Cemiyeti) kuruldu.

1868 Danıştay kuruldu.

1868 İngiltere veliahtı Prens VII. Edward geldi.

1869 İstanbul'da ilk tramvay çalışmaya başladı.

1869 Fransız İmparatoriçesi Eugénie İstanbul'a geldi.

1869 Mehmed Said'in hıdivliği sırasında Süveyş Kanalı açıldı.
Sultan Abdülaziz'in Avrupa gezisini iade etmek üzere İstanbul'a gelen, Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph, Fransa İmparatoriçesi Eugénie, Prusya veliahtı ve pek çok prens açılışa katıldı.

1870 Anadolu ve Rumeli yakaları arasında ilk araba vapuru 'Suhulet' çalışmaya başladı.

1871 İran Şahı Nasireddin geldi.

1871 Alman arkeolog Heinrich Schliemann tarafından ilk arkeolojik kazı Truva'da başladı.

1873 İstanbul-Edirne demiryolu açıldı.

1874 Posta örgütü kuruldu ve posta kartları kullanılmaya başladı.

1874 Ermeni asıllı Rus ressam Aivazovsky geldi.

1874 İlk hukuk mektebi Galatasaray Sultanisi'nde kuruldu.

1874 Tünel-Karaköy arasında İstanbul metrosu açıldı (570 m).

1874 Karadağ Prensi Nikola geldi.

1875 24 duba üzerinde duran demir Galata Köprüsü bir İngiliz firması tarafından yapıldı. Bu köprü 1912 yılına kadar kullanılacaktı.

1876 30 Mayıs'ta Sultan tahttan indirildi.

1876 Sultan'ın ölümü (4 Haziran).

V. MURAD (1840-1904)
33. Osmanlı Sultanı
(Saltanatı: 30 Mayıs 1876-31 Ağustos 1876)

3 ay tahtta kaldı. Akli dengesinin yerinde olmadığı iddiasıyla indirildi.

1904 Sultan'ın ölümü (29 Ağustos).

II. ABDÜLHAMİD (1842-1918)
34. Osmanlı Sultanı
(Saltanatı: 31 Ağustos 1876-27 Nisan 1909)

1876 23 Aralık'ta I. Meşrutiyet ilan edildi (ilk anayasa).
1877 Meclis-i Mebusan açıldı.
1880 Yafa-Kudüs demiryolu hattı tamamlandı.
1881 İlk telefon hattı bağlandı.
1882 Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) kuruldu.
1884 Mülkiye Mühendis Mektebi, Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un bir odasında eğitime başladı.
1885 İlk denizaltı geldi.
1886 Pek çok çeşme ve hayrat yaptırıldı.
1886 Adana-Mersin demiryolu Vali Köse Raif tarafından 67 km olarak açıldı.
1887 Sirkeci Garı'na Avrupa'dan ilk tren geldi.
1887 Yedikule Havagazı Fabrikası kuruldu.
1888 İlk yerli yapım iki adet denizaltı Taşkızak Tersanesi'nden denize indirildi.
1889 Alman İmparator ve İmparatoriçesi II. Wilhelm İstanbul'a geldi.
1890 Yıldız saat kulesi yaptırıldı.
1890 Elmalı su bendi yaptırıldı.
1891 Kadıköy-Kurbağalıdere Havagazı Fabrikası kuruldu.
1892 Haydarpaşa-İzmit demiryolu hattı işletmeye açıldı.
1893 Sultan, 51 fotoğraf albümünü ABD'de Library of Congress'e, 47 fotoğraf albümünü ise İngiltere'de British Museum'a hediye etti.
1894 Selanik-Manastır demiryolu tamamlandı.
1895 Deniz Müzesi açıldı.
1896 Yıldız Sarayı bahçesine Şale Köşkü ve saray görevlileri için Beşiktaş'a, 92 binalı Akaretler Vakfı evleri yaptırıldı.
1896 İstanbul'da ilk sinema gösterileri yapıldı.[56]
1896 İstanbul-Selanik demiryolu tamamlandı.
1896 Eskişehir-Konya demiryolu tamamlandı.
1898 Alman İmparatoru Kaiser Wilhelm, Kraliçe Augusta Victoria ile birlikte Dolmabahçe'den karaya çıktı. Sultan, imparatoru saraya kadar kolunda götürdü. İmparator ve imparatoriçe yeni yapılan Şale Köşkü'nde ağırlandı.
1900 İran Şahı Muzafferiddin geldi.
1901 Hicaz demiryolu hattı yapımı başladı.

1904 Haydarpaşa Rıhtımı tamamlanarak işletmeye açıldı.
1905 Hereke Fabrikası'nda fes imalatına başladı.
1906 Haydarpaşa Garı yapılmaya başlandı.
1908 23 Temmuz'da II. Meşrutiyet ilan edildi.
1909 Haydarpaşa Garı açıldı.
1909 Osmanlı ordusuna ilk otomobiller satın alındı.
1909 Sultan 27 Nisan'da tahttan indirildi. Trenle Selanik'e gönderildi. Yıldız Sarayı yağmaya uğradı.
1912 Sultan İstanbul'a döndü. Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirildi.
1918 Tekrar İstanbul'a gelen II. Abdülhamid, 10 Şubat 1918'de Beylerbeyi Sarayı'nda öldü.

V. MEHMED REŞAD (1844-1918)
35. Osmanlı Sultanı
(Saltanatı: 27 Nisan 1909-3 Temmuz 1918)

1909 Fransa'dan orduda kullanılmak üzere alınan ve 'Osmanlı' adı verilen balon, Taksim Talimhane'den havalandırıldı.
1910 İmparatoriçe Eugénie (III. Napolyon'un eşi), resmi bir sıfatı olmadan İstanbul'a geldi.
1910 Sırbistan Kralı geldi.
1910 Çırağan Sarayı yandı.
1910 Bulgaristan Kralı Ferdinand ve Kraliçe Elenora geldi.
1911 Mehmed Reşad, Selanik, Manastır, Priştine ve Üsküp'e gitti.

Albüm
Taksim Talimhane'den havalandırılan 'Osmanlı' adlı balon töreni için hazırlanmış katalog.
1909

1912 Galata Köprüsü yenilendi.
1912 Bir uçak kutlama nedeniyle İstanbul üzerinde 23 dakika uçtu.
1912 İstanbul'a elektrik geldi.
1912 Yeşilköy Hava Uçuş Okulu açıldı.
1912 18 Ekim'de Birinci Balkan Savaşı başladı.
1913 Silahtarağa'da ilk elektrik santralı açıldı.
1913 İlk yerli balon uçuruldu.
1913 30 Mayıs'ta Birinci Balkan Savaşı sona erdi.
1914 Fuad Uzkınay tarafından ilk Türk belge filmi 'Ayastefanos' (Yeşilköy) abidesinin yıkılışı çekildi.
1914 Tramvaylar elektrikle çalıştırılmaya başladı.

1914 Beyazıt'a bir Türk pilotu iniş yaptı.
1914 Birinci Dünya Savaşı başladı.
1917 Mızıka-i Hümayun'un bir yıl süren Avrupa turnesi başladı.
1917 Alman İmparatoru Kaiser Wilhelm İstanbul'a geldi. Kendisine Osmanlı Mareşali unvanı verildi, bu üniformayla da fotoğrafları çekildi.
1918 Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Karl ve eşi imparatoriçe geldi.
1918 Sultanın ölümü (3 Temmuz).

VI. MEHMED VAHDETTİN (1861-1926)
36. (son) Osmanlı Sultanı
(Saltanatı: 3 Temmuz 1918-17 Kasım 1922)

1918 30 Ekim'de Mondros Mütarekesi imzalandı.
1918 13 Kasım'da İtilaf Devletleri İstanbul'u teslim almaya başladılar.
1919 12 Nisan'da Posta Telgraf Nezareti kaldırılarak yerine bağımsız bir genel müdürlük olan PTT kuruldu.
1919 15 Mayıs'ta Yunanlılar İzmir'i işgal ederek Batı Anadolu'da ilerlediler.
1919 19 Mayıs'ta Mustafa Kemal Samsun'a ayak bastı.
1920 6 Nisan'da Anadolu Ajansı kuruldu.
1920 23 Nisan'da Ankara'da TBMM açıldı.
1920 11 Mayıs'ta Mustafa Kemal gıyabında idama mahkûm edildi ve askerlikten atıldı.
1921 10 Ocak'ta I. İnönü Zaferi kazanıldı.
1921 12 Mart İstiklâl Marşı'nın kabulü (güfte Mehmet Akif Ersoy, beste Zeki Üngör).
1921 31 Mart'ta II. İnönü Zaferi kazanıldı.
1921 30 Haziran Çocuk Esirgeme Kurumu kuruldu.
1921 13 Eylül'de Sakarya Meydan Savaşı zaferle sona erdi.
1921 19 Eylül BMM Atatürk'e 'Gazi' unvanı ve mareşallik rütbesi verdi.
1922 Türk Diş Tabipleri Cemiyeti kuruldu. Hukuk ve tıp fakültelerinde karma öğretime geçildi.
1922 26 Ağustos'ta 'Büyük Taarruz' başladı.
1922 30 Ağustos'ta Başkomutanlık Meydan Savaşı Zaferi kazanıldı.
1922 9 Eylül'de İzmir kurtuldu.
1922 1 Kasım'da Osmanlı Saltanatı sona erdirildi
1922 16 Kasım'da Sultan Vahdettin yurtdışına kaçtı.

ABDÜLMECİD (1868-1944)
SON HALİFE
(Dönemi: 18 Kasım 1922-3 Mart 1924)

1922 16 Kasım'da Abdülmecid Efendi halife seçildi.
1923 24 Temmuz'da Lozan Barış Antlaşması imzalandı.
1923 25 Eylül'de tulumbacı teşkilatı yerini modern motorlu itfaiyeye bıraktı.
1923 6 Ekim İstanbul düşman işgalinden kurtuldu.
1923 13 Ekim'de Ankara başkent olarak kabul edildi.
1923 29 Ekim'de Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi.

Sahilde Pilav Satıcısı
Anonimous, 1896

OSMANLI İSTANBUL'UNDA FOTOĞRAF YAYINLARI

1841 *Daguerreotype ve Mukaddematı* (1841 tarihli *Ceride-i Havadis* gazetesindeki ilanında İstanbul'da basıldığı bildirilen bu kitap, Türkiye'deki kütüphanelerde bulunmamaktadır.)

1866 *Risale-i fotograf* (Ermeni harfleri ile Türkçe), Sarkis Der Torosyan, Minasyan Matbaası, İstanbul.

1872 *Risale-i Fotografya*, Hüsni, Ceride-i Askeriye Matbaası, İstanbul.

1890 *Fotoçinkografi*, Roux'dan Ahmed Fuad, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul.

1890 *Fotografya Risalesi Ameli*, Ragıb, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.

1890 *Fotoğrafya Dersleri*, Mahmutbey Matbaası, İstanbul.

1892 *Ameli ve Nazari Mufassal Fotografya*, M. Halid Hamdi Paşazade, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul.

1893 *Mebadi-i Usul-i Fotografya*, Ali Sami, Istepan Matbaası, İstanbul.

1893 *Bedayi-i Fünun Hadisat-ı Ziyaiyye yahut Fotografya*, M. Abdullah, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.

1893 *Foto Minyatür ve Boyalı Fotograf*, Ahmed Fuad, Kasbar Matbaası, İstanbul.

1894 *Fotograf Üzerine Yağlıboya*, Mehmed Celal İzmitli, Kasbar Matbaası, İstanbul.

1894 *Fotografya İçin Cep Kitabı*, Hasan Lütfi, Alem Matbaası Ahmed İhsan ve şürekası, İstanbul.

1894 *Resim Ameliyatı Dersi Yahut Tıpkı Tabiatta Göründüğü Gibi Karşıdan Resim Almak Usulü*, A. Sabri, Hüdavendigâr Vilayeti Matbaası, Bursa.

1896 *Manzara Panorama* (Türkçe, Arapça, Fransızca), Tahir Bey Matbaası, Yayımlayan: *Malumat* Gazetesi İdaresi, İstanbul.

1898 *Fotoğrafya İçin Hesap Kitabı*, Hasan Lütfi, Alem Matbaası, İstanbul.

1899 *Nev'usul Fotograf*, Ahmet İhsan (Tokgöz), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul.

1899 *Amelî ve Nazarî Rehber-i Fotografya*, Ahmed Tevfik (İbn ül Cemal), Kasbar Matbaası, İstanbul.

1904 *Bedai-i Fünun Hadisat-ı Ziyaiyye yahut Fotografya*, 2. Baskı, M. Abdullah, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.

İlmi ve Nazari Mufassal Fotografya
Yazarı: Hamdi Paşazade M. Halit
Maarif Nezareti Celilesi'nin izni ile basılmıştır.
İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1892 (1308)

Amelî ve Nazarî Rehberî Fotografya
1899

1905 *Lusanıgarçutyun* (Fotoğraf-Ermenice), H. Terziyan, İstanbul.
1909 *Teshil-i Fotografya*, Ahmed Tevfik (İbn ül Cemal), Aristovulos ve Anastasyadis Matbaası, İstanbul.
1910 *Ameli Fotoğrafya*, Mehmed Tevfik, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan, İstanbul.
1911 *Fotograf-i Fenn-i Menazır*, Yzb. Sadullah İzzet, Resimli Kitap Matbaası, İstanbul.
1912 *Polis Mekatibine Mahsus Resimli Ameli ve Nazari Fenn-i Fotografya*, Corci, Osmanlı Meziyet-i İktisadiye Matbaası, İstanbul.
1914 *Nazari ve Ameli Fenn-i Fotografya*, Mehmed Said, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul.
1915 *Ameli Fotografya Fotografçılık*, A. Nezih, Mesaî Matbaası, İstanbul.
1915 *Fotoğrafçılar Hakkında Talimat*, Matbaa-i Askeriyye, İstanbul.
1917 *Fotografçılık Rehberi*, Selanik Bonmarşesi İpekçi Kardeşler, Ahmed İhsan ve şürekası Matbaası, İstanbul.
1917 *Kimya-ı Fotografî Sınaî*, Nazari, Ameli, Sadullah İzzet, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.
1917 *Kendi Kendine Fotograf Muallimi*, Çev. Ragıb Rıfkı (Özgürel), Müdafaa Matbaası, İstanbul.
1919 *Fotografyada Menfi Levhaların İzharı*, Kemaleddin Emirzade, Ali Şükrü Matbaası, İstanbul.
1919 *Muhit-i Fünun-ı Fotografiye*, 2. Cilt, 1. Kısım, Boyalı Fotografya Pinatipi, Sadullah İzzet, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul.
2. Cilt, 2. Kısım, Fotograf Klişeleri Fototipi, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.
9. Kitab Fototopografya Fotografi-i Fenn-i Menazır, Resimli Kitab Matbaası, İstanbul.
1923 *Ameli Fotoğrafya Rehberi*, Sadullah İzzet, Matbaa-ı Ebbüzziya, İstanbul.

Tarihsizler:

• *Fotolito Kozmografi Risalesi*, Esad Paşa.
• *Fotografyanın Tatbikat-ı Sınaiyesi*, Sadullah İzzet, Ders 1, Matbaa-ı Askeriye, İstanbul.
• *Fotografyanın Tatbikat-ı Sınaiyesi, Kuru Kollodyon Usulü, Klişe yapmak, Klişeleri kuvvetlendirmek ve zayıflatmak usulleri*, Sadullah İzzet, Ders 3.
• *Fotografyanın Tatbikat-ı Sınaiyesi, Ratıb Kollodyon İstimali, Klişenin çinko ve şimşir üzerine hak için manüplasyonu*, Sadullah İzzet.

SAVAŞ YILLARI

1 Ağustos 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'na, Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim'de girdi. İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'ya karşı Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın yanında savaştı. İleride Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olacak Mustafa Kemal bu sırada Sofya'da askeri ataşe olarak bulunurken, 19. Tümen Komutanlığı ile görevlendirildi (1915).

Aynı yılın 16 Ağustos'unda Mustafa Kemal'in Anafartalar'da kazandığı zaferle süren savaş, 1916'da düşmanın Çanakkale'yi terk etmesiyle sonuçlandı. 1922'deki Kocatepe başarısı ise son nokta olmuştu. Tüm bu başarılara karşın, 1914-1918 yılları arasında süren bu savaşın sonunda, diğer yenik düşen müttefikleri gibi, Osmanlı İmparatorluğu da bir ateşkes yapmak zorunda kaldı ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzaladı. Bu ateşkesin ağır şartlarıyla, imparatorluk fiilen sona ermiş oldu. İtilaf Devletleri, Boğazlar ile İstanbul'un kontrolünü ele geçirdiler ve ülkeyi yavaş yavaş işgal etmeye başladılar. Osmanlı hükümeti ise bu durum karşısında acz içindeydi. Bunu gören Türk halkı, haklarını ve bağımsızlıklarını korumak için yer yer milli cemiyetler kurdu. Trakya, Doğu Anadolu ve İzmir Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri, Kurtuluş Savaşı'nın da çekirdeğini oluşturdular.

İttifak Kartı
Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) müttefikleri, Alman İmparatoru II. Kaiser Wilhelm, Osmanlı Sultanı V. Mehmed Reşad, Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph. Savaş sırasında, bu üç imparatorluğun yakınlığını, beraberliğini halka tanıtmak için, bu ülkelerin fotoğrafçıları tarafından çeşitli kompozisyonlarda kartlar hazırlandı.
Rahmizade Bahaeddin (Resna), yaklaşık 1915

Mustafa Kemal'in 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkışı, ülkenin kaderinde yeni bir sayfa açtı: "Ben 1919 yılının Mayıs ayında Samsun'a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek manevi bir kuvvet vardı. İşte ben, bu ulusal kuvvete ve Türk milletine güvenerek işe başladım." Mustafa Kemal'in bu adımı, altı asır süren Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe karışmasının ve Türklerin Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olacaktı.

Esat Nedim Tengizman (1898-1980)
İstanbul'da doğdu. Öğretmen okulunda öğrenim gördü. Doğu cephesinde askeri polis kuruluşunda fotoğraf subaylığı yaptı. 1921'de Başkumandanlık fotoğraf subayı olarak Mustafa Kemal'in yanında görev aldı. 1923 yılında askerliği bitene kadar bu görevde kaldı. Sonrasında öğretmenlik ve Arkeoloji Müzesi fotoğraf bölümü şefliği yaptı.

Emekli olunca, *Cumhuriyet* gazetesi ve *Hayat* mecmuasında çalıştı. 1982'de kendi çektiği fotoğraflardan *Atatürk Albümü* yayımladı.

Türk fotoğrafına 'Kurtuluş Savaşı fotoğrafçısı' olarak pek çok belge bıraktı. Fotoğrafları posta pulları üzerinde de kullanılan Tengizman'ın arşivinin önemli bir bölümü evinin yanması sonucu yok oldu.

Etem Tem (1901-1971)

Halep'te doğdu. Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde savaştı. Cephede çok sayıda fotoğraf çekti. Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Cephesi fotoğrafçılığı yaptı. Savaş sonrasında basın fotoğrafçılığı yaparak çalışmalarını sürdürdü.

Kocatepe

"O sabah Kocatepe'de bulunuyorduk. Taarruz, şafak vakti saat beşte başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa günler ve geceler süren yorgunluğuna rağmen ayakta, vaziyeti adım adım takip ediyor, direktifler veriyordu. Bir ara kumandanlardan ayrıldı. Tek başına, kayalıklar arasında dalgın ve düşünceli dolaşmaya başladı. Zaman zaman sahra dürbünleriyle düşman cephesine bakıyordu... Bir aralık o kayalık tepenin ucuna geldi. Hafifçe eğilmişti. Başparmağı, dudaklarının arasındaydı... Hemen objektifi çevirdim, adeta nefes almayacak kadar bir sessizlik içinde deklanşöre bastım, resmini çektim. Saat 11'di..."

Etem Tem, 26 Ağustos 1922

Etem Tem, Mustafa Kemal'in yaşamından kesitleri içeren çok sayıda fotoğrafın sahibidir. En önemlisi de Mustafa Kemal Kocatepe'deyken çektiği fotoğraftır.

Burhan Felek (1889-1982)
İstanbul'da doğan Burhan Felek, 1911'de İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Amatör olarak fotoğrafçılıkla uğraşırken, 1914 yılında askerliği sırasında Karargâh Genel Fotoğrafçısı oldu. Çalışmalarına Harbiye Nezareti (Savaş Bakanlığı) olan şimdiki İstanbul Üniversitesi'nin üst katında başladı. 1915 yılı sonlarında Çanakkale Savaşı'nın cephe fotoğraflarını çekmek üzere görevlendirildi.

Kendi anlatımı ile: "Gelibolu cephesindeki durumu fotoğraflarla tespit için benim bir büyük refleks 10x15 makinem, benimle birlikte çekimler yapan Kenan adlı diğer fotoğrafçının ise küçük bir makinesi vardı. O benden daha rahattı. Sonra ben günde ancak 12 poz çekebilirdim. Çünkü benim şasiler çift camlı, 6 taneydi. Bu da ancak 12 poz ediyordu." Genç asker Burhan Felek bu zorluklara karşın yine de siperlerin içlerini ve savaşın ardında kalan genel görünümleri çekti.

1917'de *Fotoğraf Rehberi* adlı kitabı yayımlandı. 1918 yılında kısa bir süre foto-muhabiri olarak *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde çalıştı.

Uzun seneler Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin İstanbul Şubesi başkanlığını yapan Burhan Felek İstanbul'da öldü.

Arif Hikmet Koyunoğlu (1888-1982)
İstanbul'da doğan Koyunoğlu, çok küçük yaşlardan beri fotoğrafla ilgilendi. Ailesi ona ilk makinesini sekiz yaşındayken hediye etti. Resim hocası Ali Rıza Bey'den uzun seneler resim dersi aldı.

Okulda arkadaşlarının fotoğraflarını çekip, onlara satarak, aldığı parayı tekrar malzemeye yatırıp fotoğrafa devam ediyordu.

1908'de Sanayi-i Nefise Mektebi'ne (Güzel Sanatlar Akademisi) giren Koyunoğlu, 1914'te akademinin mimarlık bölümünü bitirdi. Okuldayken ressam Valerie'den de resim ve fotoğraf dersleri aldı. 1910 yılında Resna fotoğrafhanesi sahibi Rahmizade Bahaeddin Bey'le tanıştı ve onunla birlikte bir süre çalıştı. Bu arada Foto Febüs'ün yanında çıraklık yaptı. Siyah-beyaz fotoğrafları boyadı.

Arif Hikmet Koyunoğlu
1915

Eyüp'te Ayakkabı Tamircisi
Arif Hikmet Koyunoğlu, 1905

Erzurum'da Ordu Kayak Takımı
Arif Hikmet Koyunoğlu, 1913

Bursa'da Bir Sokak
Arif Hikmet Koyunoğlu, 1908

Yeşil Cami
Bursa'da karlı bir günde
Arif Hikmet Koyunoğlu, 1908

1912'de Balkan ve 1914 yılında da Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. Kafkas cephesinde 4 yıl Ruslara karşı kayak birliklerinin başında savaştı. Erzurum dağlarında ordu kayak takımının fotoğraflarını çekti. Bu sırada kendi de orduda görevli bir asker olduğu halde, bir savaş muhabiri gibi çalıştı. 1915'te İstanbul Bâbıâli'de, 'Yeraltı' fotoğrafhanesini açtı.

1920'lere kadar fotoğraf çeken Koyunoğlu, 1980 yılında yaptığı mimari hizmetlerden dolayı (Ankara Etnografya Müzesi, Türkocağı binası vb.), Kültür Bakanlığı tarafından 'Özel Sanat Ödülü' ile ödüllendirilerek devlet sanatçısı oldu. 30 Temmuz 1982'de İstanbul'da öldü.

CUMHURİYET'İN IŞIĞINDA FOTOĞRAFÇILAR

Cumhuriyet'in ilanından sonra, her geçen gün sayısı artan Müslümanların açtığı stüdyolara, çoğunlukla 'Zafer' adı verildi. Kurtuluş Savaşı'nın büyük önderi ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğrafları, fotoğrafçılar tarafından birbirleriyle yarışırcasına çekildi.

Bu yıllar Türkiye'de fotoğraf; insan ve doğa ilişkileri, ören yerleri, kentlerin değişen ve çağdaşlaşan yüzü gibi, özellikle yalnız güzeli araştırma ve saptama sorumluluğunu üstlenmekteydi.

Photo Française-Jean Weinberg

19. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'a yerleşerek Grand' Rue de Péra'da fotoğraf malzemeleri satan Romanya uyruklu Leh Yahudisi Sigmund Weinberg, 1910 yılında

Akşam Yemeği
Jean Weinberg, 1932

Leon Troçki (1879-1940)
1917 Ekim Devrimi'nin önde gelen isimlerindendi. Lenin'in ölümünden sonra Stalin ile giriştiği iktidar mücadelesini kaybetti ve ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

1929-33 yılları arasında İstanbul Büyükada'da sürgün yaşadı. 20 Şubat 1932'de Stalin tarafından Sovyet vatandaşlığından atıldığı haberini İstanbul'da aldı.

17 Temmuz 1933'te Fransa'ya giden Troçki burada 2 yıl kaldı ve sınırdışı edildi. Norveç'te 2 yıl kaldıktan sonra bu ülkeyi de terk etmek zorunda kaldı.

9 Ocak 1937'de Meksika'ya sığındı. Leon Troçki 20 Ağustos 1940'ta Stalin'in bir ajanı tarafından Meksika'nın Coyoacan kentinde öldürüldü.

Fotoğrafta Troçki Büyükada'daki evinin çalışma odasında görülmektedir.
Jean Weinberg, 1930

Şehzadebaşı'nda sinematograf gösterileri yaptı. Beyoğlu'nda Cinéma Pathé'yi açtı. Türkiye'de sinemanın öncüsü olan Sigmund'un kardeşi ise Fransız Akademisi'nden mezun Jean Weinberg'di.

Jean, 1920'de 'Photo Française' adlı bir fotoğraf stüdyosu açtı. Fransız tiyatrosu yakınında açtığı bu işyerinde, Avrupa'dan getirdiği işçilerle büyük ün yaptı. Othmar Pferschy, Türkiye'ye ilk geldiğinde onun yanında çalıştı.

11 Haziran 1932'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 2007 sayılı *Türkiye'deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun* adlı bir yasa kabul edildi. Bu yasa ile Othmar'ın ve Weinberg'in Türkiye'de çalışmalarının olanaksız bir

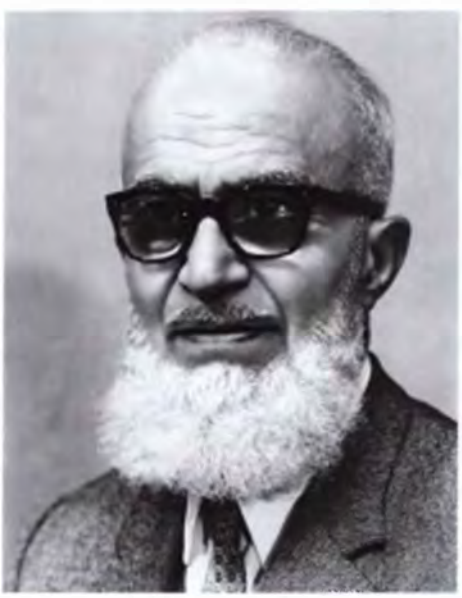

Gazi'nin Eseri
Jean Weinberg'in tüm masraflarını karşılayarak Atatürk için hazırlayıp bastırdığı albüm.
İstanbul Matbaası, 1933

duruma geleceği ortadaydı. Osmanlı döneminin fotoğrafçıları, stüdyolarını büyüttükçe, turistik merkezlerden olan Kahire veya İskenderiye'de bir şube açmayı alışkanlık edinmişlerdi (Abdullah kardeşler ve Pascal Sébah buna iyi bir örnektir). Bu alışkanlık nedeniyle olsa gerek, Othmar ve Jean'ın da bu defa İstanbul sonrası ilk düşündükleri yer İskenderiye oldu.

Jean ve Othmar 1932'de birkaç aylığına Mısır'a (İskenderiye) gittiler. Bu deneyim sonrasında, çalışmalarını bu kentte sürdürme kararı ile Mısır'a tümüyle taşınmak üzere İstanbul'a döndüler.

Othmar tam bu sırada Türkiye Cumhuriyeti tanıtımı için görevlendirildi, bu nedenle İskenderiye yerine Ankara'ya taşındı. Weinberg ise yabancı işçileriyle birlikte Mısır'a gitti. 1934'te Kahire'de Emad El Din caddesinde çok başarılı çalışmalar yapacağı bir stüdyo açtı.

Hayri T. Tolgay
Yaklaşık 1950

Hayri T. Tolgay (1898-1984)
Sivas Yıldızeli'nde doğdu. 1916'da Sivas Muallim Okulu'ndan mezun oldu. İlk fotoğraf makinesi ile bu yıllarda tanıştı.

Babasının tayini nedeniyle Kayseri'ye geldi ve objektifleri yurtdışından gelme Sivas yapısı 21x27 cm boyutunda körüklü bir makine alarak 22 Ekim 1923'te 'Zafer Fotoğrafhanesi'ni kurdu. Daha sonra fotoğrafhanenin adını 'Foto Zafer' olarak değiştirdi. En bilinen fotoğrafı 20.9.1928 günü Atatürk'ün Kayseri Saat Kulesi altında, kara tahtada Latin harflerini öğrettiği (20 Eylül 1928 Harf Devrimi) fotoğrafıdır.

Kayseri
Hacı Mansur İlkokulu
Hayri T. Tolgay, 1932

Cemal Işıksel (1905-1989)

İstanbul'da doğdu. Babasının atanması nedeniyle önce Eskişehir'e, 1919'da da Ankara'ya gitti. Lise yıllarında babasının armağan ettiği bir makine ile amatör olarak fotoğrafa başladı.

Mustafa Kemal'in fotoğraflarını ilk kez 1924'te Ankara Garı'nda çekti. Daha sonrasında onun yurtiçi gezilerine katıldı. Ziyarete gelen yabancı devlet adamlarını da fotoğrafladı. Bunlar arasında; İran Şahı Rıza Pehlevi, Irak Kralı Faysal, Afgan Kralı Amanullah Han, Ürdün Meliki Abdullah, Japon veliahtı Prens Hirohito, İsveç veliahtı Prens Gustaf, İngiltere Başbakanı Winston Churchill, Yunan Başbakanı Venizelos, Macaristan Başbakanı Kont Bentlen de bulunuyordu.

1925 yılında *Vakit* gazetesinde fotomuhabirliğine başladı. Bunu sırasıyla; *Ulus*, *Hakimiyet*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazeteleri izledi.

Ankara'da bir apartman dairesini yedi yıl süreyle Atatürk fotoğraflarından oluşan bir sergi yeri haline getirdi. Yine Atatürk fotoğraflarıyla pek çok sergiler açtı ve 1969'da bu görüntüleri *Atatürk Fotoğrafları* adlı albümde topladı.

Othmar Pferschy (1898-1984)

Avusturya'nın Graz kentinde doğdu. Çocukluğu, Avusturya-Macaristan sınırı yakınındaki Fürstenfeld kasabasında geçti. Fotoğrafla, 1923 yılının şubat ayından 1925 yılının mayıs ayına kadar Avusturya Viyana'da Anton Pöpperl'in yanında çırak olarak çalışmaya başladığında tanıştı. Mayıs ayında beş aylığına Almanya Magdeburg'da fotoğrafçı Robert Fendius'un stüdyosuna geçti. Daha sonra yine beş ay için Almanya Friedrichshafen'de Bockelmann'ın yanında, son olarak da Türkiye'ye gelmeden önce, Avusturya Salzburg'da Otto Porov'un yanında çalıştı.

9 Ekim 1926'da Viyana garından bindiği Şark Ekspresi ile İstanbul'a geldi. Dileği, burada turist olarak birkaç hafta kalmaktı. Bir gazetede gördüğü ilan üzerine, geldikten tam bir ay sonra, Pera'nın tanınmış fotoğrafçılarından Foto Français'nin sahibi Jean Weinberg'in yanına iyi bir maaşla girdi.

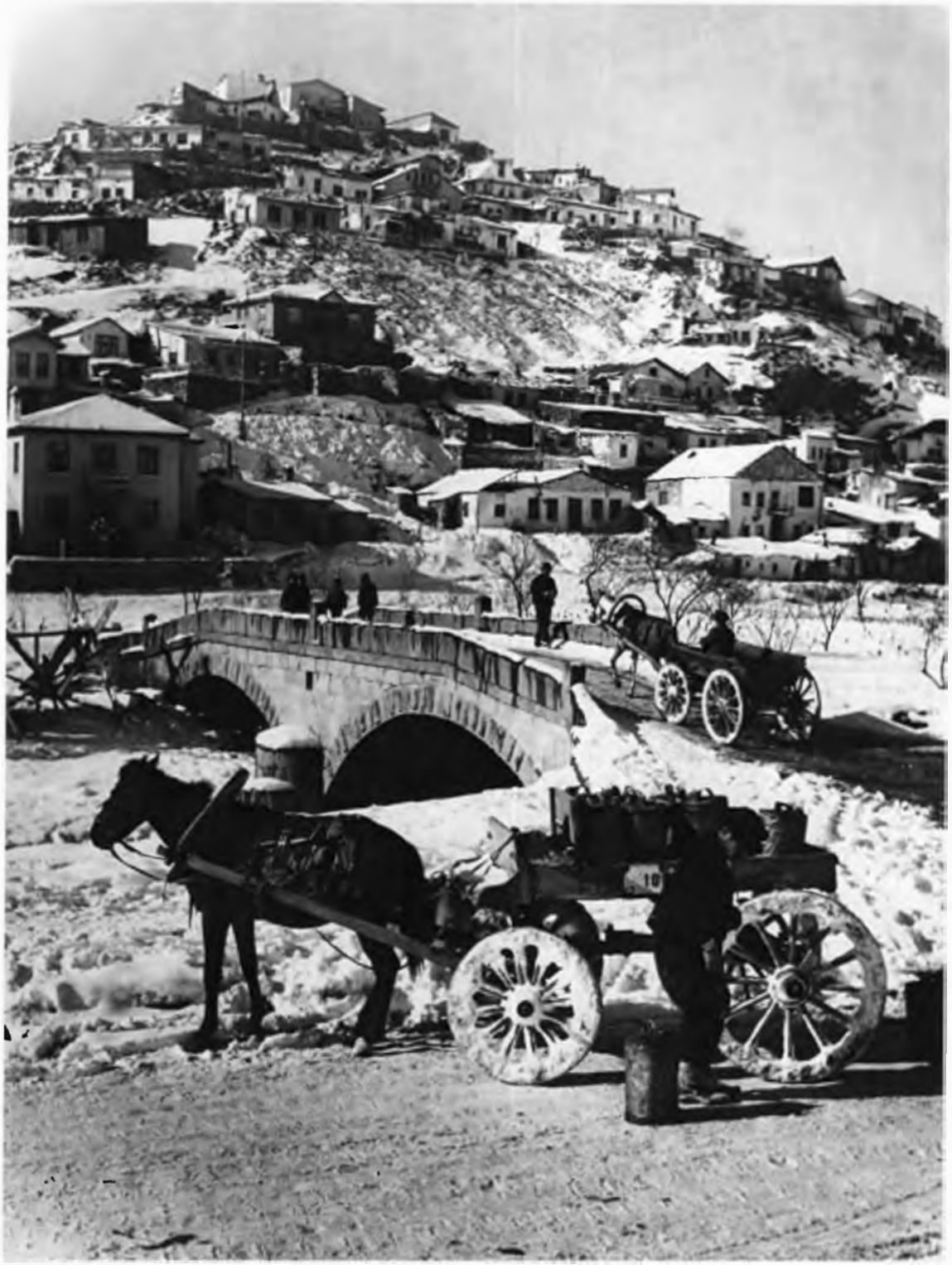
Othmar Pferschy
Photo Weinberg, 1928
(İstanbul Modern Sanat Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu)

Weinberg'den ayrıldıktan sonra, 10 Temmuz 1931'de, Beyoğlu Kuloğlu Sokak 25/27 numarada ilk stüdyosunu açarak çalışmalarına bağımsız olarak devam etti. Othmar yeni açtığı bu stüdyoda çalışmalarını sürdürürken, yabancıların çalışmalarını yasaklayan konuları belirten bir yasa çıkarıldı. Fotoğraf da maddelerden biriydi.

1932'de birkaç aylığına Jean Weinberg ile Mısır'a (İskenderiye) gittiler. Bu deneyim sonrasında, çalışmalarını bu kentte sürdürme kararı ile Mısır'a tümüyle taşınmak üzere İstanbul'a döndüler.

Kemalist devrimleri, genç Türkiye'nin gelişen ve yenileşen yüzünü tüm dünyaya tanıtmak için Vedat Nedim Tör (1897-1985), 6 Ekim 1933'te Matbuat Umum Müdürlüğü (Basın Yayın Genel Müdürlüğü) görevine atandı. Tör bu görevi sırasında Halkevleri'nde amatör fotoğraf yarışmaları düzenleyerek, Türkiye'de fotoğrafçılığın yaygınlaşmasına da katkıda bulundu. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında; değişen toplum anlayışını, yapılanma hizmetlerini, kültür ve sanattaki yeni gelişmeleri ve yeni yönetim biçimini geniş halk kitlelerine ulaştırabilmek, diğer ülkelerden kabul görmek, bu yeni başlayan dönemin iyi anlatılabilmesinden geçiyordu. Bu anlatımı en güçlü duruma getirecek olan nesne ise yaygınlaştırma ve çoğaltma özelliklerini bir arada taşıyan fotoğraftı.

Tör, ilk yayın olarak bir dergi çıkarmayı planladı. Sonunda *La Turquie Kemaliste*'in ilk sayısı, 1934'te Devlet Matbaası'nda basıldı. Tör, dergide kullanılmak üzere güzel fotoğraf arayışı içindeydi. Othmar'la tanışmaları böyle oldu. Othmar, Beyoğlu Kuloğlu Sokak 25/27 numaradaki ilk küçük stüdyosunu 31.5.1935 tarihinde kapatıp Ankara'ya göçtü.

Ankara
Eski Kentte Kış
Othmar Pferschy, 1939

Ağrı'nın Eteğinde Harman
Othmar Pfershy, 1936 >
(İstanbul Modern Sanat Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu)

Yeldeğirmenleri
Bodrum / Muğla.
Othmar Pfershy, 1936
(İstanbul Modern Sanat Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu)

Othmar Pferschy'nin fotoğrafları, yeni dönemi dünyaya göstermek amacıyla hazırlanan ve baskısı Münih'te Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Almanca olarak yapılan *Fotoğrafla Türkiye* adlı albümde (1936), *La Turquie Kemaliste* dergisinin pek çok sayısında, pullarda, kartpostallarda, kâğıt paralarda, kitaplarda, broşürlerde, takvimlerde ve pek çok tanıtıcı yayında kullanıldı.

Othmar, Evangelia Seimiri (3 Mart 1902-1974) ile 2 Ekim 1936 yılında evlendi.

İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ülkesinde askere alındığı haberini alan Othmar, 30 Haziran 1940'ta işinden ayrılarak ülkesine dönmek zorunda kaldı.

Othmar Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu askeri olarak İtalyan cephesinde savaşmıştı. İkinci Dünya Savaşı sırasında, aslen Avusturyalı olan Hitler, 'Alman Führer'i olarak Avusturya'yı topraklarına katınca (1938-1945) mecburen Alman olan Pferschy, bu durumdaki kişilere takılan adıyla 'Ganimet Almanları'ndan biri olarak, ülkesi tarafından askere alındı ve Üçüncü Reich askeri sıfatıyla Norveç cephesinde askeri fotoğrafçılık yaptı.

Uçhisar / Nevşehir
Othmar Pferschy, yaklaşık 1950

Savaşın bitiminde, yeniden kurulan Avusturya'nın vatandaşı olarak, Türkiye'nin Marsilya Konsolosluğu aracılığı ile aldığı 13 Mart 1947 tarihli vize ile 21 Temmuz 1947'de İstanbul'a döndü.

Gelir gelmez, 1940'ta ölmüş olan *Photo Phébus*'ün sahibi Bogos Tarkulyan'ın eşinden, Beyoğlu'ndaki yerini kiralayarak bir fotoğraf stüdyosu açtı. Çalışmalarını, İstiklal Caddesi 243 numarada, Tokatlıyan Han'ın karşısında bulunan bu stüdyoda sürdürmeye başladı.

Eşi Evangelia ve Türkiye'de doğup büyüyen üç çocuğu Türk vatandaşıydı. Aralarında Türkçe konuşuyorlardı. Oğulları Ralph 3 yıl denizci olarak Heybeliada'da, Walter ise 2 yıl Ankara'da bir generalin şoförü olarak askerlik görevini yapmıştı. Tüm bunlara karşın Türk vatandaşlığı isteği reddedildi.

5 Eylül 1955 yılında, Harbiye Orduevi karşısında bulunan El Irak Apartmanı'na taşındı. Burayı, ev ve stüdyo olarak 1966 yılına kadar kullandı. Othmar, burada çalışmalarını sürdürdüğü sıralarda Ankaralı meslektaşlarından bir tehdit mektubu aldı. Sonrasında İstanbul Emniyeti'ne iki meslektaşınca ihbar edildi. Aradan geçen kısa bir zaman sonrasında, o dönemde bilinmeyen şikâyetçiler ihbarlarını yinelediler.

Roma Kapısı
Milas / Muğla.
Othmar Pferschy, yaklaşık 1930

Akşamüstü Haliç
Othmar Pferschy, 1936

Haliç'te Balıkçılar
Othmar Pferschy, 1935

Kış
Bir kış akşamı İstanbul Sultanahmet'te sokak satıcısı.
Othmar Pferschy, yaklaşık 1930

Bu defa Othmar'ın çalışma izni iptal edildi, ticari fotoğraf çekmesi yasaklandı. İleri gelen kişilerin devreye girmesi ile yalnızca İstanbul'da çalışmasına izin verildi.

Olaydan büyük sarsıntı duyan Othmar, kimseyi kınamadı. 1969'da, her zaman "ikinci vatanım" dediği Türkiye'yi sessizce terketti. 43 yılını Türkiye'de geçiren Othmar Pferschy, Münih'te öldü.

Othmar, kent ve mimari fotoğraflarında; devasa binaları, modern fabrikaları, okulları, üniversiteleri, sağlık kuruluşlarını, sokakları, caddeleri, stadyumları, parkları, meydanları görüntüledi. İnsan ve yaşama ilişkin fotoğraflarında ise 19 Mayıs törenlerini, köylüleri, işçileri, ata binenleri, tenis oynayanları, eskrim yapanları, laboratuvarda çalışanları, daktilo yazanları, piyano çalanları vb. büyük bir titizlikle saptanmış anlarda, kusursuz bir teknikle, mükemmel bir estetikle yansıttı.

NOTLAR

[1] *Camera Obscura*: Prensipleri Leonardo da Vinci (1452-1519) tarafından tanımlanmıştır. Bir yüzünde küçük bir delik bulunan karanlık odaya delikten geçerek giren ışınlar karşı yüzde dışarıdaki nesnelerin ters görüntüsünü oluşturur. Önceleri perspektifli resim çizmekte kullanılırdı.
Son tasarımı Giovanni Battista della Porta tarafından 1558'de yapılmıştır. 1568'de Daniello Barbaro, ön yüzdeki deliğe bir mercek yerleştirerek görüntünün parlaklığını ve kalitesini artırdı. Sonraları karanlık kutuya ve daha sonra da fotoğraf makinesine dönüşen aygıtın ilk biçimidir.

[2] *Daguerreotype*: Louis Jacques Mandé Daguerre tarafından 1839'da bulunan bu yöntem, bulucusunun adı ile anıldı. 1850'li yılların sonlarına kadar kullanıldı. Görüntü ince gümüş bir tabakayla kaplanan bakır levhada cıva buharı ve sodyum hiposülfitle elde ediliyordu. Tüm bu işlemlerin fotoğraf çekiminden en fazla bir saat içinde gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Sonuçta elde edilen ise çoğaltma olanağı olmayan yalnızca tek bir pozitif görüntüydü.

[3] Resim yapılırken resmin çizildiği yüzeyin karelere bölünerek çalışılmasından söz edilmektedir.

[4] Tüm araştırmalarıma karşın Türkiye'deki belli başlı kütüphanelerde bu kitaba rastlamadım.

[5] Fes: Kırmızı ve kalın çuhadan yapılan başlık. Tanzimat'tan (1839) sonra Cumhuriyet dönemine kadar Türkiye'de de kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda fesler, dönemlerinin sultanlarına göre de isim aldılar. Bunlar; Abdülmecid'in giydiği basık ve yuvarlak hatlı olan 'Mecidiye', Sultan Abdülaziz'in giydiği yine basık fakat keskin kenarlı olan 'Aziziye', Sultan II. Abdülhamid'in giydiği yüksek fakat keskin hatlı olanı 'Hamidiye' fesleriydi. Dönemlerinde halk da bu tür fesleri giydi. Bunlardan başka 'Zuhaf', 'Fino', 'Dar Beyoğlu' gibi adları da vardı. Esnaf fes üstüne yemeni sarardı. Sarıksız fese 'Dalfes' denirdi.

[6] Donizetti Paşa (1788-1856): İtalya'nın Bergamo kentinde doğdu. Bando şefi ve bestecidir. Diğer besteci ve şef Gaetano Donizetti'nin kardeşidir. 1832'de Sultan II. Mahmud tarafından askeri bandoların başına geçmesi için Osmanlı İmparatorluğu'na davet edildi. Bandolara Batı enstrümanlarını ve Batı müziği tarzını uyarladı. Sultan Abdülmecid'den de büyük destek gören Donizetti Paşa, çeşitli madalyalar ve hediyelerle ödüllendirildi. 1856 yılında İstanbul'da öldü.

[7] Tahta henüz yeni çıkmış olan Sultan Abdülmecid'in, halka yeni reformlar vaat ettiği Tanzimat Fermanı 3 Kasım 1839'da ilan edildi. Uzun yıllar Londra elçiliğinde bulunmuş olan Mustafa Reşid Paşa tarafından kaleme alınan ve okunan bu ferman, Gülhane bahçesinde okunduğundan 'Gülhane Hatt-ı Hümayunu' adıyla da anılır.

[8] Yeniçeri ocakları adı ile bilinen Osmanlı ordusunun artık imparatorluğu savunacak gücü olmadığına inanan II. Mahmud, yeni ve modern bir ordu kurmak için harekete geçti. İstanbul'da bulunan 51 yeniçeri ocağının her birinin en yetenekli 150 kişisinden 'eşkinciyan ocağı' kurulacaktı. Bunu duyan yeniçeriler 4 Haziran 1826 gecesi isyan başlattılar. İsyancı grupları kente yayıldı. Çeşitli yağmalar yapıldı. Ancak halkın yeni bir ordu kurulması konusunda Sultan'dan yana olduğunu anlayan yeniçeriler, kışlalarına çekildiler. Sultanın askerleri kışlanın çevresini sardılar ve top ateşi ile tüm isyancıları öldürüp, kışlayı ateşe verdiler (15 Haziran 1826). Bu olaya Vaka-i Hayriye adı verildi.

[9] Tasvir-i Hümayun (padişahın portresi) uygulaması, fildişi üzerine minyatür tarzında boyanmış portresi ile Sultan II. Mahmud döneminde başlar. Belgelenebilen ilk veriliş tarihi 1832'dir. Sultanın ölümünden sonra Tasvir-i Hümayun kullanımı azalır.

[10] Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır Valisi olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Sultan II. Mahmud ile arası çok iyi değilken, 1834'te, imparatorluğa ödediği yıllık vergiyi azaltmak istemesi ilişkileri iyice bozar. 25 Mayıs 1838'de Mehmed Ali Paşa bağımsızlık isteyince, II. Mahmud seferberlik ilan eder. Her iki taraf da savaşa hazırdır. Suriye'nin bir kısmını yeniden kazanmak isteyen Osmanlılar, Fırat'ın kuzeyinde büyük

bir ordu toplar. İçlerinde von Moltke'nin de bulunduğu bir grup Prusyalı, danışman olarak harekâta yardımcı olmaları için gönderilir. Osmanlılar Fırat'ı geçip, Halep üzerine yürür. (21 Nisan 1839). Karşı kuvvetler de Halep girişini koruyan Nizip ve Birecik arasında toplanmıştır. 24 Haziran 1839'da Osmanlılar geri püskürtülür.

[11] Ney (Nây): Doğu müziğinde, özellikle de tekke müziğinde yer alan, flüt biçiminde, kamıştan yapılan nefesli çalgı.

[12] Sultanların tahta çıktığı günler her yıl törenlerle kutlanır. II. Abdülhamid döneminde bu kutlama günlerinde, Yıldız Sarayı'nın bahçeleri, binalar, fener ve bayraklarla süslenir ve kapıların üzerine "Padişahım çok yaşa" yazılı levhalar asılır. Sultan erkenden Büyük Mabeyn-i Hümayun'a gider ve akşama kadar vükela ve vüzera (bakanlar ve yüksek görevdeki paşalar) ile ecnebi sefirlerin (yabancı elçiler) tebriklerini kabul eder. Akşama doğru haremde büyük salonda ailesi ile toplanır. Bu arada şehirde de şenlikler yapılarak, fener alayları düzenlenir, fişekler atılır ve halk da bu törenlere katılır. Bu cülus (tahta çıkma) şenliklerinin en görkemlisi 1901 yılında II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yıl törenleri olur.

[13] Tahsin Paşa (?-1910): Sultan II. Abdülhamid'in mabeyn başkâtibi. II. Meşrutiyet'ten sonra görevi ve rütbesi elinden alınır (1908). *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları* adlı kitabını 1931'de yazar.

[14] Ebubekir Hazım Tepeyran (1864-1947): Niğde'de doğdu. Memurluk yaşamına kâtiplikle başlayarak valiliğe kadar yükseldi. Manastır, Musul, Bursa, Ankara, Beyrut, Bağdat, Hicaz, Trabzon, Sivas valiliklerinde bulundu. Danıştay üyeliği ve daire başkanlığı yaptı. İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Niğde milletvekilidir. 1939'dan 1946'ya kadar iki dönem yeniden Niğde'den milletvekili seçildi. Köy gerçeklerini sergilediği *Küçük Paşa* adlı bir romanı vardır.

[15] 27 Nisan 1909'da tahttan indirilen Sultan II. Abdülhamid, Çırağan Sarayı'nda oturma isteği reddedilerek, 38 kişilik maiyetiyle aynı günün gecesi trenle Selanik'e gönderilir. Bütün nakit parasına, tahvil ve altınlarına el konur. Yıldız Sarayı yağmalanır.

[16] II. Mehmed (1430-1481), I. Selim (1467-1520), II. Selim (1524-1574) ve IV. Murad (1612-1640) resimleri yapılmış olan sultanlardır. Fatih Sultan Mehmed, 1479'da Venedik ile barış imzaladıktan sonra, onlardan usta bir ressam gönderilmesini istedi. Bu görev Gentile Bellini'ye büyük bir törenle verildi. Aynı yıl İstanbul'a gelen Bellini, Fatih Sultan Mehmed'in ve şehzadelerin portrelerini yaptı. Ressam Ruben Manas, 1850'de Sultan Abdülmecid'in kızı Fatma Sultan'ın resmini yaptı.

[17] Türk heykeltıraşlığının en güzel eserleri, Kurganlarda keşfedilen eşya arasında bulunur. Yenisey yakınlarında, Orhon'da, Turfan'da, Hotan'da ve Orta Asya'nın eski Türk şehirlerinde bulunan heykelcikler Budist bir karakter taşır. İslamiyet'ten sonra Türklerde heykel sanatı yavaş yavaş sönmeye başlarsa da, heykeltıraşlık bir mimari süsleme unsuru haline dönüşür. Bunlar mezar yazıtlarını süslemeye devam eder. Anadolu Selçuklu Türklerinde, Niğde'deki Hüdavent Hatun Türbesi'nin pencere köşesinde insan figürü vardır. 13. yüzyılda bile Konya'daki kabartmalarda melek, muharip ve avcı şeklinde insan tasvirlerine rastlanır.

[18] Hadis: Hazreti Muhammed'in değişik olaylar ve problemler karşısında müminleri aydınlatmak, Kuran'ın bazı ayetlerini daha açık bir dille anlatmak için söylediği Kuran hükümlerine dayanan sözler bütünüdür.

[19] İstanbul'daki Müslüman halkın yoğun olarak yaşadığı yerler, Pera'nın karşı sahilinde bulunan kıyılardı. Pera tarafındaki Kasımpaşa ve Tophane sırtlarına ise Türkler, II. Bayezid (1447-1512) devrinde yerleşmeye başladılar. Şehrin bölümlerini ayırmak için söylenen 'İstanbul ciheti' Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölümü belirtmek içindir.

[20] 19. yüzyıl fotoğrafçılığı, matbaa baskısının teknik şartlarının yetersizliğinden dolayı, bugün gezilen görülen yerlerden alınan posta kartlarının görevini de üstlenmişti. Her ülkenin fotoğrafçıları da bu turistik nitelikli fotoğrafları çekip, o ülkenin etnografik, sosyal, mimari görüntülerini turistlere sundular. Bunlar genel olarak albümler halinde hazırlandı. Bu yüzyılda Müslüman kadının peçesini açarak, fotoğrafçı karşısında poz vermesi söz konusu olamazdı. Bu nedenle fotoğrafçılar imparatorluğun Hıristiyan tebaasından kadınları model olarak kullandılar.

[21] Murad-Raphaelyan Okulu, önce Raphaelyan adı ile Venedik'te Mıkhitaristler tarikatı tarafından 1836'da açıldı. Maddi desteği Yetvard Raphael Garamyan'ın (1734-1791) bıraktığı mirasla sağlandı. 1870'te Paris'teki Muradyan mektebi ile birleşerek Murad-Raphaelyan adını aldı. 1917'de Roma'ya taşındı, ertesi yıl tekrar Venedik'e geçti.

[22] Helmuth von Moltke (1800-1891): Meklenburg'un Parchim kasabasında doğdu. 1819 yılında Danimarka ordusunda subay oldu. 1822'de Almanya hizmetine girdi. 1835-1839 yıllarında Osmanlı ordusunda askeri öğretmen ve tahkimat uzmanı olarak çalıştı. 1840'ta Almanya'ya döndü ve kısa zamanda değerini gösterdi. 1857'de Danimarka ile Prusya arasındaki savaşta Almanya'nın genelkurmay başkanıydı ve bu savaşı fiilen idare etti. 1870 Almanya-Fransa savaşında Alman ordularının genelkurmay başkanı olan Moltke, savaşın kazanılmasında en büyük etkenlerden biri oldu. Kendisine bu savaşta Feldmareşallik ve Kontluk unvanı verildi. 1888 yılında genelkurmay başkanlığından ayrıldı fakat 1891'deki ölümüne kadar Almanya milli savunma kurulu başkanlığını sürdürdü.

[23] La Baronne Durand de Fontmagne: İkinci İmparatorluk devrinde, önce Atina'da sonra Münih'te Fransa ortaelçisi olarak bulunan M. Thouvenel, 1852'de hariciye bakanlığında siyasi işler dairesi başkanlığına getirildi. 1855 yılında İstanbul'a Fransız sefiri olarak tayin edildi. 1860 yılına kadar bu görevde kaldı. 1856 sonları ile 1858 yılı ortaları arasında amcası Thouvenel'in yanında İstanbul'da yaşayan Durand de Fontmagne, 1902'de Paris'te yayınlanan *Un Séjour a l'Ambassade de France A Constantinople* adlı kitabında, Kırım Savaşı sonrası İstanbul'unu güzel ve akıcı bir dille anlatır.

[24] Edmondo de Amicis (1846-1908): Oneglia'da doğdu. Genç bir İtalyan subayı iken yazdığı askerlik hayatı ve hikâyeleri ona kısa zamanda ün kazandırdı. Daha sonra İspanya, Hollanda, Paris, Londra, Fas ve İstanbul'u içine alan seyahat yazıları ile dikkati çekti. Ona büyük ün kazandıran eserleri ise *Gli Amici* ile 25 dile çevrilen *Il Cuore* adlı olanlarıdır. İstanbul'la ilgili seyahatnamesi *Constantinopoli 1874*'te ise geçen yüzyıl İstanbul'unu heyecanlı ve renkli bir üslupla aktarmayı başarmıştır. Bordighera'da öldü.

[25] Sir Henry F. Woods (1842-1929): İngiltere'de, Jersey Adası'nın Gorey kentinde doğdu. On yaşında Greenwich'deki deniz kolejine girdi, 1858'de Rollo okul gemisinde çalışmaya başladı. 1867 yılında İngiltere'nin İstanbul Büyükelçiliği istasyoner gemisi Caradoc'un, ikinci komutanlığına atandı. Osmanlı bahriyesi ileri gelenleri ile yakın dostluklar kuran Woods, Boğaz'a yerleştirilecek deniz fenerleri ile ilgili komisyonda da çalıştı. Prens Edward (sonradan Kral VII. Edward) ile birlikte Akdeniz filosu başkomutanı olarak, 'Adrian' sancak gemisi ile 1869 Nisanı'nda Sultan Abdülaziz'i ziyarete geldi. Bu sırada VII. Edward'ın özel yaveri idi. Bu yakın ilişkiler sonucu Osmanlı bahriyesinde çalışması için, İngiltere kraliyet hükümeti nezdinde yapılan girişimler olumlu sonuç verdi ve Woods yarbay rütbesi ile Mekteb-i Bahriye-i Şahane'de (Deniz Harb Okulu) öğretmen olarak çalışmaya başladı. Osmanlı bahriyesinde koramiralliğe kadar yükselen Woods Paşa, İngiltere'den Sir unvanına da sahip oldu.
1867-1914 yılları arasında Osmanlı bahriyesinde çalışan Sir Henry F. Woods, tüm denizcilik anılarını, 10 yaşında İngiltere bahriye okulundan başlayarak, iki ciltlik *Spunyarn* adlı kitabında topladı (1924). 87 yaşında Monte Carlo'da öldü.

[26] Tatlısular bölgesi: İstanbul'un her iki yakasında denize dökülen dereler için Batılılar tarafından verilmiş bir addır. Boğaz'ın Asya kıyısında Göksu Deresi'nin bulunduğu tarafa 'Eaux douces d'Asie' (Asya tatlısuları), Avrupa yakasında Haliç'te Kâğıthane Deresi'nin bulunduğu yere ise 'Eaux douces d'Europe' (Avrupa tatlısuları) dendi.
Bu derelerde 19. yüzyılda yapılan kayık âlemleri çok ünlüdür.

[27] Gustave Flaubert (1821-1880): Ünlü Fransız romancı. 1849 Ekimi ile 1851 Mayısı arasında Mısır ve Türkiye'ye gezi yaptı. Bu gezi anılarını sonradan çeşitli yayınlarda yayımladı.

[28] Bunlardan birkaç örnek: George Frideric Handel'in; Timurlenk ve Yıldırım Bayezid'i konu alan *Tamerlano* operası, Carl Maria von Weber'in; *Abu Hassan* ve *Oberon* operaları, Joseph Haydn'ın; *L'incontro improvviso* operası, Gioachino Rossini'nin; *Il Turco in Italia* ve *Maometto II* adlı operaları ile Peter Cornelius'un *Der Barbier von Bagdad* operası,

Volfgang Amadeus Mozart'ın; *Rondo alla Turca* adlı piyano sonatı, *Die Entführung auf dem Seraglio* ve *Zaide* adlı operaları, Ludwig van Beethoven'in; *Ruins of Athens*'den Türk marşı, Moliere'in *Kibarlık Budalası* adlı sahne oyununun müziği Lully'nin bestelediği eserlerdir.

[29] *Stereoscope*: Bir çift açısı farklı aynı fotoğrafın bir göz yanılmasıyla izlenirken görsel derinlik duygusu vermesi olayıdır. Çift objektifli özel çekim aygıtları ile elde edilen ve özel gösterim aygıtları ile izlenebilen, pozitif cam veya fotoğraf kâğıdına baskılı görüntülerdir. Üçboyutlu olarak da adlandırılan stereo görüntüler 1851'lerden beri üretiliyordu. Amerikalı fotoğrafçı ve *Stereoscope* görüntü üreticisi Benjamin West Kilburn (1827-1909) 1860'lı yıllardan beri bu görüntülerden çok miktarda satış yapmaktaydı.
1880'de Bert Elias Underwood (1862-1943) ve Elmer Underwood (1860-1947), Underwood&Underwood'u kurdular. 1891'den sonra Yunanistan, Türkiye ve Ortadoğu'ya seyahat eden Bert, buradan pek çok *Stereoscopic* görüntü elde etti. Underwood'un kartlarında Ortadoğu yani devrin Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşamı çokça görülmektedir. Firma 1900'lerin başında bir günde 30.000'e yakın kart basıyordu.

[30] Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna kadar, Anadolu toprakları üzerinde Hitit, Urartu, Yunan, Firig, Lidya, Roma, Bizans ve Selçuk gibi büyük medeniyetler vardı.

[31] Fotoğraf kartı sırtları: Litografi, pürüzsüz yüzeyi olan bir metal levha ya da taş kullanılarak yapılan baskı biçimidir. Bavaryalı Alois Senefelder tarafından 1796'da bulunmuştur. Uygulanması ustalık isteyen bu baskı tipi için, özellikle 19. yüzyıl Akdeniz ülkeleri fotoğrafçıları Viyanalı litografları yeğlemişlerdir.
Stüdyoların sahipleri, sultanlardan ve Avrupalı hükümdarlardan aldıkları nişanları, yarışmalarda kazandıkları madalyaları, desenlerle bezeyerek, bir grafik düzen içinde hazırlayıp Viyana'ya gönderdiler. Bernhard Wachtl firmasında hazırlanan bu güzel desenlerin süslediği kartlara da çektikleri fotoğrafları yapıştırıp müşterilerine sundular.
Bernhard Wachtl (1852-1920) en bilinen Viyanalı litografтır. Onunla birlikte çağdaşı olan firmalardan K. Krziwanek, Trapp&Munch, Turkel&Steiner, Ipop&Turkel ve Eisenschmid hatırlanmalıdır.

[32] *Carte-de-Visite*: 1851 yılında Marsilyalı Louis Dodero tarafından bulunmuş, 6,6x10,7 cm boyutunda portre fotoğrafıdır. Tek plaka üzerine daha ucuz üretim için bir seferde sekiz portrenin çekimi ise 1854 yılında Disderi tarafından gerçekleştirilmiştir.

[33] *Cabinet*: 1862'de İskoç George Washington Wilson (1823-1893) tarafından bulunmuştur. 11,25x16,25 cm büyüklüğündeki karton üzerine monte edilmiş 10,16x13,97 cm büyüklüğündeki fotoğraf baskısıdır.

[34] Habsburgları, 1278-1918 yılları arasında Avusturya'da hüküm sürmüş ailedir. Saltanatları boyunca gerek savaşlarla, gerek evlenmelerle Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda söz sahibi oldular. 1859'da İtalya'dan, 1866'da Almanya'dan çıkarılan Habsburg sülalesi, orta Avrupa bölgelerinde hâkimiyetini bir süre sürdürdü. Kasım 1918'den sonra ise sonuncu hükümdar I. Karl, sözde kral olarak kaldı.

[35] Romanovlar Litvanya asıllı Rus ailesidir. 16. yüzyılda Rusya'ya yerleştiler. 1613-1917 yılları arasında ülkeyi yönettiler.

[36] Bölgeye Beyoğlu adının verilmesinin değişik öyküleri vardı. Bunlardan biri, II. Selim (1524-1574) devrinin nüfuzlu keşişi, Frenk-Bey-Oğlu denilen Don Yasef Nassi'den gelmekteydi. Önceleri 'Frenk Beyoğlu' denilen bu semte giderek surların içi de dahil edilip Türkler tarafından 'Beyoğlu' denildi.

[37] Cadde-i Kebir (Eski Türkçe): Büyük Cadde.

[38] Grand' Rue de Pera (Fransızca): Büyük Pera Caddesi.

[39] Doğruyol: Cadde-i Kebir veya Grand' Rue de Péra'ya Türklerin verdiği ad. İstanbul yakası sakinlerinin buraya Doğruyol demesinde, geçmişte karanlık işlerin döndüğü bu cadde için bir yergi de vardı.

[40] Aşil (Akilleus): Ölümlü bir baba olan Peleus ve tanrıça Thetis'in oğludur. Yarı tanrı sayılır. Çanakkale Boğazı'nda yaşanan Truva Savaşı'nın önemli kahramanı ve Yunan mitolojisinin en büyük savaşçısıdır.
Efsaneye göre, annesi Thetis, oğlunu bebekken ölümsüzlük nehri Styx'de yıkarken onu sol topuğundan tutarak suya batırır. Bu nedenle de o

topuğuna su değmez. Bu nedenle, Aşil'in topuğu yara alabileceği tek yeri olarak kalır. Yalnızca oradan vurulursa öleceğine inanılır.
Truvalı Güzel Helen'i geri alabilmek için savaşa girer. Ne yazık ki, Truvalı Prens Paris tarafından tam da sol topuğundan zehirli okla vurulur ve ölür.

[41] Sarayburnu, Osmanlı döneminde Topkapı Sarayı sınırları içerisinde bulunan alandı. Bizans devrinde ise adı 'Aziz Demetrios'tu.

[42] Ebbüzziya Tevfik (1849-1913): İstanbul'da doğdu. Osmanlı basınının en önemli isimlerindendir. 1864'te *Ruzname-i Ceride-i Havadis* gazetesinde gazetecilik yaşamına başladı. 1872'de *İbret* gazetesini yayımlamaya başladı. 1873'te Rodos'a sürüldü. Sürgün yıllarında yazdığı yazılarında Ebbüzziya takma adını kullandı. 1876'da affedilerek İstanbul'a döndü. Matbaa-i Ebbüzziya basımevinde uyguladığı modern tekniklerin yanı sıra yayımcılığın estetik olarak da gelişmesine büyük katkıda bulundu. Gazetecilik ve yayımcılığının dışında iyi bir hattattı. Ünlü *Tasvir-i Efkar* gazetesini yayımladı. Politik yaşamda yayınlarını bir araç olarak kullandı.

[43] Osman Hamdi Bey (1842-1910): İstanbul'da doğdu. 1856 yılında girdiği Maarif-i Adliye okulunda resme olan ilgisi ortaya çıktı. Bu dönemde yapılmış karakalem resimleri vardı. Babası İbrahim Ethem Paşa tarafından 1857'de Fransa'ya hukuk tahsiline gönderildi. Resme olan tutkusu onun hukuk fakültesini bırakarak Güzel Sanatlar Okulu'nda resim derslerine başlamasına neden oldu. 1869'da yurda döndü. 1873'te Viyana'da açılan Osmanlı sergisinin komiserliğini yaptı. 1881 yılında tayin edildiği müze müdürlüğünde tüm tasnif ve düzenlemelerini yaparak, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni dünyanın en önemli müzelerinden biri haline getirdi. 1883'te Nemrud (Comogene), 1887'de Sayda (Sidon), 1891'de Milas (Lagina) gibi önemli pek çok kazıya bizzat katıldı ve müze müdürlüğü sırasında pek çok önemli arkeolojik kazılar yapıldı.
Bu ünlü Türk ressamı, resimlerinde de fotoğraftan bolca yararlandı ve bu fotoğrafların çoğunu da devrin ünlü fotoğrafçısı Pascal Sébah'a çektirdi.
Sanayi-i Nefise Mektebi'nin (Güzel Sanatlar Akademisi) 1882 yılında kurucusu olan Osman Hamdi Bey, İstanbul'da öldü.

[44] Sırpuhi Dusap (1842-1901): İstanbul'da doğdu. Çokyönlü ve akademik bir eğitim gördü. Mığırdıç Beşiktaşlıyan'dan uzun zaman Ermenice ve edebiyat dersleri aldı. Aynı zamanda döneminin ilk feministlerinden sayılabilecek kadın yazarlardan olup, özellikle önemli üç romanı bulunmaktadır. Önemi, edebi yanından çok, 19. yüzyılda, konularının kadın haklarına ve kadının eşitliğine dayalı ilkelerden kaynaklanmış olmasından gelmektedir. Kadınların eğitim görmesi konusunda büyük çabalar sarf etti. Bu amaçla pek çok eğitim kurumuna destek verdi. Eserleri arasında 'Çağdaş Ermeni Dili Üzerine' bir de araştırma bulunmaktadır. İstanbul'da öldü.

[45] Claude Félix Abel Niépce de Saint-Victor (1805-1870): Fotoğraf konusunda pek çok buluşlar gerçekleştirmiş Fransız'dır.

[46] William Henry Fox Talbot (1800-1877): Fotoğrafta kendi adıyla anılan *Talbotype* (*Calotype*) işlemini bulan İngiliz'dir.

[47] Prusias ad Hypium: Fotoğrafçı Jules Delbet ile Türkiye'ye gelen Fransız arkeolog Georges Perrot harabeleri gezerken bir kitabe buldu ve bu kitabeden, burada her birinin iki yöneticisi olan on iki kabilenin yaşadığı anlaşıldı.
Antik kentin tarihi, MÖ 3. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Kent ilk olarak tarih sahnesine Hypios adı ile çıkar. Doğudan batıya uzanan, Küçük Melen ve Tabak Çayı yakınındaki ovada son bulan bir tepenin üzerine kurulan kasabanın adı Hypios'tan sonra Kieros olarak anılmaya başladı.

[48] Hattuşaş: Hititlerin geç tunç çağı dönemindeki başkenti olup, Çorum'un 82 km güneybatısındaki Boğazkale ilçesinde bulunmaktadır.

[49] *Albümen*: Yumurta akı kullanılarak yapılan kâğıt veya cam negatif baskısıdır. Cam üzerine albümin; ilk pratik fotoğraf negatifi olarak kullanılan potasyum iodid taşıyan cam tabakalar, yumurta akı ile kaplandı. Gümüş nitratta kurutuldu. Pozlandırmadan 5-15 dakika sonra tabaka gallik asitte geliştirilerek görüntü oluşması sağlandı. Sistem, 1847'de Abel Niepce de Saint Victor tarafından bulundu. Albümen kâğıtlar, 1847'de Blanquart-Evrard tarafından bulundu. Sepya tonda sonuç veren kâğıdın yüzeyi parlak veya mat görünümdeydi. 1895'e kadar en yaygın biçimde kullanılan teknik oldu.

[50] Bâb-ı Seraskeri (Başkomutan Karargâhı): Yeniçeri ocağının ortadan kaldırılmasından sonra, onun yerine geçecek yeni ordu için, 16 Haziran 1826'da bir fermanla düzenlemeler yapıldı. Bundan kısa bir süre sonra da yeni ordu, Beyazıt'taki eski saraya nakledildi. Burası imparatorluğun sonuna kadar Bâb-ı Seraskeri olarak kaldı. Bugün İstanbul Üniversitesi olarak kullanılmaktadır.

[51] Derik, idari olarak önceleri Diyarbakır eyaletine bağlıydı. 1867'de Diyarbakır vilayet olduğunda, Derik yine buraya bağlı kaldı. 1926'da Mardin vilayetine bağlandı.

[52] Büyükada'daki 'Arılı Ev', 'Gözlü Ev' diye adlandırılan Louis'nin evinin, bazı ansiklopedi, kitap ve internet sitelerinde, bugün hâlâ aktivitesini sürdüren çiçekçi Sabuncakis firmasının sahiplerinden Yorgi Sabuncakis tarafından yaptırıldığı yazılmaktadır. Eğer Süryani bir ailenin çocuğu olan ve Süryani Katolik okullarında okumuş, rahiplik yapan ve hattâ patrik vekilliğine kadar yükselen Louis Saboungi, Girit Adası'ndan gelen (muhtemelen Ortodoks) bir ailenin çocuğu ile aynı kişi olabiliyorsa yazılanlar doğrudur. Evin içinde ve dışındaki resimler, freskler, yazılar Louis Saboungi'nin yaşamıyla, bilgileriyle ilgilidir.
Burada tamamen, Diyarbakırlı Louis Saboungi'nin anılarından ve yayınlarından alınmış notları, bundan sonra bu konuda araştırma yapacak kişilere de yardımcı olsun diye aktarmak istedim.

LOUIS SABOUNGI:

- Büyükada'da satın aldığı arsa üzerine ev inşa ettirmeye karar verdi. İnşaatın başladığı 25 Mart 1903 tarihini bir kâğıda yazıp, kendi fotoğrafı ile birlikte bir şişeye koyarak ağzını mühürledi ve evin temelinin deniz tarafındaki sağ köşesine gömdü.
- 10 Mart 1904: İnşa halindeki evinin cephesine yazılmak üzere Arapça üç beyit yazdı.
- 3 Haziran 1904: Köşkün kulesine rüzgâr saatini kurdurdu.
- NOT: Binanın tam bittiği gün için bir not bulunmamakla birlikte, 1904 yılının haziran, temmuz ya da ağustos ayı olmalı. Binanın alnına, ortaya bir göz deseni koydurup bir yanına 'The Bee Hive Hotel' (Arı Kovanı Oteli), diğer yanına da 'Yüce Allah'ın Gözü Sevgili Kullarının Üzerindedir' diye yazdırdı.
- 17 Ağustos 1904: Yeni yaptırdığı köşkün fotoğraflarını çekti.
- 4 Eylül 1904: Köşkün deniz tarafındaki balkonunda Madam Eugenie ile kızı ve Musevi Matmazel Habib'i ağırladı.
- 8 Eylül 1905: Mister Taker (anı defterinde yazıldığı gibi) yeni köşkün kalorifer tesisatını Amerika'dan getirtmek üzere gerekli ölçüleri aldı.
- 8 Kasım 1905: Evin bahçesine kiraz, vişne, kırmızı ve siyah armut, şeftali, kayısı, muşmula fidanlarını ve kışlık üzüm asması çubuğunu diktirdi.
- 11 Kasım 1905: Bahçeye ek olarak iki elma, bir badem, bir şeftali ağacı ve salata fideleri diktirdi.
- 5 Aralık 1905: Köşkün kalorifer tesisatı için 32 Osmanlı Lirası ödedi.
- 23 Aralık 1905: Köşke kurulan kaloriferi deneme amaçlı ilk kez yaktırdı.
- 12 Ocak 1907: Bahçedeki ağaçlara kendisi kalem aşısı yaptı.
- 25 Ocak 1910: Bir Rus Büyükada'daki evi kiralamak üzere bir Rus ziyaretine geldi. Bütün adada evin bir eşinin daha bulunmadığını söyleyen Rus'tan yıllık 300 Osmanlı Lirası kira istedi. Anlaşamadılar.
- 12 Temmuz 1910: Evin bahçesinin bir kısmı üzerine inşasını tasarladığı 20 odalı otel konusunda Pesalti Efendi ile konuşarak düşüncelerini onaylattı.
- 20 Temmuz 1910: İnşa ettirmek istediği otel için, mühendis Ovadisyan ve ortağı Arılı Ev'e geldiler.
- 23 Nisan 1911: Otel misafirlere açıldı.
- 1911 yılının son günlerinde Louis Saboungi İstanbul'dan ayrıldığı için, evin durumunun onunla ilgili kısmı bilinmiyor. Zaten Louis'in de anıları burada son buluyor.
- 1924: Başka bir kaynakta Bayan Anastasiadis'ten alınarak hazineye devredildiği ve 10 Kasım 1930'da Muzaffer Hanım'a (Bağrım) satıldığı kayıtlı.

[53] Darülaceze: Sakat ve yoksul erkek, kadın ve kimsesiz çocukları korumak için II. Abdülhamid devrinde hizmete giren (2 Şubat 1896) yurt binası. Temeli 1892'de atıldı.

[54] Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultanî): Sultan II. Bayezid (1447-1512) döneminden başlayarak yapılan binada pek çok okul geçtikten sonra, Mekteb-i Sultanî diye de adlandırılan

Galatasaray Lisesi, Batılı bir okul gibi lise derecesinde, 1 Eylül 1868'de öğretime başladı. Öğretimin Fransızca ve Türkçe yapıldığı okulda, çeşitli din, mezhep ve ırklara mensup öğrencilerin, aynı çatı altında toplanarak birbirleriyle kaynaştırılması amaçlandı. Fransa'daki Paris Osmanlı mektebi kapatılarak, bundan sağlanan tasarrufla okulun bütün giderleri karşılandı.

[55] Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine ve savaş sırasında yararlık gösterenlere verilmek üzere bir madalya hazırlanması için 22 Ağustos 1923'te kanun çıkarıldı. Verilen bu madalyalara 'İstiklal Madalyası' adı verildi.

[56] *Cinématographe*'ın ünü daha ilk özel gösterilerinden başlayarak yayıldı. Onu ilk kez 28 Aralık 1895 günü Paris'te halka gösteren Lumière Kardeşler'e, dünyanın çeşitli yerlerinden bu yeni buluş üzerine bilgi verilmesi ya da bu aygıtın satılması konusunda mektuplar gelmeye başladı. Bunlardan birini yazan İstanbullu fotoğrafçı Vafiadis'ti.
1896 yıllarında İstanbul'da fotoğrafçılık yapan, Polonya Yahudisi Jean Weinberg'in kardeşi Sigmund Weinberg tarafından, Beyoğlu Galatasaray'ın köşesindeki zamanın ünlü birahanesi Sponeck'te, halka sinema gösterisi yapıldı. Henüz İstanbul'da elektrik olmadığından makineyi çalıştırmak ve film şeridini aydınlatmak için petrol lambaları kullanıldı.

Resim Altı Notları

[111] Jean Henri Abdolonyme Ubucini (1818-1884): Fransa'nın Touraine kesiminde doğdu. Versailles Lisesi'nde okudu. Birkaç yıl bir kolejde öğretmenlik yaptıktan sonra, 1846'da seyahate çıkarak İtalya, Yunanistan ve Türkiye'yi gezdi.

[112] Abdülcelil Çelebi Levni: 17. yüzyıl sonlarında Edirne'de doğdu. Lale Devri'nin en tanınmış minyatür ustasıdır. Topkapı Sarayı'nda nakkaşhaneden yetişti. Şair Vehbi'nin, III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününü anlatan surnamesini resimleyen Levni'nin bu minyatürleri en ünlü eserleri arasındadır. 1732'de İstanbul'da öldü.

[113] Mimar Sinan (1490-1588): Kanuni Sultan Süleyman'ın çeşitli seferlerinde bulundu, 1529 yılında başmimarlığa getirildi, ölümüne kadar bu işte kaldı. Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad devirlerini de yaşayan Mimar Sinan, hayatı boyunca pek çok mimari eser yaratmak için çalıştı ve yaptığı her eser de mimari sanat şaheseri oldu.
Yaşamı boyunca 81 cami, 400 mescit, 55 medrese, 266 darülkura ve türbe, 15 imaret, 3 darülşifa, pek çok su kemeri ve suyolu, köprüler, 19 kervansaray, 33 saray, 12 mahzen, 32 hamam inşa eden Mimar Sinan'ın eserleri 700 civarındadır. Bunların içinde özellikle Edirne'deki Selimiye ve İstanbul'daki Süleymaniye camileri en büyük eserlerindendir.

KAYNAKÇA

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri -1 / Toplum Hayatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

———, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri-2 / İnsanlar, İnanışlar, Eğlence, Dil*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

Abdülhamid II'nin Hatıra Defteri, Selek Yayınevi, İstanbul, 1960.

Abdülhamid, *Siyasî Hatıratım*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1984.

Adıvar, A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

Ahmet Dede, Müneccimbaşı, *Müneccimbaşı Tarihi*, Cilt I-II, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul.

Ak, Seyit Ali, *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı 1923-1960*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.

Ali (Basiret Gazetesi İmtiyaz Sahibi), *İstanbul'da Elli Yıllık Önemli Olaylar*, Sander Yayınları, İstanbul, 1976.

Ali Kemalî, *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati*, Ahmet Saitoğlu Kitabevi, İstanbul, 1944.

Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul.

Ali Sami, *Mebadi-i Usul'ü Fotografya*, İstepan Matbaası, İstanbul, 1309.

Alpman, Hafi Kadri, *Ahmet Fehim Bey'in Anıları*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul, 1977.

Altar, Cevad Memduh, *Onbeşinci Yüzyıldan Bu Yana Türk ve Batı Kültürlerinin Karşılıklı Etkileme Güçleri Üstünde Bir İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

Alus, Sermet Muhtar, *Masal Olanlar*, İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1995.

Arıkanlı, Oğuz, *Tarihimizde İlk'ler*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.

Bağış, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

Bayrak, M. Orhan, *Osmanlı Tarihi Yazarları*, Osmanlı Yayınevi, İstanbul, 1982.

Boesiger, Willy, *Le Corbusier*, Verlag für Architektur Artemis, Zürih, 1973.

Boyar, Selim Pertev, *Türk Ressamları*, Jandarma Basımevi, Ankara, 1948.

Bucaille, Maurice, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim* (*La Bible le Coran, et la Science*) TÖV Yayınları, İzmir, 1981.

Buckland, Gail, *First Photographs*, Macmillan Publishing Co. Inc. ABD, 1980.

Carlisle, George William Frederick Howard, *Türk Sularında Seyahat*, Kervan Kitapçılık ve Basın Sanayii A.Ş., İstanbul, 1978.

Cars, Des Jean ve Caracalla, Jean-Paul, *The Orient Express*, Bloomsbury Books, Londra, 1987.

Ceram, C.W., *Tanrılar Mezarlar ve Bilginler* (Çev.: Hayrullah Örs), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

Cezar, Mustafa, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1971.

Chevedden, Paul E., *The Photograpic Heritage of the Middle East*, Undena Publications, Malibu, 1981.

Christ, Yvan-Bouis, Marcel, *150 Ans de Photographie Française*, Photo Revue, Paris, 1979.

Coe, Brian, *The Birth of Photography*, Ash and Grant, Cambridgeshire, 1976.

Coşar, Ömer Sami, *Milli Mücadele Basını*, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti.

Çark, Gomidas, *Osmanlı Hizmetinde Ermeniler*, İstanbul, 1953.

Çizgen, Engin (Özendes), *Photography in the Ottoman Empire 1839-1919*, Haşet Kitabevi A.Ş., İstanbul, 1987.

———, *Photographer Ali Sami 1866-1936*, Haşet Kitabevi A.Ş., İstanbul, 1989.

———, *Türkiye'de Fotoğraf*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Dayetsi, Yesayi, *Eski İmparatorluk Fotoğrafçısı Kevork Abdullah'ın Anıları, Hayatı ve Çalışmaları*, Venedik St. Lazare, 1929.

de Amicis, Edmondo, *İstanbul 1874*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

de Fontmagne, La Baronne Durand, *Kırım Harbi Sonrasında İstanbul*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul, 1977.

de Nerval, Gérard, *Doğuya Yolculuk*, İstanbul Kitaplığı, İstanbul, 1974.

Diez, Ernst-Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1955.

D'Ohsson, *19. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul.

Duhani, Said N., *Eski İnsanlar Eski Evler, 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topografyası*, TTOK, İstanbul, 1982.

Ebbüzziya, Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Cilt II, Kervan Yayınları, İstanbul, 1973.

———, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Cilt III, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974.

Eder, Josef Maria, *History of Photography*, Dover Publication Inc., NewYork, 1978.

Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadime)*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul, 1979.

Evren, Burçak, *Sigmund Weinberg Türkiye'ye Sinemayı Getiren Adam*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.

Favrod, Charles-Henri, *La Puissance du Regard*, Collection La Mémoire de L'Oeil, Lozan, 1982.

Gavin, Carney, *Bonfils and the Early Photography of the Near East*, Harvard Library Bulletin, ABD, 1978.

Gernsheim, Helmut, *Incunabula of British Photographic Literature 1839-1875*, Scolar Press, Londra, 1984.

Gombrich, E.H., *Sanatın Öyküsü* (Çev. Bedrettin Cömert), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980.

Goodrich, L., Carrington-Cameron, Nigel, *The Face of China as Seen by Travellers and Photographers 1860-1912*, Aperture Inc, N.Y., 1978.

Goupil-Fesquet, Frédéric, *Voyage d'Horace Vernet En Orient*, Challamel Editeur, Paris, 1843.

Hattox, Ralph S., *Kahve ve Kahvehaneler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

Hershkowitz, Robert, *The British Photographer Abroad*, Robert Herskowitz Ltd, Londra, 1980.

Işın, Ekrem, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1995.

İpşiroğlu, N. ve İpşiroğlu, M. *Oluşum Süreci İçinde Sanatın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.

İslimyeli, Nüzhet, *Asker Ressamlar ve Ekoller*, Asker Ressamlar Sanat Derneği Yayınları I, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1965.

Jeanneret, Michel, *Nerval-Le Voyage en Orient I, II*, Garnier Flamarion, Paris, 1980.

Karal, Enver Ziya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Koçaş, Sadi, *Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Altınok Matbaası Ankara, 1967.

Landau, Jacob M., *Abdül-Hamid's Palestine*, Andre Deutsch, Kudüs, 1979.

Lecomte, Pretextat, *Türkiye'de Sanatlar ve Zeneatlar 19. Yüzyıl Sonu*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul.

Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri,* Hürriyet Yayınları, İstanbul.

Mahmut Muhtar, *Balkan Harbi*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul, 1979.

Manyan, Kirkoris, *Ermeni Resimciliği Üzerine Söyleşiler*, Mıkhitaryan Basımevi, Viyana, 1989.

Massignon, Louis, *İslam Sanatlarının Felsefesi*, GSA Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1963.

Mathews, Oliver, *Early Photographs and Early Photographers*, Reedminster Publication Ltd., Londra, 1973.

Méchin-Benoist, *Die Turkei (1908-1938)*, Swan Verlag, 1980.

Mülayim, Selçuk, *Sanat Tarihi Metodu*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1983.

Müller, Mrs. Max, *İstanbul'dan Mektuplar*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul, 1978.

Nadar, G.P. Turnachon, *Quand J'étais Photographe*, Ernest Flammarion, Paris, 1900.

Néagu, Philippe-Cayla, Alfred, *Alfred Normand*, Grafica Gutenberg, İtalya, 1978.

Neave, Dorina L., *Eski İstanbul'da Hayat*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul, 1978.

Newhall, Beaumont, *The History of Photography*, Secker and Warburg, ABD, 1964.

———, *Photography: Essays and Images*, Museum of Modern Art, ABD, 1980.

Nurettin Bey, *Kırım Harbi*, Kervan Kitapçılık ve Basın Sanayii A.Ş., İstanbul.

Onne, Eyal, *Photographic Heritage of the Holy Land 1839-1914*, Manchester Polytechnic, Manchester, 1980.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayın, İstanbul, 1983.

———, *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil Yayın, İstanbul, 1986.

———, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Kaynak Kitaplar, İstanbul, 1983.

Ousterhout, Robert G., *John Henry Haynes A Photographer and Archaeologist in the Ottoman Empire 1881-1900*, Cornucopia Books, İstanbul, 2011.

Ölçer, Cüneyt, *Sultan Abdülmecid Devri Osmanlı Madeni Paraları*, İstanbul, 1978.

Öndeş, Osman, *Preziosi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.

Özendes, Engin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf 1839-1919*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

———, *Abdullah Frères (Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

———, *Sébah & Joaillier'den Foto Sabah'a: Fotoğrafta Oryantalizm*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Özön, Nejat, *Türk Sinema Tarihi 1896-1960*, Artist Yayınları, İstanbul, 1962.

Öztuna, Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, Cilt I-XII, Hayat Kitapları, İstanbul, 1967.

———, *Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt XI, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1978.

Pardoe, Miss Julia, *Yabancı Gözü ile 125 Yıl Önce İstanbul*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1967.

Perez, Nissan N., *Focus East: Early Photography in the Near East, 1839-1885*, Amazon U.K., Londra, 1988.

Pollack, Peter, *The Picture History of Photography*, Harry N. Abrams Inc., Japonya, 1969.

———, *Photography*, Thames and Hudson, Japonya, 1977.

Raczynski, Edward, *1914'te İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul, 1980.

Sansom, William, *Victorian Life in Photography*, Thames and Hudson, Londra, 1974.

Scharf, Aaron, *Pioneers of Photography*, Harry N. Abrams Inc., N.Y., 1976.

Selaheddin Bey, *La Turquie L'exposition Universelle de 1867*, Librairie Hachette & Cie, Paris, 1867.

Sevengil, Refik Ahmet, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın no: 21, Ankara, 2006.

Shaw, Stanford J. ve Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (Reform, Devrim ve Cumhuriyet 1808-1975)*, Cilt II, E Yayınları, İstanbul, 1983.

Sidwall, Ake ve Wigh, Leif, *Bäckströms Bilder*, Fotografiska Museet, Stockholm, 1980.

Söderberg, Rolf ve Rittsel, Par, *Den Svenska Fotografins Historia, 1840-1940*, Bonnier Fakta, Göteborg, 1983.

Sperco, Willy, *Yüzyılın Başında İstanbul*, İstanbul Kütüphanesi, İstanbul, 1989.

Şekerci, Osman, *İslam'da Resim ve Heykelin Yeri*, Çanakkale Seramik Fabrikaları Kültür ve Araştırma Hizmetleri.

Tahsin Paşa'nın Hatıratı, 1931.

Tepeyran, Ebubekir Hazım, *Hatıralar*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1944.

Tör, Vedat Nedim, *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976.

Ubucini, J.H.A., *1855'de Türkiye*, Cilt I, II, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul, 1977.

Ubucini, M.A., *Türkiye 1850 (Tanzimat-Ulema-Basın)*, Cilt I, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul.

Ubucini, M.A., *Türkiye 1850 (Maliye-Ordu-Millet)*, Cilt II, Kervan Kitapçılık Basın Sanayii A.Ş., İstanbul.

von Moltke, Helmut, *Türkiye Mektupları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969.

———, *Unter dem Halbmond-Erlebnisse in der alten 1835-1839*, Horst Erdmann Verlag, Stuttgart, 1979.

Waczek, Louis-Buckland, Gail, *Travelers in Ancient Lands*, New York Graphic Society, Boston, ABD, 1981.

Waller, Franz Folker, *Wahren Werth Hat Alle in die Photographie*, Mannheim, 1984.

Wallach, Jehuda L., *Anatomie Einer Militärhilfe*, Düsseldorf, 1976.

Wigh, Leif, *Fotografiska Vyer Fran Bosporen och Konstantinopel*, Stockholm, 1984.

Woods, Sir Henry F., *Türkiye Anıları, Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl (1869-1909)*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976.

Yıldız, Sakıb, *Tevrat, İncil ve Kur'an*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980.

Zartaryan, Bimen-Vahan, *Hishadagaran*, Nişan Babikyan Matbaası, İstanbul, 1910.

Ansiklopediler

Arseven, Celal Esad, *Sanat Ansiklopedisi*, Cilt V, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1950.

Ermeni Sovyet Ansiklopedisi, Cilt VIII, Erivan, 1982.

Koçu, Reşad Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, 11 Cilt, İstanbul, 1959.

Salnameler

Bahriye Salnamesi, 1890-1924.

Labcinciyan, Teotik Salnamesi (1873-1908), İstanbul 1910, 1912, 1916-1920 (Ermenice).

Ordu Salnamesi, Memurin Sicili, 1330.

Salname-i Askeri, 1865-1908.

Yedikule Ermeni Hastanesi Salnamesi, 1892.

Yedikule Ermeni Hastanesi Salnamesi, 1898.

Kataloglar

Bayram, Ali ve Çöğenli, M. Sadi, 'Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu' (kitap adına göre), Cilt I (A-K), Cilt II(L-Z), Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Yayınları, Erzurum, 1978.

Baedeker's Konstantinopel und Kleinasien, Handbuch für Reisende, Leipzig, 1905.

Carella, Elizabeth, 'Bonfils and his Curious Composite', Exposure 17, Spring 1979.

'Dildilian Kardeşlerin Objektifinden Bir Ermeni Ailesinin Yitik Geçmişine Tanıklıklar 1872-1923', İstanbul, 2003.

'Fotoğraflarla Türkiye', Matbuat Umum Müdürlüğü, Münih.

Giragosyan, Amalya, 'Ermeni Süreli Basın Bibliyografyası', Erivan, 1970.

Karatay, Fehmi Edhem, 'Türkçe Basmalar Alfabe Kataloğu (1729-1928)', Cilt II, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul, 1956.

Kolağası Mehmed Bey, 'Mirat-ı Mühendishan-ı 1899'.

Mehmed Esat, 'Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye', Artin Asadoryan Şirketi Mürettebiye Matbaası, İstanbul, 1310.

Mehmed Es'ad, 'Mirat-ı Mühendishane-i Berri-i Hümayun', Karabet Matbaası, İstanbul, 1312.

Özege, Seyfettin, 'Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu', Cilt I-V, İstanbul, 1971.

Sobieszek, Robert A. ve Gavin, Carney E.S., 'Remembrances of the Near East - The photographs of Bonfils, 1867-1907', GEH Exhibition Catalog, 1980.

Gazeteler

Ceride-i Havadis, 1845-1848.

Malumat, 23 Mayıs 1895.

Puzantion, Ermenice günlük gazete, İstanbul, 1918.

Resimli Gazete, istifadeli kitaplar külliyatı.

Yakın Tarihimiz, Milliyet Gazetesi eki, 480 sayfa.

Dergiler

Donanma dergisi, Sayı 131, 9.8.1333.

Foto, haftalık fotoğrafçılık mecmuası, 27 Aralık 1958, No: 5.

Pazmaveb Hantisaran, Ermenice, filoloji, bilgi, manevi bilgiler dergisi, Cilt 66, Sayı 2, Aralık 1929.

Osmanlı Ticaret Yıllıkları

R. Cervati et N.C. Sargologo, '1868-69 L'Indicateur Constantinopolitain Guide Commercial', Premieré Année, İstanbul.

R. Cervati, '1870-71 L'Indicateur Constantinopolitain Guide Commercial', İstanbul.

Raphael C. Cervati, '1880 L'Indicateur Ottoman Annuaire-Almanach du Commerce, İstanbul.

————, '1881 L'Indicateur Ottoman Annuaire-Almanach du Commerce', İstanbul.

————, '1882 L'Indicateur Ottoman Annuaire-Almanach du Commerce', İstanbul.

————, '1888 Indicateur Oriental Annuaire du Commerce', İstanbul.

————, '1889-90 Annuaire Oriental du Commerce', İstanbul.

————,'1895 Annuaire Oriental (Ancien Indicateur Orietal) du Commerce', İstanbul.

————, '1900 Annuaire Oriental du Commerce', İstanbul.

————, '1910 Annuaire Oriental du Commerce', İstanbul.

1933-37 Şark Ticaret Yıllığı.

Müzeler-Kütüphaneler-Arşivler

Alman Arkeoloji Enstitüsü Kitaplığı / İstanbul

Arkeoloji Müzesi / İstanbul

Atatürk Kitaplığı / İstanbul

Biblioteque National / Paris

Ermeni Patrikhanesi Arşivleri/İstanbul

Etnografya Müzesi / Ankara

Fouad C Debbas Arşivi / Paris

George Eastman House / Rochester

Hakkı Tarık Us Kütüphanesi / İstanbul

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi / İstanbul

Milli Kütüphane / Ankara

Oskeparan Kilisesi Kayıtları / İstanbul

Saint Antuan Kilisesi Kitaplığı / İstanbul

Tercüman Gazetesi Arşivleri / İstanbul

Topkapı Sarayı / İstanbul

Türk-İslam Eserleri Müzesi / İstanbul

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi / Ankara

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

Ziyad Ebbüzziya Arşivi / İstanbul

DİZİN

I. Karl 221, 312, 336
I. Peter 221
II. Oscar 210
II. Wilhelm 177, 190, 221, 238, 239, 240, 245, 248, 271, 310
III. Ahmed Çeşmesi 121

A

Abdullah Frères 21, 22, 25, 29, 37, 44, 48, 66, 76, 113, 114, 133, 136-161, 164-177, 221, 248, 269
Abdülcelil Levni 36, 339
Abdülmecid Efendi 31, 314
Adalet (gazete) 284
Adalı Halil 69
Adana 33, 58, 272, 310
Adapazarı 74, 187, 190
Adrien Bonfils 216
agentplaque 112
agrandisman 45
Ahmed Cevad Paşa 34
Ahmed Mithad Paşa 115
Ahmed Vefik Paşa 159
Akdeniz 18, 35, 43, 86, 162, 179, 188, 205, 335, 336
Akka 185
Akşehir 205
A. Laroche 113, 115, 120, 127, 132
Albert Kahn 303
albertype 117
albümen 45, 188, 337
Alfred Nicolas Normand 111
Ali Enis Oza 297
Ali Rıza Paşa 66, 190, 191
Ali Sakıb 76
Almanya 53, 94, 229, 245, 276, 310, 319, 332, 335, 336
Alphonse de Moustier 186, 187
A. Lumière 45
Amalfililer 55
Amanullah Han 329
American Colony 75
Amsterdam 87
Ankara 19, 59, 205, 229, 232, 242, 282, 301, 304, 313, 314, 323, 325, 328, 329, 334
Annuaire Oriental du Commerce 45
Antakya 65, 216, 277
Antoine Zilpoch 181, 183
Antonio Beato 96, 99, 102, 103
Apraham Abdullah 66, 76, 133, 164, 176
Arabistan 52
Aram Bardizban 64
Aram Dildilian 58, 74, 82, 83, 85, 272
Arif Hikmet Koyunoğlu 11, 60, 65, 69, 317-319
Arşidük Friedrich 91
asetilen 45
Aşil Samancı 213, 284-287
Aşkale 177
Ateliers Apollon 6 60, 67, 210, 284
Ateliers Phèbus 221
Ateliers Photographiques Nadir 45
Atina 87, 99, 103, 111, 188, 203, 209, 213, 272, 285, 335
Atmeydanı 113, 114, 139, 173-175, 248, 280
Augusta Victoria 245, 310
Auguste Léon 303
autochrome 303
Avusturya 53, 89, 91, 112, 113, 177, 203, 225, 276, 302, 309, 312, 315, 319, 324, 332, 336
Avusturya-Macaristan 53, 308, 311, 315, 319, 328, 336
Ayasofya 91, 97, 99, 162, 174, 220, 250
Aydın 33, 59, 242, 308
Ayvansaray 160, 266

B

Baalbek 89, 90, 185, 190, 217, 239, 240
Bâbıâli 305, 319
Bağdat 33, 39, 46, 60, 205, 243, 275, 334
Bahriyeli Ali Sami 59, 63, 66, 82, 282, 283, 284
Balaklava Limanı 50, 99
Balkan Savaşı 52, 233, 303, 311
Basile (Vasili) Kargopoulo 105
Bayburt 177
Bedros İskender 271, 272
Beethoven 41, 336
Benjamin West Kilburn 42, 336
Bergama 216, 243
Bernhard Wachtl 44, 336
Betlehem 88, 177
Beyazıt 25, 43, 114, 141, 181, 201-203, 211, 292, 293, 304, 312, 338
Beyazıt (Seraskerat) Kulesi 25, 43, 50, 114, 211
Beylerbeyi Sarayı 31, 190, 307, 311
Beyoğlu 55, 66, 93, 104, 112, 138, 139, 190, 202, 225, 324, 332, 333, 336, 339
Beyrut 33, 35, 41, 43, 83, 89, 90, 94, 180, 185, 191, 194, 196, 197, 216, 218, 220, 221, 274-276, 334
Bilecik 205
Birecik 39, 66, 277, 334
Birinci Dünya Savaşı 52, 53, 57, 174, 184, 303, 312, 315, 319, 321, 323
Bitlis 60, 277
Bizans 19, 20, 43, 55, 144, 174, 187, 209, 256, 336, 337
Bogos Tarkulyan 175, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 329
Bosna-Hersek 52
Bosphorus Hotel 35
Boulanger 114
Bozüyük 63, 188
British Museum 33, 310
Budapeşte 162, 302, 309
Bulgaristan 52, 53, 310, 315
Burhan Felek 317
Bursa 19, 33, 60, 67, 105, 116, 117, 146, 157, 187, 188, 205, 213, 242, 243, 245, 248, 256, 257, 259, 266, 284, 290, 300, 306, 313, 319, 334

C-Ç

cabinet 49, 50, 148, 153, 336
Cacouli Frères 85
calotype 95, 105, 108, 109, 111, 179, 337
Caloust Calfayan 271

Camera Obscura 13, 39, 52, 87, 333
Camille Rogier 27, 70, 93, 94
cam negatif 9, 29, 48, 180, 184, 337
Captain Barry 59, 60, 63, 65, 66, 84, 276, 277
Caracache Frères 44, 45
Carlo Bukmedjian 59
Carlo Naya 103, 104
Carlo Ponti 104
carte-de-visite 49, 50, 124, 125, 146, 149, 171, 336
Celestin Nanteuil 93
Cemal Işıksel 323
Ceneviz 55, 57
Ceride-i Havadis 16, 93, 103, 307, 315, 337
Ceride-i İlmiye 36
Cezayir 55, 95, 105
Charles-Edouard Jeanneret 302, 303
Charles Marie Bouton 87
Cinéma Pathé 320
Claude-Marie Ferrier 180
Collodion 97, 139, 153
Constantin Joseph Fettel 74, 190
Constantin Sofiano 71, 73
Cosmi Abdullah 181, 201
Cosmi Sébah 60, 63, 65, 70, 75, 76, 80, 83, 242, 269
Çanakkale Boğazı 52, 89, 91, 205, 228, 233, 336
Çankırı 33
Çerkes Hafız Mehmed Paşa 30

D
Daguerre 13-16, 39, 87, 93, 95, 333
daguerreotype 14, 16, 38, 87-96, 103-105, 112, 138, 313
d'Arsene Houssaye 93
David George Hogarth 274
David Sabungi 76, 84
Davud Paşa 141, 154
Dede Efendi 30
Deir El Kamar 90
Dellalzade İsmail Efendi 30
Denizli 33
Derounian Frères 65, 83
D.H. Arnoux 77
Dicle 277
Dildilian Brothers 58, 74, 82, 83, 84, 272
Disdéri 146
Diyarbakır 38, 63, 138, 177, 274, 277, 338
D. Joseph 68, 69
Doğubayazıt 233
Dolmabahçe Sarayı 137, 153, 260, 307
Donizetti Paşa 41, 306, 333

E
Eastman 45
Ebbüzziya Tevfik 112, 159, 174, 175, 292, 337
Ebubekir Hazım Tepeyran 334
Edirne 31, 33, 64, 65, 69, 105, 128, 172, 243, 306, 308, 339
Edirnekapı 290
Edmondo de Amicis 145, 335
Edward 72, 76, 79, 83, 148, 177, 187, 308, 309, 335
Efes 43, 95, 187, 216, 243, 274
E.J. Pantzopoulo 204
El Chark (Société Photographique) 113
Emeviye Camisi 240
Emile Jean Horace Vernet 87
Eminönü 28, 42, 222, 307
Enver Paşa 82
Ernest Chantre 276, 277
Ernest de Caranza 24, 109, 110
Erzurum 65, 177, 318, 323
Esat Nedim Tengizman 59, 315, 320
Esbekieh Sarayı 88
Eskihisar 205
Eskişehir 63, 188, 205, 309, 323
Etem Tem 316, 317
Eyüp 98, 120, 212, 277, 291, 306, 318
Eyyüb El-Ensari 120

F
Fahreddin Türkkan Paşa 226, 227, 229, 233
F. Chardon 86, 90, 91
F. Dussap 66
Febüs Efendi 221, 222, 226, 317
Feldmareşal Helmuth von Moltke 39, 305, 306, 334, 335
Felice Beato 96, 97, 99, 103
Felix Bonfils 216, 221
Ferdinand de Lesseps 90
Fırat 39, 277, 334
Filistin 35, 87, 89, 90, 96, 99, 180
Floransa 210, 303
fonograf 13, 275
fotolitografi 115
Foto Saray 203
Foto Sel 222
Foto Zafer 322
Francis Bedford 187, 188
Francis Frith 180, 204
François Arago 14
Frank Mason Good 204
Franz Joseph 309, 315
Frédéric Auguste Antoine Goupil-Fesquet 87
Frédéric Gadmer 303
Frigya 43, 209

G
Gabriel Lekegian 79
Galata 18, 25, 26, 27, 28, 42, 43, 50, 55, 91, 110, 114, 141, 183, 264, 281, 290, 307-311
Galata Köprüsü 28, 42, 43, 264, 290, 306-308
Galata Kulesi 50, 91, 110, 141, 281
Galata Mevlevihanesi 26
Garabed Amirayan 66, 290, 291
Garabed Paboudjian 44, 71
Gaspard-Pierre- Gustave Joly De Lotbinière 66, 76, 79, 83, 86, 87, 90
Gazze 88
Gelibolu 18, 65, 322
General Ignatief 156
Georges Chevalier 303
Georges Saboungi 185, 186
Gérard de Nerval 93, 94
Gerôme 114
Girit 52, 209, 274, 299-302, 338
Giza 88, 91, 164
Gomidas Abdullah 133
Göksu 28, 107, 108, 335
Grand Hotel de Luxembourg 35
Grand' Rue de Péra, Cadde-i Kebir, Doğruyol, İstiklâl Caddesi 55, 57, 66, 70, 72, 103, 113, 132, 205, 269, 271, 320, 336

Guillaume (Gustaf Adolf) Berggren 205
Gustave Flaubert 41, 95, 335
Gustave Fougère 242
Gustave Joaillier 269
Gustave le Gray 95
Gülhane 21, 307, 333
Gülmez Frères 60, 67, 210-213, 285
Gümüşhane 177

H
Habsburg 53, 336
Haçik Papazyan 182
Hafız Osman Paşa 39
Hagop İskender 269-272
Halep 33, 65, 177, 275, 321, 334
Haliç 27, 28, 43, 45, 46, 91, 110, 141, 242, 290, 330, 331, 335
Hamza Rüstem 300-302
Hayri T. Tolgay 322, 323, 328
Hazreti Muhammed 41, 334
heliografik 45
Henry F. Woods 335
Hırka-i Saadet 41
Hıdiv İsmail Paşa 177
Hilâl-i Ahmer (Kızılay) 296
Hindistan 99, 190
Hovsep Abdullah 164, 176
Humus 275

I-İ
I. Heyman 132
Ilford 45
Istepan Matbaası 282, 315
İbrahim Paşa 39, 80
İbrahim Peygamber 184
İkinci Afyon Savaşı 99
İkinci Dünya Savaşı 225
İmrahor Köşkü 261
İngiltere 13, 33, 46, 52, 97, 99, 148, 149, 153, 180, 187, 275, 276, 308, 309, 310, 319, 329, 335
İshakpaşa Sarayı 233
İskenderiye 35, 43, 76, 78, 87, 88, 90, 95, 117, 128, 177, 216, 276, 307, 324, 328, 332
İsmail Hakkı Bey 300, 303
İsmail İnsel 271, 272
İstanbul (Constantinople) 2, 9, 10, 15-21, 24-29, 32-43, 46, 55, 69, 89, 91-97, 103-114, 128, 132, 133, 138, 139, 143-145, 148, 153, 156, 160, 162, 164, 166, 171, 175-177, 181, 185, 186, 188, 190, 191, 202-205, 210, 213, 216, 225, 226, 233, 234, 238, 241, 242, 245, 264, 269, 271, 272, 275-277, 282, 284, 285, 287-293, 296-304, 306, 307, 309-325, 328, 329, 332-339
İstanköy Adası 89
İstepan Abdullah 133
İstiklal Caddesi 55, 57, 66, 70, 72, 103, 113, 132, 205, 269, 271, 320, 336
İtalya 93, 95, 103, 104, 108, 111, 177, 179, 180, 233, 319, 333, 336, 339
İyonya 43, 209
İzmir 18, 19, 33, 35, 43, 59, 62, 89-91, 95, 140, 177-181, 187, 188, 205, 213, 216, 219, 243, 284, 297, 301, 302, 306-308, 313, 319
İzmit 33, 74, 112, 139, 186, 187, 190, 205, 306, 310
İznik 63, 128, 187, 188, 190, 242, 243

J
Jacob August Lorent 177, 178, 179
Jacob Samancı 284
James Robertson 50, 96, 97, 98, 99, 103
Jean Henri Abdolonyme Ubucini 339
Jean Weinberg 320, 321, 322, 324, 332, 339
Jean Xanthopoulos 114
J. Gamliel 82
J.H. Dallmeyer 45
Johannes (Jean) Sebah 60, 63, 65, 70, 75, 76, 80, 113, 128, 242, 248, 271, 272
John Henry Haynes 225
John Shaw Smith 108
Joseph Nicéphore Niépce 13
Joseph Philbert Girault de Prangey 95
Jules Delbet 183, 242, 337
Jules Dérain 112
Julie-Christine Chartier de Lotbinière 87

K
Kâbe 41, 184, 185, 276
Kafkas Cephesi 316, 317
Kâğıthane 2, 28, 158, 172, 261, 335
Kahire 35, 43, 76, 79, 80, 87, 88, 90, 92, 95, 99, 102, 103, 127, 128, 132, 162-164, 166, 169, 175, 177, 179, 183, 216, 242, 245, 248, 269, 306, 307, 321, 322
Kalkandelenli Sabri Bey 35
Kamil Paşa 32, 234
Kapalıçarşı 18
Kaptanpaşa Ahmed Fevzi 28
Karaköy 28, 307, 309
karanlık oda 45
Karnak 43, 270
Kasımpaşa 18, 26, 334
Kastamonu 33, 74
Kavalalı Mehmed Ali Paşa 30, 39, 307, 333
Kayseri 38, 59, 133, 323, 328
Kenan Paşa 69, 287
Kevork Abdullah 138, 139, 153, 156, 166, 174, 176, 177
Keystone View Company 42, 43
K. Günkel 96
Kıbrıs 52, 63, 95, 140, 304
Kırım 27, 46, 50, 97, 99, 149, 307, 335
Kırım Savaşı 27, 46, 50, 97, 307, 335
Kızkulesi 209
klişehane 348
Knox 45
Kolağası Mehmed Hüsnü 69, 225
Kompa 69, 93
Kont Bentlen 329
Kont Olympe Aguado 138, 139
Kopenhag 86
Kral Faysal 348
Krikor Amira Balyan 96
Kudüs 11, 42, 75, 87, 90, 99, 103, 164, 165, 168, 177, 180, 184, 185, 190, 217, 238, 239, 310
Kurtdereli Mehmed Pehlivan 69
Kurtuluş Savaşı 53, 284, 304, 319, 320, 321, 324, 339
Küçüksu Kasrı 251, 261

Kültepe 276
Kütahya 63, 112, 187, 205, 242

L

La Baronne Durand de Fontmagne 335
L'Aigle 70
Larnaka 89, 304
Lenin 321
Leonardo Da Vinci 264, 333
Leon Troçki 321
Leon Vidal 122, 123
Leo Perpignani 269
Leyla Kadriye 82
L. Fiorillo 78
Livorno 88
Louis Jacques Mandé Daguerre 13, 333
Louis Sabougi 185, 274, 275, 276, 338
Luca Carlevaris 38
Lut Denizi 185
Lübnan 18, 89, 95, 141, 185, 197, 216, 274, 276

M

Macbeth 57
Madam Ignatieff 57
Magnifica Comunità di Pera (Görkemli Pera Topluluğu) 55
Mahmud Celaleddin Efendi 149
Mahmudiye Kanalı 88, 90
Malta 87, 88, 89, 92, 95, 97, 99, 103, 297
Manisa 33, 60, 205
Marie-Lydie Cabanis 216
Marquis de Moustier 139, 141, 186
Marsilya 35, 87, 88, 89, 95, 205
Matbaa-i Ebbüzziya 159, 293, 337
Mavroyani Paşa 19
Maxime du Camp 66, 75, 79, 83, 84, 95
Mecmua-i Maarif 153
Mecmua-i Ebbüzziya 293
Medine 41, 66, 183, 185, 229, 233, 276
Mehmed Emin Ağa 121
Mekke 41, 66, 184, 185, 233, 276
Meksika 321
Mekteb-i Fünun-u Bahriye-i Şahane 283
Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi) 105, 293, 299, 339
Mescid-el-Aksa 184
Mevlana Celaleddin-i Rumi 26
Mevleviler 26
Mezopotamya 187
Mısır 18, 30, 35, 37, 39, 41, 52, 79, 87, 90, 95, 96, 99, 102, 105, 108, 114, 115, 128, 129, 132, 162, 164, 165, 166, 168, 169, 175, 177, 180, 183, 184, 185, 188, 190, 216, 222, 243, 270, 271, 275, 276, 284, 308, 324, 328, 332, 333, 335
Mısır Çarşısı 222
Mızıka-i Hümayun 17, 41, 306, 312
Mihran Iranian 67, 277
Mihrişah Valide Sultan 108
Mikael Natourian 58, 74, 82, 83, 85, 272
Miken 43
Milliyet 329
Mimar Sinan 126, 128, 339
Mithad Paşa 186
Montreal 87
Mozart 41, 336
Muhammed Sabri 71
Muhammed Sadık Bey 183, 184
Murad-Raphaelyan Okulu 38, 335
Mustafa Kemal Atatürk 284, 324
Mustafa Reşid Paşa 21, 333
Muzafferiddin Şah 221
Mühendishane-i Berri-i Hümayun 51, 52, 188, 190, 234, 282, 300, 309
Münif Paşa 275
Müşir Arif Paşa 69

N

Nablus 89
Naciye Suman 303
Napoli 303
Nasira 185
National Library 33
Naum Tiyatrosu 57
Nazareth 71, 90
Nâzım Hikmet 82
Nelidov 156
New York 87
Nicolai Nikolayeviç 156
Nikolai Andriomenos 201, 203
Nil Nehri 165, 166, 185, 270
Nizip 39, 334
N.P.Lerebours 87, 92
Nuri Rüstem 302
Nuruosmaniye 258

O-Ö

Odéon Oteli 91
Odesa 205
O. Diradour 45
Onnik Diraduryan 44
Orient Express 35
Ortaköy 129, 283
Oryantalistler 40
Oryantalizm 9, 46
Osman Hamdi Bey 114, 115, 140, 162, 337
Osmanlı Fotoğraf Cemiyeti 50
Osmanlı Ressamlar Cemiyeti 31
Osmanlı-Rus Savaşı 156
Othmar Pferschy 225, 302, 324, 325, 329-332
Ölüdeniz 75

P

Pakistan 216
Palu 177
Pantoykian 74
Papazyan Frères 60, 70, 85, 181, 182, 183
Paris 13, 31, 38, 79, 86, 87, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 103, 104, 111, 113, 114, 116, 127, 128, 132, 138, 139, 140, 141, 159, 177, 179, 180, 183, 188, 194, 202, 269, 271, 272, 275, 297, 302, 303, 308, 335, 337, 339
Partoğimeos Çamiçyan 67
Pascal Sébah 9, 18, 19, 27, 44, 113, 114, 115, 116, 117, 120, 121, 122, 123-132, 242, 245, 248, 269, 324, 337
Paul Vuccino 190
Pera 55, 57, 66, 70, 72, 103, 108, 113, 132, 176, 205, 264, 269, 271, 324, 336
Pera Palas Otel 349
Percy R. Salmon 299
perspektif 13, 50, 333
Petra 180
photochromy 122, 123, 126

Photo Française 70, 80, 324
Photographie Parnasse 70
Photographie Tchamlidjan 73
photolithographie 116, 117, 123
Photo Sébah et İskender 271
phototype 115, 117, 120, 123, 127
Pierre Loti 288-291
Pierre Trémaux 105
platinotypie 45
Policarpe Joaillier 9, 60, 63, 65, 70, 75, 76, 80, 83, 132, 242, 243, 269
Pompei 111, 303
Port Said 80, 82
Prens Gustaf 323
Prens Hirohito 329
Prusya 9, 245, 271, 307, 309, 335
pyrogallique asit 216

R

Rabach 70, 113, 138
Rahmizade Bahaeddin Bediz 60, 65, 70, 297, 299
Raif Efendi 63, 70, 112
Raphael Khendamian 69
refleks (fotoğraf makinesi) 317
Rémény 57
Resna 60, 65, 70, 298-301, 315, 322
revelatör 216
Revue de l'Orient et de l'Algerie 95
Rıza Pehlevi 329
Robert Caracachian 204
Rodos 63, 89, 95, 112, 200, 337
Roger Dumas 303
Roger Fenton 97
Roma 20, 43, 89, 111, 138, 175, 183, 187, 274, 303, 330, 335, 336
Romanovlar 53, 336
Romanya 302, 324
rölyef 349
Rubellin 60-62, 70

S-Ş

Sadrazam Cevad Paşa 284
Sadrazam Fuad Paşa 112, 139
Sadullah Bey 156
Safvet Paşa 156
Saida 90
Sakarya 205, 313
Samuel Morse 31
Sanayi-i Nefise Mektebi 310, 322, 337
San Stefano 156
Sarah Dwight 83
Sarayburnu 91, 208, 337
Sarkis Boghossian 38
Sayda Zeynep Camisi 80
Sébah&Joaillier 9, 29, 56, 60, 63, 65, 70, 75, 76, 80, 83, 114, 169, 175, 176, 242-245, 248, 250-261, 264-266, 269, 271, 272
Sedefkâr Mehmed Ağa 280
Selanik 18, 33, 82, 284, 288, 310, 311, 316, 334
Selimiye Camisi 128
Selimiye Kışlası 30, 46
Seraskerat Kapısı 277
Seraskerat Kulesi 50, 114
Sergi-i Umum-i Osmanî 113, 308
Sermet Muhtar 46
Server Paşa 151
Servili Ahmed Emin 60, 63, 70, 188-190, 238
Sigmund Weinberg 324, 339
Simon 71, 72
Sina 88, 90, 180
Siros Adası 87, 88
Sisam Adası 52
Sivas 38, 82, 138, 272, 328, 334
Siverek 277
Stalin 321
Stéphanie Passet 303
stereo kart 350
stereoscope 42, 43, 45, 103, 128, 171, 180, 204, 336
Stereoscopic Company 275
Stockholm 205, 210
St. Petersburg 86, 156, 162
Sudan 52, 103, 105
Sultan Abdülaziz 28, 31, 106, 112, 115, 138-140, 148, 149, 152, 308, 309, 333, 335
Sultan Abdülmecid 21, 28, 31, 41, 57, 138, 152, 171, 306, 333, 334
Sultanahmet 113, 114, 139, 173-175, 204, 248, 259, 280, 308, 332
Sultanahmet Camisi 173, 204, 280
Sultan I. Abdülhamid 133
Sultan I. Ahmed 280
Sultan I. Bayezid (Yıldırım) 335
Sultan I. Selim (Yavuz) 25, 41, 184, 334, 339
Sultan I. Süleyman (Kanuni) 126
Sultan II. Abdülhamid 19, 32, 35, 38, 52, 57, 105-108, 159, 162, 175, 177, 185, 188, 210, 221, 237-239, 245, 248, 276, 282, 284, 287, 310, 333, 334, 339
Sultan II. Bayezid 19, 264, 334, 339
Sultan II. Mahmud 20, 21, 28, 30, 31, 41, 157, 209, 305, 333
Sultan II. Mehmed (Fatih) 19, 334
Sultan II. Selim 108, 332, 336
Sultan III. Murad 339
Sultan III. Selim 26, 30, 98, 108
Sultan IV. Murad 334
Sultan V. Mehmed Reşad 221, 271, 284, 303, 310, 315
Sultan V. Murad 32, 107, 171, 177, 308
Sultan Vahdettin (VI. Mehmed) 202, 311
Sultan Veled 26
Summer Palace Hotel 35
Sumpad Dildilian 58, 74, 82, 83, 85, 272
Sur şehri 90
Suriye 18, 83, 87, 88, 90, 96, 105, 111, 128, 180, 185-188, 216, 218, 233, 243, 276, 277, 304, 333
Süleymaniye Camisi 126, 128, 173, 339
Süveyş Kanalı 46, 90, 185, 307, 308
Şale Köşkü 248, 310
Şam 33, 35, 41, 86, 89, 90, 128, 177, 180, 185, 196, 213, 275

T

Tahsin Paşa 334
Takvim-i Vekayi 15, 306
Talha Ebbüzziya 292, 293, 296
Tanaş Andriomenos 201-203
Tancrède R. Dumas 191-197, 200
Tanzimat Fermanı 333
Tasvir-i Efkâr 293, 297, 317
Tatlısular bölgesi 335
Teb 88, 90, 175, 177
Tercüman-ı Hakikat 284

Tevfik Paşa 162, 166, 167
Tevhid-i Efkâr 297
tezhip 50
Thedoros Servanis 72
Theophile Gautier 93, 97
Thodori Vafiadis 73
tıpkıbasım 120
Tiflis 276
Topçu Ahmed Selahaddin 151
Tophane 18, 96, 123, 141, 159, 188, 261, 334
Topkapı Sarayı 30, 41, 109, 121, 143, 280, 337, 339
Trablus 84, 275
Trabzon 33, 38, 84, 85, 138, 177, 242, 334
Trieste 35
Tripoli 218
Tsolag Dildilian 58, 74, 82-84, 272
Tsolag Pertev 350
Turqueries 46
Tünel 54, 105, 108, 308
Türk-İtalyan Savaşı 52, 229

U-Ü

Ulucami 157
Ulus 301, 329
Underwood&Underwood 43, 336
Urfa 66, 277
Ürdün 75, 329
Ürdün Meliki Abdullah 329
Üsküdar 26, 46, 66, 73, 93, 94, 133, 155, 191, 234, 292, 300
Üsküdarlı Ali Sami Bey (Aközer) 41, 51, 52, 66, 75, 84, 190, 234-242, 289
Üsküdarlı Hasan Rıza 72, 284
Üsküdar Mevlevihanesi 26
Üsküp 76, 303, 311

V

V.B. Lumière 45
Vedat Nedim Tör 324
Velid Ebbüzziya 292
Venedik 17, 19, 38, 54, 55, 99, 103, 104, 138, 179, 185, 334, 335
Venizelos 329
V. Hissarlian 67
Viçen Abdullah 113, 138, 153, 176
Viyana 20, 44, 57, 94, 103, 114, 115, 127, 302, 303, 309, 332, 336, 337
Voigtlander 45

W

Weber Sculp 86, 90
wet collodion 97, 187, 216
wet-plate collodion 184
William Churchill 16, 307
Winston Churchill 329

Y

Yafa 76, 84, 180, 185, 310
Yemen 302
Yeni Cami 222, 290
Yeni Köprü 28
Yeni Tasvir-i Efkâr 292
Yeraltı Fotoğrafhanesi 323
Yeşil Cami 319
Yıldız Camisi 140
Yıldız Sarayı 32, 35, 137, 190, 282, 310, 311, 334
Yunanistan 87, 95, 96, 105, 180, 216, 302, 336, 339
Yusuf İzzeddin 148
Yüzbaşı Hüsnü Bey 52, 188, 225

Z

Zafer Fotoğrafhanesi (Foto Zafer) 238
Zangaki 72, 76, 80, 81, 84
Zenobio Palas 38
Z.G. Donatossian 60
zincography 120

ÖZGEÇMİŞ

ENGİN ÖZENDES

Türk fotoğraf tarihi üzerine araştırmalarına 1974'te başladı. Çok sayıda yerli ve yabancı gazete, dergi ve ansiklopedide yazıları yayımlandı. Pek çok jüri üyeliğinde bulundu, konferanslar verdi.

Fotoğraf üzerine yaptığı çalışmaları nedeniyle 1990'da Fédération Internationale de L'Art Photographique (FIAP) tarafından Excellence Fiap (ESFIAP) unvanı verildi.

Haziran 2004-Mayıs 2011 tarihleri arasında İstanbul Modern Sanat Müzesi'nin Fotoğraf Sergileri Küratörü olarak görev aldı.

Osmanlı dönemi fotoğrafı ile ilgili geniş bir koleksiyonu vardır.

Kitapları

1987 *Photography in the Ottoman Empire 1839-1919* (İngilizce), Haşet Yayınları, İstanbul.

1989 *Fotoğrafçı Ali Sami 1866-1936* (Türkçe-İngilizce), Haşet Yayınları, İstanbul.

1992 *Türkiye'de Fotoğraf*, İletişim Yayınları, İstanbul.

1995 *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf 1839-1919* (Türkçe-İngilizce), İletişim Yayınları, İstanbul.

1998 *Abdullah Frères: Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları* (Türkçe-İngilizce ayrı ciltler), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

1999 *Osmanlı'nın İlk Başkenti: Bursa* (Türkçe-İngilizce ayrı ciltler), Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

1999 *Osmanlı'nın İkinci Başkenti: Edirne* (Türkçe-İngilizce ayrı ciltler), Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

1999 *Osmanlı'nın Son Başkenti: İstanbul* (Türkçe-İngilizce ayrı ciltler), Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

1999 *Sébah & Joaillier'den Foto Sabah'a: Fotoğrafta Oryantalizm* (Türkçe-İngilizce ayrı ciltler), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

1999 *Türkiye'de Fotoğraf* (Türkçe-İngilizce), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

2000 *Merhaba Atina Here İstanbul* (Türkçe-Yunanca-İngilizce), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kataloglar

1981 'Photography in Turkey' (İngilizce), İstanbul.

1992 '19. Yüzyıl Kent Görüntüleri', İstanbul.

2001 'Amerikan Fotoğrafının 100. Yılı', İstanbul.

2001 'Exposure of an Empire' (Macarca), Budapeşte-Macaristan.

2003 'Cem Turgay, Fotoğraflar', İstanbul.

2004 'Bizden Görünenler' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2005 'Buluşma' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2005 'Cityrama' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2006 'Cumhuriyetin Işığında: Othmar Pferschy Fotoğrafları' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2006 'François-Marie Banier / Gerçek Öyküler' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2006 'Gökşin Sipahioglu / Doğru Yerde Doğru Zamanda' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2006 'André Kertész / Hayatın Yansıması' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2006 'The Soul of İstanbul' (İngilizce), İstanbul.

2007 'Magnum Fotoğrafları ile Türkiye' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2007 'Ankara'dan Doğan Işık: Othmar Pferschy Fotoğrafları' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2007 'Kimsin Sen? / Ahmet Polat Fotoğrafları' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2007 'Köprü6' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2008 'Sessiz Direniş /Rus Fotoğrafında Resimsellik' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2008 '33 Genç Fotoğrafçıdan İğne Deliği Fotoğrafları' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2008 'Sıtkı Kösemen-Süreyya Yılmaz Dernek-Ergün Turan / İnsan Halleri' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2009 'Peter Müller / Safkan Yansımalar' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2009 'Annette Merrild / Oda Projesi' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2009 'İz / İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Kulübü İFSAK'ın 50. Yıl Dönümü' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2010 'İçimizdeki Zaman / Türkiye, Rusya ve Yunanistan'dan Fotoğrafçılar' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2010 'Murat Germen / Yol' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2010 'Thomas Radbruch / Paslı Son' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2010 'Ani Çelik Arevyan / Göründüğü Gibi Değil' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2011 'Yao Lu'nun Yeni Manzaraları' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2011 'Kez Gı Sirem İstanbul / 19. Yüzyıldan Bugüne Fotoğrafın Diliyle' (Ermenice-Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2011 'Lale Tara / Masum Suretler' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2011 'Steve McCurry / Son Kodachrome Filmi' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2011 'Seyreyle... Ara Güler Mardin'de' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2012 'Bir Anlatıcı Olarak Jak Baruh Fotoğrafları' (Türkçe-İngilizce ayrı ciltler), İstanbul.

2012 'Dünden Sonra / İstanbul Modern Fotoğraf Koleksiyonundan' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

2013 'Batının Gözüyle Doğu Fotoğrafları' (Türkçe-İngilizce), İstanbul.

Yayımcılık Çalışmaları

1976-1981 Yeni Fotoğraf Dergisi, Sahibi ve Yazıişleri Müdürü.

1978 Türk Fotoğraf Yıllığı, Yayıncı ve Editör.

1980 Türk Fotoğraf Yıllığı, Yayıncı ve Editör.

1989 Hürriyet Gösteri Dergisi, Fotoğrafın 150. Yılı Özel Eki Danışmanı.

1994 Photo GLOBE Dergisi, Yayın Danışmanı.

Televizyon Programları

1989 Danışman / 'Fotovizyon / Geçmişten Günümüze Fotoğraf', 4 bölüm / TRT-2.

1989 Fotoğraf üzerine söyleşi / TRT-2.

1991 Danışman / 'Türk Fotoğraf Sanatı', 2 Bölüm / TRT-1.

1993 Danışman / 'Abdullah Frères Stüdyosu' / TRT-2.

1993 Fotoğraf tarihi üzerine söyleşi / TRT-2.

1994 Engin Özendes'in tanıtılması / TRT-2.

1997 Engin Özendes'in tanıtılması / STV.

1998 Abdullah Frères kitabı üzerine söyleşi / TRT-1.

1998 Abdullah Frères kitabı üzerine söyleşi / NTV.

1998 Danışman 'Fotoğraf Dünyası' / TRT-1.

1999 Kitapları ile ilgili söyleşi / NTV.

1999 Kitapları ile ilgili söyleşi / TV8 Haberler.

1999 Kitapları ile ilgili söyleşi / NTV.

2000 Yeni projeleri ile ilgili üç ayrı söyleşi / NTV.

2000 Türkiye-Yunanistan projesi ile ilgili söyleşi / ERT Yunanistan.

2000 Yeni projeleri ile ilgili söyleşi / CNN.

Kendi Koleksiyonundan Sergiler

1985 'Nineteenth Century Photography of the Ottoman Empire', Bari, İtalya.

1985 '19. Yüzyılda İstanbul', Taksim Şehir Galerisi, İstanbul.

1989 'Ali Sami Bey', Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İstanbul.

1992 '19. Yüzyıl Kent Görüntüleri', Ayşe Takı Galerisi, İstanbul.

1993 'Osmanlı Portreleri', Devlet Güzel Sanatlar Galerisi, İstanbul.

2001 'Exposure of an Empire', Macaristan Fotoğraf Müzesi, Kecskemét, Macaristan.

2013 'Batının Gözüyle Doğu Fotoğrafları', Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi, Dilek Sabancı Galerisi.

Küratör Olarak (Türkiye'de)

1977-1982 Yıllık 'Kuşaklar', sergileri, İstanbul.

2002 'Sondaj', Pamukbank Fotoğraf Galerisi, İstanbul.

2004 'Bizden Görünenler', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2005 'Buluşma', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2005 'Cityrama', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2006 'Cumhuriyetin Işığında: Othmar Pferschy Fotoğrafları', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2006 'François-Marie Banier / Gerçek Öyküler', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2006 'Gökşin Sipahioglu - Doğru Yerde Doğru Zamanda', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2006 'André Kertész - Hayatın Yansıması', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2007 'Magnum Fotoğrafları ile Türkiye' Diana Dufour'la Eşküratörlük, İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2007 'Ankara'dan Doğan Işık: Othmar Pferschy Fotoğrafları', Ankara Palas, Ankara.

2007 'Kimsin Sen? - Ahmet Polat Fotoğrafları', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2007 'I Love Boras, Lars Tunbjörk Fotoğrafları', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2007 ' Köprü6', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2008 'Sessiz Direniş - Rus Fotoğrafında Resimsellik', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2008 '33 Genç Fotoğrafçıdan İğne Deliği Fotoğrafları', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2008 'Sıtkı Kösemen-Süreyya Yılmaz Dernek-Ergün Turan - İnsan Halleri', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2009 'Peter Müller - Safkan Yansımalar', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2009 'Annette Merrild - Oda Projesi', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2009 'İz - İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Kulübü İFSAK'ın 50. Yıl Dönümü', Taksim Su Deposu, İstanbul.

2010 'İçimizdeki Zaman - Türkiye, Rusya ve Yunanistan'dan Fotoğrafçılar', Olga Sviblova ve Vangelis Ioakimidis ile Eşküratörlük, İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2010 'Murat Germen - Yol', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2010 'Thomas Radbruch - Paslı Son', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2010 'Ani Çelik Arevyan - Göründüğü Gibi Değil', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2011 'Yao Lu'nun Yeni Manzaraları', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2011 'Kez Gı Sirem İstanbul - 19. Yüzyıldan Bugüne Fotoğrafın Diliyle', Üç Horan Ermeni Kilisesi, İstanbul.

2011 'Lale Tara - Masum Suretler', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2011 'Steve McCurry - Son Kodachrome Filmi', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2011 'Seyreyle... Ara Güler Mardin'de', Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi, Dilek Sabancı Galerisi.

2012 'Dünden Sonra - İstanbul Modern Fotoğraf Koleksiyonundan', İstanbul Modern Sanat Müzesi.

2013 'Oryantalizmin 1001 Yüzü' (Grup Sergisinin Fotoğraf Bölümü), Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.

Küratör Olarak (Yurtdışında)

1980 'Amatör Türk Fotoğrafı', Neuchatel, İsviçre.

1985 'Türk Fotoğrafçıları', Bari, İtalya.

2002 'Avrupa Parlamentosu Açık Kapı Günleri', Strasbourg, Fransa.

2003 '7 Fotoğrafçının Gözüyle Türkiye'den Manzaralar', NHK Park Studio Galerisi, Tokyo, Japonya.

2003 '7 Fotoğrafçının Gözüyle Türkiye'den Portreler', NHK Park Studio Galerisi, Tokyo, Japonya.

2003 '7 Fotoğrafçının Gözüyle Türkiye'den Manzaralar', Bunka Kolej Galerisi, Tokyo, Japonya.

2003 '7 Fotoğrafçının Gözüyle Türkiye'den Portreler', Bunka Kolej Galerisi, Tokyo, Japonya.

2006 'İstanbul'un Ruhu', Avrupa Parlamentosu, ASP, Brüksel, Belçika.

2008 'Arif Aşçı, İstanbul Panoramaları', Devlet Mimarlık Müzesi, Moskova, Rusya Federasyonu.

2008 'Othmar Pfershy Fotoğraflarıyla Modern Türkiye', Wien Museum Karlsplatz, Viyana, Avusturya.

2009 'Köprü6', Orangerie du Senat Jardin Luxembourg, Paris, Fransa.

2009 'Othmar Pfershy Fotoğraflarıyla Modern Türkiye', Galerien der Stadt Salzburg, Salzburg, Avusturya.

2010 'Othmar Pfershy Fotoğraflarıyla Modern Türkiye', Stadt Museum Graz, Avusturya.

2010 'Othmar Pfershy Fotoğraflarıyla Modern Türkiye', Stadt Museum Dornbirn, Avusturya.

2010 'İçimizdeki Zaman - Türkiye, Rusya ve Yunanistan'dan Fotoğrafçılar', Olga Sviblova ve Vangelis Ioakimidis ile Eşküratörlük, Solyanka Gallery, Moskova, Rusya Federasyonu.

2010 'İçimizdeki Zaman - Türkiye, Rusya ve Yunanistan'dan Fotoğrafçılar', Olga Sviblova ve Vangelis Ioakimidis ile Eşküratörlük, Macedonian Museum of Contemporary Art, Selanik, Yunanistan.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık 1839-1923, bulunuşundan hemen sonra İmparatorluk topraklarına ulaşan fotoğrafın 1839 ile 1923 yılları arasındaki serüvenini anlatıyor.

Engin Özendes, Osmanlı toplumunun fotoğrafa ve fotoğrafçılığa yaklaşımını, geleneklerine bağlı Osmanlı sultanlarının, 19. yüzyılın bu yeni buluşuna gösterdikleri ilgiyi; hatta fotoğrafçılık mesleğini sürdürenlere verdikleri desteği anlatırken, dönemin sosyal yaşamını da gözler önüne seriyor.